

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

**MODERNLEŞME SÜRECİNDE YAŞLI BAKIMI VE MANEVİYAT:
İSTANBUL ÜNAL ÖZEL HUZUREVİ ÖRNEĞİ**

Doktora Tezi

YUSUF YAMAN

İstanbul-2020

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

**MODERNLEŞME SÜRECİNDE YAŞLI BAKIMI VE MANEVİYAT:
İSTANBUL ÜNAL ÖZEL HUZUREVİ ÖRNEĞİ**

Doktora Tezi

YUSUF YAMAN

Danışman: PROF. DR. ALİ COŞKUN

İstanbul-2020

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ Anabilim Dalı DİN SOSYOLOJİSİ Bilim Dalı
DOKTORA öğrencisi YUSUF YAMAN'ın MODERNLEŞME SÜRECİNDE YAŞLI
BAKIMI VE MANEVİYAT: İSTANBUL ÜNAL ÖZEL HUZUREVİ ÖRNEĞİ adlı tez
çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 19.07.2019 tarih ve 2019-22/8 sayılı kararıyla
oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 15 / 1 / 2020

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1. Tez Danışmanı	Prof. Dr. ALİ COŞKUN	
2. Jüri Üyesi	Prof. Dr. HALİL AYDINALP	
3. Jüri Üyesi	Prof. Dr. ZEKİ ARSLANTÜRK	
4. Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi FATMA ODABAŞI	
5. Jüri Üyesi	Doç. Dr. İSMAİL DEMİREZEN	

Önsöz

Modernleşme sürecinde huzurevine yerleşen yaşlı bireylerin maneviyatlarındaki değişimi ele alan bu araştırma, huzurevinde yaşayan katılımcıların maneviyat ve huzurevine dair anlamlandırmalarını incelemeyi amaç edinmiştir. Toplumsal düzlemde modernleşmenin etkisiyle aile ve yaşlı bakımında yaşanan değişimin ne düzeyde olduğu araştırılan konular arasındadır. Modernleşmenin göstergelerinden biri olan bireyselleşme yaklaşımının, bu dönüşümde etkisinin bulunduğunu öne süren çalışma, belirli kategoriler dahilinde konuyu derinlemesine olarak ele almıştır. Huzurevinin anlamı, huzurevine yerleşmeye karar verme süreci, huzurevinde iletişim, huzurevinde maneviyat, yaşlı bireylerin aile üyelerinin manevi durumu, geçmişten günümüze maneviyata dair görüşler olarak belirlenen kategoriler araştırmanın kuramsal ve kavramsal çerçevesiyle bağlantılı olarak analiz edilmiştir.

Kişisel hayatımda da yaşadığım bazı deneyimler, zamanla benim bu çalışmayı yazmamda birer motivasyon kaynağına dönüşmüştür. Gerek kendi annem ve gerekse de eşimin ailesinde yaşlılık belirtileri açık bir şekilde belirlmeye başladıktan sonra onların bakımlarını gidermenin adresi biz çocukları olacağı gerçeğiyle yüzyüze geldik. Modern dönemin çekirdek aile formunda büyümüş olsak da hem dini hem de geleneksel itkilere dolaylı olarak onların bakımını üstlenmekten büyük zevk duyduk ve duyacağız. Bu anlamda çalışma konusunun benim için kişisel hayatımdaki yeri apayrı olacaktır.

Araştırmanın her aşamasında yorumları, fikirleri ve eleştirileriyle katkı sağlayan ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen değerli danışman hocam Prof. Dr. Ali COŞKUN'a, içtenlikle teşekkürlerimi iletirim. Tez jüri izleme komitesinde yer alan değerli hocalarım Prof. Dr. Zeki ARSLANTÜRK'e ve Prof. Dr. Halil AYDINALP'e değerli katkılarından dolayı teşekkür ederim. Ayrıca gerek ders süresince ve gerekse de tez konumun netleşmesinde proaktif katkılar yapan ve görüşlerinden istifade ettiğim Dr. Öğretim Üyesi H. Şule ALBAYRAK hanımefendiye müteşekkirim. Bu araştırmanın ortaya çıkmasını sağlayan huzurevi sakinleri olan değerli katılımcılarıma tüm kalbimle teşekkür ederim. Son olarak, tez sürecinin tüm aşamasında her türlü sıkıntılara, kaptırımlara, stresli hallerime katlanan, her daim yanımda olan ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili eşim Neslihan'a ve doğumuyla çalışma motivasyonumu artıran kızım Yağmur'a sonsuz teşekkür ederim. Bu sıkıntılı süreçte bana destek olan abim Mehmet Sait'e ve burada isimlerini tek tek sayamadığım birçok dostuma da teşekkür etmeyi bir kadirşinaslık olarak görüyorum.

MODERNLEŞME SÜRECİNDE YAŞLI BAKIMI VE MANEVİYAT:

İSTANBUL ÜNAL ÖZEL HUZUREVİ ÖRNEĞİ

Özet

Araştırmanın temel amacı, modernleşme sürecinde yaşı bakımındaki ve huzurevinde kalan bireylerin manevi yönelimlerdeki dönüşümü anlamaya çalışmaktır. Bu değişim, kavramsal ve kuramsal çerçeve ile temellendirilerek katılımcıların ifadelerinden elde edilen verilerle açıklanmaya çalışılmıştır. Katılımcıların huzurevi ve maneviyatı nasıl anlamlandırdıkları, huzurevi hakkındaki düşünceleri ve maneviyata dair deneyimleri modernleşmenin bir göstergesi olan bireyselleşme yaklaşımının yaşı bakım ve maneviyata ilişkin görüşleri bağlamında değerlendirilmiştir. Aynı zamanda sekülerleşme teorisi ile ele alınan kuram kritik edilmiş ve çalışmanın kavramsal-kuramsal çerçevesi bu şekilde temellendirilmiştir.

Alan araştırması kapsamında, İstanbul ili Maltepe ilçesinde Ünal Özel Huzurevi'nde bulunan 169 yaşı birey arasından sağlık durumu iyi olan 16'sı kadın ve 19'u erkek olmak üzere toplam 35 yaşı katılımcı ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda, toplanan veriler incelenerek kategoriler belirlenmiştir. Verilerin yorumlanmasında, içerik analizi tekniğinden yararlanılmıştır.

Sonuç olarak araştırma, huzurevinin anlamı, huzurevinde kalmaya karar verme süreci, huzurevinde iletişim, huzurevinde maneviyata ilişkin düşünceler, katılımcıların aile üyelerindeki manevi durum ve geçmişten günümüze maneviyata ilişkin görüşler şeklinde altı ana kategori ve alt başlıklar ile birlikte yorumlanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Huzurevi, Maneviyat, Sekülerleşme, Bireyselleşme, Modernleşme

ELDERLY CARE AND SPIRITUALITY IN THE MODERNIZATION PROCESS: ISTANBUL UNAL PRIVATE HUZUREVI EXAMPLE

Abstract

The main objective of the research is to understand the transformation of the spiritual orientation of the individuals in the elderly care and nursing home during the modernization process. This change is based on a conceptual and theoretical framework explained with the data obtained from the participants' statements. Participants' understanding of the nursing home and spirituality, their thoughts about the nursing home and their experiences of spirituality were evaluated in the context of the individualization approach, which is an indicator of modernization on the views of elderly care and spirituality. At the same time, the theory discussed with secularization theory was criticized and the conceptual-theoretical framework of the study was based on this way.

Within the scope of the field research, among the 169 elderly individuals living in Unal Private Nursing Home in Maltepe district of Istanbul city, in-depth interviews were conducted with a total of 35 elderly participants, 16 of whom were women and 19 being men were in good health. For the purpose of the research, categories were determined by examining the data collected. In the interpretation of the data, content analysis technique was used.

As a conclusion, the research has been construed with six main categories and sub-headings: meaning of nursing home, decision-making process in nursing home, communication in nursing home, thoughts about spirituality in nursing home, spiritual status of the family members of the participants and opinions about spirituality from past to present.

Keywords: Nursing Home, Spirituality, Secularization, Individualization, Modernization

İÇİNDEKİLER

Özet.....	i
Abstract.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
TABLolar LİSTESİ.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vii
EKLER.....	viii
KISALTMALAR.....	ixx
GİRİŞ	1
I. Bölüm	7
ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ.....	7
1. Toplum Tipleri ve Aile.....	7
1.1. Geleneksel Toplum ve Geniş Aile.....	9
1.1.1. Geleneksel Toplum.....	9
1.1.2 Geniş Aile.....	12
1.2. Modern Toplum ve Çekirdek Aile	13
1.2.1. Modern Toplum	13
1.2.2. Çekirdek Aile.....	17
1.2.3. Modernleşmeye Yönelik Eleştiri: Postmodern Söylem.....	19
2. Yaşlı Bakımı ve Maneviyat.....	26
2. 1. Kurum Bakımı.....	26
2.1.1. Kurum Çeşitleri	29
2.2. Yaşlılar ve Huzurevi.....	31
2.2.1. Yaşlılık	31
2.2.1.1. Kronolojik Yaşlanma	33
2.2.1.2. Biyolojik Yaşlanma	33
2.2.2. Dünyada Yaşlılar	33
2.2.3. Avrupa'da Yaşlılar.....	36
2.2.4. Türkiye'de Yaşlılar	38
2.2.5. Düünden Bugüne Yaşlı Bakımı	39
2.2.5.1. Kurum Bakımı Olarak Huzurevleri.....	41
2.2.5.2. Türkiye'de Huzurevlerinin Gelişim Serüveni	42
2.2.6. Modernleşme Sürecinde Kurum Bakımı	49
2.2.7. Alternatif Bakım Uygulaması: Sosyal Bakım Uygulamaları.....	57
2.2.7.1. Yaşlı Bireylere Yönelik Birleşmiş Milletler (BM) İlkeleri.....	59
2.2.7.2. Kurum Bakımı Olan Huzurevinden Sosyal Bakım İmkânı Sunan Evde Bakıma	60
2.2.7.3. Sosyal Bakım İmkânı Sunan Yaşlı Yaşam Evleri	62
2.3. Maneviyat ve Manevi Bakım	63
2.3.1. Batı'da Manevi Bakım Uygulamaları	71
2.3.2. Türkiye'de Manevi Bakım Uygulamaları	74
2.4. Maneviyat ve Yaşlı bakımı	75

II. Bölüm	79
ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ.....	79
1. Yaşlılığa İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar	79
1.1. Yapısal-İşlevselci Yaklaşım	79
1.2. Yaşlılık Teorileri.....	83
1.2.1 Yaşamdan Geri Çekilme Teorisi	84
1.2.2. Rol Teorisi	85
1.2.3. Psikososyal Teori	86
2. Modernleşme Teorisi.....	87
2.1. Modernleşmenin Türkiye'de Yaşlıya ve Yaşlı Bakımındaki Değişime Etkisi	89
2.2. Aile, Yaşlı Bakımı ve Yaşlılar Bağlamında Modernitenin Bireysel Kimlik Üzerindeki Etkisi	92
2.3. Bireyselleşme.....	98
2.4. Bireyselleşmenin Yaşlı Bakımına Etkisi	103
2.5. Sekülerleşme	112
III. Bölüm	118
ARAŞTIRMANIN TASARIMI ve ARAŞTIRMA SÜRECİ	118
1. Araştırmanın Konusu	118
2. Araştırmanın Problemleri	121
3. Araştırmanın Yöntemi	121
4. Araştırmanın Evreni.....	125
5. Araştırmanın Çalışma Grubu	126
6. Veri Toplama Süreci	127
7. Verilerin Yorumlanmasında Başvurulan Çözümleme Tekniği.....	130
8. Alan Araştırmasının Koşulları, İzlenimleri ve Araştırmanın Sınırlılıkları	136
IV. Bölüm.....	139
ARAŞTIRMANIN BULGU ve YORUMLARI	139
1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Profili	139
2. Huzurevinin Anlamı.....	142
3. Huzurevinde Kalmaya Karar Verme Süreci	145
3.1. Bakım Uygulamalarına İlişkin Tercih	146
3.2. Huzurevine Yönelimde Ailenin Etkisi	151
3.3. İdeal Yaşam Yeri	154
4. Huzurevinde İletişim.....	160
5. Huzurevinde Maneviyata İlişkin Düşünceler	165
5.1. Huzurevindeki Bireysel Dini Ritüeller	166
5.2. Huzurevinde Grupla Yapılan Dini Faaliyetlere Katılım.....	171
6. Katılımcıların Aile Üyelerindeki Manevi Durum.....	174
7. Geçmişten Günümüze Maneviyata İlişkin Görüşler	178

7.1. Günümüzdeki Maneviyata İlişkin Görüşler	179
7.2. Geçmişteki Maneviyata İlişkin Görüşler	184
SONUÇ.....	193
BİBLİYOGRAFYA	204
EKLER.....	232

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: G-7 Ülkelerinde 2000 yılı ile 2018 yılı Yaşlı Nüfusu ve oranı- 35

Tablo 2: 1935-2075 Türkiye’deki Olası Yaşlı Nüfus Oranı- 38

Tablo 3: Türkiye’de Kurumsal Bakım Hizmetlerine İlişkin Sayısal Bilgiler - 43

Tablo 4: AÇSHB Bağlı Huzurevi Sayısı, Kapasitesi ve Huzurevinde Kalan Yaşlı Birey Sayısının Yıllara Göre Dağılımı (2019)- 43

Tablo 5: Verilerin Alt ve Üst Temalarla Gösterilmesi- 134

Tablo 6: Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı- 137

Tablo 7: Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri- 139

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Bireyin Eylem Alanını Belirleyen Unsurlar	16
Şekil 2. Modernleşmenin Genel Çerçevesi	17

EKLER

Ek 1: Marmara Bölgesinde Açılan Huzurevi ve Rehabilitasyon Merkezinin Açılış Yılı ve Kapasiteleri (2018)- 227

Ek 2: İç Anadolu Bölgesinde Açılan Huzurevi ve Rehabilitasyon Merkezinin Açılış Yılı ve Kapasiteleri (2018)- 230

Ek 3: Akdeniz Bölgesinde Açılan Huzurevi ve Rehabilitasyon Merkezinin Açılış Yılı ve Kapasiteleri (2018)- 233

Ek 4: Ege Bölgesinde Açılan Huzurevi ve Rehabilitasyon Merkezinin Açılış Yılı ve Kapasiteleri (2018)- 235

Ek 5: Karadeniz Bölgesinde Açılan Huzurevi ve Rehabilitasyon Merkezinin Açılış Yılı ve Kapasiteleri (2018)- 238

Ek 6: Doğu Anadolu Bölgesinde Açılan Huzurevi ve Rehabilitasyon Merkezinin Açılış Yılı ve Kapasiteleri (2018)- 241

Ek 7: Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Açılan Huzurevi ve Rehabilitasyon Merkezinin Açılış Yılı ve Kapasiteleri (2018)- 242

Ek 8: Türkiye’de Azınlıklara Ait Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi Kapasiteleri Ve Açılış Yılları- 243

Ek 9: Yaşlılara Yönelik Yapılmış Tez Türleri- 244

Ek 10: Katılımcı Bilgilendirme ve Yazılı İzin Formu- 245

Ek 11: Katılımcı Demografik Bilgileri- 246

Ek 12: Mülakat Soru Formu- 247

Ek 13: Ünal Özel Huzurevi İzin Yazısı- 248

Ek 14: Ünal Özel Huzurevi Bahçesi Fotosu- 249

Ek 15: Geçmiş Dönemde Ünal Özel Huzurevinde Kalan Yaşlı Bireylere Ait Fotolar- 250

Ek 16: Ünal Huzurevinde Kalan Sakinlerle Mülakat Sırasında Çekilen Fotoğraflar- 251

KISALTMALAR

AÇSHB: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Bkz: Bakınız

BM: Birleşmiş Miletler

Çev: Çeviren

DİB: Diyanet İşleri Başkanlığı

Ed: Editör

GDÖ: Geriatrik Depresyon Ölçeği

MEB: Millî Eğitim Basımevi

MÜİFD: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

SBE: Sosyal Bilimler Enstitüsü

SGK: Sosyal Güvenlik Kurumu

SHÇEK: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu

STK: Sivil Toplum Kurumu

TDK: Türk Dil Kurumu

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

Trans: Translator (çeviren)

tsz: Tarihsiz

vb: Ve benzeri

ve diğ: Ve diğerleri

Vol: Volume (cilt)

Yay: Yayınları

WHO: Dünya Sağlık Örgütü

GİRİŞ

Yaşlı bakım uygulamaları tarihsel süreç içerisinde değişime uğrayan bir özellik arz etmektedir. Gerek toplumdan topluma gerekse kültürden kültüre farklı nitelikler sergileyen yaşlı bakımı, yaşlılara verilen önem, saygı ve değer ile yaşlının evde bakımını üstlenenler yanında; yaşlıya bir yük olarak bakıp onu huzurevine yerleştiren bakış açısı bu niteliklerden birkaçıdır. Yaşlı bakımının en yaygın aile yanında bakım şeklinde olduğu anlaşılmaktadır. Ancak ailenin kent içindeki farklılaşması ile birlikte yaşlının konumu da zorunlu olarak değişmiştir. Geleneksel toplumda bilginin merkezi olan yaşlı, modern kent toplumunda bu görevi yerine getirememektedir. Böylece yaşlı kişi, bir statü kaybına uğramıştır. Bunun yanında teknolojik ilerlemenin oluşturduğu sosyal değişimde oluşan hızlı ve sürekli değişim, yaşlı kişinin sahip olduğu bilgiyi de geçersiz veya başvurulmaz kılmıştır. Durum böyleyken, kent hayatı yaşlıyı yalnızlaştırmakta ve evlatları ile ilişkisinde kuşak çatışmaları yaşamasına sebep olmaktadır. Bu karmaşanın içine bir de yaşlanma ve yaşlılık algılarındaki değişim gibi bir sosyal problemin de eklenmesiyle, geniş aile olarak yaşamak daha güç bir hal almaktadır. Birlikte yaşamının önündeki bu engeller, modern hayatın doğal sonucu olarak yaşlılık probleminin de çözümünde profesyonel yardıma olan ihtiyacı artırmaktadır. Bu anlamıyla huzurevleri kentsel hayatın bir gereği olarak kendisinden sıklıkla söz ettirmeye devam etmektedir. Huzurevi adı verilen kurum, devletin veya özel kuruluşların sosyal alana müdahalesini içeren sosyal refah devleti olmanın bir sonucu olarak doğmuştur (Durgun ve Tümerdem, 1999; Ardahan, 2010, s. 30).

Yaşlanınca gidilecek yegâne yer olarak huzurevlerinin olduğu söylenemez. Türkiye sosyo-kültürel yapısı gereği aile yanında bakımın daha yaygın olduğu göz ardı edilemez. Ayrıca sosyal bakım uygulamaları olarak ifade edilen “evde bakım”, “yerinde bakım” ve “toplum içinde bakım” uygulamaları giderek ivme alarak tevecüh kazanmaktadır.¹

Geleneksel ailede yaşlının sahip olduğu fonksiyonlar nedeniyle yaşlılık bir problem olmanın çtesinde yaş bu anlamda güç ve saygınlık kaynağı kabul edilmektedir. Yaşlının aile içindeki statüsü, geleneksel toplumlarda yaşlının bakım ve güvenliğini olumlu yönde etkilemekte ve yaşlılık sosyo-kültürel yapıda bir sorun olarak ortaya çıkmamaktadır. Ancak modern toplumlarda yaşlıların otoritesine dayanan düzen kaybolmuştur (Kıray, 1984, s. 14).

¹ Yaşlı yaşam evlerinin 2015 yılından itibaren açılması, yaşlı bakımında yeni bir süreci başlamıştır. <http://www.fatmaozkan.com/tag/turkiyenin-ilk-yasli-yasam-evi-acildi/> Erişim Tarihi: 26.07.2018

Aile yanında bakımı devam ederken, kendi isteğiyle veya ailesinin etkisiyle kurum bakımı olan huzurevlerine yerleşen yaşlı bireyin bu yeni durumuna alışması zaman almaktadır. Her ne kadar kendi rızasını içeren bir yerleşme süreci olsa da istatistikler göstermiştir ki yaşlılar yakınlarının yanında kalmayı tercih etmektedir. Ancak kent hayatı ve çekirdek ailenin getirdiği zorunlu modernleşme süreçlerinin etkisiyle huzurevine yerleşmek kaçınılmaz olmaktadır. Yaşlı birey bu yeni ortamda yalnızlaşmakta ve içe dönük bir dünya oluşturmaktadır. Bu haleti ruhiye içinde manevi yönelimlerde bulunması ilk defa karşılaştığı yaşlılık durumunun ağır yükünü taşımada ve bu yükü yaşamını idame etmede olumlu etkiler oluşturacaktır.

Modern dünyada sayıları her geçen gün artan huzurevlerinde, yaşlı bakımında maddi ihtiyaçları karşılama işlevinin yerine getirildiği bu yapıda, dönüşüm yaşanmış; psikolojik işlevin görünür bir şekilde hissedildiği manevi bakımın da yapılmaya başlanması yönünde adımlar atılmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığının (DİB) 2018 verileri ve önceki yıllara ait veriler incelendiğinde huzurevlerinde manevi/dini sohbet ve etkinliklerin giderek artan sayıda olduğu anlaşılmaktadır (Koç, 2017, s. 202). Öyle ki din veya maneviyat bir gereksinimi gidermek gibi herhangi bir alanda bireysel veya toplumsal ihtiyaç ve gereksinimleri karşılaması ile meşruluk kazanmaktadır. Bu konuda farklı kategorileştirmeler olsa da Ross'a göre (1994) manevi boyutun insanın gereksimini baz alan üç etkenden ortaya çıktığını ifade etmektedir: a- Hayata dair müphem alanların anlamlandırılması çabasında olan insanın, acı çekme ve ölüm kavramlarının mahiyetini, amacı ve gücünü bulma ihtiyacından, b- yaşanan tüm aksiliklere rağmen yaşama umudunu empoze ettiğinden ve c- son olarak da kendi içinde diğer insanlara ve Tanrıya yönelik inanç ve güven duyma gereksinimi meşruluğun kaynağı olmuştur (Şafak, 2004, s. 39). Yaşlı bireyin tek başına kaldığı bu süreçte bir uğraşı alanının oluşturulması ve anlamlı bir dünya kurulmasını sağlayıcı telkinleri içeren manevi bakım salt dini bir mahiyet taşımanın ötesinde kişide dinginlik, kabullenme ve yaşama devam etme itkisi saülamaktadır.

Geleneksel bakım uygulamaları önemini korumaktadır. Yaşlı bireyler ailelerinden kopmak istememek gibi manevi etkenlerden dolayı huzurevlerinde yaşamlarını devam ettirmek istememektedir. Ancak kaçınılmaz bir şekilde aile yanında olsun veya olmasın yaşlılar için bakım uygulamaları biçim değiştirerek devam etmektedir. Aile dışı seçeneklerden olan huzurevlerinde yaşam standartlaştırılmış bir formda, uzmanlar tarafından yönetilen, yemeklerin standart olduğu, yatma ve kalkma saatleri dışında sosyal etkinliklerin belli kurallara göre dizayn edildiği bir yapı söz konusu olmuştur.

Huzurevlerine yönelmede birçok etkenden söz edilebilir: Hızlı nüfus artışı başta olmak üzere; kentleşme, iç ve dış göçler nedeniyle çekirdek aileye dönüşüm, geniş aile sayısının ve değerinin azalması, ekonomik sorunların varlığı, kadınların çalışma yaşamına katılması, çekirdek aileye evrilme sonucu konutlar küçülmüştür, böylelikle yaşlılar için uygun ve yeterli yaşam alanının olmaması, gençlerin yaşlılığa bakış açısının değişmesi, kuşaklar arası iletişim bozuklukları, yaşlanmayla birlikte sağlığın bozulmuş ve yaşlıların evde bakımının güçleşmiş olması huzurevinin yaygınlaşmasını gerekli kılmıştır (Giddens 2000; Doğan, 1996, s. 202-206).

Türkiye'de bireyin hayatında önemli bir yere sahip olan aile ve aile yanında bakımın kapsamı içerisinde bulunan temalar bu çalışmanın merkezinde yer almıştır. Kavramsal ve kuramsal bağlamda konunun çerçevesinin çizilmesi için öncelikle yaşlılığın ne olduğunun açıklanması gerekmektedir. Bakım uygulamaları tarihsel süreç içinde sürekli varlık göstermiş, bu nedenle bakım uygulamaları biçim değiştirmekle birlikte kendisine yapılan atıflarda da değişiklik olmuştur. Ancak çağdaş toplumlarda yaşlı bakımını üstlenen huzurevi genel itibarıyla bakılacak kimsesi olmayan ya da olsa dahi kendisine bakılmayan kişinin yasal ve ekonomik bazı şartları yerine getirerek kaldığı yeri ifade etmektedir.

Beck ve Beck-Gernsheim'in (2012) belirttiği gibi geçmiş dönemdeki feodal toplumlarda yaşayan köylülerin zincirlerinden kurtulması gibi günümüzde de bakım uygulamaları bireysellik çemberi ekseninde geleneksel değerlerle örülü olan evde bakım gibi uygulamalar yerini huzurevlerine bırakması sonucunda, hem bakım uygulamalarında görünür değişimler yaşanmakta, evde bakıma alternatif bakım uygulama şekilleri ortaya çıkmakta hem de niteliksel açıdan bireylerin manevi bakımdan beklentilerinde artış yaşanmaktadır. Sosyal refahın artmasıyla insanların geniş ailenin verdiği ek yük gibi algılanan yaşlı bakımın yükünü üstünden atmanın yollarını araştırmış ve ailenin bakım işlevinden soyutlanması ailenin dışsal işlevlerini azaltmış, yaşlılığın manevi yönden bakımı gerektirdiği bir düzenlemeyi gerekli kılmıştır. Böylece yaşlılığın içeriğinde dönüşüme uğrayan alanlardan biri de onun duygusal boyutuna yapılan vurgunun giderek artmasına karşılık gelmektedir. Beck'e göre modern dönemle birlikte her şey kişisel ve bireysellik kostümü içindeki tek kişilik oyuna göre gerçekleşmektedir. Bireyselleşme, bireylerin biyografisi, geleneksel ilkelerden ve güvencelerden, geleneksel kurallardan kurtarılmış, açık, isteğe bağlı ve görev olarak her bireyin eylemini ifade etmektedir (Beck ve Beck-Gernsheim, 2012, s. 17). Bireyler endüstri toplumunun çekirdek aile modeline uygun bir yaşam biçiminde, geleneksel toplumlarda öngörülen içselleştirilmiş cinsiyet rollerinden kurtulmuşlardır (Beck ve

Beck-Gernsheim, 2012, s. 18). Evde kalan kadının bakım uygulaması görevini ifa etmeyi bırakıp, modern dönemde ekonomik olarak bir rol üstlenmektedir. Ev dışı yaşama atılan kadının evde kalan birine bakma olanağı olmayacaktır.

Bireyler hayatın birçok alanında, "kendine ait bir varoluş" kurmakla kalmayıp; bunu yaşlandıkları zamanlarda bir uğraşı alanı oluşturarak idame etmenin yollarını da aramışlardır.

Yaşlı bireylerin tek başlarına kalacakları huzurevlerinde yaşamlarını sürdürmek ve bu durumlarının olumsuz yönlerini bertaraf etmek için manevi yönelimlerinde değişme olacaktır. Yaşlı bireyler mutluluğu ve kalan yaşamlarında anlamlı günler geçirmeyi ummaktadır. Modernleşme sürecinde huzurevlerinde kalan yaşlıların manevi yönelimlerdeki değişimini anlamayı ve açıklamayı amaç edinen bu araştırmada, huzurevinde kalan kadın ve erkek yaşlıların huzurevi hakkındaki düşüncelerini, bakış açılarını, yaşlılığa dair deneyimleri, maneviyata yönelimlerinin olup olmadığını, maneviyatı nasıl anlamlandırdıkları incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışma, toplumsal değişimin biçimlerinden biri olan modernleşme sürecinde, yaşlılık ve yaşlı bakım yeri olan huzurevlerinin işleyişindeki, kolektif ve bireysel boyutta yaşlılığa ilişkin düşüncelerdeki farklılığı ortaya koymaktadır. Yine çalışmada Türkiye’de modernleşme sürecinin yaşlıyı ve huzurevinde maneviyatın işleyişini nasıl etkilediği, bireylerin maneviyata nasıl bir anlam yüklediği gibi sorulara da yanıt aranmıştır. Din Sosyoloji literatüründe yaşlılık ve maneviyat konularının Türkiye’de yeterince araştırıldığı söylenemez. Modernliğin bir görünümü olarak bireyselleşme yaklaşımından hareketle yaşlı bakımındaki değişimin ortaya konulması literatüre katkı sunması açısından çalışmanın özgün boyutunu oluşturmaktadır. Ancak yaşlı bakımının manevi bakım açısından değişimini inceleyen kapsamlı çalışmalara din sosyoloji alanında rastlanılmazken, daha çok psikoloji ve sosyal hizmet bölümlerinde konuya ilişkin çalışmalara denk gelmektedir. Bu bağlamda araştırmanın literatüre yeni bir katkı sağladığı ve yapılan diğer çalışmalardan da farklı olduğu söylenebilir.

Yaşlı katılımcıların huzurevi kurumunu anlamlandırmalarına, huzurevine yerleşmeye karar verme süreçlerine, huzurevindeki yaşam biçimlerine, kurumda kalan sakinler, çalışanlar ve aileleri ile olan iletişim durumlarına, maneviyata dair yönelimlerine, huzurevinde kalmaya başladıktan sonraki süreçte manevi yönelimlerinde değişim olup olmadığına dair çıkarımlarda bulunulmuştur. Çalışmada Ulrich Beck ve Elisabeth Beck-Gernsheim’in (2012), Anthony Giddens’in (2014), Zygmunt Bauman’ın (2012; 2015) ve Georg Simmel’in (2015) ortaya koydukları modern döneme

özgü olan “bireyselleşme” yaklaşımına ilişkin görüşlerine başvurulmuştur. Yaşlıların huzurevine yerleşmeden sonra meydana gelen manevi yönelimlerindeki değişimi açıklayabilmek, deneyimler ve anlatılar arasında olası bir örüntüyü görebilmek ve gösterebilmek için niteliksel bir araştırma yöntemine başvurulmuştur.

Çalışmada, verilerin toplanmasında derinlemesine görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Bunun nedeni katılımcıların huzurevine ve maneviyata dair görüşlerinin, düşüncelerinin, tutumlarının ve deneyimlerinin derinlemesine öğrenilmek istenmesidir. Katılımcıların konuya dair bakış açılarını ortaya koymak, kendi anlam dünyalarını irdeleyebilmek ve gerçekliğe dair tanımlamalarına ulaşabilmek için bu tekniğe başvurulmuştur. Katılımcıların bu konuda duygu ve düşüncelerini gündelik bir dille gündelik pratikler eşliğinde anlayabilmek adına onların dış dünyayı nasıl bir gerçeklikle algıladıkları ancak derinlemesine görüşmeler yapılarak açığa çıkartılabilir. Ekonomik kalkınmışlık düzeyinin yüksek olması, göç alma açısından yoğunluk göstermesi, farklılaşmış ve heterojen bir yapıya sahip olması ve huzurevinde yaşam eğilimlerinin Türkiye’deki eğilimlerden farklı ve daha büyük rağbet gösterilmesi nedeniyle İstanbul’daki huzurevleri, araştırmanın evreni olarak seçilmiştir. Çalışmada huzurevinde yaşamını sürdüren kadın ve erkek 35 katılımcı ile görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen nitel veriler “içerik analizi” tekniği kullanılarak yorumlanmıştır.

Araştırmanın birinci bölümünde konu ile ilgili literatür taraması yapılmış, araştırmanın kavramsal çerçevesi belirlenmiştir. Bu çerçevede; aile ve aile türlerine ilişkin açıklamalara, kurum bakımı ve çeşitlerine, dünyada ve Türkiye’de yaşlı bakımı ve huzurevlerine, sosyal bakım biçimlerine ayrıca yaşlılara yönelik manevi bakıma değinilmiştir.

İkinci bölümü, araştırmanın kuramsal çerçevesi oluşturmaktadır. İlk başta yaşlılık teorileri açıklanmış, daha sonra modernleşme kavramı açıklanmış devamında da modernleşmenin bir görünümü olarak bireyselleşme kuramı üzerinde durulmuştur. Son olarak modernleşme ile ilintili olan sekülerleşme açıklanmıştır. Beck ve Beck-Gernsheim, Giddens, Simmel ve Bauman’ın bireyselleşmeye ilişkin düşünceleri açıklanmış, kurama yaptıkları katkılar üzerinde durularak bireyselleşmenin yaşlıyı kapsayan boyutuna değinilmiştir. Ayrıca bireyselleşmenin değişen aile yanında bakım yapısı üzerindeki etkisinden bahsedilmiştir. Üçüncü bölüm, araştırmanın tasarımının ve sürecinin anlatıldığı metodolojik kısmı içermektedir. Bu başlık altında araştırmanın yöntemine, araştırmanın evrenine, araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesine,

veri toplama ve veri analiz tekniklerine son olarak da alan araştırmasının koşulları, izlenimleri ve sınırlılıklarına değinilmiştir. Dördüncü bölümde alan araştırmasının bulguları analiz edilmiştir. Alan araştırmasından elde edilen veriler aracılığıyla belli temalar oluşturulmuş, ele alınan kavram ve kuram doğrultusunda bu veriler yorumlanmıştır. Çalışma; huzurevinin anlamı, huzurevinde kalmaya karar verme süreci, kurumda kalan diğer sakinler, çalışanlar ve aile ile iletişim, huzurevinde manevi yönelime dair ritüeller, bireysel, grup ve kurum ile birlikte yapılan dini ritüellere katılım durumu, huzurevinden sonra yaşlı bireyin hayatında meydana gelen değişim, yaşlı bireylerin çocuklarının dine yaklaşımları ve dindarlıkları, geçmişten günümüze yaşlılığa ilişkin görüşler şeklinde toplam altı kategoriye ayrılmış ve bazı başlıklar alt temalara ayrılarak değerlendirilmiştir.

Sonuç ve değerlendirme kısmında ise kavramsal ve kuramsal çerçeve bağlamında alan araştırmasından elde edilen bulgular özetlenerek değerlendirilmiş, çalışmanın literatüre hangi açılardan katkı yapabileceği açıklanmaya çalışılmıştır.

I. Bölüm

ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1. Toplum Tipleri ve Aile

Modernleşme ile başlamayan ama birçoğunun modernleşme sürecine atfedildiği toplumsal sınıflandırma çabaları tarihten günümüze kadar birçok bilim insanının ilgi odağı olmuştur. Bunlardan bazılarının tespitleri şöyle olmuştur:

Mukaddime isimli eserin yazarı ve 14. yüzyıl'de yaşamış olan İbn Haldun toplumun yaşadığı yere ve üretim araçlarına göre sınıflandırma çabasına girmiştir. 19. yüzyıl sosyal bilimcilerden farklı olarak aynı zamanda ve farklı mekânlarda yaşayan insanların yapısına göre bir sınıflandırma yaparak kırsal bölgede yaşayanlara Bedevi ve şehirde yaşayanlara Hadari Toplum olarak ifade etmektedir (Haldun, 1988, s. 567-570). Toplumsal sınıflandırmanın ilklerinden olan bu ayırım insan ilişkileri, ekonomik durum ve yönetim tarzları bu ayırımı etkili olmuştur. Haldun'a yakın ayırımlar yakın tarihte Felstiner, Tönnies, Robert Redfield ve H. Spencer'de görülmektedir. Felstiner (1974), toplumları iki sınıfa ayırarak aynı zamanda varlık gösteren toplumlar olarak teknolojiyi kullanmayan, basit ve fakir toplumlar ile teknolojiyi kullanan, karmaşık ve zengin toplumlar (Felstiner, 1974, s. 63-94) şeklinde üretim araçlarına göre sınıflandırma yapmaktadır.

Bu ikili yapı tespitlerinden farklı olarak, Karl Marx, ilkel komün toplumu, site toplumu, feodal toplum, kapitalist toplum ve son olarak tüm toplumların evrileceği komünist toplum ayırımını yapmıştır. Bu sınıflamayı da üretim araçlarına sahip olmayı esas alarak yapmıştır (Aron, 2000, s. 126-128). Benzer bir sınıflandırmayı yakın tarihte Alaeddin Şenel'in Siyasal Düşünceler Tarihi isimli çalışmasında görülmekte. Burada toplumsal ilişkileri esas alan sınıflandırmada ilkel toplumdan başlayarak sanayileşme sürecine giren toplumdaki insanların geçimini sağlamak için kullandığı araçları temel alarak toplumları üçe ayırmaktadır. Bu noktada üçe ayırdığı geçim kaynaklarına denk gelen değişken için üç tane yaşam felsefesi tespit etmiştir. Bu sınıflandırmanın ilkinde insanlar toplayıcılık ve avcılık ile yaşamlarını idame ettirmektedir. Bu ilk insanların hayatı anlamlandırma düşüncelerinin ise sihirsel düşünüşe dayanmaktadır. Kronolojik olarak yapılan sınıflamanın ikinci bir sınıflanması ortaya çıkmaktadır. Bu ikinci toplum, tarım ile uğraşan insanlardır. Bu dönem insanların düşünüş tarzlarının ise dine dayalı dinsel düşünüş olmuştur.

Üçüncü sınıf ise sanayi toplumu olmuştur. Bu dönemin düşünüş şekli ise bilimsel düşünüş olarak nitelemektedir (Şenel, 1999, s. 276-278).

Yine Marx ile benzer bir ayrım Alvin Toffler (1983) de görülmektedir. Bir farkla, üretim araçlarındaki değişimi esas alan bu toplum tiplerini dörde ayırmaktadır. İlk toplum dediği ilkel topluma denk gelecek bu toplum avcılık ve toplayıcılık yapmaktadır, ikinci toplum olarak kast ettiği tarım toplumdur ve dönemin üretim aracının da karabasan olduğunu belirtir. Üçüncü toplum olarak sanayi toplumunu ve bu dönemin üretim aracının da buharlı makine olduğunu belirtir. Son sınıflandırmasını bilişim toplumu olarak ifade eder, Marx'tan ayrıldığı nokta da burasıdır. Bu dönem için üretim aracının bilgisayar olduğunu belirtmektedir (Çınar, 2004, s. 2).

Merry (1982)'nin üç tür toplum tipi olarak ele aldığı sınıflandırmada, sanayileşmemiş küçük ölçekli köy ve pastoral toplumlar ile modern veya sanayileşmiş toplumlar (Merry, 1982, s. 17-46) şeklinde üretim araçlarına istinaden sınıflandırma yapmaktadır.

Auguste Comte, kronolojik bir sınıflandırma yaparak geçmişten itibaren başlayıp geleceğe doğru evrilen bir toplum modeli gereği sürekli gelişmeye vurgu yaparak üç tür toplum tipi olduğunu belirtecektir. Teolojik, metafizik ve pozitif çağ (Aron, 2000, s. 67-68) şeklinde sınıflandırma yapmaktadır.

Durkheim, modern toplum ve geleneksel toplum dediği toplumda insan ilişkileri ve iş görme alışkanlıklarını esas alarak mekanik dayanışma ve organik dayanışmayı temel alarak ikili bir sınıflandırma yapmaktadır (Durkheim, 2006, s. 15).

Daniel Bell, 1930'ların ekonomist düşünürleri olan Fisher ve Clarks'ın çalışmalarından esinlenerek üç toplum tipinden bahsedecektir. Sanayi-öncesi, sanayi ve sanayi-sonrası şeklinde üç yapı olarak farklılık gösteren toplum tipinden bahsetmiştir. Bunlardan sanayi-sonrası toplum için imalat üretimi yerine hizmet üretiminin başat ekonomik unsur olduğunu belirtmesi (Bell, 1973, s. 9), toplumu anlamada sınıflandırma yapmanın örneklerini göstermektedir. Bunların dışında daha birçok sınıflandırma söz konusudur. Bu kullanımların ortak noktasını barındıran ve genel olarak kullanılan bir sınıflandırma vardır ki o da pre-modern (geleneksel) toplum, modern toplum ve post modern toplum tipleştirmesidir (Arslantürk, 1998, s. 12).

Beck'in düşünümsel modernleşme tasviri, onun sosyal değişmeyi üç aşamalı bir dönemselleştirmeye açıklama çabasının bir ürünüdür. Söz konusu aşamalar, modern öncesi, basit

modernleşme ve düşünömsel modernleşme aşamalarıdır. Dönemselleştirme içinde, sanayi toplumu basit modernleşmeye karşılık gelirken, düşünömsel modernleşme risk toplumunu karakterize etmektedir. Sanayi toplumu ve risk toplumu, toplumsal formasyonları açısından farklıdır. Sözelimi, sanayi toplumunun ana eksenini, malların dağıtımını iken, risk toplumu, kötölük ve tehlikelerin dağıtımına odaklanmıştır. Sanayi toplumu sosyal sınıflara yönelirken, risk toplumu, bireysellik vurgusunu öne çıkarmaktadır (Lash ve Wynne, 1992, s. 3'den aktaran Esgin, 2013, s. 686).

Ne kadar çok toplum varsa, o kadar toplum tipi olduğu ve bir o kadar da üst aktör olacağı olasıdır. Toplum tiplerinin birbirleri karşısında hiyerarşik bir sıralamaya tabi tutulmadan ve aynı sistemin parçaları olarak düşünölmesi gerektiğı noktası genel kabul görmektedir (Ceylan, 2007, s. 120-130).

Toplum tiplerinin farklılığını gösteren önemli etmenlerden biri aile olmuştur. Öyle ki geleneksel topluma denk gelen bir aile ile modern toplum tipine denk gelen bir aile yapısının ortaya çıkmasından söz edilmektedir. Aile çeşitleri tarihe ve topluma göre değişmektedir. Modernleşme süreci de aileyi değiştirmiştir (Yıldırım, 2011, s. 71-81).

Aile yapısı bakımından genel olarak geniş aile ve çekirdek aile olmak üzere ikili bir ayrım güncelliğini korumaktadır. Genel bağlamda geniş aile; geleneksel toplumda, geniş aile, eski aile şeklinde ifade edilebilmektedir. Çekirdek ailenin de kent ailesi, modern aile olarak tanımlandığı görülebilmektedir (Demiray, 2003: 220)

1.1. Geleneksel Toplum ve Geniş Aile

1.1.1. Geleneksel Toplum

Modern öncesi toplum olarak adlandırılan toplum tipi premodern/geleneksel toplumda insan ilişkileri ve örgütlenme biçimi akrabalık ve yakın çevre ilişkilerine dayanmaktadır. Bu toplum tipi yavaş değişen, az sayıda ve birbiriyle yakın ilişkideki insanlardan oluşan, işbölümü ve uzmanlaşmanın gelişmediğı toplum tipi olarak tarif edilmektedir (Dönmezer, 1999, s. 224). Bu tür toplumlarda, aile birliğı geniş ve içinde bir takım duygusal unsurları barındırmaktadır. Ekonomik, siyasi, törensel veya sağlığa ilişkin yaşamın devamı, genel eğitim ve arkadaşlığın temeli, klan, nesep veya kardeşlik gibi birleşmelerle genişleyen bu büyük aileye dayanan toplum tipinde yaşlılarına geçimlerini sağlamaları için destek verilmektedir, bu destek resmi bir mekanizmayla düzenlenmediğinden, aileler bu sorunu kendi içlerinde çözmektedir (Felstiner,

1974, s. 67). Ebeveynler, çocuklar ve diğer akrabalar yerleşim yeri, meslek ve sorumluluk bakımından birbirleriyle bütünleşmiştir. Aile dışı ilişkiler çoğunlukla mesafeli kalmış ve yakın evlerde oturanlarla görüşülen bir çevre bağı kurulmuştur. Arkadaşlık ve komşuluk ilişkileri birbirlerine paralel olarak gelişmekte. Ekonomik alanlarda ve toplumsal iş birliğinin gerektiği hallerde, komşular arası yardım devreye giren toplum tipi geleneksel/modern öncesi toplum olarak ifade edilebilir (Felstiner, 1974, s. 68).

Ayrıca geleneksel toplum, iş bölümünün yalın olması, üretimin tarıma dayalı olması, insanlar arasında birincil ilişkilerin önemli rol oynadığı böylelikle biz duygusunun olduğu bir toplum olarak ifade edilmekte. Anthony Giddens, Sosyoloji isimli eserinde geleneksel toplumun tarihteki tek toplum olduğunu belirterek tarım toplumları ile avcı ve toplayıcı toplulukların yalın bir iş bölümüne tabi olduklarını belirtir. Bir iş bölümünden söz edilecekse de bunun sadece kadın ve erkek arasında olacağını iddia edecektir. Bu ayrımın da kadının evde veya tarlada çalışması erkeğin de tüccar, hâkim, memur olması gibi bir mesleğe sahip olmasıdır (Giddens 2000, s. 56-57).

Seyit Hüseyin Nasr'ın gelenek ile ilgili "Bilgi ve Kutsal" adlı kitabının ikinci bölümünde gelenek kavramının tahlilinde, aklın hem modern olanın şekillenmesinde hem de geleneğin şekillenmesinde etkin olduğunu belirtmektedir. Sadece geleneğin din ile aynı şey olduğunu vurgularken bu ilişkinin kalıcı bir çıkarımla olduğunu belirtecektir (Nasr, 2013, s. 25-44).

Diğer gelenek karşıtlarının aksine Nasr, geleneği dinle aynileştirerek, İslam bilim tarihinde yapılan çalışmaları emsal göstermektedir. Yunan felsefesinin olduğu gibi alınması yerine değiştirerek ve yeni şeyler eklemekle birlikte Yunan Felsefesini olduğu gibi almamış, Epikürizm yerine Platon, Aristo ve Pisagorcu felsefecilere yönelmiştir (Nasr, 2004, s. 41-50). Bu da geleneğin de akla önem verdiğini göstermektedir.

Modernizmin kendini anlamlı kılmak için kendisi gibi olmayan bir yapının olması gerekliliği bir ötekileştirme çabası olduğu görülmektedir. Böylelikle öteki üzerinden var olma, bir ötekileştirme unsuru olarak gelenek ortaya çıkmaktadır. Modern insan kimliği, bu ötekileştirme ilişkisi çerçevesinde şekillenen bir yapı olarak ortaya çıkıyor (Göle. 2000, s. 59). Mustafa Aydın'ın gelenek konusunda ortaya koyduğu paradigmada gelenek modern olmayandır. Bu ötekileştirmenin bir neticesidir. Modern olan ne varsa gelenek bunun zıttı niteliğine bürünmüş olmaktadır (Aydın, 2004, s. 55). Modern olanın akıl, modern olmayanın akıl dışı olduğu savı

genel evrensel bir tema olmuştur. Bir yönüyle rasyonalite ve bilimsel bilgi ile diğer tarafta geleneksellik akıl dışılık ile iliştilmiştir. Öyle ki birbirine karşıt iki unsur olmuştur, ama modernizmin geleneği alt ettiği bir mecrada (Eisenstadt, 2014, s. 11-20).

Sosyal bilimlerde Batı merkezli modernizmin zıttı niteliğindeki geleneğin genel bir gelenek algısı oluşturulmuştur. Hatta Batı bir adım daha ileri giderek din ile geleneği aynı manada kullanıp, dinin Tanrısını da öldürmüştür² (Aydın, 2004, s. 55-57). Modernizmin tek tipleştirme çabasının aksine tek bir gelenekten söz edilmemekte, ancak geleneklerden bahsedilebilmektedir. Nitekim Raymond Williams, modernleşme kuramının çeşitli biçimleri içinde gelenek ya da gelenekselin reddedilerek kullanıldığını özellikle belirtirken (Williams, 2005: 386) tüm gelenekleri içine alındığını ifade etmektedir.

Geleneğe karşı bir duruş sergileyen modernizmin dinamikleri, ekonomik, siyasal, sosyal ve bireysel yönden incelendiğinde ortak değerler dizisi olarak karşımıza çıkan modern toplum kavramları, pozitivizm, ulus-devlet, liberalizm, sanayileşme, kentleşme, laiklik, sekülerleşme, bürokrasi, uzmanlaşma olmaktadır. Bu nedenledir ki, modernleşme denilen çok boyutlu, haliyle tek bir anlam ihtiva etmeyen kavram, farklı tanımlamalar/anlamlandırmalara konu olmuştur. Modernleşme, değişim geçiren toplum üyeleri tarafından yararlı, vazgeçilmez ve arzu edilir olarak kabul edilmektedir. Kültürel ve toplumsal değişimi ifade eden bu kavram tarafından temsil edilmek önem taşımaktadır (Bağlı, 2003, s. 5). Bu olgu, etkileri açısından dünya çapında görülen yeni bir hayat tarzı ve sosyal örgütlenme biçimi meydana getirmektedir (Aslan, 1990, s. 93).

Yukarda verilen tarihsel süreç içinde süregelen bir bilim geleneği ile beraber statik bir toplum yapısı bulunmaktadır. Bu statik duruma en genel anlamıyla geleneksel toplum denilmektedir. Bilimsel ve düşünsel gelişmenin her çağ ve zamanda olduğunu, bilim tarihinin geçtiği süreçler ve düşünürlerin değerlendirmesinde görülen şey bilimin bir insana, topluma ve döneme ait olmadığı sayılısını doğrulayacaktır. 18. yüzyıl sonrasında tüm bilimsel gelişmelerin toplumsal tezahürünü modern toplumda toplandığının görülmesi açısından geleneksel toplum olarak adlandırılan modern öncesi döneme ait birkaç değinide bulunmakta kurum bakımının kritiği konusunda alt yapı oluşturacaktır.

² Bu durumda haklı sayılacak yanı yok değildir. Gelenek için değişmesi az, tekniği zayıf, tarıma dayalı, kapalı bir ekonomiye sahip, siyasal katılımın olmadığı, geniş aile yapısının sürdüğü, kaderci bir zihniyeti taşıyan, doğuştan ayrıcalıkların olduğuna inanılan bir toplum tasavvuru (Aydın, 2004, s. 54-57) olması hesabıyla dogmatik bir unsur içermektedir.

Bir şeyin karşıtıyla varlığının anlam bulacağı bir savunusu, modernizm ve modern toplumun da bir karşıtının olması gerekliliğini kaçınılmaz kılmıştır. Modern toplumun karşıtında yer aldığı toplum tipi geleneksel toplumdur. Ancak Anthony Giddens, “Modernliğin Sonuçları” isimli eserinde gelenekselin bitmesi ve modern olanın başlaması gibi keskin bir çizginin olmadığına altını çizmesi iki toplum arasında keskin bir ayrımın ay da karşıtlığın yanlışlığını belirtmektedir (Giddens, 1992, s. 12).

1.1.2 Geniş Aile

Geniş aile (extended family), tek bir hanede birden çok kuşağın bir arada yaşadığı bir aile sistemine karşılık gelmektedir (Marshall, 2005, s. 265). Geniş aile, baba soyuna dayalı, yaşlıların gençler, erkeklerin kadınlar üzerinde kesin yetkesinin olduğu, tarıma dayalı topluluklarda egemen bir aile biçimi olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım, 2011, s. 71-81). Ayrıca, bu aile biçimi, üretimi, tüketimi, eğitimi, sosyal güvenlik, koruma, üreme ve psikolojik tatmin gibi çok çeşitli işlevleri kendi bünyesinde toplamaktadır (Kandiyoti, 1984, s. 17). Aile içi ilişkilerin eşitlikten uzak olduğu geniş ailelerde evlenen erkek çocuklar yeni bir eve taşınmayıp baba evinde kalmaya devam ederler (Özen, 1996, s. 4). Toplumdaki statüyü de aile ve akrabalık sistemi belirlemektedir. Geleneksel ailede baba otoriteyi ve karar alma gücünü elinde tutan kişidir. Hane içerisinde birey yaşlandıkça statüsü artmaktadır, bu açıdan genç bireylerin aile içerisinde statüsü düşüktür (Dönmezer, 2003, s. 4).

Geleneksel toplumda ailenin işlevleri çok yönlüdür; meslek kazandırma, ekonomi ve üretim gibi işlevlerden bahsedilebilir. Geniş aile, sanayi devrimi öncesi toplumlar ve kırsal yörelerde yaygın görülen bir aile türüdür. Bu aile türünün ekonomik, saygınlık, eğitim, koruyucu ve dinsel işlevleri (Sayın, 1990, s. 8) ile boş zamanları değerlendirme, üreme ve duygusal tatmin işlevleri de bulunmaktadır (Özen, 1996, s. 4). Geleneksel toplumsal dönemde yaygın olmakla birlikte; o dönemin tarımsal üretim tarzı, inanışları, tarihsel şartları aile üzerinde etkili olmuştur (Canatan ve Yıldırım, 2016, s. 71).

Geleneksel aileyi değiştiren çeşitli demografik ve sosyolojik etkenler dikkat çekmektedir. Türkiye’de evlenme ve doğurganlık hızında azalma olması, boşanmada artış, ilk doğum ve evlilik yaşının ötelenmesi, bireysel yaşama yönelmede artış, tek çocuklu ailede artışı ile beraber ve nüfus artış hızının azalması gibi değişkenler ailenin değiştiğinin sinyallerini vermektedir (Baran ve Çoban, 2012, s. 189-192). Modernleşme sürecinde aile toplumsal yapının etkisinde kalmaktadır.

Şöyle ki, iç ve dış göç, gecekondulaşma, kentleşme, sanayileşme, demokratikleşme, ailede kadın ve erkeğin rolü, gelenek ve görenekler gibi çok çeşitli süreçlerden etkilenmektedir. DİE 2005 Yıllığı ve ADNKS 2018'e göre Türkiye toplam nüfusunun %7.7'si köy ve beldelede yaşamaktadır.³

Geniş aile formunda yaşlı bireyin görevleri arasında, ailesine yardım etmek, çocuk bakmak, ev işi yapmak, aile gelirini düzenlemede fikir vermek, üretim faaliyetine katılmak, aile içinde ilişkileri düzenlemek, dinsel ve törensel konularda rehberlik vb. bulunmaktadır. Bu sayede çeşitli sorumlulukları yerine getiren yaşlılar, kendisini üretken, yaratıcı ve işe yarar hissetmektedir (Aygül, 2009, s. 36).

Toplumda nüfus kentlerde yoğunlaşsa da kırsal alanda ve kentte yaşayan yaşlıların sayısı birbirine yakındır. Kentin kalabalığı ve karmaşası, yaşlının eğitim ve gelir durumu gibi nedenlerle yaşlıların kırsal alanı tercih etmesinde etkili olmuştur. Ayrıca yaşlıların bir kısmı yaşamın son döneminde çocuklarının yanına yerleşerek, geçici geniş aile oluşmaktadır (İçli, 2008, s. 32-37). Öyle ki toplumda her 10 kişiden 6'sı kendine bakamayacak kadar yaşlanınca çocuklarının yanında kalmak istemektedir (Yavuz ve Yüceşahin, 2012, s. 76-80).

1.2. Modern Toplum ve Çekirdek Aile

1.2.1. Modern Toplum

Modern kavramının kullanılmayanı yok denecek kadar azdır. Gerek bilim, siyaset, sosyoloji, sanat, genel olarak sosyal bilimlerin tüm alanlarında ve gerekse de sokaktaki vatandaş dâhil herkes tarafından kullanılagelen bir kavram olmuştur.

Modern teriminin kullanım tarihine bakılacak olunursa, H.R. Januss'ının araştırmalarına göre, ilk kez V. yüzyılda, Latince modernus⁴ biçimiyle, Hristiyanlık sonrası dönemi Roma ve Pagan dinlerini geçmişten ayırmak için kullanılmıştır. Daha sonra VI. yüzyıldan itibaren Latince de yenileyin anlamında bir terim olan modo kullanılmış. X. yüzyıldan itibaren de felsefe ve din tartışmalarında modern terimi kullanılmıştır (Rockmore, 1989, s. 233; Küyel, 1977, s. 37; Karakurt, 2006 s. 3). Genel olarak ilk kullanım alanı yeni olan şey anlamında kullanılmıştır. Bu, J. Habermas'ın deyimiyle çağ açıp çağ kapatan bir olgudur.

³ İllerin aldığı, verdiği göç, net göç ve net göç hızı, <http://tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> Erişim tarihi: 29.08.2019

⁴ Modernus, eskinin anti-tezi olarak "şimdi" veya "şimdiki zaman" anlamına gelmektedir. Eski dünya karanlık ve putperest, yenedünya modern olarak tasvir edilmiştir. Therborn, modernin temelde bir zaman kavramına işaret etmesine rağmen, köken olarak eskiye karşıt olarak ortaya atıldığını söylemektedir (Therborn, 1996 s. 61).

Modernlik genel bir terim olarak "modern dönemi" tanımlamaktadır. Öyle ki bu dönem Bacon ve Descartes'le başlayan modern felsefe, Galileo ile devam eden modern bilim dönemi denilebilir. Farklı kültürleri ve entelektüel gelişimleri de kapsayan bu süreç ivme kazanarak şekillenmeye devam etmiştir. Felsefede bu dönem Aydınlanma geleneğini Kant'ı, Löwit ve Ellul'un ele aldığı teknolojinin yükselişini, Marx ve Weber'in ekonomik örgütlerin yeni bir biçim kazanmasını içermektedir (Rockmore, 1989, s. 235). Siyasi açıdan ise soyut devlet tasavvurundan burjuva devletine dönüşüm sürecini de kapsamaktadır (Lash, 1990, s. 123).

19. yüzyıl'da aydınlanma felsefesinin toplumsal yapıda açtığı gedik büyümüş ve düşünsel alt yapısının inşa edildiği modern süreç siyasal, ekonomik, teknik, sosyal ve bireysel alana sirayet etmiştir. Haliyle birçok açıdan modern toplum kritik edilebilir düzeyde yer almaktadır. Yapısal açıdan modern toplum tasavvuru, artan bir farklılaşma sürecini dile getirmektedir. Kültürel açıdan modern toplum, düşünce ve eylemlerin akılcılaşmasını ifade etmektedir. Modern topluma birey açısından bakıldığında ise, artan ölçüde bireycileşme olarak ortaya çıkmaktadır. Doğal ve bedensel açıdan ise modern toplum, ileri derecede bir evcilleşme olarak görülebilir. Buradaki kavramsal çerçeveye aşağıda geniş yer verilecektir.

Tarihsel süreç içerisinde gelişim gösteren ve aydınlanma felsefecileri tarafından formülize edilen akıl çağını, modernliği bir kültürel olgu olarak ele alan Max Weber, bunu iki değişkene bağlamaktadır. Birincisi “Büyüsü bozulmuş bir dünya” olarak telakki ettiği modern ve seküler dünya. Bu büyü bozumu dinin, geleneklerin ve modern öncesi otoritelerin saf dışı edilişi olarak söylem haline gelmiştir. İkinci bir değişken ise “rasyonelleşmedir”. Rasyonelleşme, din ve gelenek denilen dogmalardan arta kalan veya boşalan yerlerin doldurulması için aklın devreye girmesini oluşturmaktadır. Rasyonelleşmenin toplumsal tezahürü kurum ve kuruluşların akla uygun karar alma alanlarının artmasını sağlamıştır. Bu süreçte dünya, anlam taşımayan bir gerçeklik olarak algılanmış ve rasyonelliğin yardımıyla denetim ve kontrol altına alınması gereken bir gerçekliğe dönüşmesi hedeflenmiştir (Weber, 2003, s. 214).

Dogmalardan arınmış rasyonel akla bir eklenti niteliğinde bir tema daha var ki, Hegel'den başlayıp Weber'le devam eden modern ve özgür birey olma düşüncesi, bireylerin, tercihlerinin içeriklerinden bağımsız olarak, özgürce ve hiçbir sınırlama olmaksızın seçim yapabilmeleri ilkesine dayanan özgürlük de modern dönemde üçüncü bir değişken olacaktır (Kalin, 2013, s. 165).

Aydınlanma ile birçok düşünürün farklı bir yerinden tuttuğu modern toplum tasavvuru (Filin tarifinde⁵ olduğu gibi yapılabilecek hatanın önüne geçmek adına) bir bütün olarak değerlendirme yapan düşünürlerin sınıflandırmasına yer vermekte anlamlandırmada bulanıklık kaygısını azaltacaktır.

Bunlardan Jeannere, modern topluma geçişi belirleyen köklü değişimleri ifade eden devrimlerin etkisinden söz edecektir. Bu devrimler, Newton ile başlayan bilimsel devrim olmuş, demokrasinin tek geçerli olduğu yönetim şeklinin olduğu siyasal devrim, din devlet ilişkilerini ayırmayı esas alan seküler toplum ile kültürel devrim, emeğin soyutlanmasını ifade eden endüstriyel devrimdir (Doğan, 2007, s. 193-194).

de Toth (2002)'un yaptığı tespitlerle yeni toplumsal yapı olan modern toplumun tüm alanlarda bir değişmeyi içerdiğini göstermiştir. Bireyin çıkarını esas alan "bireysellik", geleneğin yerme aracı olan ve toplumsal kabulü hızlandırması açısından yapılan tüm düzenlemelerin kendisine atfedildiği "akılcılık", tündengelimini mevcut bilgi üzerinde bilme çabasına karşın var olanı bilmeyi içeren "bilmenin niteliği", teolojik varsayımlar ve bilme yöntemi yerine "bilimsellik", analogi ve deneyimi içine alan bilimsel yaklaşım yerine gerekirci bakışın sembolü olan pozitivist yöntemi esas alan bilimsel yöntemdir. Bu gerekirci yaklaşımla evrensellik iddiasında bulunmanın kaçınılmaz kabulü saklıdır. Geleneksel formun mutlak monarşinin retti anlamında dışsal otoriteyi ret edecektir (Toth, 2002, s. 245).

Bu özellikler bütünsel olarak bakıldığında modernizmin varlık gösterdiği, bireysel, toplumsal, siyasal, bilimsel, sanatsal ve düşünsel tüm alanlara nüfuz ettiğini veya edeceğini göstermektedir. Böylelikle şu kural ortaya çıkmaktadır sadece bir değişkenin veya birkaç değişkenin bir arada olması modern bir duruş olarak adlandırılmasında yeterli olmayacaktır. Bunların bütüncül bir şekilde üretim örgütlenmesine yansıyan yönü faydacı kuram temeline dayanan verimlilik ve etkinlik kategorisine girerek modern olandan söz edilecektir (Doğan, 2007, s. 194).

⁵ Eski Hint söylencelerinde yer alan "kör adamlar ve fil" hikâyesi, genellikle bütünü kavrayabilme amacıyla anlatılır. "Altı kör adam vardı ve öğrenmeye çok hevesliydi. Nasıl olduysa "fil" diye bir canlının olduğunu duymuşlardı ancak nasıl bir canlı olduğunu bilmiyorlardı. Fil denilen bu canlının neye benzediğini öğrenebilmek için birisine danıştılar. Danışıkları kişi "Filin vücuduna dokunarak nasıl bir canlı olduğunu öğrenebilirler" düşüncesiyle kör adamları filin yanına götürdü. İlki file yaklaştı ve dokunma fırsatı bulamadan karnına çarpıp "Tanrım bu fil, duvardan başka bir şey değil" dedi. İkinci dişine dokunup ve kararını verdi, "Bu şey oldukça düzgün, sivri ve yuvarlakça. Fil denilen şey, mızraktır aslında". Üçüncü hayvana sokulup kıvrımlı hortumunu tutunca zekice atıldı, "Anladım, fil olsa olsa bir yalandır". Dördüncü, filin dizine sürünce elini, "Ağaçtır" deyip, sabitleştirdi fikrini. Beşinci, kulağına erişip şöyle söylendi: "En kör adam bile ne olduğunu bilir, fil yelpazedir". Altıncı, filin çevresinde taranırken tesadüfen kuyruğına dolanıp, "Anladım bu fil düpedüz bir halattır", sonucuna vardı. Bu altı kör adam, her biri kendi fikrinde, katılaştıran ve ısrarlaştıran bir kavgaya tutuşurlar.

Modernleşmenin kavramsal çerçevesini oluştururken literatür taramasında bunlara benzer birçok farklı değiniye rastlandı. Bunlardan kayda değer görülen bir yaklaşım da Peter L. Berger'in modern proje olarak adlandırdığı modern topluma atfettiği beş temel fikrin egemenliği olmuştur. İnanma temelinde yaptığı bu tanımlamada hakikate ve yönetime, nihai örneklerle, açıklamaya ilişkin stratejilere, ilerlemeye ve özgürlüğe inanılması şeklinde beş ilkeyle modern toplumu açıklayacağını belirtecektir (Coşkun, 2012, s. 94).

Bir diğer yaklaşım ise sosyal gerçeklik algısına göre değişen perspektifler arasında yapısal bakış açısını geliştiren Parsons (1966) tarafından tasarlanan ve daha sonra Adriaansens (1983) katkılarıyla geliştirilen sosyal gerçeklik algısını ve insani eylemlerin dört başlık altında toplanmasıyla yapılmıştır. Modern olanın birey olduğu ve bireyin de modern olmasında etkili olan unsurların saklı olduğu görüşüne dayanmaktadır. Bu dört ilke olarak ele alınan faktörler; yapı, kültür, kişi ve doğadır (Loo ve Reijen, 2006, s. 34).

Şekil 1: Bireyin Eylem Alanını Belirleyen Unsurlar (Loo ve Reijen, 2006, s. 34)

Yapı	Kültür
Davranış Alanı	
Birey	Doğa

Yapısal açıdan sosyal gerçekliğin görünümü şöyle olmuştur: İnsanlar, aynı anda veya yaşamları süresince farklı rollere bürünürler. Bu davranışlar mesleki deformasyon da denilen şekliyle birbirlerine etkileyebilirler. Davranışlardaki bu içiçelik tümüyle kontrolsüz ve kendiliğinden değildir, bunları etkileyen bazı yasalar vardır, bu yasalara ulaşıldığında davranış üzerinde yönlendirme yapılabilir.

Toplum içinde davranış belirleme ve değiştirmede etken olan bir diğer kıstas kültürdür. Davranışımızı belirleyen şey kültürdür denildiğinde aslında kast edilen şey düşünsel yapı, değerler, norm ve anlamlar dünyasıdır.

Toplum içinde davranışları belirleyen bir üçüncü unsur bireyselliktir. Toplumsal yapı ve kültürel tema kişinin davranışlarını etkilemede önemli birer kıstas olsalar da kişinin bizzat kendisi eylemde bulunacağı için aslında bireysel karar alma mekanizmasında önemli bir kıstas da bireyin

kendisi olacaktır. Sonuçta kişi tek başına kaldığında kendinden kaynaklanan davranışlar sergileyecektir.

Yapı, kültür ve bireysel özellikler yanında bir başka davranış belirleyen kıstas daha vardır o da doğadır. Her ne kadar modern insan teknolojinin gücünü ve bilimin olanaklarıyla doğaya karşı bağımsızlığı kazansa da, çok istisnai durumlar olan depremler, sel, yanardağ patlaması ve hastalık gibi doğa olayları karşısında çaresiz kalmaktadır. Coğrafi konum, yeryüzü şekilleri, güneşin etkisi, yıldızların etkisi gibi birçok doğa olayının insan davranışına etkisi yadsınamaz (Haldun, 1988; Montesquieu'dan aktaran Aron, 2000, s. 23-40). Haliyle bu yadsınamayan durum, insan davranışına etkisi olan dördüncü bir kıstastır.

Bu dört bakış açısı veya ilke (yapı, kültür, kişi ve doğa) her davranış ve davranış yumağında kendini gösterir. Yapı, kültür, doğa ve kişi modern toplumda değişimin esasını temsil etmektedir. LOO ve Reijen'in formülize ettikleri tabloda bunların modern toplumdaki yansımaları farklılaşmayla yapının değişmesini, akılcılaşma ile kültürün değişmesini, doğanın kontrolünün sağlanmasıyla evcil bir doğa anlamına gelen evcilleşmeyle doğanın değişmesini ve tüm bu unsurun bireyde bırakacağı etkiyle bireyleşmeyle bireyin değişmesine vurgu yapmaktadır.

Şekil 2: Modernleşmenin Genel Çerçevesi

Farklılaşma	Akılcılaşma
Eylem Alanı	
Bireysellik	Evcilleştirme

Toplumsal yapı içerisinde oluşan davranışları şekillendiren, belirleyen ve etkileyen unsurlar şekil 2'de görüldüğü üzere dört değişkendir. Bu dört değişken farklılaşma, akılcılaşma, bireyleşme ve doğanın değişmesiyle modern olanın ortaya çıkması aynı şey niteliğinde kabul edilmektedir.

1.2.2. Çekirdek Aile

Genel olarak çekirdek aile anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan aile olarak tanımlanmaktadır. Çekirdek aile, birbirini özgürce seçen eşlerce, ana-baba ailelerinden bağımsız bir yerde kurulur ve daha geniş akrabalık çerçevesinden oldukça yalıtılmış bir görünüm taşır (Kandiyoti, 1984, s. 17). Hareketli bir işgücüne gerek duyan ve statünün akrabalık ilişkilerine değil, kişisel yetenek ve becerilere göre elde edildiği endüstrileşmiş toplumlarda bu aile tipi

egemendir. Ayrıca, farklılaşma ve uzmanlaşmanın ilerlediği sanayi toplumunda ailenin eğitim, üretim, sosyal güvenlik gibi işlevlerinin başka kurumlarca üstlenildiği ve ailenin sadece üreme, çocukların bakımı ve sosyalleşmesi, üyelerinin psikolojik gereksinimlerinin karşılanması gibi bazı sınırlı işlevleri olduğu bu kuramcılar tarafından ileri sürülmektedir. Özellikle sanayi devriminden sonra kentlerde görülen aile yapısı olarak bilinen çekirdek aile, geniş aileye kıyasla hem işlevleri hem de üye sayısı bakımından azalmış, Parsons'ın deyimiyle uzmanlaşmış bir aile biçimine bürünmüştür (Sayın, 1990, s. 10).

Çekirdek aile aynı zamanda kent ailesi olarak da tanımlanmaktadır. Sanayi toplumlarında görülen bu aile türü kent ortamında gelişme imkânı bulabilir. Hane üye sayısının azalması, geç evlenilmesi, eşler arasında eşitlikçi paylaşımın yapılması, bireyin özne olarak görülmesi gibi çeşitli nitelikleri bulunmaktadır (Canatan ve Yıldırım, 2016, s. 76). Zamanla işlevleri azalan çekirdek ailenin iki işlevi kalmıştır. Birincisi insan türünün devamını sağlamak için üreme işlevi ile çocuğun toplumsallaştırılması iken; ikincisi ise aile üyelerinin psikolojik doyuma ulaşmasıdır (Sayın, 1990, s. 10-12). Bu ailede toplumsal statüyü sağlayan kocadır ve statü babadan oğula geçmediği için toplumsal ve coğrafi hareketlilik sanayileşmeyi kolaylaştırmaktadır (Özen, 1996, s. 4).

Kentsel ailede yaşlının otoritesi ve statüsü, toplumsal koşullardan (sosyal, kültürel ve ekonomik değişimlerden, sanayileşmeden, geleneksel üretim ilişkisinden ve sosyal dayanışma ağlarının çözülmesinden vb.) etkilenmektedir (Danış, 2009, s. 72). Kent toplumlarında yaşlının statü ve rol kaybına bağlı olarak yaşadığı sorunlar arasında gelirin azalması, ekonomik ve sosyal kaynaklara ulaşmada zorluk, bakıma muhtaçlık, sağlık sorunları, yalnızlık hissinin artması, yaş ve cinsiyet ayrımcılığı, yaşlı istismarı ve ihmali, sosyal politikalarda eksiklik, barınma ve beslenme sorunları (Danış, 2009, s. 65) şeklinde sıralanmaktadır.

Modern toplum tasavvurunda ortaya çıkan çekirdek aile anne baba ve çocuk şeklindeki imajda da değişme olmaya başlamıştır. Farklı aile tipleri ve aileye alternatif yaşam tarzları ortaya çıkmaktadır. Tek ebeveynli aile, üvey aile veya gayri resmi birlikte yaşama çeşitleri buna örnek gösterilebilir. Ailedeki yapısal değişim giderek çeşitlenmektedir. Bu değişimin de uzantısı ile yaşlı bakım hizmeti sunan huzurevlerine rağbeti artırmaktadır (Baran ve Çoban, 2012, s. 189-192).

1.2.3. Modernleşmeye Yönelik Eleştiri: Postmodern Söylem

Postmodern kavramına ilişkin çok fazla tanım ve kuramsal yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bazı akademisyen ve düşünürler modernizm ile postmodernizm arasında hiçbir bağ kurmayarak kesin bir kopuşu savunurken, bazıları ise ikisi arasında bir sürekliliği savunmaktadır. Postmodernizm Harvey (1993)'in de dediği gibi modernizmin tıkanmasına çare ve krizlerinin çözümü noktasında özgün bir çıkış yolu olmuştur. Modernizmin evrensel bir dünya tasavvurunun tek tipleştirici paradigması eleştirilmiştir, yerel olanın ve aynı ülke sınırları içinde yaşayan farklı kültür ve dinden olanların çokluk içinde beraberce yaşama becerisi gösteren insanların varlığı modern toplum savunucularını yeniden düşünmeye yitmiştir. Bu durumu anlatmada ve yorumlamada tıkanmış modern toplum tasavvuru form değiştirmekle postmodern topluma evrilmiştir (Harvey, 1993 s. 44).

Modernizmi de içinde barındıran postmodernizm tüm yönleriyle yeni bir bilim ve toplum söyleminden çok mevcut modern yapının tezahürü/uzantısı olan katı kurallı kurumlara (toplumsal kurumlara özellikle de dezavantajlı gruplar için inşa edilen kurum bakımına) tepkiyi sembolize etmektedir. Nitekim Glass (1993) da benzer ifadelerle modern olanın gelişme, nedensellik, bireysellik gibi determine eden yanını törpüleme çabasıdadır (Glass, 1993, s. 256). Postmodern olanın modernizmin aksaklıklarından beslenen bir asalak gibi modernizmin başarıları ve açmazlarıyla beslendiğini iddia edenler de olmuştur (Aslan ve Yılmaz, 2001, s.105).

Modern toplumda kimlik oluşumu, geleneksel olan üzerinden inşa edilirken geleneksel toplum yok sayılmış ve akıl dışı dinin geleneğin dogmatikliğinden dem vurmıştır. Benzer bir eleştiriye modern olan da maruz kalacaktır. Modern toplumda müphem kalan alanların anlamlı hal almasını sağlayan yeni bir söylem gerekiyordu, ancak tamamen modern olanı dışlamayan ama açmazlarını çözecek bir yaklaşım gerekmektedir.

Terry Eagleton (2011)'un aydınlanmanın kuşkucu tavrını sergileyerek modern olanın sunduğu değerler dizesini eleştirecektir. Nesnellik, evrensel ilerleme modu, akılcılık bilimin tekil çıkarımı, makro düzeyde anlatılar gibi değerlerin gerçekliğini yitirdiği görülmektedir. Böylelikle postmodern paradigma bu değerler dizesinde seyir gösteren katı gerekirci tutumu bırakacak çoksesliliği ve yereli önemseyen bir tutum sergileyerek öne çıkacaktır (Eagleton, 2011, s. 9).

Modern toplumun devamı sayılan ve açmazlarından beslenen bir değerler dizesi değil de yeni bir söylem olduğunu savunan düşünürler de olmuştur. Champman (1870) ve Toynbee (1933)

bunlardan bir kaçıdır. Postmodern toplumun 19. yüzyıl'de şekillenmeye başlamaktadır ve modernizmden bağımsız bir yaklaşım olarak gelişme seyreden apayrı bir yaklaşım olacaktır. Ancak, sorunları ve açmazlarıyla tıkanan kurumlarıyla zoraki bir dönüşmenin, evrilmenin ve değişimin gözden kaçmaması gerekmektedir. Postmodern toplum, düşünsel bir dönemin ortaya çıkışı şeklinde olmuştur. Büyük anlatıların tüm dünyada oluşturmaya çalıştığı modern, laik, demokratik ulus devlet tiplemesi tekleştirilen ve yerelliği göz ardı eden tutumundan dolayı büyük kısımlara neden olmuştur. Farklılıklarından vaz geçmeyenlerin etnik kısıımı sebebi veya dinlerinden vaz geçmeyen dindar insanların maruz kaldığı zulümler II. Dünya Savaşı'nın yol açtığı can kaybı kutuplaşmalar modern olanın açmazlardan en önemlileri arasında yer almaktadır.

Modern olanın değerler dizesi sınıfta kalmış ve yerini bir şeylerin doldurması gerekmiştir. Herkesin istediği dine inanması, farklı etnik yapıda olanların bir arada yaşaması ve üstün ırk söyleminin terk edilmesi gibi yerel ve çoksesli bir paradigmanı postmodern toplumu inşa etmiştir. Dine ve genel olarak maneviyata saygılı, ulusal devlet formuna mesafeli, kolektif olanın dışlanmadığı ve bireyciliğin kutsanmadığı bir toplum tasavvuru. Üst anlatılara karşı şüphe oluşmuş ve bu şüphe zamanla inanca dönüşmüştür (Lyotard'a1984, s. 7-8).

Gerek Baumann gerekse de Habermas, modern dönemin bittiğinden yeni bir dönemin başladığından bahisle bir savunuda bulunmak şöyle dursun, modern toplumun ve düşüncenin varlığını koruduğunu ancak bazı konularda hata yaptığını kabul etmenin adı olarak postmodernizmin ortaya çıktığını savunmaktadır (Baumann, 2003, s. 348).

Anthony Giddens (1992), modernliğin devamı niteliğinde bir Postmodernliğin geldiğini ve sıralı bir süreç olarak okunacak bir toplumsal yapıdan söz ederken aynı şeyleri söyleyecektir (Giddens, 1992, s. 48). Ancak söylemsel yönüyle yeni bir süreçten söz edilmese de kurumsal olarak modern toplumda ortaya çıkan kurumların çözüldüğünü mahiyetlerinin değiştiğini veya dönüştüğünü tecrübe etmemiz yeni bir formdan bahsetmeyi gerekli kılacaktır. Bu kurumlarda modernliğin postmodern evresine geçişinin bir işareti mi yoksa eksik kalan yanların düzeltilmesi mi net bir fikir birliği olmasa da söz konusu olan, kurum bakımından sosyal bakım uygulamalarına geçişle eski ile yeninin örtüştüğü bir yapıya bürünmesidir.

Müphem olanın giderilmesinin adı postmodern toplum olacaktır. Artan bilme ve bilim etkinlikleri yeni bir bilinmeyen alan ortaya çıkaracaktır. Bu da her şeye kadir bir söylem olan modern bilimin

gerekirci yaklaşımının bir bilinmezlik girdabında kaybolmamasını doğurmuştur. Bu girdabın içine düşüldüğünü görmek postmodern birey olmak demektir (Baumann, 2003, s. 312).

Modern toplumda kendisine yaşam yeri bulamayan veya çıkar sağlayıcı unsurlar arasındaki sıralamada sonlarda yer alan veyahut da bunun da ötesinde ek külfet/masraf getiren her “şey” modern toplumda müphem kalmaktadır (Baumann, 2005, s. 100-118). Bu müphemliğin adı yaşlıların kurum bakımı şeklinde organize edilen yerlerde barınma imkânı bulmaları şeklinde bir belirsizliği temsil etmektedir. Modern toplumda yaşlı bakım uygulaması katı kurallı ve beton yığınları içinde gerçekleşen maneviyattan uzak olarak gerçekleşmektedir. Buradan ayrılan yaşlı mezara, sokaklarda sevgiden ve maneviyattan uzak yetişen çocuk da yeni sosyal sorun oluşturma ve olma yoluna gidecektir. Geleceğin yaşlısı olacak bugünün gençleri için gelecek karanlık ve soğuk görünmektedir. Bu nedenle modern olan müphemdir, modern toplumda rasyonel olmayan unsurlar ve bu müphemlik başa bela açmıştır.

Modernlik, masumiyeti kanıtlanana dek bütün kendiliğindenlikleri suçlu sayacaktır. Aklın, teknoloji ve bilimin görmediği veya gördüğünde çözüm üretmediği durumlarda büyük problemler çıkmaktadır. II. Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkan yıkıcı gücün korkutucu manzarası karşısında kargaşa oluşmuştur. Bu açmaz karşısında modern toplum tıkanmıştır. Açıkça tanımlanmayan her şeyi yasaklayan ve müphemliği kaosla ve bugün bildiğimiz ve o zamanlar tahayüzyılül edilebildiği gibi, uygarlığın sonuyla özdeşleştiren bir hazır matbu niteliğine girmiştir (Baumann, 2003, s. 322).

Modern toplum savunucuları, Aydınlanma çağında ortaya çıkan toplum mühendisliğinin iflas etmediğini iddia etmektedir. Sosyal bilimler, gerçekten de özgün bir bilgi üretmiştir. Ancak bir yanılsama olduğu ortadadır, klasik modern toplum düşünürleri zorunluluğu anlattıklarını sanarak olumsuzluğu ele almıştır. Evrenselliği anlattıklarını düşünerek tek merkezli yerelliği, uzam dışı doğruları anlattıklarını düşünerek gelenekle/dinle sınırlı yorumu kast etmişler; şeffaflığı anlattıklarını sanarak kararsızlığı ima etmişler, kesinliğini anlattıklarını sanarak dünyanın geçiciliğini ve doğanın düzenini anlattıklarını sanarak da insan tasarımının müphemliğini açıklamıştır (Baumann, 2003, s. 295).

Kendisinden farklı hiçbir yaşam biçimine asla hoşgörü göstermemesiyle tanımlanan modern toplum, farklı yaşam biçimlerini yalnızca cehalet, hurafe, gericilik ve gelenek olarak görmektedir (Baumann, 2003, s. 285) yerelliğin güneş kadar gerçek ve farklılığın kaçınılmazlığı büyük

eleştiriler şeklinde kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Ortaya çıkan bu gerçeklik, gerek yerel gerekse öznel yaşamların aşkın duruşlarına tarafsız olması kadar rasyonel tutumlar açısından da tarafsız kalmayı yeğleyecektir.

Çok anlamlılığı ön plana alan postmodernlik düşüncesinin çokluk ile kast ettiği şey, dünyada olan herkesin kendini ifade etmede serbest olmaları ve kimsenin tahakkümüne girmemelerini içeren çokdincilik, çokkültürlülük gibi dünyanın ortadan kaldırılması imkânsız çoğulluğunun kabulünü teşkil etmektedir. Şöyle ki; postmodernlik, müphemliğin üstesinden gelmeyi ve aynılığın tek anlamlı kesinliğini hedefleyen tipik modern güdüden tamamen özgürleşme anlamına gelir. Gerçekten de postmodernlik, tektiplilik ve evrensellik gibi modernliğin merkezi değerlerinin işaretlerini tersine çevirmektedir (Baumann, 2003, s. 130-131).

İdeal anlamda, postmodernliğin çoğul ve çoğulcu dünyasında, ilke olarak bütün yaşam biçimlerine izin veriliyor; ya da daha doğrusu, hiçbir yaşam biçimi, herhangi bir yaşam biçimini izinsiz kılacak kadar cesur değildir. Farklılık bir baskı olmaktan çıkıp, eylem ve çözüm gerektiren bir sorun olarak yorumlanmadığı zaman, farklı yaşam biçimlerinin barış içinde birlikte yaşamaları, düşman güçlerin geçici bir dengesi olmaktan başka bir anlam ifade etmiyor (Baumann, 2003, s. 131).

Özgürlük, eşitlik ve kardeşlik ve homojenlik modernliğin sloganıyken; postmodern toplumda özgürlük, farklılığın farkındalığı ve tahammül göstermeye dönüşmüştür. Postmodern dönemde özgür olmak varlığını korurken eşitlik ve kardeşlik yerine farklılık ve tahammüle bırakmıştır.

İrrasyonellik, kargaşa, yabancılık ve müphemlik; bütün bunlar, kendilerini akıl, düzenin güçleri, yerliler ve anlam olarak tanımlayan egemen güç konumundaki modern toplumların tanımladığı geleneksel yapıyı ifade etmektedir.

Her şeyin kendi doğru yerinde olduğu, her şeyin yalnızca bir tek yerinin olduğu ve hiçbir yerde aynı anda iki şeyin olmadığı mükemmel bir sözcük ağı için uğraşan modern yapı yanıldığını evrensel temalı tekil söylemin dışlayıcı unsurundan sınıfta kalacaktır.

Uzman, aynı anda, hem güvenilir ve kişi-üstü bilginin kaynağını soruşturma hem de bir kişinin en derin düşünce ve özlemlerini anlama kapasitesine sahip bir insandı. Bu uzman kişi, yorumlayıcı ve aracı bir kişi olarak, nesnel ve öznelin ayrı dünyalar arasındaki köprüsü olmuştur. Kişinin istediği seçimleri yapması (bu sadece kişisel olabilir) ile doğru yolda olmanın garantilerini (bu da

yalnızca toplumsal olabilir) birleştirir. Uzman, bilmenin sonunun olmadığı girdapta müphem kalmış ve müşterilerinin bilinmeyenlerinin artışının verdiği müphemliği çözemeyecektir (Baumann, 2003, s. 255).

Niklas Luhmann (1986)'a göre, modern öncesi kast sistemli toplumdan, işlevsel sınıflara ayrılan bir topluma geçilmesiyle, bireyler, artık toplumun sadece bir tek alt-sisteminde hapsedilemiyor. Artık bireylere, toplumsal olarak yerinden edilmiş gözüyle bakılamıyor. Bütün bireyler yerlerinden edilmişlerdir; daimi ve varoluşsal olarak. Nerede olurlarsa olsunlar ve ne yaparlarsa yapsınlar. Her yerde yabancıdırlar; bundan kurtulmak için verdikleri bütün çabalara rağmen. Bu nedenle toplumda, bireylerin kendilerini gerçekten rahat hissettikleri ve kendilerine doğal bir kimlik bahşeden hiçbir yer kalmamıştır (Baumann, 2003, s. 257). Habermas'ın (1994), tamamlanmayı bekleyen ya da halen tamamlanmamış bir proje⁶ olan modern toplum tasavvurunun üstü kapatılamayacak açmazları gün yüzüne çıkmıştır. Modernizmin sadece eşitlik, özgürlük ve adalet gibi değerlerini tüm dünyaya empoze etmeye çalışmıştır, ancak bu kavramlar uygulamada başarısızlığa uğramıştır, kendisini hakikatin temsilcisi olarak ilan eden modern batı bir mitosa dönüşmüştür. Çünkü modern olanın kurucu unsuru olarak belirlenen insan, aklını kullanarak bütün bilinmezliklere, müphemliklere ve belirsizliklere son vereceği iddiasındaydı. Hatta modernite, evrenin kozmolojik ontolojisini yeryüzündekilerin bilgisine sunacak kadar kendinde cesaret bulan bir yaklaşımla, üstesinden gelinemeyen ölümlülüğü bile yapı sökülüne uğratarak onu üstesinden gelinebilen bir hastalık dizisine dönüştürme iddiasındaydı.

Postmodernite modernitenin çelişkileriyle yüzleşmesi demektir; bu kendi imkânsızlığına ve açmazlarına rağmen varlığını devam ettiren modern toplum geri dönülemez bir şekilde büyük anlatıları altında ezilmiştir. Modernist dürtü baştan beri düzen, kontrol ve süreklilik, araçların amaçların üzerinde egemenliği ve enerji ve kaynakların her zaman ihtiyaç ve hedeflerin önüne geçmesi anlamına geliyordu. Modernite hayali, temel, rasyonel anlamda kusursuz ve estetik açıdan mükemmel bir toplumsal düzen hayaliydi. Modernist kanun koyucular, bilim, bürokrasi ve teknoloji vasıtasıyla bu rüyayı gerçeğe dönüştürmeye teşebbüs ettiler fakat çelişkili bir biçimde dünyayı rasyonel hesaplama ve tasarım ölçüsüne istinaden yeniden yapılandırmaya ilişkin modern proje sonunda sömürgeleştirmeye çalıştığı toplumsal sürece kurban gitmiştir. Yani

⁶ Jürgen Habermas moderniteyi —tamamlanmamış bir proje olarak değerlendirerek, postmodernite kavramına karşı çıkar. Habermas, postmodernitenin Aydınlanmanın tamamlanmamış projesini vaktinden evvel terk etmiş olan muhafazakârlığın yeni bir şekli olduğu düşüncesindedir (West, 2008, s. 323).

toplumu kontrol etmeye yönelik akılcı girişimler, genellikle insanın acısını hafifletmek yerine artırıştır.

Geleneksel bir toplum olduğu zamandaki Avrupa'nın aksine modernitenin cesur yeni dünyası kendi kurallarını koyan ve hiçbir şeyi olduğu gibi doğru kabul etmeyen, mevcut her şeyi hâlâ aklın keskin incelemesine tâbi tutan, kendi otoritesine hiç sınır tanımayan ve her şeyin ötesinde geleneğin, miras kalan bilginin ya da törenin otoritesini reddeden bir dünya iflah olmamıştır. Düzen ve norm projeleri ilahi varlıklar zinciri görüntüsünün yerini almıştır. Yeri alınan görüntünün tersine, düzen ve norm insan ürünüydü, insani eylem tarafından tamamlanacak tasarımlardı bulunan ve sükûnetle uyulan şeyler değil, inşa edilecek ya da yapılacak şeylerdi bunlar. Eğer miras alınan gerçeklik tasarlanan düzene uymadıysa, bu açmazdan kurtulması imkânsız olacaktır (Baumann, 1999, s. 127).

Müphemlik, belirsizlik, çift anlamlılıktır denilebilir. Bu sözcük gizem ve muamma duygusu vermekte; aynı zamanda, belirsizlik adı verilen bir hoşnutsuzluğa ve kararsızlık ya da duraksama denilen kasvetli bir zihin durumuna işaret etmekte. Şeylerin ya da durumların müphem olduğunu söylediğimiz zaman, neler olacağından emin olamadığımızı kastederiz ve bu durumda, ne nasıl davranacağımızı biliriz, ne de eylemlerimizin sonucunun ne olacağını kestirebiliriz. İçgüdüsel olarak ya da öğrenilmiş alışkanlıkla, güvenliğin ve özgüvenin düşmanı olan müphemlikten hoşlanmayız ve ondan korkarız. Durumlar belirsiz değilse, ne yapılacağı açıksa ve onu yaptığımız zaman olacaklar kesinse, kendimizi daha güvende ve daha rahat hissedeceğimize inanma eğilimi gösteririz (Baumann, 2005, s. 76).

Ahlaki benliğin durumuna ilişkin olarak postmodern toplumda ahlaki bazı belirlemelerin olmaması birlikte modern toplumda oluşturulan etik kurallarına da şüpheyile bakacaktır.

Postmodern zihnin farkında olduğu şey, insani ve toplumsal yaşamda iyi çözümleri olmayan sorunların, düzeltilemeyen dolaşmış güzergâhların, düzeltilmek için acı acı feryat eden dilsel hataların ötesine geçen müphemliklerin, ortadan kaldırılamayan kuşkuların, aklın dikte etliği reçetelerle tedavi edilmek şöyle dursun yatıştırılamayan manevi acıların varlığıdır. Postmodern akıl ile birlikte yaşama olası bir durum olmaktadır. Kanada menşeli çokkültürlülük yine bu döneme has bir kavramlaştırma olmuştur. Postmodern bakış açısıyla çelişki, tehlike ve sıfır hata/yanlış içermeyen davranış ve eylemler gibi her şeyi kucaklayan net bir davranış örüntüsü sunmayan bir paradigma olmuştur.

Modernleşmenin sunduğu evrensel temalı çözüm önerilerinin eksik kaldığı ve müphem alanların doldurulmadan ötelendiği veya görmezden gelindiği görülmektedir. Modern dünyanın dünyasında bilim olarak akıl yer almıştır. Sağlık konusunda laboratuvar ve uzman doktorların tespitleri dışında kalan hastalık tespitleri geçersiz kalmıştır. Modern tıp dışında şifa aramak beyhude bir davranış ve uzman doktorun yazdığı reçetede yazılı ilaçlar dışında bir şeyden şifa olacağını ummak cehalettir, geleneksel olandır ve akıl dışı bir tutumdur. Modern Tıp'ın kanser, diyabet, alzheimer, körlüğe sebep olan kara nokta gibi birçok alanda iyileşmeyen hastalar konusunda tavrı ne olacaktır. İyileştirilmeyen hastalıklar müphem durumdadır. Bu müphemlik mükemmel bir düşüncenin üstesinden gelmesi gereken bir sorundur aslında ama nedense çözilemeyen bu hastalıkların şifası için tıkanan bir modern tıp ortaya çıkacaktır, bu açmazla baş edemeyen modern tıp toplum tarafından eleştirilecektir. Böylelikle örnekleri her geçen gün aratan sayıda olan alternatif tıpla çözülen sorunların varlığı ve toplum tarafından kabul gören bu olumlu sonuçlar yeni bir paradigmayı gerekli kılacaktır. Bu yeni değerler dizisi şifa sağlayıcı tüm seçeneklere göz kırpabilmelidir. Bu yeni değerler dizisi bir hastalığın tek bir çözümü vardır demeyecektir. Her duruma bir reçete sunmak ve aynı durumda benzer reçetenin geçerli olacağı savın olmadığı bir dünya postmodern toplumu teşkil edecektir (Baumann, 2005, s. 86).

Kurumsal açıdan bakıldığında da modernizmi, monoton ve ruhsuz bakım evleri yaratması ile eleştirmek ve sorgulamak gerekmektedir. Kurum bakımının sunduğu beton yığını içindeki insanların manevi yönü, farklılığı, çoğulculuğu ve geleneği yeniden canlandırarak çeşitlilik sağlanması ilkesini benimseyen bir paradigma gerekmiştir. Modern dönemde bireysel aklın uzantısı olan çekirdek aile formuna getirilen eleştirilerden bir tanesi de geniş aile formunda yaşlı bireylerin bakımının üstlenmesi olmuştur. Ancak modern dönemde yaşlı bireylere bakma konusunda tüm olanaklara sahip olursa dahi bakılmadığı onların huzurevine gönderildiği görülmektedir. Ancak yaşlı bireyler modern olanın sunmuş olduğu huzurevi olanaklarından hiç memnun kalmadıkları aksine geleneksel toplumun bakım modeli olan aile yanında bakım evde bakım çoğunlukla rağbet edilen bir u durum olmuştur. Toplumumuzda her 10 kişiden 6'sı kendine bakamayacak kadar yaşlanınca çocuklarının yanında kalmak istemektedir (Yavuz ve Yüceşahin, 2012, s. 76-80).

Geleneksel toplumlardaki norm ve değerler, bireylerin yaşam tarzlarında önemli bir yere sahiptir. Başta aile bireylerinin bakım konuları olmak üzere geleneksel toplumda yaşayan bireyler bu norm ve değerlere göre hareket edebilirler. Hanedeki bakıma ihtiyaç duyan çocuklar ve yaşlıların

bakımının karşılanmasından tutun da nasıl bir bakım uygulanacağına kadar birçok konuda yaşlının ailesi sorumluluk duyar. Böylece Türkiye'de yaşlı bakımında geleneksel kodlara değ er verilerek yapılmaya devam etmesi, gelenek ve göreneklerin toplum nezdinde önemini kaybetmediğinin bir göstergesidir. Her ne kadar kimi aileler yaşlılarını bir şekilde kurum bakımı şeklindeki huzurevlerine bıraksa da bu bırakma sürecinde de yaşlı kişinin görüş ve düşüncelerine başvurulmamakta onun rahat edeceği iyi bakılacağı gibi kıstaslara yönelinmektedir. Gerek yaşlılar gerekse de aileler huzurevi seçeneğini tercih ederken bu geleneksel kodlardan tamamen bağımsız değillerdir. Yaşlı kişi ailenin kararına uyarak geleneksel toplumdaki itaat normuna biat etmesi buna örnektir. Nitekim Onat (2004) tarafından Ankara'da yapılan araştırmada ise, görüşme tekniğıyle 300 yaşlı kişi ile mülakat yapmış ve bu yaşlıların neredeyse tamamına yakınının (%91.7) huzurevinde kalmayı istemedikleri tespit etmiştir. Huzurevinde kalmayı istememe nedenleri incelendiğinde ise; yaşlıların yarısı (% 50.1) aileleri ile kalmaktan dolayı daha mutlu ve huzurlu olduklarını belirtmişlerdir.

2. Yaşlı Bakımı ve Maneviyat

2. 1. Kurum Bakımı

Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde bakım kelimesi, bakma işi, bir şeyin iyi gelişmesi, iyi bir durumda kalması için verilen emek, birinin beslenme, giyinme vb. gereksinimlerini üstlenme ve sağlama işi olarak tanımlanmaktadır.⁷

Tarihin hemen her aşamasında bakıma muhtaç/dezavantajlı olarak kabul edilen yaşlı kişiler var olmuştur. Bu durumda olan insanların bakımı çoğunlukla yakınları tarafından idame edilmektedir. Ancak herhangi bir yakını olmayan kimsesizler için bakımevleri kurulmuştur. "Bakıma Muhtaç Kişi"⁸ olarak adlandırılan kişilerin ve zayıf yapıdaki insanların (yaşlı ve engelli yaşlı) gidecek ve barınacak bir yerleri olsun sayılıtsı ile kurulan bakımevleri çoğunlukla bir yakını olmayanlara hitap etmektedir. Gerek din ve gerekse de gelenekler aile yakınını dışarda bırakma, eksikliğinden dolayı terk etme genel olarak yalnız bırakmaya izin vermemiştir. Ancak modern dönemde ortaya çıkan kurumsal bakım evlerinin baktığı kitle yakını olanları da içine almaktadır. Müphem/kontrolsüz veya ne olacağı bilinmeyen bir pozisyonun kalmaması şeklinde işleyen modern toplum dezavantajlılar içinde kurum bakımını devreye sokmuştur.

⁷ TDK.gov.tr [ nternet] Türk Dil Kurumu. Sözlükler. Erişim Tarihi: 25.07.2018, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b580b6503c524.45260578

⁸ Bakıma Muhtaç Kişi, kavramı ilk kez 2005 yılında çıkan  z rl ler Kanununda tanımlanmıştır. "Buna göre: Günlük hayatın aılılmış, tekrar eden gereklerini önemli ölçüde yerine getirememesi nedeniyle hayatını başkasının yardımı ve bakımı olmadan devam ettiremeyecek derecede düşkün olan kişiler" bakıma muhtaç  z rl ler olarak kabul edilir (Seyüzyılar, 2015, s. 141).

Bakım evlerine olan ihtiyacın farklı nedenleri olmakla birlikte esas olarak “kimsesiz kalma”dır. Bununla birlikte hastalıkların iyileşmesi, sağ kalım sürelerinin ve ortalama insan ömrünün uzaması, bakım ihtiyacı duyan birey sayısının artışına ivme katmıştır (Özlü, 2009, s. 38-42; Karahan, 2013, s. 1-2). Böylelikle bu durum yasal bir düzenlemeyi gerekli kılmıştır. Nitekim Anayasanın 61. maddesi uyarınca da korunmaya, bakıma, yardıma ve rehabilitasyona muhtaç çocuk, yaşlı ve engellileri özel olarak korunması gereken kişiler kapsamında değerlendirmiştir.

Kurum Bakımı, bakım yöntemlerinden biri ve en eskisi niteliğindedir. En genel anlamıyla tanımlanacak olunursa, yaşlı bireylerin, ailesinin veya bir yakının olmadığı ya da mevcut ailenin bakımda bulunma gibi fonksiyonlarını yerine getiremediği veya getirmek istemediği durumlarda, yaşlılara resmi ya da özel kurumlarca geçici ya da sürekli olarak sunulan bakım hizmetine kurum bakımı denmektedir (Güran, 1983, s. 15).

Geçmişe bakıldığında kimsesiz yaşlılara verilen hizmetin toplumların dinsel ve kültürel özelliklerine göre şekillendiğini, toplumdan gelen yardımlar ve ayrıca dayanışma ile dine dayalı olarak yaşlılara bakım ve koruma sağlandığını görülmektedir. Organize olmuş bürokratik bir yapı tarafından sosyal hizmetin başlangıcı, Batıda kiliseler kanalıyla olmuştur. Kiliseye devam eden halkın ve din görevlilerinin işbirliği ile yaşlı ve muhtaçlara ev ziyareti, gıda-giysi yardımı şeklinde çalışmalar yapılmıştır. İlk kez M.S. 398 yılında, devlet tarafından dezavantajlı bireylere gönüllü yardımların yapılmış olduğu ve Bazilyas adında bakım yurdu (bir çeşit huzurevi veya güçsüzler yurdu) kurulduğu ve daha sonraları “Vakıf” kuruluşları yoluyla “Hotelde Dien” ve “Hospitals” adı verilen bakım kuruluşları kimsesiz yaşlılara hizmet vermeye başlamıştır. Ortaçağ’da açılan bakımevleri, korunmaya muhtaç, yaşlı, dilenci, sakat, göçmen hastalar ile alkoliklerin barındığı birer toplama kampı gibi çalışmıştır (Sevil, 2005, s. 140-145). Ancak Avrupa’da meydana gelen iç savaşlar dolayısıyla (Otuz Yıl Savaşları ile Yüzyıl savaşları) bakımevleri kapatılmıştır (Sevil, 2005, s. 140). İlerşeyen zamanlarda İngiltere’de çıkarılan “1601 Elizabeth Fakirler Kanunu” ile de bakım ve korunmaya muhtaç kişilere birçok yardım hakkı yeniden verilmiştir. Kıta Avrupası’nda kurum bakımı açısından bir devrim sayılan bu kanunla yaşlıların ve bakıma muhtaç kişilerin hangi şartlarda nasıl ve kimler tarafından bakılacağı bir kurala bağlanmıştır. Suistimallerin önünü almak ve devletin zayıf olan ekonomsinin etkisiyle gerçekten fakir olanlara yardım edilmesi esas alınmıştır. Bu esaslar, aile durum kontrolü şeklinde bir çalışmayı kapsamaktadır. Fakirlik ve muhtaçlık kriterleri oluşturularak yardımların kişinin zor durumunun tespit edilmesinden sonra yapılması amaçlanmıştır. Fakir ama engelli olmayan kişiler

arasından çalışması için yeni iş olanakları sağlanmış ya da bu fakir kişilerin çalışmaları yönünde yönlendirmeler yapılmıştır. Bakım evlerinin herkese açık olması gibi kurallar da söz konusu olmuştur (Zengin ve Altındağ, 2013, s. 257). İngiltere’den sonra Fransa, Avusturya, İşkandinav lkelerinde yaşlı bakım evleri ve güçsüzler yurdu gibi kurumlar devlet yönetimi ve desteğinde hizmete girmiştir.

Dezavantajlılara yönelik girişimler zamanla geliştirilmiş ve aksaklıklar giderilmeye çalışılmıştır. 1782’de Gilbert Kanunu olarak bilinen Fakirler Kanunu eki bir eklenti olarak yayınlanmış ve bu kanunla gönüllülük yerini maaş karşılığında fakirler evinde çalışılma başlamıştır. Ancak zamanla artan yardım yükü dolayısıyla bu kanunun gereği yapılamaz olmuştur (Zengin ve Altındağ, 2013, s. 257-258). 19. yüzyıl Avrupasında yaşlı hizmetleriyle ilgili vakıf girişimleri daha doğru sayılacak yardım girişimlerini idame etmiş ve 1920’li yıllarda engelli sayılan malul yaşlılar için bakımevleri inşa edilmiştir. ABD’de durum biraz daha farklıdır. ABD’de kuruluş dönemlerinde barınacak yeri ve yiyecek aşı olmayanlar için acizler evi 1657 yılında açılmıştır. Böylelikle 17. Yüzyıl’de dezavantajlı gruba yönelik yardım faaliyetlerinin başladığı söylenebilir (Sevil, 2005, s. 141). Anlaşılan o ki, geçmişte yaşlı ve bakıma muhtaç kişilerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla faaliyet gösteren bu bakımevleri/acizlereviri gibi kuruluşların günümüzdeki uzantısı huzurevleri olmuştur. Batıda ilk huzurevi ise ABD’nin Montana ve Novoda eyaletlerinde 1657 yılında hizmete girdiği kayıtlara girmiştir (Sevil, 2005, s. 142).

Batı literatüründe, uzun dönemli kurum bakımı hizmetinin verildiği yer olan, huzurevi için farklı terimler kullanılmaktadır. Bu kullanım şekilleri, -old age home- ya da -elderly home- olarak nitelendirilen huzurevi -residential home-, -senior house- olarak da adlandırılmaktadır (Danış, 2004, s. 51). Çok sayıda yaşlının bir arada kaldığı huzurevlerinde, her yaşlının tek tek kişisel ihtiyaç ve beklentilerinin karşılanması amacına yönelik bireysel bakım planları oluşturmak g ve maliyetli olmuştur. Haliyle bireysel otonomi ve kontrol oldukça düşük kalmaktadır. Bu nedenle gelişmiş ülkelerde 20. yüzyılın üçüncü çeyreğinden itibaren toplu bakım esasına dayalı huzurevi yapımı azalmıştır. İsveç, İşvire ve diğer İşkandinav lkeleri ile İngiltere, Hollanda gibi Avrupa lkelerinde bu dönemden sonra korumalı meskenler, evde bakım ve gündüzlü hizmetleri gibi toplum içinde bakım uygulamaları gelişmeye başlamıştır (Danış, 2004, s. 52). Sosyal bakım uygulamaları da benzer tarihlerde ortaya çıkmıştır.

İslam tarihinde kurum bakımının gelişimi ise, ilk dönem İslam dönemine rastlamaktadır. Çoğunlukla herhangi bir işi olmayan kimsesizlerin kalması için imar edilen bu bakım uygulamalarının ilki Ashabı Suffedir.⁹ Suffe, İslam'ın ilk döneminde Hz. Muhammed (sav) tarafından kurulan bir bakım evi olmuştur. Kurumsal anlamda yaşlı hizmetleri ise Tolon oğlu Ahmet'in 872'de Mısır Fustat'ta yaptırdığı Bimarhane ile başlamıştır. Burada kurulan Bimarhane, akıl hastalıkları ile birlikte diğer hastalara hizmet verecek formda düzenlenmiştir (Küçükdağ, 2015, s. 84 ve Terzioğlu, 1992, s. 163-178). Akabinde 11. Yüzyıl'da Selçuklular döneminde huzurevi formatında bakımevlerinin kurulduğu görülmektedir. Bu yüzyılda Sivas'ta Rehaogulları tarafından "Darül Reha" (Huzurevi), Musul'da Erbil Atabeyi Muzaferettin Ebu Sait tarafından dört darülaceze imar edilmiştir. Kimsesiz boşanmış kadınlar için bir barınma yurdu, bir yetimhane ve sokak çocukları için bir bakım yurdunu içeren "Görbörü" tesisleri açılmıştır. Kahire'de Memlükler döneminde açılan Seyfeddin Kalavun Hastanesi ve Tesisleri (1284-1285) yaşlılar, dul kadınlar, yetimler, çocuklar ve din adamları için açılmıştır. İlk dönem bakımevleri bu amaca hizmet için uzun yıllar aktif olarak hizmet vermiştir.

Osmanlılar döneminde ise vakıf ve dernek niteliğinde çoğunlukla halktan alınan yardımlarla hizmet veren bakımevleri şeklinde kurulmuştur. Osmanlı'da dul, yoksul, kimsesiz yaşlılara yardım eden tekkeler, darül rehalar, şifa haneler kurulmuştur. Ahilik örgütleri, vakıflar yolu ile ve fitre-zekât gibi dini görevlerle yaşlılara hizmet verilmiştir. Osmanlılar döneminde ilk sistemli kurumsal çalışmalar ise İkinci Abdülhamit zamanında başlamış, yardıma muhtaç ve yaşlı kişiler için çeşitli yerlerde imarethane, aşevleri ve barınma yerleri açılmıştır. Dolaylı olarak kamu kaynakları ile harekete geçirilerek, çeşitli hayır dernekleri ve vakıflar eliyle yaşlı hizmetleri verilmiştir. Bunlardan en önemlisi Abdülhamit Han zamanında ve tarafından kurulan 1895 yılında kurulan "Darülaceze" olmuştur. Darülaceze, günümüze kadar varlık gösteren en canlı huzurevi örneği niteliğindedir (Koçu, 1974' dan aktaran; Sevil, 2005, 142).

2.1.1. Kurum Çeşitleri

Kurum tipleri sunduğu imkânlar, yaptığı bakım türüne ve bakımını üstlendiği dezavantajlı gruplar durumuna göre sınıflandırılmıştır. Kapalı, açık, kışla, okul ve ev tipi olmak üzere beş tip kurumdan söz edilebilir. (Seyyar, 2015, s. 300-320). Bunlar:

⁹ <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=370470>, Erişim tarihi: 22.06.2018

- a- Kapalı Tür Kurumlar, yaşlı bireylerin dış dünya ile ilişkisinin neredeyse tamamen kesildiği kurumdur. Kapalı tip kurumlarda barınma, okul, hastane sinema vs. tüm olanaklar hep aynı mekân içinde gerçekleştirilmektedir. İlk dönem geniş çaplı bakımevlerinden Darülaceze buna örnektir.
- b- Açık Tür Kurumlar, yaşlı bireylerin dış dünya ile ilişkisinin kesilmediği kurumlardır. Bakıma muhtaç yaşlıların sosyal ihtiyaçları toplum içinde yer alan kurumlardan sağlanmasını ifade eder. Küçük çaplı az sayıda kişiye hizmet veren bakımevlerini ifade etmektedir.
- c- Kışla Türü Kurumlar, yaşlının toplumdan ve ailesinden soyutlayan bir bakımevidir. Yaşlının hem bakımlarının hem de mesleki eğitimlerinin bir arada gerçekleştirildiği büyük binalar inşa edilmesini prensip edinir. Bakımevi olarak faaliyet gösteren huzurevlerinin gelişim süreci incelendiğinde, ilk basamakta kışla tipi kurumların yer aldığı bilinmektedir. Çok sayıda çocuğun/yaşlının barındığı bu kışla tipi yapıların ortaya çıkardığı çok sayıdaki sakıncalar nedeniyle, bu tür hizmetler, zamanla daha küçük ve kontrolü sağlamada kolay olan binalarda sürdürülmeye başlanmıştır.
- d- Okul Türü Kurumlar, ikinci basamakta yer alan kurumlar ise, asıl amacı genel eğitim– öğretim kurumları dışında kalan zihinsel özürlü, işitme özürlü, suçlu ya da uyumsuz çocukların eğitim– öğretime tahsis edilmiş olan kurumlardır. Normal okul ortamında eğitimlerinin zor olacağı öngörüldüğünden engelli bireylere yönelik özel bakım uygulaması yapan birimler açılması esas alınmıştır.
- e- Ev Türü Kurumlar, bakım uygulamalarının geliştiği iyileştirildiği anlamına gelen ev tipi bakım evleri, kurumsal gelişim sürecinde geline son aşama ifade ediyor. Az sayıda (5– 10 kişi) çocuk grubuna yönelik olan ve büyük yatakhaneler ve yemekhaneler yerine küçük odalarda yatılan ve küçük odalarda yemek masalarında yemek yenilen ünitelerden teşekkül eden kurum tipleridir (Gökçe, 1971, s. 132). Ev tipi kurumlar sosyal bakım uygulamaları gereği uygulanmasına ivme katmış durumdadır. 6 kişilik apartman dairelerinin kiralanması ve başlarında da uzman kişilerin kontrolünde olan bir tarzda mahalle sakinlerinin korumasında faaliyet göstermektedir (Şenocak, 2006, s. 181-182).

2.2. Yaşlılık ve Huzurevi

2.2.1. Yaşlılık

Yaşlı kavramı yaşı ilerlemiş, ihtiyar anlamında yaygın olarak kullanılmaktadır. Yaşlılık ise, yaşlı olma durumunu ihtiyarlama terimi ile tanımlamaktadır. Yaşlılık için yaşlanmadan hayatları son bulanlar hariç, her canlının ölümden önceki son yaşam evresini oluşturan bir aşamadır (Sevil, 2005, s. 9). Yaşlılığın ne zaman başladığı kesin olmamakla birlikte, bir takım davranış belirtilerinin yaşlılıkta daha sık görüldüğü bilinmektedir. İncelenen kaynaklarda genellikle 65’li yılların yaşlılık başlangıcı olduğu kabul edilmektedir (Özcan, 2010, s. 24-25). Bu nedenle dünya genelinde emeklilik yaşı 65 olarak kabul edilmektedir.

İnsanlar için yaşlanmanın başlangıcını doğum oluşturmaktadır. Bilimsel araştırmalarda yaş kavramı için yıl kullanılsa da genelde yaşlanma ile ilgili olarak iki ayrı bakış açısından söz edilmektedir. Doğumdan sonra geçen zaman aralıklarını kategorize eden bu yaklaşıma göre 65 yaş üstü olanlar yaşlı sayılmaktadır. Bu türden bir adlandırma şekline kronolojik yaş (takvim yaşı) denmektedir. Bir diğeri de insandan insana değişebilen bir yaşlanma sayılığını içeren biyolojik yaşlanmadır.

Baltes (1992), yaşlılık konusunda üç türlü etkene dayanan bir boyutun olduğunu belirtmektedir. Evrimsel bir şekilde ırkların var olmasına ilişkin bir sürecin yaşlanmayı doğurduğu veya çocukluktan beri yıpranan bir vücudun yaşlanma olarak adlandırılacağı fikri ve son olarak da sünnetullah veya doğanın bir kanunu gereği fizyolojik bir değişim olabileceğini belirtmektedir (Onur, 2006, s. 166). Daha kapsamlı bir yaklaşımı sergileyen Gerontoloji uzmanları, yaşlanmayı bedensel, psişik, sosyal, tarihsel ve kültürel yönlerinin tarifi, açıklaması ve modifikasyonu kapsamında değerlendirmektedir. Yaşlanma açısından önemli görülen, yaşlılığı yapılandıran çevreler ve sosyal kurumlar ayrıca ele alınması gerekecektir (Tufan, 2010, s. 10). Kompleks bir durumun olduğu yaşlanmada tek bir belirleyiciden (Kronolojik veya Biyolojik yaşlanma) söz etmek bu köklü değişime uğrayan insanı anlamada yeterli kalmayacaktır.

Yaşlılık, çağımızda sorun olarak ele alınan yaşlanma olgusunun yer aldığı oldukça uzun bir zaman aralığını kapsamaktadır. Çünkü yaşlanma her canlı için doğumla başlayıp ölüme kadar devam eden bir süreç olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle Gerontoloji ile yaşlanma sürecinin bilimsel olarak incelenmesi şeklinde bir bilim dalı ortaya çıkmıştır (Biol, 1993, s. 18-24; Güler, 1998, s. 105; Göksoy, 2004, s. 39-47).

Çocuk ve gençlikten sonra yaşamın kaçınılmaz son evresi olan yaşlanma olarak ifade edilse de genel kabul gören bir yaşlılık tanımı bulmak zor bir durumdur. Yaşlılık kavramı toplumlara, kişilere ve zamana göre değişebilmekte, iklim, çevre, beslenme, yapılan işin niteliği, yaşam şekli, cinsiyet, kalıtım, kültürel özellikler genel bir yaşlılık tanımının yapılmasını olanaksız hale getirmektedir (Altan, 2010, s. 268). Ayrıca yaşlıları tanımlamak için kullanılan terimler birbirinden farklılık göstermektedir.¹⁰

Yaşlı denilen olgu kendi içinde sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. 65 yaş üstü için kullanılan adlandırmalar, yaşlı kişiler, ileri yaştakiler, üçüncü çağ ve dördüncü çağ gibi kavramlar kullanılmaktadır (Kara, 2008, s. 84). Bu kademeler 65 yaş üstüne beş on yaş daha alanlar için kullanılmakta örneğin 85 yaş üstü için dördüncü çağ denilmektedir. Bir başka sınıflandırma ise yapısal bir bakışla yapılmıştır. Yaşlılık; biyolojik, fizyolojik, fonksiyonel, kronolojik, sosyal ve duygusal yaşlılık olarak sınıflandırılabilen ancak kişinin doğumundan itibaren geçen zamana göre bir yıllık birimler esas alınarak belirlenen kronolojik yaşlılık kavramı (Baybora, 2007, s. 5) yaşlılığın tanımlanmasında daha fazla kullanılmaktadır. Dünyada ve Türkiye’de de emeklilik yaşı olarak belirlenen 65 yaş yaşlılığın başlangıcı olarak genel kabul görmektedir (Altan, 2010, s. 269).

Yaşlılık, ekonomik açıdan gelir kaybı ve sağlık harcamaları arttırılmasına yol açan, sosyal güvenlik ihtiyacının en kapsamlı ve uzun bir süreci olduğunu gösteren toplumsal bir olgudur. Çalışma açısından, 16–65 yaş grubunu çalışma yaşında, aktif, ekonomik yönden faal nüfus olarak kabul etmiştir. İşgücü kavramına bu yaş sınırları içinde, daha dar bir yaklaşımla anlam kazandırmaktadır. Böylece 65 yaş ve daha üzeri yaş grubunda yer alanlar ekonomik yönden aktif olmadıkları, işgücü piyasası dışında kaldıkları varsayıldığı için iş piyasasına dönük faaliyetlerde bulunmayan nüfus, yaşlı sınıflandırması içerisinde değerlendirilmektedir (Altan ve Şişman, 2003, s. 5).

Modernizm yaşlılığı nüfus alanında öne çıkarmamaktadır. Yaşlılık modern toplum yapısıyla bağdaşmaz ve modernizm yaşlılığı toplum içerisinde sorun olarak görmektedir (Ergin, 2005, s. 1-9). Beauvair (1970) yaşlılık konusunda Avrupa ülkeleri (Fransa, Belçika, İngiltere, Federal Almanya, İtalya ve Birleşik Amerika) gibi gelişmiş ülkelerde yaşayan yaşlıların içler acısı durumlarını kaleme almıştır. Burada yaşlılar fakir, dışlanmış ve perişan haldedirler. Bu durumun

¹⁰ Bkz. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi’nin “Yaşlı Kişilerin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakları”na Dair 8.12.1995 Tarihli ve 6 No’lu Genel Yorumu, UN Doc. E/1996/22, paragraf 9

kapitalizmin ikiyüzlülüğü olarak görülmekte. Bir yandan dezavantajlılara kötü muamele etmeyin diyecek bir grup bir yandan da bir lokmadan fazla ekmek vermeyecek kadar tutumlu tavır sergilemesi ikili tavrı bunu göstermektedir. İnsan çalışamaz haldeyse eğer bir ölü niteliğindedir, haliyle bu insana yatırım yapmak ölü yatırım olacaktır (Beauvair, 1970, s. 1-5).

2.2.1.1. Kronolojik Yaşlanma

Takvim yaşı olarak da bilinen bu kronolojik yaşlanma doğumdan itibaren başlayan zaman ilerlemesini temel almaktadır. (Burada sayısal sürenin gün, hafta, ay, yıl olarak toplamını ifade edilmektedir.) İnsanın gelişimi ileriye yönelik, sırasal ve kuşaklar boyunca aynı örüntüyü izleyen bir süreci takip etmektedir. Bu durum aynı zamanda döngüseldir, çünkü her kuşak olgunlaştıkça gelecek kuşağı büyütmektedir. Yaşam döngüsünün doğası konusunda filozoflar, toplum bilimciler, teologlar, tıp bilginleri ve düşünürler çeşitli görüşler ortaya koymuşlardır.

Yaşam döngüsünün ilerleyen ve hiyerarşik değişimleri konusunda, bu değişimlerin neden bir sıra ile meydana geldiği, ne kadarının biyolojik, ne kadarının toplumsal ya da psikolojik etkenlerle belirlendiği, bu değişimlerin bütün kültürlerde ve bütün bireylerde aynı şekilde ortaya çıkıp çıkmadığı sorularını açıklayan tek bir kuram henüz ortaya çıkmamıştır. Bununla birlikte, özellikle evrelere dayalı gelişim kuramlarının tüm yaşam döngüsünü kapsayacak biçimde kurulduğu söylenebilir (Özcan, 2010, s. 27).

2.2.1.2. Biyolojik Yaşlanma

Biyolojik yaş, insanların fizik yapıları ve organlarının fizyolojik çalışmaları sonucu ortaya çıkan ve gözlenebilen yaş denilmektedir (Sevil, 2005, s. 9). Biyolojik yaşlanma psikolojik ve sosyal değişikliklerden önce kendisini göstermektedir (Özcan, 2010, s. 28). Daha çok nitelik/özellik belirleyen bir kavramı ifade eden biyolojik yaşlanma kişiden kişiye değişebilmektedir. Bu bağlamda kronolojik yaşa göre genç görünenler yanında kronolojik yaşından daha yaşlı görünebilmektedir.

2.2.2. Dünyada Yaşlılar

Dünya demografik yapısı modern dönemle birlikte büyük çaplı değişimden geçmiştir. Yaşam döngüsü geleneksel toplumda olduğu gibi aynı eksen etrafında ve aynı hızda ilerleyen bir saat gibi değildir. Demografik yapı, mevcut bilgiler ışığında sürekli artış gösterdiği ve dünya nüfusunun giderek yaşlanmaktadır. Bunun da nedeni olarak bilimsel gelişme gösterilmektedir. Bilimsel gelişmenin uzantısı sağlık alanındaki gelişmeler ile beraber doğum oranları artmış ve

insan ömrü uzamıştır. Böylelikle dünyadaki insan varlığı da her geçen gün artış göstermektedir (tablo 1'e bakınız). Yaşam koşullarındaki değişimler, sağlıklı beslenmeye ve fiziksel aktiviteye önem verilmesi, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, bulaşıcı hastalıklara karşı koruyucu önlemlerin alınması, tıp alanında gelişmeler sonucunda kronik hastalıkların kontrol altına alınması, tedavilerinin yapılabilmesi ve gündelik hayatın kolaylaştırıcı teknolojik yenilikler gibi koşullar, beklenen yaşam süresini daha da artırmaktadır. Bu durum genç ve yaşlı nüfus oranları arasında büyük farklar ortaya çıkarmaktadır. Örneğin, 2020 yılında 20-64 yaş arası nüfus oranının (%46) olacağı ve yeni doğum oranının ise %3 civarında olacağı tahmin edilmektedir (Özkul ve Kalaycı, 2015, s. 264).

Birleşmiş Miletler kayıtlarına göre 2017 Revizyon Ekonomik ve Sosyal İşler BM Bölümü tarafından yayımlanan küresel demografik eğilimlere göre nüfus artış oranları hesaplanmıştır. 2017 yılı itibarıyla mevcut dünya nüfusunun 7,6 milyar olan nüfusun mevcut şartlar sabit değişken olarak kabul edilerek oran orantı ile 2030'da 8,6 milyara, 2050'de 9,8 milyara ve 2100'de 11.2 milyara ulaşması beklenmektedir. Dünya nüfusuna her yıl yaklaşık 83 milyon insanın eklenmesiyle birlikte, doğurganlık düzeylerinin düşmeye devam edeceği düşünüldüğünde bile, nüfus büyüklüğündeki artış eğiliminin devam etmesi beklenmektedir.¹¹

Bu nüfus artışı içinde artan bir başka değişken de yaşlıların oranı olmuştur. Dünyada 2017 yılı itibarıyla 60 yaş ve üstü 962 milyon (yaşlı)kişi yaşıyor. Bu rakamın 2050'de yaklaşık 2,1 milyara ulaşması öngörülmüyor.¹² Dünya Bankası verilerine göre, dünya genelinde nüfusu bir milyonun üzerinde bulunan 152 ülkeden 41'inin yaşlı nüfus oranı yüzde 10'un üzerindedir. Bu ülkelerin 32'si Avrupa Kıta'sında yer almaktadır. Diğer bir ifadeyle dünyanın en yaşlı kıtası Avrupa denilebilir.¹³

Bilim alanındaki gelişmeler ve sağlık sektöründeki iyileşmelerin olumlu etkisiyle ortalama yaşam beklentisinin yüz yaşını bulacağı tahmin ediliyor. Bir başka tahminde çeyrek asır sonra Japonya, Almanya, İtalya ve İsveç gibi ülkelerde nüfusun üçte birini yaşlıların oluşturacağı görülmektedir. Bu tahminler mevcut durum stabil kaldığında yapılmaktadır. Bu rakamlar yaşlı bireyler ile ilgili gelişmelerin önemli bir seyir gösterdiğini anlatmaktadır.

¹¹ <https://www.un.org/development/desa/publications/world-population-prospects-the-2017-revision.html> Erişim Tarihi: 28.06.2018

¹² <https://www.nufusu.com/dunya-nufusu> Erişim Tarihi: 26.06.2018

¹³ <https://www.un.org/development/desa/publications/world-population-prospects-the-2017-revision.html> Erişim tarihi: 09.08.2018

OECD ülkelerinde yaşanan belirgin demografik değişimlerde etkili olan etmenlerin başında, sağlık alanında meydana gelen gelişmelerdir. Ayrıca hayat standartlarının yükselmesine bağlı olarak, yaşam beklentisinin artması, yani insanların daha uzun süre yaşamak için gerekli çabayı göstermeleridir. Bu ise, emeklilik süresinin ve yaşlı kesimin nüfus içindeki oranının artması anlamına gelmektedir. Yaşlı nüfusun oransal artışında etken olan bir durum da doğum oranlarının düşmesidir. Bu da genç kesimin nüfus içindeki oranını azaltarak yaşlı nüfusu artırmış sayılmaktadır. Gelecek yıllarda, bu demografik yapının devam etmesi ve hatta daha da belirginleşmesi beklenmektedir. Yaşlı nüfusun artışında etkili olan bir diğer etken de, orta yaş grubunda (40-64 yaş arası) bulunan neslin yaşlanmasıdır. Gelecek yıllarda, özellikle OECD ülkelerinde orta yaş nüfusunun payı azalacak ve buna bağlı olarak ileri yaş nüfusunun payı daha da artacaktır.¹⁴

Doğurganlık oranlarının düşmesi ve yaşam sürelerinin artması ile birlikte, özellikle G-7 ülkelerinde yaşlı nüfus toplam nüfus içindeki payı önceki yıllara göre artış göstermektedir. Nüfus artışı çok düşük olan veya nüfusu azalan Japonya, İtalya ve Almanya gibi ülkelerde durum daha vahim görünmektedir.

Tablo 1: G-7 Ülkelerinde 2000 yılı ile 2018 yılı Yaşlı Nüfusu ve oranı

Ülke	65+ Yaş Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı, 2000 yılı ile 2018 yılına ait nüfus sayısı			
	2000 Yılı Yaşlı Nüfus	2000 Yılı Yaşlı Nüfus Oranı (%)	2018 Yılı Yaşlı Nüfus	2018 Yılı Yaşlı Nüfus Oranı (%)
ABD	35.069.568	12,4	52.766.466	16,0
Kanada	5.015.650	14,2	6.847.500	19,1
Birleşik Krallık	12.135.728	20,5	16.001.837	24,7
Fransa	9.656.217	15,8	13.350.421	19,8
Almanya	13.521.224	16,5	17.991.838	22,4
Japonya	21.761.068	17,2	35.568.973	28,3
İtalya	10.646.121	18,4	13.501.149	21,7
Türkiye	3.858.949	5,7	7.186.204	8,8

¹⁴ Selamet Yazıcı, "OECD Ülkelerinde Demografik Eğilimler ve Muhtemel Etkileri", <http://www.mfa.gov.tr/oecd-ulkelerinde-demografik-egilimler-ve-muhtemel-etkileri.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 26.06.2018

Kaynak: <https://ailevecalisma.gov.tr/media/9085/bueltten-haziran2019-son.pdf> Erişim tarihi: 15.10.2019

Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Departmanı (UN DESA) verilerine göre, 2017 itibarıyla 60 yaş ve üstü 962 milyon kişi, küresel nüfusun yaklaşık yüzde 13'ünü oluşturmaktadır.¹⁵ Bu oran küçümsenmeyecek derece de yüksek görünmektedir.

Tablo 1'deki 2018 yılına ait verilere göre yaşlı nüfusu toplam nüfus içindeki payı Japonya (%28,3) ve Almanya (28,3) olduğu görülmektedir. Sürekli artışla 2050 yılına gelindiğinde genç nüfus bulmak zor olacaktır. Japonya'da yaşlı nüfusu yaklaşık iki katına çıktığı görülmektedir. Diğer ülkelerde olan artış %30 civarında görülmektedir. Hiçbir ülkede yaşlı nüfus azalmamakta aksine tüm dünyada sürekli yaşlanan bir seyir göstermektedir.

Dünyanın değişen bu çehresine karşın yaşlı nüfusun görmezden gelinmesi, müphem alanların artmasına sebep olmaktan başka bir şeye yaramayacaktır. Teknolojik gelişmelerle yardımcı olması için üretilen robotları ne kadar faydalı olacağı müphemdir. Ancak daha insani çözümlerin üretilmesi gerekliliği bu müphemliği azaltacaktır. Bu durumun iyileştirilmesi için insanın faktörünün etkili kullanılması ve bakımı sağlayacak olan kişinin de eğitilmiş olması gerektiği hesabıyla bu yönde yatırımların yapılması gerekmektedir.

2.2.3. Avrupa'da Yaşlılar

Nüfusun yaşlanması küresel çapta bir olgu haline gelmiştir. Son dönemde Birleşmiş Milletler tarafından yapılan nüfus grafiklerine bakıldığında, neredeyse tüm ülkelerin nüfus yapılarının önümüzdeki 50 sene içerisinde daha yaşlı bir hal alacağı görülmektedir. Nüfusun yaşlanmasının, nüfus yapısı ve artışına olası etkileri gerçekten de ciddi bir hal almaktadır. Özellikle gelişmiş ülkeler açısından, yaş ve nüfusu baz alan göstergelerde genç nüfusun azalmakta yaşlı nüfusun da artış göstermesi bu alanda bir şeyler yapılmasını zorunlu kılmaktadır (Bonoli ve Shinkawa, 2006, s. 1).

1970'li yıllarda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler refah harcamalarının büyük bir kısmını çocuk bakımı ve eğitimi için harcamaktaydı. Aynı dönemlerde emeklilerin toplam nüfus içerisindeki payının oldukça düşük seviyelerde bulunması yaşlı sağlık ve bakımı harcamalarının refah harcamaları içerisindeki payının düşük olmasına neden olmaktadır. Birleşmiş Milletler'in nüfus grafiklerine göre bu durum 2030 yılında tam olarak tersine dönecektir. Ülkeler artık refah

¹⁵ <https://www.un.org/development/desa/en/> Erişim Tarihi: 26.06.2018

harcamalarında çocuk sağlığı ve eğitim harcamalarından ziyade, yaşlı bakımı ve sağlığı alanlarında refah harcamalarına ağırlık vereceği ön görülmektedir (Hoj ve Toly, 2005, s. 3'ten aktaran; Aykaç, 2017, s. 171).

Nüfusun yaşlanması, 19. yüzyılın sonunda Batı ve Kuzey Avrupa'da, Fransa ve İsveç'te başlamış ve Rowland (2009: 42)'a göre, bir İsveç araştırmacısı olan Gustav Sundbarg ilk defa yaşlı nüfus ile genç nüfusu karşılaştırmıştır. O tarihlerde, İsveç'te 65 yaş üstü nüfusun oranı %8,4'tür. Rowland, yaşlanmanın bu kadar erken başlamasına rağmen, bu oranların ikiye katlamasının Fransa için 115 yıl İsveç için 85 yıl sürdüğünü belirtmiştir. Bu durum ABD için 69 yıl (1944-2013), İngiltere için 45 yıl (1930-1975) sürmüştür. Bunların aksine Japonya bu hedefe sadece 29 yılda (1970-1996) ulaşmıştır. Çin için de aynı süre tahmin edilmektedir (2000-2026). Nepal ve Güney Afrika için buna benzer bir veri veya tahmin bulunmamaktadır (Cook ve Halsall, 2012, s. 4).

OECD Kayıtlarına göre 2008 yılı itibariyle 6 milyar 750 milyon olan dünya nüfusunun 506 milyonunu yaşlılar oluşturmaktadır. Aynı dönemde dünya genelinde yaşlı nüfus oranı %7.5 iken Avrupa Birliği'nin 497.4 milyonluk nüfusunun %17.1'ini yaşlılar oluşturmuştur. Bu durum yaşlı nüfus oranı açısından dünya ortalamasının 2.28, Türkiye ortalamasının ise 2.8 katı kadar olduğu anlaşılmaktadır. Dünya nüfusunun %7.3'ünü oluşturan AB ülkeleri, dünya yaşlı nüfusunun ise %16.8'ini bünyesinde toplamakla yaşlılık konusunda ivme kazanan bir durumda oldukları söylenebilir.¹⁶

Birkaç yıl öncesine bakıldığında bu gelişmenin hızı daha iyi anlaşılacaktır. Yaşlılara ait nüfus oranının %12 ile %20 arasında değiştiği Avrupa ülkelerinde 2004 yılı itibariyle doğan her kişi için olası yaşam beklentisi erkeklerde 76.4, kadınlarda ise 82.1'dir. 2050 yılına gelindiğinde bu rakamların Erkekler için 82.1, Kadınlar için ise 87 yıl olacağı öngörülmektedir (Özcan, 2010, s. 37). Her geçen yıl yaşlanan bir Avrupa söz konusu iken bir şeyler yapılması gerekliliği politikalara da yansıyor, gelecek konusunda yaşlılar için nasıl bir dünya inşa edileceğine dair konulara ağırlık verilmektedir.

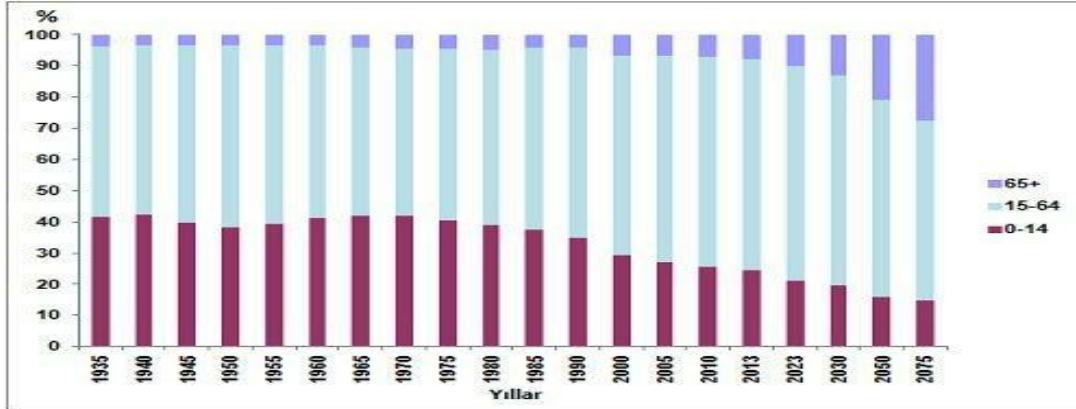
¹⁶ WORLD BANK, Pension Reform in Europe, USA: World Bank Publications, 2003., AARP, a.g.e., s. 2-3., John Turner, Raising The Pensionable Age in Social Security, 4. International Research Conference on Social Security "Social security in a long life society", International Social Security Association Research Programme, Antwerp, 5-7 May 2003., s. 2-3

2.2.4. Türkiye’de Yaşlılar

Türkiye’de dünyada görülen yaşlı nüfus temposuna uymaktadır. Her geçen yıl yaşlı nüfus artış göstermektedir. 2018 yılı itibariyle Türkiye’deki yaşlı nüfus oranı %8,8 iken bu oranın 2023’te %10,2’ye çıkacağı tahmin edilmektedir. Elde edilen veriler ışığında mevcut şartlar devam edecek olursa yaşlı nüfusu 2050’de %20,8’e olacaktır, 25 yıl sonra ise 2075’te %27,7’ye yükseleceği öngörülmektedir. Birleşmiş Milletler ’in tanımına göre bir ülkedeki yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranının %8 ile %10 arasında olması o ülke nüfusunun yaşlı, %10’un üzerinde olması ise çok yaşlı olduğu anlamına gelmektedir. Nüfus grafiklerine göre Türkiye’nin yaşlı nüfus oranının 2023 yılında %10,2’ye yükseleceği ve çok yaşlı nüfuslu ülkeler arasında yer alacağı tahmin edilmektedir.

Tablo 2’deki verilerden de anlaşılabacağı üzere gelecek on yıl içerisinde Türkiye’deki yaşlı nüfus toplum nüfus içindeki oranı %10’nu aşmış olacak yani ülkedeki her on kişiden biri yaşlı olmuş olacaktır. Yaklaşık 35 yıl sonra yani 2050 yılına gelindiğinde ise Türkiye’deki yaşlı insanların oranı ülke nüfusunun %20’sini geçmiş olacaktır. Türkiye’deki yaşlı nüfus oranının yıllık artış hızı diğer gruplardan oldukça daha fazla olduğu görülmektedir. 2013’te yaşlı nüfus artış hızı binde 36 civarında olup ülkedeki toplam nüfus artış hızından yaklaşık üç kat daha fazla olmuştur.

Tablo 2: 1935-2075 Türkiye’deki Olası Yaşlı Nüfus Oranı

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16057>

Yukardaki verilere (Tablo 2’te) bakıldığında sürekli bir artış gösteren yaşlı nüfusun, toplumdaki görünürlüklerine de bu artış yansımaktadır. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki payının büyümesiyle iş gücüne olan ihtiyacı da getireceği de ayrıca üzerinde durulan sorunlar arasında

yer almaktadır.ancak tez çalışmasının ilgi odağı daha çok yaşlı bakımı ve maneviyat olması dolayısıyla bu konu öneri şeklinde değini olarak kalmaktadır.

2.2.5. Dünden Bugüne Yaşlı Bakımı

Yaşlılara yönelik hizmet ve bireysel davranışlar toplumdan topluma ve kültürden kültüre değişiklik göstermektedir. Tarihte bazı kavimler yaptıkları akınlar sırasında yaşlıları yanlarında taşıyamayacaklarından dolayı birkaç günlük yetecek kadar yiyecek yanlarına koyarak bu kişileri çadırda kendi başlarına ölüme terk etmişlerdir. Bir başka uygulama ise Afrika yerlilerinde görülmekte, yaşlıları boyunlarına kadar kuma gömerek ölüme terk ettikleri söylenmektedir. Kutuplarda yaşayan Eskimolar bugün dahi yaşlı kimseleri birkaç günlük yiyecekleri ile birlikte buz üstünde bıraktıkları söylenmektedir (Danışoğlu, 1988, s. 1-3). Bu örnekler kimi toplum ve kültürlerde yaşlıya yük olarak bakıldığını gösterse de dünya çapındaki tablo o kadar da iç karartıcı değildir.

Yaşlılara verilen ehemmiyet ve değer ile el üstünde tutulduğu genel kabul gören davranışlar daha çok olmuştur. Homeros ünlü eseri "İlyada" da "ihtiyar Nestor"a övgüler olarak yazılması bir yaşlının değerli olduğuna işaret etmektedir. Allah (cc), tarihte farklı zamanlarda insanlar için seçmiş olduğu tüm dinlerde yaşlıya hürmet, saygılı ve korunmasını içeren nasihatlerde bulunmuştur. Tevrat'ta "Allah, Levhalar'da: Evladın anne ve babasına iyilikte bulunmasını emretmiştir.", İncil'de "Matta 15:4. Çünkü Tanrı şöyle buyurdu: Annene babana saygı göstereceksin" ve Kuran-ı Kerim'de "Biz insana ana ve babasına iyilik etmesini tavsiye ettik" (Ankebut: 8, Ahkaf: 15). Kuran'da yaşlanınca ebeveyninize "off" dahi demeyiniz yaklaşımı yaşlının ehemmiyetine, el üstünde tutulmasına din temelli bir bakış açısıyla üst düzeyde önem verildiğini göstermektedir. Yine İslam Peygamberi Hz. Muhammed (SAV) birçok defa ümmetine anne babalarına saygıyla, sevigiyile ve merhametle yaklaşmalarını telkin etmiştir. Ebevyinleri ölene kadar onlara bakması gerektiği üzerine tavsiyelerde bulunmuştur. Bu hadislerden birkaçı: "Kim valideynini (ana-babasını) razı ederse şüphesiz Allah'ı razı etmiştir; kim de onları öfkelerendirirse şüphesiz Allah'ı öfkelerlendirmiştir." (Nech-ul-Feseha, Hadis: 2963) bir başka yerde anne babaya merhametsizce davranmanın büyük günahlara denk geldiğini belirtmektedir (Buhari, Şehadet 10, Edep 6; Müslim, İman 143; Tirmizi, Şehadet 3, Birr 4). Yakın tarihte Shakespeare, "Richard II" adlı eserini Gauntlu ihtiyar John'u ele almış ve ihtiyar olmanın olumlu vurgusunu edebi bir dille kaleme alırken yaşlanmak arzulanan bir durum haline gelmektedir.

Yaşlılığın bir düşkünlük, zayıflık, muhtaçlık dönemi sayılmasına karşın, tarihte, 60 yaşını geçmiş birçok şahsiyetin devasa eserler meydana getirdiği de bilinmektedir. Korunmaya ve bakıma muhtaç olan yaşlılar içinse, çeşitli mekanizmalar yolu ile İhtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır. İhtiyaçları cevaplama biçimleri, toplumun dinsel ve kültürel yapılarına göre değişmektedir (Sevil, 1984, s. 1). Halktan gelen yardımlar ve inançlara dayalı bir biçimde toplanan yardım ve bağışlar aracılığıyla olan yardımlar, belirli bir organizasyona dayanmayan ve düzenli olmayan bir yardım biçimini oluşturmuştur.

Düzenli ve teşkilatlı olarak yaşlıların bakımının ve ihtiyaçlarının giderilmesinin Batıdaki ilk örneği Hristiyanlık ile birlikte başlamıştır (Sevil, 1984, s. 12).¹⁷ Zamanla vakıf ve dernek gibi kuruluşlar adı altında, yaşlılara yönelik faaliyetler ivme kazanarak devam etmiştir.

Yaşlının bakım ve korunması konusunda bir devrim niteliğinde olan 1601 Elizabeth Fakirler Kanunu, yaşlı ve muhtaç kişilerin bakımından hangi şartlarla kimlerin sorumlu olduklarını belirleyen (Danışoğlu, 1988, s. 73) temel ilkeler oluşturmuştur. Bu ilk yazılı metin, dezavantajlılar lehine önemli bir belge olmuştur. İngiltere'nin olumlu çıkışını diğer Avrupa ülkeleri olan Fransa, Avusturya ve İskandinav ülkelerinde devlet tarafından yaşlıların bakımlarının üstlenmesi takip etmiştir. Lonca ve vakıflar aracılığıyla sürdürülen bu programlar, 1920 yılında Avrupa'da malul yaşlılar için özel bakım evlerinin açılması ile alanını genişletmiştir.

Modernizm ve kentleşme gibi sosyal süreçler ailenin yapı ve fonksiyonlarında değişmeler meydana getirmiştir. Aile içi ilişkiler; aile üyelerinin rol ve statüleri, aile üyelerinin sayısı bu sürece bağlı olarak eskisinden farklı bir biçimde yeniden şekillenmiştir. Bu yeni aile düzeni yaş kıstası üzerinden şekillenmediği için yaşlı kuşakların toplum üzerindeki olumlu ve saygın duruşu ellerinden alınmış ve diğer yaş grubundaki bireylere nazaran önemli sorunlarla boğuşur olmuşlardır. Geleneksel toplumlarda yaş ve yaşlılık olgusu, aile çatısı altında önemli bir rol oynayan aynı cinsiyet gibi yaygın bir farklılaşma ölçütü olma özelliğine sahiptir. Geleneksel ailelerde kişilerin yapacağı işler, yükleneceği sorumluluklar yaşla belirlenmekteydi haliyle yaş önemli bir kıstas olmuştur. Bu nedenle yaşlı kişinin bakımı gibi bir sorunun toplumda gündem dahi değildir. Toplumda saygın olan yaşlıya bakmak önemli bir görev olmuştur (Güvenç, 1979, s. 259).

¹⁷ Kiliseye devam eden halkın katkılarıyla, papazların yönetiminde yaşlılara yönelik olarak gıda ve yiyecek yardımı biçiminde hizmetler başlamış ve 398 yılında bir çeşit güçsüzler yurdu veya huzurevi olan "Bazilyas" adında bir bakım yurdu kurulmuştur. Burada yalnız yaşlılar değil, çocuklar, kimsesiz ve yetimlerle hastalar da barındırılmıştır (Sevil, 1984, s. 12).

Yaşlılar, gençler üstünde tam otoriteye ve sosyal kontrole sahip olmuşlardır (Kıray, 1984, s. 13). Geleneksel ailede yaşlının sahip olduğu bu fonksiyonlar nedeniyle yaşlılık bir problem olmaktan ziyade, yaş bu anlamda güç ve saygınlık kaynağı kabul edilmektedir. Yaşlının aile içindeki bu statüsü, geleneksel toplumlarda yaşlının bakım ve güvenliğini olumlu yönde etkilemekte ve yaşlılık sosyo-kültürel yapıda bir sorun olarak ortaya çıkmamaktadır. Oysa modern toplumlarda yaşlıların otoritesine dayanan düzen kaybolmuştur (Kıray, 1984, s. 14). Küçülen aile ile beraber yaşlıların aile içi fonksiyonları ya farklılaşmış ya da tamamen ortadan kalkmıştır. Otoritesi ve saygınlığı azalan yaşlının müphem bir alan olarak görülmemesi için ona bir yer tahsis etmek gerekecektir. Modern toplumda yaşlının toplum içinde görünürlüğüne azaltılmasını esas alan ve de bakımı yanında güvenliğini sağlamak amacı ile “huzurevleri” inşa edilmiştir.

2.2.5.1. Kurum Bakımı Olarak Huzurevleri

Hızlı nüfus artışına ek olarak; kentleşme, iç ve dış göçler nedeniyle çekirdek aileye dönüşüm, geniş aile sayısının ve değerinin azalması, ekonomik sorunların varlığı, kadınların çalışma yaşamına katılması, çekirdek aileye evrilme sonucu konutların küçülmesi nedeniyle yaşlılar için uygun ve yeterli yaşam alanının olmaması, gençlerin yaşlılığa bakış açısının değişmesi, kuşaklar arası iletişim bozuklukları, yaşlanmayla birlikte sağlığın bozulmuş ve yaşlıların evde bakımının güçleşmiş olması huzurevinin yaygınlaşmasını gerekli kılmıştır (Giddens 2000; Doğan, 1996, s. 202-206).

Huzurevleri¹⁸ 20. yüzyılın ilk çeyreğinde kurumsal olarak varlık göstermeye başlamıştır. Huzurevlerinin varlığının rasyonelleştirilmiş en çarpıcı yaklaşımı da yaşlı bir kişinin bir başka kişinin merhametine bırakılamayacağı fikridir. Aile bireylerinden birinin bakmakta olduğu yaşlı ve muhtaç kişinin kötü muameleye maruz kalma olasılığı vardır. Bu yakın aile ferdi, yaşlının bakımını ihmal edebilme olasılığını taşımaktadır. Haliyle bakıma muhtaç birinin bakımını bir insanın merhametine bırakılmak risk taşımaktadır. Modernizmin akıl ile şekillenen kurum bakım yeri olan huzurevleri böyle bir ihmali sergilemeyeceği düşünülmüştür. Çünkü burada duygulara veya kişisel tercihlere yer olmayacaktır. Her şey önceden planlanmış, uzman bir ekip tarafından organize edilmiş ve denetim elemanları tarafından memnuniyet durumları, ortam analizleri kontrol edilmektedir.

¹⁸ Düzenli ve teşkilatlı olarak yaşlıların bakımının ve ihtiyaçlarının giderilmesinin ilk örneği Hristiyanlık ile birlikte olmuştur (Sevil, 1984, s. 12). Ancak, Modern dönemle birlikte yaşlı olan kişinin bir yakını olmasına rağmen daha rahat ve ferah bir evini paylaşmamak adına yaşlı yakınına bilerek isteyerek kurum bakımına vermesi 20. yüzyıl'nın ilk çeyreğinde başlamıştır.

Yaşlılıkta ortaya çıkan sorunlar sadece kronolojik yaşlanmanın getirdiği ani değişimin kişide ortaya çıkaracağı psikolojik sorunları ihtiva etmemektedir. Ayrıca yaşlı kişi kendi bakımını kim üstlenecek şeklinde kaygı yaşamaktadır. Kendi ailesi mi, yoksa kurumsal bir yapı olan huzurevi mi? Müphem bir konu olan bakımın kimin üstleneceği durumu, yaşlıda giderilmesi zor bir kaygıya sebep olmuştur. Öyle ki yaşlı bireylerin içine sindiremediği ve de istemediği huzurevinde bakılma fikri onları intihara dahi sürükleyebilmektedir. Nitekim İngiltere’de intihar olaylarının %30- 40’ı 55 yaş üzeri grupta görülmektedir. Benzer şekilde Türkiye’de de yaşlı intiharları her geçen gün artmaktadır (Duru ve Özdemir, 2009, s. 36).

2.2.5.2. Türkiye’de Huzurevlerinin Gelişim Serüveni

Osmanlı tarihinde kimsesizlere yönelik çalışmalar vakıflar şeklinde organize edilmiş yapılar tarafından yürütülmektedir. 1868’den itibaren Kızılay ve 1895’ten itibaren de Darülaceze çalışmaları bunlara örnektir (Devran, 2007, s. 21; E. Ersanlı, 2008, s. 177-178; İlgar, 2008, s. 71; Kalıncara, 2011, s. 68-69, 157-166, 272-273; Kırdı, vd. 2007, s. 12-18, 22-28, 81-85, 91-92, 103; Memlük ve Yılmaz, s. 2005, 116-120).

Türkiye’de dezavantajlı konumda olanların korunması ve barındırılması kanunla koruma altına alınmıştır. 1961 Anayasasının 48. Maddesi ile yaşlıların devlet tarafından korunacağı yasal düzenleme ile garanti altına alınmıştır. Bu tarihten itibaren yaşlı bakımında kurumsallaşmaya gidilmiştir.

Yaşlılık, 1970’li yıllardan sonra toplum tarafından bir sorun alanı olarak görülmeye başlanmıştır. Bu tarihten önceki huzurevlerinde yalnızca kimsesi olmayan kişilere hizmet verilmektedir. 1980’den sonra huzurevlerine yönelik devlet desteğinin artırmasıyla ülke genelinde birçok huzurevi açılmaya başlanmıştır (ilk açılan huzurevleri, 1975’te İstanbul’da “İstanbul İzzet Baysal Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi” ve Ankara’da, “Seyranbağları Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi”dir). 1990 ve sonrasında bu alanda özel sektörün de faaliyet göstermesiyle birlikte huzurevlerinde fark edilir bir artış görülmüştür (Şenol ve Erdem, 2017, s. 35).

1956 yılında kurulan Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü, yaşlılara yönelik sunulan hizmetlerin planlaması ve yürütülmesinden, işlemlerin tümünü tek elden yürütmek üzere görevli ve yetkili tutulmuştur. 1983 yılında çıkarılan 2828 sayılı kanun ile Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu yaşlılara yönelik birçok görevi üstlenerek onların

sorunlarını mümkün mertebe çözmeye çalışmıştır (Sertbaş ve Bahar, 2003). Bu da bir gerçektir ki yaşlılara yönelik hizmet veren kurumların en önemlileri arasında huzurevleri gelmektedir. 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu’nda yer aldığı şekliyle, Huzurevleri muhtaç yaşlı kişileri huzurlu bir ortamda korumak ve bakmak, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan yatılı sosyal hizmet kuruluşları olarak tanımlanmaktadır.

Huzurevlerinde kalabilmenin de bazı ön şartları olmaktadır. Birinin bakımına muhtaç düzeyde özürli olmamayı içeren gündelik ihtiyaçlarını karşılayabilmek (yemek, içmek ve tuvalet gibi), maddi ve sosyal imkânları yetersiz olmak, akıl ve ruh sağlığı yerinde olmak, yatılı tıbbi bakım gerektirmeyen ve ağır hastalığı olmayan 60 yaş ve üzerinde olmak gerekmektedir.

Kurumsal bir form olan huzurevlerinde kalmak için yukarıda sayılan şartları sağlayanlar faydalanacaktır. Kendisi ve kendisine bakmakla yükümlü yakınları maddi açıdan yoksunluk içerisinde olan yaşlılar ücretsiz faydalanabilecektir. Ancak maddi durumu yerinde olan fakat sosyal yoksunluk içindeki yaşlılar da ücretli olarak yararlanabilecektir. Huzurevlerinde kalan yaşlıların yemek, içmek gibi günlük ihtiyaçlarının karşılanmasının yanında, tıbbi bakım ve tedavilerinin yapılmasını kapsayan bir bakım sistemi vardır (Şenol ve Erdem, 2017, s. 35-36).

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB)’na bağlı 132 huzurevinde 12.299, Bakanlık harici 218 yaşlı bakım kuruluşunda ise 11.053 yaşlının halen bakımı sağlanmaktadır. AÇSHB’ye bağlı huzurevlerinde kalanlardan 7.926 yaşlı ücretli, 4.373 yaşlı ise ücretsiz bakım hizmeti almaktadır. Bakanlık dışındaki huzurevlerinin 162’si özel huzurevleri olup toplam 8.995 kapasitenin 6.342’si ancak doludur. Özel huzurevlerindeki boş kontenjan dikkat çekicidir. Belediyelere ait toplam 20 huzurevinin 2.871 civarında kapasitesi olmakla birlikte bu kapasitenin 2.010’u kullanılmaktadır. Huzurevlerinin kalanı derneklere, vakıflara, azınlıklara ve diğer kamu kuruluşlarına aittir ve detaylı bilgiler Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3: Türkiye’de Kurumsal Bakım Hizmetlerine İlişkin Sayısal Bilgiler(2018)

	Huzurevi Sayısı	Kapasite	Boş Yatak Sayısı	Bakılan Yaşlı Sayısı
AÇSHB	132	13.488	563	12.299
Yaşlı Yaşam Evi	40	154	0	154
Diğer Bakanlıklara Bağlı Huzurevleri	2	570	4	566
Belediyelere ait huzurevleri	20	2.871	861	2.010
Dernek ve vakıflara ait huzurevleri	29	2.354	698	1.626
Azınlıklara ait huzurevleri	5	508	153	355
Özel huzurevleri	162	8.995	2.719	6.342
Toplam	350	28.940	4.998	23.352

Kaynak: AÇSHB Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü İç Raporları

Modernleşmenin göstergesi olan bireyselleşme bağlamında ele alınan huzurevlerinin yıllara göre dağılımına Tablo 4’de bakıldığında sürekli artan doğru orantılı bir değişim eğrisi olduğu anlaşılmaktadır. 2002 yılında kamuya ait 63 huzurevi varken 2018 yılında bu sayı 146’ya çıkmıştır. Türkiye’de yaşlı nüfusunun her geçen yıl artmasıyla beraber huzurevi sayısı ve huzurevine yerleşen yaşlı bireylerin de sayısı artış göstermiştir. Bu durum da bireyselleşmenin artış gösterdiğini ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 4: AÇSHB Bağlı Huzurevi Sayısı, Kapasitesi ve Huzurevinde Kalan Yaşlı Birey Sayısının Yıllara Göre Dağılımı (2019)

Yıllar	Huzurevi Sayısı	Kapasite	Bakılan Yaşlı Sayısı
2019(Haziran)	148	14.905	13.895
2018	146	14.967	13.883
2017	144	14.793	13.692
2016	141	14.412	13.248
2015	132	13.488	12.299
2014	124	12.647	11.688
2013	115	12.241	11.293
2012	106	11.706	10.951
2011	102	9.783	10.590
2010	97	9.260	7.979
2009	81	8.126	7.220
2008	79	8.002	6.773
2007	70	7.552	6.477

2006	69	7.605	6.082
2005	66	7.173	5.603
2004	62	6.760	5.389
2003	63	6.580	5.188
2002	63	6.477	4.952

Kaynak: https://ailevecalisma.gov.tr/media/11564/eyhgm_bueltten_temmuz2019.pdf Erişim tarihi: 20.12.2019

AÇSHB iç raporlarına göre; taleple bağlantılı olarak AÇSHB huzurevleri ağırlıkla batı bölgelerinde hizmet vermektedir. Eklerde yer alan Ek 1, 2, 3 ve 4'teki tablolara bakıldığında bakanlık huzurevlerinde kalanların yüzde 75'i Ege, Batı Anadolu, Doğu Marmara, İstanbul ve Akdeniz bölgelerinde bulunduğu görülecektir. Benzer şekilde resmi huzurevlerine girmek için sırada bekleyen 7.550 yaşlının da çok büyük kısmını Ege ve İstanbul'daki yaşlılar oluşturmaktadır. Özel huzurevlerinin bölgesel dağılımında da İstanbul, Ankara ve İzmir illeri ön plana çıkmaktadır. Özel huzurevlerinin de yüzde 85'i bu üç ilde bulunmaktadır.¹⁹ Güney ve Batı bölgelerde çekirdek aile ve dağılmış aile, Kuzey ve Doğu bölgelerinde geniş ailenin yaygın (Müftüler, 2016, s. 49) olması da bu durumu açıklar niteliktedir.

Alfabetik olarak sıralanan Tablo 3'te Marmara Bölgesinde açılmış olup halen faaliyet gösteren huzurevlerinin kuruluş yılı ve kapasiteleri sunulmuştur. Marmara bölgesinde ilk kurulan huzurevi İstanbul ilinde "Kartal Maltepe Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi" ismiyle 1975 yılında kurulmuştur. Bu huzurevi ilk olmasıyla birlikte en büyük kapasiteye sahip olma özelliğine de sahip görülüyor. Zamanla Marmara bölgesinin tüm illerinde açılmıştır. Yakın zamanda açılan huzurevi ise 2017 yılında Tekirdağ'da açılan "Tekirdağ Malkara Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi" olmuştur. İllerin nüfus oranlarına göre doğru orantılı olarak huzurevlerinin açıldığı söylenemez. 1.152.000 nüfuslu Balıkesir'de "Balıkesir Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi" isimli bir tane huzur evi varken veya 932.706 nüfuslu Sakarya'da bir tane huzurevi açılırken; 121.479 nüfuslu Yalova'da iki tane huzur evi açılmıştır. 176.848 nüfuslu Tekirdağ'da ise üç tane huzurevi açılmıştır. Ayrıca bu bölgede açılan bakımevlerinin 13 tanesi sadece yaşlı bakımı hizmeti veren huzurevi iken geri kalan 16 tanesi de rehabilitasyon merkezi ve huzurevi şeklinde hizmet vermektedir. Hem yaşlı hem de bakıma

¹⁹ Türkiye'de Yaşlı Bakım Hizmetlerinin Proaktif Yönü ve Mali Yükü Analizi Etüt Araştırması, https://www.ailevecalisma.gov.tr/Raporlar/ATHGM/Turkiyede_Yasli_Bakim_Hizmetlerinin_proaktif_yonu_mali_yonu_etut_analizi_2016.pdf Erişim Tarihi: 11.09.2019

muhtaç durumda olan veya bir hastalığı olanların tercih ettikleri yerler rehabilitasyon merkezleri olmuştur.

Ek 2’de İç Anadolu Bölgesinde açılan huzur evlerine bakılacak olunursa, hemen hemen her ilinde huzurevlerinin açıldığı görülmektedir. Bunlardan ilk açılanı ise Konya ilinde bulunan “Konya Dr. İsmail Işık Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi” olmuştur. Bu huzurevi 1966 yılında açılarak tüm Türkiye’de ilk olma özelliğini taşımaktadır. Akabinde Eskişehir’de 1967 yılında “Eskişehir Hacı Süleyman Çakır Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi” isimli huzurevi açılmıştır. Kapasite olarak 325 kişi ile en büyüklerden olan huzurevi Konya’da 1967 yılında açılan huzurevi olmuştur. Yakın zamanda açılan huzurevi Kırşehir’de “Kırşehir Osman Yalçinkaya Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi” ismiyle 2017 yılında açılarak 100 kişiye hizmet vermektedir.

Ayrıca bu bölgede açılan bakımevlerinin çoğu yaşlı bakımı ve rehabilitasyon merkezi olarak hizmet vermektedir. Ancak 13 tanesi sadece yaşlılara yönelik huzurevi hizmeti vermektedir.

Ek 3’te Akdeniz Bölgesinde açılan huzurevlerinden en eski olanı Adana ilinde açılan “Şehit Kr. Pilot Yüzbaşı Serhat Sıgnak Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi” olmuştur. Bu merkez 1967 yılında açılarak 288 kişi kapasiteyle en çok yaşlıya hizmet veren unvanını koruyarak faaliyetlerine devam etmektedir. En son açılan huzurevi ise Isparta ilinde 2017 yılında kurulmuş olan ve 65 kişi kapasiteli “Isparta Yalvaç Hasan-Emine Büyükkutlu Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi”dir. Akdeniz bölgesinde toplam 15 huzurevi açılmış ve bunların on biri 2000 yılından sora açılmıştır.

Ayrıca bu bölgede açılan bakımevlerinin çoğu yaşlı bakımı ve rehabilitasyon merkezi olarak hizmet vermektedir. Ancak 7 tanesi sadece yaşlılara yönelik huzurevi hizmeti vermektedir.

Ek 4’te Ege Bölgesinde huzurevleri toplamda 28 tanedir. Bu huzurevlerinden 11 tanesi 2000 yılı öncesinde kurulmuş ve 17 tanesi de sonraki yıllarda kurulmuştur. Huzurevlerinden ilk açılanı İzmir ilinde, 1977 yılında kurulan ve 236 kişilik kapasiteli “İzmir Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi”dir. Tüm bölgeler arasında en çok yaşlı insana hizmet verme özelliği ile İzmir ilinde 2012 yılında kurulan 966 kişi kapasiteli “Narlidere Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi”dir. Birçok ilde birden fazla huzurevinin olması dikkat çekmektedir.

Ayrıca bu bölgede açılan bakımevlerinin çoğu yaşlı bakımı ve rehabilitasyon merkezi olarak hizmet vermektedir. Ancak 11 tanesi sadece yaşlılara yönelik huzurevi hizmeti vermektedir.

Ek 5'te Karadeniz Bölgesinde açılan huzurevlerinin toplam sayısı 34'tür. Bu bölgede ilk açılan huzurevi Trabzon ilinde 1985 yılında açılmış ve 170 kişilik kapasiteli olan “Trabzon Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi”dir. En son açılan huzurevi ise Düzce ilinde olup, 2017 yılında 73 kişi kapasiteli “Neriman Çilingir Huzurevi”dir.

Karadeniz bölgesinin her ilinde huzurevinin açıldığı hatta çoğu ilinde birden fazla huzurevinin açıldığı görülmektedir. Bu bölgede genç nüfusun göç etmesi ve yaşlı nüfusun çok olması bu durumu açıklar niteliktedir. Ayrıca bu bölgede açılan bakımevlerinin yarısı sadece huzurevi iken diğerleri rehabilitasyon merkezi olarak hizmet vermektedir.

Ayrıca bu bölgede açılan bakımevlerinin çoğu sadece yaşlılara yönelik olarak huzurevi hizmeti vermektedir. Ancak 16 tanesi yaşlı ve engellilere yönelik yaşlı bakımı ve rehabilitasyon merkezi olarak hizmet vermektedir.

Ek 6'da Doğu Anadolu Bölgesinde açılan huzurevleri ise toplamda 7 tanedir. Bu huzurevlerinden ilk kurulanı yer Malatya'dır. 1985 yılında açılışı yapılan “Malatya Huzurevi”nin kapasitesi 100'dür. 2016 yılında Van ve Erzincan'da birer tane daha huzurevinin açıldığı görülmektedir. Bu bölgede açılan huzurevlerinin çoğu 2000 yılı sonrasında açılmıştır. Bu bölgede diğer bölgelere nazaran her ilde huzurevi açılmadığı görülmemiştir.

Ayrıca bu bölgede açılan bakımevlerinin çoğu yaşlı bakımı ve rehabilitasyon merkezi olarak hizmet vermektedir. Ancak 2 tanesi sadece yaşlılara yönelik huzurevi hizmeti vermektedir.

Yedi bölge arasında neredeyse hiç huzurevinin kurulmadığı tek bölge özelliğini gösteren Güneydoğu Anadolu Bölgesi olmuştur. Sadece Ek 7'de görülen Gaziantep ilinde 1986 yılında 112 kişi kapasiteli bir tane “Gaziantep Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi” bir tane de “Gaziantep Nizip Huzurevi” açılmıştır. Bu durum ayrıca araştırma konusu yapılması gereken bir durumdur. Bölgelerin genel özelliği göz önüne alındığında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde geleneksel bakım uygulamaların yoğunluk kazandığı görülmektedir.

Türkiye genelinde tüm bölgelerde açılan toplam 144 huzurevinin olduğu görülmektedir. Bu huzurevleri çoğunlukla Marmara bölgesinde açıldığı görülmektedir. Doğu Anadolu'da az ancak Güneydoğu Anadolu'da sadece iki tane huzurevinin olması ayrı bir araştırma konusu olacaktır.

Huzurevlerinin kuruluş tarihleri çoğunlukla 1960 sonrası döneme denk gelmektedir. Kurum bakımı olarak inşa edilen bu yapılar toplumdaki modern paradigmanın yeşermesi ve yerleşmesinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Ancak postmodern dönem olarak atfedilen 1960 sonrası dönem için uygulanması gereken sosyal bakım uygulamaları gecikmeli bir seyir göstermiştir. Ancak toplumsal teveccüh Türkiye’de 10 milyon üzerindeki yaşlı nüfusun sadece 15 bininin huzurevlerinde kaldığı göz önüne alınacak olunursa sosyal bakım uygulamaları konusunda toplumsal desteğin sayısal olarak daha belirgin olduğu anlaşılabacaktır.

Huzurevlerinin Kapasitelerinin 14793 kişilik olduğunu gösteren yukardaki Tablo 3’teki huzurevlerinin doluluk oranlarına bakıldığında ise Türkiye genelinde AÇSHB’ye bağlı huzurevlerinde 13 bin 159 kişinin kaldığı görülmektedir.²⁰ Önceki yıllara bakılacak olunursa, 2002 yılında kamuya ait 63 huzurevi ve yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezi mevcut iken, burada 4 bin 952 yaşlıya hizmet verilmektedir. 2014 yılında ise AÇSHB’ye bağlı toplam 12 bin 446 kapasiteli 121 huzurevinde 11 bin 511 yaşlıya hizmet verilmektedir.²¹

Esasında kimsesiz yaşlı ve çocukların kalması için inşa edilen ilk bakevi Osmanlı tarihinde ortaya çıkmıştır. Darulacaze 1895 yılında Sultan II. Abdülhamit Han tarafından kurulan 123 yıldır gerek çocuk gerek yaşlı ve gerekse de engelli bakım yeri olarak varlığını korumaktadır. Türkiye’de yaşlıların kalacağı yerler 1970’li yıllarda yeniden gündeme gelmiştir. Böylelikle Devlet erki tarafından gerekli düzenlemeler yoluna gidilmiştir. Akabinde çoğunluğu batı illerinde olmak üzere 62 ilde huzurevi açılmıştır (Ek 1-2-3-4- vd.).

Ek 8’de görüldüğü üzere Türkiye’de azınlıklara ait huzurevlerinin açılışları 19. yüzyıllara dayandığı anlaşılmaktadır. 1832 yılında İstanbul’da açılmış olan Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi Huzurevi resmi kayıtlara geçmiş ilk huzurevi niteliğindedir. Feza Kürkçüoğlu’nun, Osmanlı Sağlık ve Huzurevi Hizmetlerinde Ermeniler ve Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi Tarihi isimli kitabından ve mülakatlar sırasında edinilen bilgiler göstermiştir ki Surp Pırgiç Ermeni Bakımevinin temelleri 1831 yılında atılmıştır. Surp Ohannes Kilisesi’nde yapılan ve cemaatin ileri gelenlerinin katıldığı bir ayin yapıldığı sırada akıl hastalarının çılgınlıklarının ayin sesini bastırması üzerine bu engelliler için bir barınma ve bakım yerinin yapılması gündeme gelmiştir. Akabinde de Surp Pırgiç’in kurucusu Kazaz Artin Amira Bezciyan’ın öncülüğünde bakım ihtiyaçlarını karşılayacak bir hastane kurulması kararı alınmıştır.

²⁰ <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/huzurevlerinde-19-bin-818-kisi-kaliyor-/727545> Erişim tarihi: 10.11.2018

²¹ <https://www.aile.gov.tr/haberler/bakan-islam-1-ekim-dunya-yasli-lar-gununde-yasli-larla-bulustu> Erişim tarihi: 16.11.2018

İstanbul'daki Ermeni nüfusu Surp Pırgiç'in kurulduğu 1832 yılında büyük bir çoğunluğa sahiptir. Ayrıca Avrupa'yla kurulan ilişkinin bir yansıması olarak, 18. yüzyıldan itibaren İtalya, Fransa gibi ülkelerde modern tıp eğitimi alan birçok Ermeni hekimin varlığı da böyle bir hastanenin/bakımevinin kurulmasını mümkün kılmıştır.²²

Gerek Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi gerekse de diğer huzurevlerinin Osmanlı'da 1800'lerden itibaren açılmaya başlanması yaşlı ve engelli konusunda girişimlerin tarihsel olarak 19. Yüzyıla dayandığını göstermektedir. Açılan bu huzurevlerinin varlıklarında aksama olmamış ve sürekli bir gelişim içinde sosyal bakım uygulamalarına evrilen bir süreç de izledikleri görülmüştür.

1892 yılında Osmanlı'da açılan Fransız Fakirhanesi Huzurevi ise dünyadaki ilk örneği Fransa'da ortaya çıkmıştır. Bir rahibenin kızlara bakmak üzere açtığı bakımevi dini temelli bir bakımevi olma özelliğine sahiptir. Ama zamanla bakımını üstlendiği kirşlerin çehreleri değişmiş ve çok dinli ve isteyen herkesin kalabilecekleri bir yapıya dönüşmüştür. Ancak Rahibelerin varlığı korunmuş ve bakım konusunda manevi destek temelli hizmetleri ilk gündeki gibi devam ettiği görülmüştür.

2.2.6. Modernleşme Sürecinde Kurum Bakımı

Ailenin kent içindeki farklılaşması ile birlikte yaşlının konumu da zorunlu olarak değişmiştir. Geleneksel toplumda bilginin merkezi olan yaşlı, modern toplumda bu görevini ifa edememektedir. Böylece yaşlı kişi, bir statü kaybına uğramıştır. Bunun yanında teknolojik ilerlemenin oluşturduğu sosyal değişimde oluşan hızlı ve sürekli değişim, yaşlı kişinin sahip olduğu bilgiyi de geçersiz veya başvurulmaz kılmıştır. Durum böyleyken, kent hayatı yaşlıyı yalnızlaştırmakta ve çocukları ile ilişkisinde kuşak çatışmaları şeklinde bir durumu doğurmaktadır. Bu karmaşanın içine bir de yaşlanma ve yaşlılığı algılama gibi bir sosyal problemi de eklenirse birlikte yaşamının geleneksel formu olan geniş aileyi ayakta tutmak daha güç bir hal almaktadır. Geniş aile olarak yaşamada çıkan problemler ve modern hayatın doğal sonucu olarak yaşlılık probleminin de çözümünde profesyonel yardım gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu anlamıyla huzurevleri kentsel hayatın bir gereği olarak kendisini ortaya çıkarmıştır. Huzurevi adı verilen yaşlı bakımevleri, devletin veya özel sektörün sosyal alana müdahil olmasının sonucudur (Durgun ve Tümerdem, 1999; Ardahan, 2010, s. 30).

²² <https://hyetert.org/2002/07/05/zipistanbul-yedikulede-170-yillik-bir-hastane-surp-pirgic-ermen-hastanesi/> Erişim Tarihi: 10.07.2018

Huzurevi, yaşlının yıllardır alışık olduğu aile ortamından sonra, günlük yaşamını sürdüreceği bir kurumsal yapı olacaktır. Bu kurum, yaşlının sosyal yaşamının da büyük bir kısmını oluşturuyor. Kuruluş yapısı özelliklerine göre düzenlenen ve yönetilen bu kurumlarda, yaşlıların uyması gereken bazı kurallar veya kısıtlamaları da ayrıca içinde barındırmaktadır. Bu kurumlarda, yaşlının kendisini evindeymiş gibi rahat hissetmesi amaçlanmasına karşın yaşlı sayısının fazlalığı, kurumun sosyal yapısı, ekonomik koşulları ve fiziksel büyüklüğü ile bu amaca ulaşmak pek de kolay olmamıştır. Bunun yanı sıra, otel tipi yapılar şeklinde tasarlanan huzurevleri hem yaşlıların gereksinmelerine, hem orada olması gereken sosyo-psikolojik ortama, hem de yapılabilecek düzenlemelere çoğu zaman uygun olmamaktadır (Arpacı, 2005, s. 118). Kısaca kurum bakımları aile ortamına olan özlemi gidermek şöyle dursun tüm aksaklıklarına ve eksikliklerine rağmen aileye olan özlemi artırmıştır.

Modern toplumun oluşturduğu farklılaşma süreci içinde ortaya çıkan huzurevleri, ailenin çekirdek aileye dönüşmesi ve ayrıca yaşlı bakımının profesyonel hizmet gerektirmesi, ailenin çalışma hayatı sebebiyle yaşlısına bakamaması gibi nedenlerden dolayı ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bunlara ek olarak şunu da belirtmekte fayda olacaktır. Rasyonel bireyin  zg r ve akılcı çıkarımı modern paradigmanın sonucudur, bu düşünüşün uzantısı, kendi sorumluluğunu taşıması beklenen modern yaşlı, kimseye y k olmak istememesinden dolayı kurumsal bir yapıdan profesyonel bir yardım talep edecektir. Bu talebin ismi alandaki karşılığı huzurevi olmuştur (Ardahan, 2010, s. 30).

Geleneksel toplumlarda, yaşlıların problemlerinin  z m , ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik iken bu anlayış dini argümanlarla desteklenerek ifasından memnuniyet duyulan bir bakım uygulamasına haiz olmuştur. Modern toplumda ise yaşanan zihniyet dönüşümü neticesinde bu yardımlar profesyonel organizasyonlarla hizmet sunmaya evrilmiş ve ifası karşılığında maddi bir çıkar olursa yerine getirilmektedir.

Uzman kişilerin yaptığı bakım profesyonel olabilir, ama iş doyumunu ve memnuniyeti açısından durum çok farklı olacaktır. Sonuçta yaşlı bir insana hizmet verirken duygusal bir bağ kurulmayacak ve onun ne hissettiğinden çok ne yerse sağlığı için iyi olacak şeklinde maddi unsurları göz önüne alacaktır. Modern toplumun ortaya çıkardığı farklılaşma sürecinde artan sayıda huzurevlerinin olması, geniş aileden çekirdek aileye geçiş ve yaşlı bakımının profesyonellerce yürütülüyor olması etkili olmuştur. Aile bireylerinin çoğunun çalışma hayatının

içinde olması, aile içinde bu bakımı yürütülemez duruma getirmiştir. Kendi sorunlarını başka bireylere özellikle de aile bireylerine yüklememek için hassasiyet gösteren yaşlılar bir başka ifade ile kimseye yük olmak istemeyen yaşlılar, bu alanda hizmet veren kurumlardan yani huzurevlerinden yardım istemeye mecbur kalmışlardır (Işık, 2002, s. 53).

Modernleşme, yaşlılık döneminde teknoloji, kentleşme, çalışma, boş zaman ve emeklilik kavramlarıyla birlikte yaşlılık ve aile yaşamında geriye dönülemez yeni bir oluşumu kurumsal yaşlanmayı zorunlu kılmıştır (Oktik, 2004, s. 42). Gofmanın (1984) yaptığı bir araştırmada, yeme, içme, uyuma gibi bütün yaşamsal faaliyetlerin tek çatı altında toplandığı kurumlara “total kurumlar” (Huzurevi) adını verirken sadece maddi unsurları ihtiva eden bir tanım yapmıştır. Bauman (1998) bu tanımlamaya yeni bir açılım getirerek bu kurumların “zoraki cemiyetler” olduğunu ve buradaki bireylerin yaşamlarının, örgütsel kurallara dayalı olarak “kontrol edildiğini” belirterek tek başınalığın bağımsızlığı getirmediğini istemeye istemeye bu yeni şartlara uymak zorunluluğun yükü söz konusudur (Oktik, 2004, s. 42-43).

Nitekim kentli yaşlı bireyler huzurevinde kalmaya rağbet etmemektedir. Onat (2004) tarafından Ankara’da yapılan araştırmada ise, görüşme tekniğiyle 300 yaşlı kişi ile görüşmüş ve bu yaşlıların neredeyse tamamına yakınının (%91.7) huzurevinde kalmayı istemedikleri tespit etmiştir. Huzurevinde kalmayı istememe nedenleri incelendiğinde ise; yaşlıların yarısı (% 50.1) esasında ailesiyle kalmaktan mutlu olduğu, %21.0’ı çocukları izin vermeyeceği, % 9.9’u yalnız yaşamaktan hoşlandığı, %2.2’si huzurevi ortamından rahatsız olduğu için, % 1.8’i ise toplum baskısı nedeniyle huzurevinde kalmak istemediğini belirtmiştir (Onat, 2004, 25-35). Yapılan benzer araştırmaların sonuçları da yaşlıların huzurevinde kalmak istemediklerini göstermektedir. Yaşlıların huzurevlerinde kendilerini toplumdan soyutlanmış hissettikleri, yalnızlık ve tükenmişlik duygularına kapıldıkları ve ruhsal sorunlarının arttığı görülmüştür. Kurumsal bakımın gereği olan yeme, içme, yatma ve temizlik gibi maddi konularda memnun kalan yaşlılar, maddi unsurların eksik olmasına rağmen manevi yönden kendini iyi hissetme hallerinden dolayı ailelerinin yanında kalmayı tercih ettikleri bu çalışmaların bulguları arasında olmuştur (Atalay ve arkadaşları, 1992s; Emiroğlu, 1995; Bilgili, 2000). Araştırma bulgularından da görüldüğü gibi yaşlılar kurum bakımından çok ev ortamında aileleri ile birlikte yaşamak istemekteler.

Yurtdışında, çeşitli nedenlerle doktora başvuran 65 yaş üzerindeki hastaların yaklaşık % 15’inde, huzurevlerinde kalanların %25’inde depresyon olduğu tespit edilmiştir. Türkiye’de benzer bir

çalışmada, yaşlılardan kendi evlerinde yaşayanlarda %29, huzurevlerinde yaşayanlarda ise %41 gibi yüksek bir oranda depresyon olduğu tespit edilmiştir (Copeland ve ark.1992). Şahin ve Yalçın'ın (2003) yaptığı çalışmada Geriatrik Depresyon Ölçeğinden (GDÖ) kendi evinde yaşayanlarda %34,2 ve huzurevinde yaşayanlarda %48,1 oranında anlamlı bir korelasyon olduğu ortaya çıkmıştır (Şahin ve Yalçın; 2003).

Kuruma giden yaşlının, kendini kabul etme ve kendine saygı duymayı belirleyen çevreyi tanıma ve denetleyebilme olanakları kaybolmakta, yaşlı birey soyutlanma, yadsınmışlık, kendini değersiz hissetme gibi duygulara kapılabilmektedir. Çok yönlü bir değişimin sonucunda yeni bir evreye giren yaşlı kişinin ruh sağlığı açısından bir riskli bir grubu oluşturmaktadır, bu nedenle huzurevinde daha yoğun sorunlarla stersi bir şekilde karşı karşıya gelmektedirler. Kurumda yaşayan yaşlı izole olmaya ve toplumdan geri çekilmeye başlamaktadır (Karataş, 1990).

Tel ve ark. (2006) yaptığı çalışmada, evde ve kurumda yaşayan yaşlıların yarısından fazlasının günlük yaşam aktivitelerinde bağımsız olduğu, her iki grupta da bireylerin yalnızlık yaşadığı ve kurumda yaşayan bireylerin yalnızlık düzeyinin evde yaşayan yaşlılardan daha yüksek olduğu saptamıştır (Tel ve ark. 2006).

Hastanede yatan ve tedavisi mümkün olan yaşlı hastalar ile kendi evinden tedaviye devam eden kanser, demans, diyabet, hipertansiyon gibi kronik hastalıkları bulunan yaşlılar arasındaki depresyon oranları farklılık göstermektedir. Hastanede yatanların depresyon oranları yüksek çıkmaktadır. Benzer şekilde huzurevlerinde kalanlarda ailesi yanında kalanlara göre depresyonun daha sık görüldüğü bildirilmektedir (Ersoy ve ark., 2001; Özmenler, 2001; Demet ve ark., 2002).

Yaşlılıkla ilgili geniş kapsamlı araştırmalar yapan ülkelere göre; çok sayıda yaşlının kurumsal hizmetleri tercih etme nedeni, güçsüzlük ve/veya muhtaçlık olmayıp yaşadıkları ortamlarda yaşamlarını sürdürebilecekleri destek hizmetlerin yetersiz ya da bulunmayışı gösterilmektedir. Bu da kurumsal hizmetlerde yaşlıların kendilerini evlerinde gibi hissedebilecekleri mutlu ve huzurlu mekânların oluşturulmasına önem verilmesi görüşü ilke olarak benimsenmelidir (Pakdil, 1992). Bu ilke ve politikaların demografik, sosyoekonomik ve kültürel özellikleri ve buna bağlı olarak farklı yaşlı grupların ihtiyaç ve gereksinimlerine göre ele alınarak Türkiye'nin koşullarına uygulanması gerekmektedir (Durgun,1997, s. 12).

Modern toplum paradigması, farklılaşmış, uzmanlaşmış iş örgütlenmesi yaşlılık olgusu ile ilgili sorunlara da kendi içlerinde bir çözüm yolu bulmaya çalışmış, bu konuda sosyal politikalar

geliştirmiştir. Bu anlamıyla profesyonel kurumlaşma ve meslek örgütleri çerçevesinde yaşlı bakımı ve hizmeti yapılarak hem ailenin üzerinden böyle bir yük alınacak hem de yaşlının kendisine yeni rolüne uygun bir yaşam kurma şansı yakalaması sağlanacaktır. Bu anlayış, merkez ve toplumsal yapıyı planlayanlar tarafından da aynı işlevsel hedefler çerçevesinde geliştirilmiştir. Fakat pratikte yaşlılık ve huzurevi anlayışı, bu düşünce çerçevesinde şekillenmemektedir (Baran, 2001).

İranlı araştırmacı Siam, huzurevlerinin avantaj ve dezavantajlarını araştırdığı çalışmasında birçok çarpıcı tespitte bulunmuştur. Huzurevlerinin düşünüldüğünün aksine bazı avantajları da vardır, aile ile yaşlıların karşılıklı rahatsızlık yaşaması ve sorun olmaktan uzak tutması için iyi bir ortamdır. Yaşlının rahat ve sakin bir ortam beklentisini karşılaması aynı zamanda da kendine göre eğlence alanının olmasını sağlaması açısından iyi bir ortamdır. Sağlık sorunlarına müdahalede hızlı davranılması ve sürekli kontrolün olması açısından sağlıklı bir ortamdır. Haliyle özel bir diyet ve yeterli uyku ve dinlenme olanağı sunması sağlıklı olmayı destekleyen bir ortam olan huzurevlerinin avantajlarında söz edilebilir (Siam, 2002, s. 2). İşin bir diğer boyutu olan huzurevlerinin dezavantajlarının da olmasıdır. Monoton bir hayat sunan huzurevi yaşlının zihinsel aktivitelerine zarar verebilir. Aileden ve çocuklardan uzaklaşma ve yoksunluk duygusunu hissettirecektir. Uzun süre oluşturulan arkadaşlık ortamından yoksun olunmuş ve tek başına kalmanın karamsarlığına bürünmüştür yaşlı, kendini atıl olarak gören yaşlı kişi sadece tüketici olduğunu düşünerek işe yaramamanın vereceği depresyon, bağımsızlık ve yönetimin hiçbir aşamasında varlık gösterememeye birlikte edilgen bir yaşam döngüsü, ruhsal bozuklukların artmasını tetikleyecektir. İhmal, aşağılanma, ayrıca çocukları tarafından dışlanmış olma duygusu bunu daha da artıracaktır. Yalnızlık ve ölüm korkusunun artması bu dışlanmışlığı izleyecektir (Siam, 2002, s. 3).

Huzurevlerinde kalan yaşlıların yaşamlarındaki ortak nokta, maneviyatın eksikliğinde odaklandığı söylenebilir. Yeme, içme ve barınma ihtiyaçları için rasyonel bir çözüm sunan huzurevleri, kişinin maneviyat yönüne hitap etmediğinden yaşlı insan için kabul edilemez bir yer olarak varlığını sürdürecektir.

Sekülerizm, dinin toplumsal yapı ve kurumlar üzerindeki etkisinin azalması olarak ifade edilmektedir. Reel hayatta toplumsal bir görüngü olan dinin varlığını bir şekilde koruduğu ve bunun gereklerinin her daim yapıldığı da bir sosyal gerçektir. Ancak laiklik anlamında kullanılan

sekülerizm siyasal bir form olmakla din devlet ilişkilerinde siyasal erke dinin etkisini azaltıcı bir görev atfetmektedir. Bu görevle kurumsal yapılarda dine dair unsurlar dışlanmış, dini aktivitelerin uygulanması serbestliğini içeren yasal düzenlemenin aksine dinsel olanın uygulanmaması için yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu nedenle insanların manevi ihtiyaçları da erozyona uğrayarak depresyon denilen psikolojik travmalar artmıştır.

Modernizmin unsurlarından olan rasyonelleşme aklın başat alınmasını ilke olarak benimser. Yaşlılar için oluşturulan kurum bakım tesisleri de bu sayıltı üzerine kurgulanmış ve oluşturulmuştur. Din ve genel anlamıyla maneviyatın olmadığı dört duvar arasındaki soğuk bir karyola hizmeti sunan bu tesislerin sekülerleşme teorisindeki dinden müstağni bir dünya tasavvurunun neticesi olarak manevi destekten yoksun bir seyir izlemesi olumlu sonuçlar doğurmamıştır.

Düzen, planlama ve uygulama, özü itibariyle, modern bilimin ilkelerine, daha genel anlamda da, modernliğin ruhuna uygun rasyonel bir etkinlik olmakla birlikte dinden müstağni bir dünya tasavvuru da modern toplumun hedeflerinden olmuştur. Modern soykırım bu akılcı düzen düşüncesinden kaynaklanacaktır (Baumann, 2005, s. 54).

Bilim adamları Gerçekten de, doğanın kendiliğindenliğine bırakıldığında tam güvende olmayan insan ırkının durumunu geliştirmek için çalışıyorlardı. Gerçekten de, doğru insan yaşamı olarak görülen şey her neyse ona daha iyi uyan, daha temiz ve daha düzenli bir dünya inşa etmek istiyorlardı. Bilimin, XVIII. yüzyıldan başlayarak Aydınlanma Çağı boyunca, konuşulan ve bazı şeylere dikkat çeken bireye özgü faaliyetleri kaçınılmaz bir biçimde kaplamadığı hiç tahmin edilmeyen yıkıcı etkilere yol açmıştır (Baumann, 2003, s. 90-100). Dezavantajlı olmak bir suç olmuş, bu suçun cezası da deneye aracı olmak veya ölüme terk edilmek olacaktır. Nitekim bilimde önemli olan şey, ilginç ve doğru sonuçlara, hızlı ve ucuz biçimde varmaktır. Öteki mülahazalar, atanması ya da yoldan ayıklanması gereken engeller olmuştur. Bunlar, yaşlıyı ayak bağı olarak gören, gerici faktörler, özürlüler/kötürümler ve karanlık güçler olarak değerlendirilecektir.

Modernlik, bir amaca yönelik eylemi ahlakın ayak bağlarından kurtararak, soykırımı mümkün kıldı. Modernlik, soykırımın yeterli sebebi olmasa da gerekli koşuludur. Başka bir deyişle, modernlik, ahlaki yasakların pençesini kökünden zayıflatarak ve büyük ölçekli eylemleri, ahlaki

yargılamadan bağımsız ve bireysel ahlakın kısıtlayıcı etkisinden muaf kılarak, soykırımın araçlarını sunmuştur (Baumann, 2005, s. 71).

19. yüzyılın başında meydana gelen aydınlanma, sanayileşme gibi köklü atılımlar yeni bir çağın başlangıcını oluşturmaktadır. Bu çağın en önemli özelliği giderek doğal yaşamdan koparak bilim ve teknoloji temelli yeni bir toplum ve kültürel çevre yaratma girişimidir. Modern olarak adlandırılan bu dönem, eski geleneksel çevreyi yıkarak yeni bir mekân yaratmaya girişir.

Modern kurumlar bu ortamdan doğar ve doğal meskenini kentlerde bulur. Bu açıdan bakıldığında, geleneksel yaşamın çözülerek yeni temeller üzerinde yükselen kentlerin yeni kurumsal biçimleri doğurması kaçınılmazdır.

Modernizmin yeni yaşam biçimi; hareketi, hızı, devinimi, aynı zamanda toplumsal ve bireysel huzursuzlukları, gerilimleri de beraberinde getirmektedir. Modernizm kurumsallaşma olgusundan yola çıkarak rasyonel ilişkiler ağı oluşturmaya girişir. Modern kurumların ana paradigmasını yaşlıya veya genel ifadesiyle yaşlılara bakacak olanın bir insanın vicdani sorumluluğuna terk edilmemesidir. Olası ki bakım sorumluluğunu üstlenen kişi baktığı kişiye kızacak veya bu bakım görevinden sıkılacak gibi kişisel ve sosyal nedenlerden dolayı yaşlılar mağdur olabilecektir. Bu ve buna benzer mağduriyetlerin olmaması için kurumsal bakım evlerinin olması gerekmekte olduğu modern kurumların savunularındandır.

Bu anlayışın temelinde karmaşadan uzak, makine düzeninde işleyen bir bakım evi tasarımı yatmaktadır. Mekanik dünyadan beslenen bu düşünce, gittikçe anlaşılarak, kendi oluşum sürecini dışa vuran bir anlatımı benimser. Modernizmin kurumsal, akademik, mekanik bir düzen tasavvuru rasyonelleşmek olarak dizayn edeceği seküler bir toplum ortaya çıkarır. Bu toplumda duygulara yer yoktur. Bürokrasi yeni ve en büyük organizasyon şekli olacaktır. Weber'e göre; iş bölümü, otorite, hiyerarşi, yazılı kurallar, dosyalama, gayri şahsilik, disipline olmuş bir yapı ve resmi pozisyonlardan oluşan bir örgüt, bürokrasinin yapı taşlarındandır. Bu açıdan bakıldığında bürokrasi, rasyonel bir yönetim biçimidir. Kurallar önceden belirlendiğinden istikrar ve düzen öne çıkmaktadır (Özer, 2015, s.136).

Toplumun, birbirleriyle sınırlı amaçlarla, geçici ve tarafsız etkileşimde bulunan bağımsız bireylerden oluşması, çatışma oranını düşürmektedir. Karşı taraf, fiziksel yakınlığa girmeksizin rahatlıkla yok sayılabilmektedir. Çatışmalar, çoğunlukla yüzeysel, basit, belli bir amaca yönelik ve kolay unutulabilir niteliktedir. Teknolojik ve ekonomik gelişim, yabancılar arası etkileşim

düzeyini arttırdığı için, bunları konu edinen çok sayıda yasal düzenleme yapılmaktadır. Fiilen farklı sonuçlarla karşılaşılrsa bile, toplumdaki tüm aktörler, yasa önünde eşit sayılmaktadır. Kişiler kendi tercihleriyle, özgül amaçları bulunan farklı gruplara dâhil olma imkânına sahiptir. Sözleşmeler, bağımsız, yabancı özel ya da tüzel kişiler arasında, yasayla konulan sınırlara ve şekil kurallarına uygun olarak yapılmaktadır. Mülkiyet hakkı, ekonomik avantaj esasına göre el değiştirebilmektedir. Teknolojinin gelişmesiyle, kasten verilen zararın yanına, ihmale bağlı suçlar da eklenmiştir (Abel, 1982, s. 171-173).

Modernleşme kavramı hem birikimsel hem de birbirlerini pekiştirici olan süreçlerin demetini dile getirmektedir. Bu süreçler, sermayenin oluşumu ve kaynakların harekete geçirilmesi, üretim güçlerinin gelişmesi ve emeğin üretkenliğinde artış olması, merkezi siyasal erkin yerleşikleşmesi ve ulusal kimliklerin oluşumunu, siyasal katılım haklarının, kentsel yaşam biçimlerinin ve resmi okullaşmanın yaygınlaşmasını, değerlerin ve normların dünyevileşmesini içeren süreçleri kapsamaktadır (Mutlu, 2008, s. 214). Böylelikle yeni bir paradigmanın ayak sesleri diğer tüm sesleri bastırarak geleceğini ima etmiştir. Gelişmenin kaçınılmaz olduğu bu süreçte, geçimlerini sağlayamayan ve dolayısıyla hayatta kalmaları için sosyal yardıma ve bakıma muhtaç olan, işsiz, engelli, hasta ve çalışamaz durumdaki diğer insanların gözetilmesi gerekecektir. Ancak kapsamlı bir yardım imkânı hele karşılıksız bir yardım tartışma konusu olmuştur. Sosyal hizmetin bütün diğer insani eylemler gibi maliyet ve sonuca göre yargılanması gerekirken, şimdiki haliyle o, "iktisadi bir anlam" taşımamaktadır. Sosyal hizmet, ancak, bağımlı insanları bağımsız ve kusurlu insanları kendi ayakları üzerinde yürütecek hale getirmesi halinde süregiden varlığını haklı çıkarabilirdi, bağımlı olanlara hizmet sunmak için bağımlılık ifadesinin olumsuz anlamından sıyrılması gerekecektir (Baumann, 2005, s. 93). Yaşlı bireylerin modern paradigmanın gelişim ve iktisadi söyleminden sıyrılması gerekli olmuştur.

Modern toplumun yarattığı farklılaşma süreci içinde ortaya çıkan huzurevlerinin artış göstermesinde iki saik sayılabilir, birincisi yaşlı bakımının profesyonel hizmet gerektirmesi, ikincisi de aile bireylerinin çalışma hayatı sebebiyle bu hizmeti verememesidir. Bunun yanında kendi sorumluluğunu taşıması beklenen modern yaşlı, kimseye yük olmak istememesinden dolayı modern bir kurumdan yardım talep edecek ve bu ihtiyaç da huzurevi organizasyonları gibi profesyonel kurumlar tarafından karşılanmaktadır (Ardahan, 2010, s. 30).

2.2.7. Alternatif Bakım Uygulaması: Sosyal Bakım Uygulamaları

Kurum bakımının eleştirilmesi aynı zamanda mevcut toplumsal yapının da eleştirisini içeriyordur. Ya da tersinden okunacak olunursa, toplumsal yapının kendisi veya paradigması eleştiriliyorsa aynı zaman da kurumsal yapıları da eleştiriliyordur. Modernizmin unsurlarından olan rasyonelleşme aklın başat alınmasını ilke olarak benimsemiştir. Yaşlılar için oluşturulan kurum bakım tesisleri de bu sayılı üzerine kurgulanmış, oturtulmuş ve geliştirilmiştir.

Yaşlıların kurum bakımının olumsuz yönlerine maruz kalmasından dolayı, kurum bakımına alternatif olarak ortaya çıkan sosyal bakım uygulamaları rağbet görmeye başlamıştır. Sosyal bakım uygulamaları ile yaşlılar için yeni bir düzenleme getirilmiştir. Yaşlıların kaderlerine terk edilmeleri veya toplumdan izole edilmeleri yerine toplumun içine dâhil edilmelerini esas alan bir bakış açısı çıkış noktası olmuştur. Modern toplum paradigmasında maddi bir karşılığı olmayan yaşlılar için barınma ve yiyecek olanağı dışında bir imkân tanınmamıştır. Ancak bu durum uzun sürmemiş ve bakımevlerinde yaşlılar için sosyal etkinlikler, toplum içinde bakım sayıltısı ve manevi destek gibi değişkenler aranan şartlar olmuştur.

Yaşlılar için yapılan sosyal bakım uygulamaları çeşitlilik göstermektedir. İlgili grubun ihtiyaç ve beklentilerine göre imkânlar dâhilinde toplum merkezli çözümler üretilmiştir. Yukarda kurum bakımı olarak ele alınan sisteminin toplumdan müstağni bir yaklaşım sergilerken, sosyal bakım toplumun içinden toplumla beraber olacak şekilde bir bakım uygulamasına bürünmüştür. Farklı gruplar açısından sosyal bakım uygulamaları söz konusu olmakla birlikte tüm grupları kapsayan ve genel olarak sosyal bakım uygulamaları temelini oluşturan ve kurumlarda olması gereken üç temel hizmet bulunmalıdır. Huzurevinde, temel ihtiyaçları kapsayan yer ve yiyecek gibi ihtiyaçların karşılanması birinci şarttır. Yaşlı bireyin toplum içinde yaşaması anlamına gelen kişinin ait olduğu bölgeye veya ailesine yakın bir bölgede ikamet etmesini sağlamayacı imkanlar sunulması, son olarak da manevi bakım ihtiyacını karşılayacak olanakların sunulmasıdır. Manevi bakım, yaşlı bireyin dini inancına göre telkinde bulunucak manevş destek uzmanı, ibadet yeri, imam veya rahibi; dindar değilse manevi destek sağlayacak uzmanın (psikolog) istihdamını içermesidir.

Sosyal Bakımla birlikte yaşlılar için yeni bir değerler dizisi oluşmuştur. Modernizmin yalnızlaştırdığı, dışladığı karnı tok yaşlıların başka bir şeye ihtiyacı olmadığını düşünmek ve bunu evrensel bir kural olarak uygulamanın yanlışlığından kaçınılmaya başlanmıştır. Kurum

bakımının değişime uğraması ayrıca bununla birlikte farklı bakım versiyonlarının ortaya çıkması bu genel kabulün tezahürü olmuştur. Böylelikle ihmal edilen huzurevindeki yaşlı, toplum içinde yer edinmesi hedeflenmiştir (Seyüzyılar, 2004, s. 10-18).

Sosyal bir varlık olan birey çevresiyle sürekli bir şekilde sosyal ilişkiler içerisinde olmalıdır. Bireyin sağlıklı bir sosyal hayat yaşaması bu ilişkinin düzeyi ve kalitesine bağlıdır. Dolayısıyla sosyal yaşamın koşullarından biri kendi dışındaki bireylerin varlığı ile yaşamını sürdürebilmektir. Nihayetinde sosyal eylem bir ihtiyaçtır. Bu sosyal ihtiyaçın karşılanması için sıcak ilişkiler ve samimiyeti canlı tutmak ve yüz yüze iletişim kurmak bir esastır (Ersanlı, 2008, s. 184). Sıcak ilişkileri kapsayan manevi bakım, yaşlı bireyin çokça aradığı bir unsur olmuştur.

Bakıma muhtaç kişilerde özel durumlarından kaynaklanan biyolojik rahatsızlıkların yanında birçok psikososyal sorun ortaya çıkabilmektedir. Bu sorunların çözümünde tek yanlı temel bakım hizmetlerinin sunumu yaşlı bireylerin yaşam kalitesini olumsuz bir şekilde etkilemektedir (Danış, 2009, s. 67- 84). Bakımı gerçekleştiren personeller (uzman bakıcı, gönüllü, aile üyesi) yaşlı hastanın biyografisine, şahsi özelliklerine, kişilik yapısına, iç ve dış potansiyellerine (güçlerine), istek ve arzularına uygun bir şekilde psikolog, gerontolog, sosyolog ve sosyal çalışmacıların belirlediği psikososyal uyum, rehberlik, yardım ve destek hizmetleri eşliğinde bakım hizmetini sunabilmelidir. Uzman meslek personelleri toplumsal hayattan uzaklaşma riski ile karşı karşıya olan veya manevi boşluklar içinde kıvranan bakıma muhtaç kişilerle etkin iletişim ve duygudaşlık kurarak, onların gönül dünyalarına girmeleri ve psikososyal sorunlarının çözümünde aktif rol üstlenmeleri gerekliliği (Zastrow, 2013, s. 665) sosyal bakımın olumlu sonuçlarındandır.

Sosyal bakım kapsamında genel bakıcı ile bakılan kişi arasında olumlu bir iletişimin olması da bir gerekliliktir. Gerek uzman kişi gerekse de aile üyesi olan kişinin bakım sürecinde belli başlı noktalarda bakım değişkenlerine sahip olması gerekmektedir (Seyüzyılar, 2004, s. 8). Bu da bakılan kişinin taleplerinin mahiyetini bilmede ve doğru bakımı yapmada yardımcı unsur olacaktır. Manevi destek uzmanı tarafından bakımı üstlenen bireyin inanç yapısına dair malümat sahibi olması gerekecektir. Yaşlı bireyin Müslüman olduğu biliniyorsa ona İşlam dinine uygun inanç ilkeleri çerçevesinde yaklaşmayı gerektirecektir. Bu yaklaşımı aile bireyleri yerine getirmede zorlanmayacaktır ama kurumsal bir yerde bakımı yapılacaksa bu değişkenin bilinmesi ve buna göre davranış örüntüsünün geliştirilmesi gerekmektedir.

Yaşlı bakımında esas olan temel ihtiyaçların karşılanması yanında sosyal olanakları da içeren etkinliklerin de olmasıdır. 65 yaş ve üzeri yaşlılara yönelik yapılan bir araştırma sonucuna göre yaşlıların sosyal bakıma dair beklentileri dile getirmiştir. Bu yaşlılar; sosyal yardım, destek ve sosyal ilişkilerin iyi olmasını, toplum içindeki rolünü destekleyen, topluma katılmayı kolaylaştıran, ulaşım kolaylığını da içeren servisler ve yerel tesislerin varlığını talep etmişler. Ayrıca sosyal aktivitelerini sürdürebilmeyi, yaşam üzerindeki kontrolünü ve bağımsızlığının devam etmesini, manevi yönden bir destek almayı ve değişmez koşulların kabul edilmesini, temel ihtiyaçlarını sürdürebilecek paranın varlığını, evde ve mahallede yaşamın olması gerektiğini dile getirmişlerdir (Bowling, 2004, 91). Sosyal bakım olarak dâhil edilen manevi bakımın pozitif bakış açısı katması ve geri kalan hayatın anlamlandırılmasını içermektedir.

2.2.7.1. Yaşlı Bireylere Yönelik Birleşmiş Milletler (BM) İlkeleri

Yaşlılık fiziksel gerilemeye paralel olarak toplumsal ve psikik gerilemeye de sebep olan bir süreç olmuştur. Bu nedenle yaşlıya verilecek bakımın bireyin tüm özelliklerini kapsayacak düzeyde olması gerekir. Belirli bir program dâhilinde bu hizmetin verilmesi esas alınmalıdır (DPT Raporu, 2007, s. 60; Ersanlı, 2008, s. 172).

Yaşlı Bireylere ilişkin Birleşmiş Milletler (BM) ilkeleri Aralık 1991’de yayınlanmıştır. Bu ilkelereki temel hedef yaşlanınca hayatın sonlanacağı algısı yerine yaşama katılmış yıllara yaşam katmayı amaçlamaktadır.

Uluslararası Yaşlanma Eylem Planı gereği hâlihazırda belirlenen standartlarla birlikte Dünya Sağlık Örgütü, diğer BM Kuruluşları ve Uluslararası Çalışma Örgütü’nün sözleşme, tavsiye ve ilke kararlarını akılda tutarak, Hükümetleri, belirlenen ilkeleri mümkün olduğunca ulusal programlarına dâhil etmesi tavsiye edilmiştir (United Nations Principles for Older Persons, 1991). Bakımı görülen yaşlılar için gözetilmesi gereken beş ilke belirlenmiştir.

Birinci ilke olarak “Bağımsız Yaşam” ile yaşlı bireylerin aile yardımı, toplumsal destek veya gelir desteğiyle veya kendi çabalarıyla yeterli yiyecek, su, barınak, giyecek ve sağlık hizmetlerine erişebilmeleri sağlanması gerekliliği getirilmiştir. Yaşlı olması onu çalışamaz kılmamalıdır. Bunun için gerekli yasal düzenleme ve teşviklerin devlet tarafından yapılmasıyla gelir getirici fırsatlara sahip olabilmesi sağlanmalıdır. İş gücünden ne zaman ve ne kadar sürede çekileceğine dair karar alma konusu yaşlının kendisine bırakılmalıdır. Ayrıca kendisine uygun eğitim ve öğretim programlarına dâhil olabilmelidir.

Bir ikinci ilke “Katılımdır”. Yaşlı bireyler toplumun bir parçası olarak kalmalı ve sosyoekonomik süreçlere dâhil edilmelidir. Bu sürece katılmasının mevcut bilgi ve becerileri baz almalıdır. Kamuya hizmet etmek için gerekli fırsatları takip edebilmeli veya bu fırsatları bizzat oluşturabilmeli, kendi çıkarları ve yeteneklerine uygun konumlarda gönüllü olarak görev alabilmelidir. Yaşlı odaklı hak arama girişimleri başlatabilmekle beraber sivil toplum kuruluşları aracılığıyla organize edilebilmekle birlikte bu tür derneklere katılım haklarının olmasını sağlamak gerekir.

Üçüncü bir ilke ise “Bakımdır”. Yaşlı bireyler her toplumun kültürel değerler sistemine uygun biçimde aile içi ve toplum içinde bakım ve koruma imkânlarından yararlanmalıdır. Fiziksel, zihinsel ve duygusal açıdan iyi olma düzeyini korumalarına veya bu düzeye ulaşmalarına katkı sağlayacak bakım gereksinimleri ile birlikte önleyici tedbirler gereği veya geciktirici sağlık hizmetlerini kapsayan bakım imkânına sahip olmasıdır. Herhangi bir barınak, bakım veya tedavi merkezinde kalmaları halinde tüm insan hakları ve temel özgürlüklerden yararlanabilmelerini de ayrıca içine alan bir bakımdır

Dördüncü ilke ise “Kendini Gerçekleştirme”dir. Yaşlı bireyler, potansiyellerini tam olarak geliştirebilmek için fırsatları takip edebilmelidir. Toplumun eğitimsel, kültürel, manevi ve eğlence odaklı kaynaklarına erişim imkânına sahip olabilmelidir. Böylece yaşam sevgisi ve hayata dair olumlu katkıların devamını da sağlayacak bir motivasyon sunmalıdır.

Son olarak beşinci ilke de “İtibar”dır. Yaşlı bireyler bedensel veya zihinsel istismardan uzak, itibar ve güven içinde yaşayabilmelidir. Yaş, cinsiyet, ırk veya etnik köken, engellilik veya diğer durumları gözetilmeksizin adil muamele ve ekonomik katkılarından bağımsız olarak değer görmelidir. Toplum içinde geleneksel toplumda olduğu gibi değer görmeyi kapsayan bir itibarın görülmesini içermektedir.²³ Bu beş ilke sosyal bakım hizmeti sunan kuruluşlarda aranan değerler olacaktır.

2.2.7.2. Kurum Bakımı Olan Huzurevinden Sosyal Bakım İmkânı Sunan Evde Bakıma

Günümüzde özürlülük, kronik hastalıklar ve yaşlılık gibi geçici veya sürekli bakıma ihtiyaç duyulan durumlarda bakım sorumluluğunun yalnızca aile bağlarıyla çözümlenemeyeceği fikri yaygınlaşmıştır. Bakım hizmetlerinin organizasyonunda aile kadar topluma da bazı sorumluluklar düşmektedir. Halk sağlığı hizmetlerinin yaygınlaştırılması, teknolojinin insan yaşamına getirdiği kolaylıklar, demokrasinin, insan haklarının ve sosyal adaletin gelişmesi, bakıma ihtiyaç duyan

²³ <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OlderPersons.aspx> Erişim Tarihi: 26.07.2018

bireylerin psikolojik, ekonomik ve fizyolojik ihtiyaçlarının giderilmesi konusunu bir kez daha gündeme gelmiştir. Sosyal refah seviyesi yüksek olan ülkelerde bakım politikaları, bireyin yaşam kalitesini ve iyilik halini geliştirmeye odaklanmaktadır (Evde Bakım Derneği, 2010; Danış, 2006; Karahan, 2002, s. 9; Başbakanlık Mevzuatı, 2005).

Evde bakım, bakıma gereksinim duyan bütün bireylerin kurumsal bakım dışındaki bakım tekniklerini kapsayan "Toplum Temelli Bakım" hizmetlerinin bir parçası mahiyetindedir. Bu tür bakım hizmetleri, artan bilimsel ve teknolojik gelişmelere, değişen sosyal ihtiyaçlara paralel olarak kurumsal bakımın yerini alma yolundadır. Bunun en önemli nedeni sosyal hizmetlerde bireye bakış açısının farklılaşmasıdır. Geçmişte, yardıma muhtaç durumdaki bireylerin korunması ve bakımı öncelikli hedef iken, bugün bireyin yaşam kalitesinin geliştirilmesi, sağlıklı ve başarılı bir biçimde yaşlanarak, sosyal yaşama daha aktif bir biçimde katılımının sağlanması hedef olmuştur.

Uzun dönemli kurum bakımının bireyler üzerindeki olumsuz etkileri olan gerek yalnızlaşma, depresyon, sosyal yalıtm, duygusal  km şl k, yabancılaşma gerekse bireye yüklediği maliyetin yüksek olması gibi nedenlerle evde bakımın önemini giderek artırmıştır. Yaşlı ve engelli bireylerin bakım ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için kurumsal bakımdan evde bakıma kadar birçok uygulama yapılmakta ve her zaman bireyin mutlu, huzurlu ve rahat bir hayat sürdürebilmesi hedeflenmektedir. Her insanın en rahat ettiği yerin kendi ev ortamı olduğundan yola çıkararak evde bakım modeli günümüzde en çok tercih edilen bakım uygulaması olmuştur.²⁴

Halk sağlığı olanaklarını sunan hemşirelik kurumlarının girişimleri ile 1909 yılında Evde Bakım Hizmetleri için bir dönüm noktası oluşturmuştur. ABD’de Metropolitan Yaşam Sigortası şirketi, evlere yapılan toplum sağlığı hizmeti vizitelerini ödeme kapsamına almıştır (Yılmaz, 2010, s. 124-126).

Yine bir dönüm noktası olarak New York’taki Montefiore Hastanesi bir Evde Bakım Birimi kurarak hastane destekli evde bakım uygulamalarının ilkinin gerçekleştirmiştir. Bu uygulama aynı zamanda çok disiplinli evde bakımın da başlangıcı olarak kabul edilmektedir. O tarihe kadar daha çok hemşirelik hizmetleri ile sınırlı olan Evde Bakım Hizmetleri, diğer ilgili sağlık profesyonellerinin katılımıyla kapsamını genişletmiştir. 1965’ten itibaren ise ABD’deki Sosyal

²⁴ MEB tarafından 2016 yılında, Mesleki ve Teknik Eğitim okul / kurumlarında uygulanan ereve  ğretim Programlarında yer alan yeterlikleri kazandırmaya yönelik olarak öğrencilere rehberlik etmek amacıyla hazırlanmış bireysel öğrenme materyalinden alıntı yapılmıştır.

Güvence Sistemleri, Evde Bakım Hizmetlerini kapsamına almaya başlamıştır. ABD'nin yanı sıra Avrupa ülkeleri, Kanada, Avustralya gibi diğer ülkelerde Evde Bakım Hizmetleri yine gönüllü kuruluşlarla başlamış ve tüm uygulamalarda görülen yararları üzerine günümüze kadar gelişimini devam ettirmiştir (Yılmaz, 2010, s. 125; Oral, 2002, s. 61-77).

Türkiye'de ise geçmişte çıkarılan az sayıdaki kanun ile evde bakıma özellikle bazı hizmet alanlarına yönelik düzenlemeler getirilmiş; ancak bu hizmetin ülke çapında yaygınlaştırılması ve sağlık sistemimizle bütünleşmesi gerçekleşmemiştir. 1930 yılında çıkarılan 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu 'Evde bulaşıcı hastalıkların tanı ve tedavisi, ana-çocuk izlemi ve hekimlerin evde hasta muayenesi' hükümlerini getirmiştir²⁵ (Altuntaş ve diğ. 2010, s. 153-158).

Evde bakım sürecinde yaşlı insanlara bir emek süreci olarak bakma düşüncesi, evi bir çalışma alanı olarak ortaya çıkarır. Üretilcek bir nesne olarak kabul edilen bu insanlar, kirli, aç, endişeli insanlar iken bakım ile birlikte temiz, sakin kendine güvenen insanlara dönüşmektedir (Lee-Treweek, 1997, s. 47-63; Toynbee, 1997, s. 219-243; Wolkowitz, 2002, s. 497-510; Balton, 2014, s. 5).

Evde bakımla birlikte bir kavramsal çerçeve oluşmuştur. Gündüz veya gece bakım, evde kalan yaşlıya kişisel bakım imkânını sunulması, ev temizlenmesi, yemek yapılması gibi ayrıntılandırılan yaşlı hizmetlerinin evinde ve yerinde yapılmasını kapsayan bir çerçeve oluşmuştur.

2.2.7.3. Sosyal Bakım İmkânı Sunan Yaşlı Yaşam Evleri

Yaşlılar için özellikle büyüdüğü tanıdığı mahallelerinde müstakil veya apartman dairesinde yaşlıların kalacağı şekilde dairelerin kiralanıp düzenlenmesini içeren Yaşlı Yaşam Evleri yaygınlık kazanmaktadır. Bunlardan ilki Demetevler Fatma Üçer Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezidir²⁶. Ankara ilinde 3 Ekim 2012 tarihinde açılmıştır.

Tamamen koğuş sisteminden çıkan yeni bir sistem oluşturma somut göstergesi olmuştur. Bu sistem koğuş sisteminden maliyet olarak da daha uygun. Bu tür alternatifler 2014'ün sonuna kadar yaygınlaşmaya başlamıştır. Tabii kendine bakamayacak yaşlılarla ilgili rehabilitasyon sistemi devam etmektedir. Yaşlılardan sağlıklı olup işlerini kendileri görebilenler için yaşlı yaşam evi gibi kurum bakımından uzak yeni bir formda düzenlenen modellerin geliştirilmesi ile

²⁵ Umumi Hıfzıssıhha Kanunu. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1593.pdf> Erişim Tarihi: 23.07.2018

²⁶ <https://huzurevlerim.com/demetevler-fatma-ucer-huzurevi-yasli-bakim-ve-rehabilitasyon-merkezi.html> Erişim tarihi: 18.04.2018

ilgili çalışmalar devam etmektedir. Yaşlıların daha mutlu yaşamasına vesile olacak her türlü araştırmalar dünya genelinde devam etmektedir.²⁷

Kurum bakımın dört duvar arasına sıkışmış yaşlı bakım sisteminden hayat ile iç içe olan bir düzenlemeye geçilmesi paradigma değişmesinin neticesidir. Kurum bakımı altında olanların komşuluk ilişkilerinin yaşanmadığı bilinen bir gerçektir. Sosyal hayatın içinde olmak, beraber sohbet etmek, bir bardak çay içmek hayatım olmazsa olmazlarıdır. Bu nedenle yalnızca fiziksel ihtiyaçlar için değil, dostluk muhabbet, komşuluk ilişkileri için de bu çok önemlidir. Haliyle bu ortamların sağlanması çok önemlidir.

Yaşlı için yapılan yatırımlar her geçen gün artmaktadır. 2017 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, genellikle şehir merkezlerinde ve toplu yaşam alanlarında, müstakil ev veya apartman olarak açılan 3-6 kişinin birlikte kaldığı Yaşlı Yaşam Evlerinde vatandaşların eşleri veya tek başına kalabildikleri bilgisini vermiştir. Kasım 2016 itibarıyla bakanlığa bağlı 2012’de ilk adımın atıldığı Demetevler’deki yaşlı yaşam evine 41 Yaşlı Yaşam Evi daha eklenmiştir.

2.3. Maneviyat ve Manevi Bakım

Sosyal bakım uygulamaları olarak literatüre girmiş olan manevi bakım modeli güncelliğini ve gelişmesini her geçen gün korumaktadır. Dezavantajlı grupların varlığının süreklilik arz ettiğini düşünülürse manevi bakımın da süreklilik göstereceği söylenebilir. Yaşlılar için yeme ve uyuma imkânlarının yanında belki de bunlar kadar önemli olan bir diğer unsur da maneviyattır.

Maneviyata olan ilgi, 1960’larda özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra artmıştır. Literatürde spiritualiteye ilginin artmasının nedenleri olarak da maddi şeylerin mutluluk getirmemesi (Bash, 2004, s. 11-16), modern bilimin ölüm, acı çekme ve kayıp karşısında insanların yaşadığı kişisel anlam kaybını göstermede yetersiz kalması gösterilmektedir. Ayrıca ağrı gibi birçok problemin bilimsel yaklaşım ile çözülememesi, şiddet gibi sosyal ve kültürel problemlerin artışına cevap bulma isteği, huzurlu, anlamlı yaşam ve ilişki arayışı (Tanyi 2002’den aktaran; Yılmaz, 2011, s. 61-62) maneviyata olan ilgiyi artırmıştır (Yılmaz, 2011, s. 61-62).

Maneviyatın ortaya çıkışı, modern dönemde maddi unsurların hayatın tüm alanlarına nüfuz etmesindeki süreçte aranabilir. Ancak maneviyatın asıl tetikleyici dinamiğinin, bu süreçle beraber gelen postmodernizm olduğunu söylemek mümkündür. Temelde modernizmin eleştirisi olarak

²⁷ <http://www.fatmaozkan.com/tag/turkiyenin-ilk-yasli-yasam-evi-acildi/> Erişim Tarihi: 26.07.2018

ortaya çıkan postmodernizm, sanat alanından başlayarak felsefe, sosyal bilimler ve teknik bilimlerde kendini hissettirmiştir.

Aydınlanma döneminin bir ürünü olarak kabul edilen modernizm, insanın aklını ön plana çıkarıp bireyi toplum karşısında daha önemli hale getirme çabası her şeyin önüne geçmişti. Bunu yapmak için insanı kısıtladığını düşündüğü tüm araçları ortadan kaldırma çabasında sınırları zorlamıştı. Bu araçlar, kral, derebeyi, kilise ve genel olarak din olmuştur. Bu dışlayıcı tutum II. Dünya Savaşı'ndan sonra eksikliği hissedilen insani unsurun (değişen bilirlilik, yerellik ve dini/maneviyatın gerekliliği) göz ardı edildiği anlaşıldığından yeni bir paradigma, bir toplum ve insanın habercisi olmuştur.

Böylelikle determinist bilim anlayışı ve her şeyi tek tipleştirici tutumun yerini farklılıkların zenginlik olduğunu, multidisipliner, çok kültürlülük, çokdincilik gibi bir anlayışın etken olduğu postmodernizm dönemi başlamıştır. Tam da bu noktada modernizm eleştirilmiş ve onun insan aklını tek bir boyuta indirgeyerek kapasitesini daraltıp tarihselliğini yitirmesine neden olmakla suçlamıştır. Postmodernizm, 19. yüzyılda özellikle İngiltere'de ortaya çıkan modernizmin ortaya koyduğu tekçil aklın yerini çoklu akla bırakacaktır. Böylece modernizme göre anormal olan, post-modernizme göre farklılık olacaktır (Cirhinlioğlu ve Cirhinlioğlu, 2011. 396).

Bir dine dönüş veya dünyanın yeniden büyülenmesi değil de yeni bir formla maneviyat yönelme ortaya çıkmıştır ya da artış göstermiştir. Postmodern dönemde maneviyat algısı kurumsal değil bireyci bir düzlemedir. Maneviyat materyalist felsefenin zıttı olma anlamında ve dünya dışında olan dindarlığın aksine dünya içinde olandır; aslında dünyanın neye benzediği ve içinde nasıl yaşanması gerektiği ile ilgilidir (Ahlbäck, 2008, s. 5).

Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından Arapça bir kelime olan manevi kelimesinin görülme, duyularla sezilebilen, ruhani, tinsel, maddi karşıtı olarak tanımlamaktadır (TDK 2018). Hutchinson (1997) Maneviyatı, TDK'deki yaklaşıma benzer şekilde, insanın materyalin ötesinde ilişkili olduğu her şeyin ve bunların temel anlamlarına ilişkin içsel kaynaklarının toplamı olduğunu belirtecektir. Manevi yoksunluğu azaltacak veya bireyin manevi gücünü destekleyecek gereksinimler olarak da tanımlanabilir. Bir diğer tanımlamada Tanrısal güce atıf yaparak yapılmaktadır. Bu kullanımın daha yaygın olduğu özellikle de Türkiye'de maneviyat denilince akla ilk gelen şeyin inanç ve Tanrı olduğu bilinmektedir (Şafak, 2004, s. 38).

İslami değerler açısından maneviyat tanımlaması, duyu organları olmaksızın (manevi) kalp (gönül) ile kavranıp bilinen şeye ait olandır. Dinden müstağni bir kavram olarak tanımlama yerine dinle iç içe geçmiş bir anlamı ihtiva ettiği üzerinde bir yaklaşım sergilemektedir. Batı tarzı olarak adlandırdığı kurumsal dine bağı bulunmayan bir maneviyat bilgisinin olmasına rağmen bunun din ve din dışı bir unsurdan bağımsız olmayacağını yinelenmektedir (Seyüzyılar, 2015, s. 13-15). Dindarlık vurgusunun ön plana çıktığı bu bakış açısına göre din maneviyat birlikteliğinde Tanrı olmazsa olmazdır. Ancak dindarlık hem bireysel hem de kurumsal unsurları içeren geniş bir yapı olarak ele alınmıştır. Sonrasında ise maneviyat, bireysel bir fenomen olarak ele alınmaya başlanmış ve bireysel aşkınlık, bilinç üstü duyarlılık ve anlamlılık gibi konularla özdeşleştirilmiştir (Düzgüner, 2013, s. 25). Öyle ki maneviyat, dine oranla çok daha esnek, daha bireysel ve geleneğe daha az bağı olarak ele alınmaktadır (Pargament, 1999, s. 13-14).

Kimi din psikologları maneviyat için daha kapsamlı hatta dinler üstü bir anlam arayışına gitmiştir. Din Psikoloğu Üzeyir Ok (2015) din kelimesi bugün için kurumlaşmış, yerleşik, birikerek çoğalmış ve geleneksel değer sistemlerini isimlendirmek için kullanılan bir kavram olduğundan hareketle, dünya ölçeğinde manevi yönün tatmini için geleneksel ve kurumsallaşmış bir dine mensup olma şartının aranmadığını vurgulayacaktır. Kurumsal bir dinden ayrılan ya da tamamen kurumsal bir geleneğin dışında maneviyatını (Spiritualite) geliştiren bireylerin inançları veya değer yönelimleri de manevi yoksunluğu giderebilmektedir (Seyüzyılar, 2015, s. 8). Maneviyatın din kelimesi ile ilişkili olduğu sanılsa da dinin kurumsal kimliğinden öte bir anlam ihtiva ettiği kabul edilen genel bir görüştür.

11-13 Haziran 2008'de, Finlandiya'da düzenlenen “Postmodern Maneviyat” sempozyumunda kurumsal bir yapıya haiz dinler ve bunların uzantısı geleneksel maneviyat olgusundan farklı olarak postmodern dönemde maneviyatın bunların sunduğu imkânlarla birlikte bunlardan farklı bir anlam ve mahiyete sahip olduğu vurgulanmıştır. Öyle ki, “Postmodern maneviyat, geleneksel maneviyatın aksine, geleneksel dine alternatif olarak görünen bir maneviyat biçimi olarak anlaşılmaktadır. Bu, yerleşik dinlerin ve dini hareketlerin dışındaki insanların varoluşsal ve manevi meseleleri ele alma biçimini ifade etmekte. “Hazır” çözümler seçmezler, ama gerçek eklektik ruhta, kendilerine inanmak istedikleri şeylere karar verirler ve varoluşsal sorunları konusunda kendi kombinasyonlarını ve cevaplarını oluştururlar. Postmodern maneviyatın bireyci bir imajı vardır. Materyalistin zıttı olma anlamında manevidir ve dünya dışında olan dinselliğin

aksine dünya içinde olan ile ilgilidir; aslında dünyanın neye benzediği ve içinde nasıl yaşanması gerektiği ile ilgilidir” (Ahlback, 2008, s. 5).

Din veya maneviyat bir gereksinimi gidermek gibi herhangi bir alanda bireysel veya toplumsal ihtiyaç ve gereksinimleri karşılaması ile meşruluk kazanmaktadır. Bu konuda farklı kategorileştirmeler olsa da Ross’a göre (1994) manevi boyutun insana gerekliliği açısından çıkar temelli bakış açısıyla üç etkenden bahsetmektedir. Hayata dair müphem alanların anlamlandırılması çabasında olan insanın maneviyatla 1- acı çekme ve ölüm kavramlarının mahiyetini, amacı ve gücünü bulma ihtiyacından, 2- yaşanan tüm aksiliklere rağmen yaşama umudunu empoze ettiğinden ve son olarak da 3- kendi içinde diğer insanlara ve Tanrıya yönelik inanç ve güven duyma gidermeyi ummaktadır (Şafak, 2004, s. 39).

Maneviyatın farklı tanım ve ihtiva ettiği anlam açısından ortak bir maneviyat tanımında buluşmayı zorlaştıran kavramlardan olduğu görülmektedir. Kimi düşünür için dinin bir uzantısı (Seyüzyılar, 2004) kimisi için din dışı bir unsur iken kimisi içinde kurumlaşmış bir kimlik sunan dini içine almakla beraber dinden daha kapsamlı bir anlam ihtiva etmektedir. Ama tüm tanımlamaların ortak paydası şu olmuştur: “Maneviyat maddi olmayan şeydir”.

Maneviyat (spiritulite) için mahiyetinin anlaşılması açısından sınıflandırmalar yapılmaktadır. Sessanna ve arkadaşları (2007) spiritualite tanımının dört ana konu etrafında toplandığını ifade etmektedir. a- Kimi düşünürlerin de savunduğu gibi Dini inanç ve değerler sistemi olarak spiritualitenin varlığını kabul edenler. b- Yaşamın anlamı, amacı ve başkaları ile ilişkisi açısından spritüalitenin varlığını kabul edenler. c- Dini olmayan değer ve inançlar sistemi olarak spiritualitenin varlığını kabul edenler. d- Metafiziksel ya da üstünlük fenomeni olarak spiritualite tanımını kabul edenler şeklinde dört bakış açıdır (Sessanna ve arkadaşları, 2007, s. 252-262).

Bu sınıflandırma ile maneviyat din karşısındaki duruşuna göre varlık göstermektedir. Bir diğer sınıflandırma ise maneviyatın hâlihazırdaki bütün kavramları (conceptions) dinle bağlantılı olmadığını belirten bakış açısının etkisiyle maneviyatı yeniden gözden geçirmeye yönelmiştir (Sheldrake, 1992; Wulff, 1997). Maneviyatla ilgili modern dönemdeki anlayışın üç kategoriden birisine uygun düştüğünü belirtmektedir. Maneviyat algısı, 1) teolojilerdeki düşünce ve pratiğin nedeni olarak gösterilen, geniş ya da dar olarak tasavvur edilen Tanrı- Merkezli bir maneviyat; 2) Bir kimsenin çevrebilim ya da doğa ile ilişkisini vurgulayan dünya merkezli bir maneviyat; ya da

3) insanın başarısını veya potansiyelini vurgulayan humanistik bir maneviyat. Spilka'ya göre maneviyat, çok boyutlu bir yapı olarak görülmesidir.

Maneviyatla, yaşamının bir anlamının olması. Anlamsal dünyada bir amaç belirlenmesi, bu amaca ulaşmada ise umudun bahşedilmesi gerekir fikri. Nihayetinde içsel huzuru sağlayıcı olan üstün varlığa inanma veya motivasyonu sağlayıcı diğer manevi unsurlar kişiyi sarmalayacağı fikri öne çıkmaktadır. Maneviyat ile yaşlıların ilintili olduğu birçok çalışma yapılmıştır. Manevi olarak kendini doymuş hissedenden ağır sağlık sorunu olan hastanın daha hafif sağlık sorunu olan ancak maneviyat açısından doyuma ulaşmamış hastaya nazaran tedaviye daha olumlu cevap verdiği şeklinde örnekler çok sayıdadır (Carrel, 2018, s. 20-50).

Maneviyatın duygusal, rasyonel, bilişsel ve bilinçdışı sembolik alanlarla ilişkili olduğu bilinen bir gerçektir (Gross, 2006, s. 425'ten aktaran; Düzgüner, 2013, s. 18-19). Bu nedenle insanın bu unsurlardan kopması veya bunlar yokmuş gibi davranması olası değildir. Manevi olarak bir dinle bağlantılı olsun veya olmasın insanların bulunduğu pozisyonlarını kendi içlerinde meşruluk kazandıracak, durumuna rıza gösterecek, kabullenecek bir dayanağı olduğu fikrin olması bir tür manevi destekle olacaktır.

Modernizmin kitlesel boyuttaki etkisi bireysel planda kendini hissettirmiş ve özellikle insanın zihinsel ve duygusal dünyasına yönelik yeni bakış açıları getirmiştir. Modern dönemde birey, geleneksel yapılardan kopmuş ve aile de dâhil olmak üzere toplumsal gruplaşmalardan uzaklaşarak bireyselleşmiş, dolayısıyla da yalnızlaşmıştır. Bu durum bireyi dış etkilere daha açık hale getirmiştir. Öngörülemez riskler, işsizlik, terör, medya, sekülerleşme, ailelerin parçalanması vb. gibi olaylar yalnız kalan bireylerde büyük kaygılara neden olmuştur. Yaşlılar açısından dramatik bir tablo ortaya çıkmıştır. Dezavantajlı durumla başa çıkmada etkin bir araç olan toplumsal bağlardan kopuş, bireyin kaygı düzeyini artınca psikolojik rahatsızlıklar da beraberinde gelmiştir (Cirhinlioğlu ve Cirhinlioğlu, 2011, s. 404-405). Maneviyat postmodernizmin açık bir örneği olmaya aday olması buradan ortaya çıkacaktır. Acı, çaresizlik, yabancılaşma ve depresyonun baskın olduğu modern çağda maneviyat, yeni bir ışık yakabilir ve yeni bir mesaj verebilir. Postmodernizmin karakteristik özelliği rasyonalizmle gelen hayal kırıklığı ve rasyonel olanı aşan bağlamsal kültürel faktörün tercih edilmesi olacaktır. Dindarlığın özelleştirilmesi ve bireyselleştirilmesi (indivüalizm) eğilimlerinin artmasına eşlik eden postmodern çağda

maneviyatla ilgili araştırmaların yaygınlık kazanması, sekülerleşme sürecinin ihmal ve ihlal ettiği dinin yeniden gündeme gelmesinden dolayıdır.

Batı dindarlığındaki köklü bir değişime dair tez, dinin bilimsel çalışmalarında giderek daha belirgin hale gelmesine neden olmuştur. Bugünün dini sahnesinin birçok yeni olayı, dünyanın, hatta maneviyatın yeniden ruhsallaştırılması/yeniden canlanması öyle ki manevi bir evrimin olduğunu göstermektedir (Motak, 2008, s. 129).

Kutsala dönüş olarak bilim dünyası tarafından kabul edilmekte olan bu yaklaşım 1950’lerde Robert Bellah tarafından Sivil Din isimli makalesiyle gündeme getirilmişti bu durum. Bir farka geri dönüyordu kutsal, değişmiş bir biçimde, modern öncesi şekline sadece yüzeysel bir benzerlikle. Kurumlaşmış bir dine bürünerek değil de bireyin maddi dışı unsurlarını sarmalayan manevi bakımla.

İlk olarak Thomas Luckmann (1967) tarafından tasvir edilen Batı dindarlığındaki bu değişim daha sonra Colin Campbell tarafından Batı kültür paradigmasının değişmesi olarak ifade edilecektir.

Paul Heelas ve Linda Woodhead, şimdi “manevi devrim” adıyla anılan bu kutsal manzaradaki tektonik değişimin yeni bir yorumunu önerecektir. Günümüz dünyasında din çalışmalarının kutsal kâşifine sahip olduklarını iddia edilmesi; yani, bir şekilde kutsallığın bazı biçimlerinin ve başkalarının yükselişinin azalmasını açıklayabilen bir teori. Charles Taylor’un “modern kültürün büyük öznel dönüşü” iddiasına dayanan öznelleşme tezi ile uyumlu bir yaklaşım sunacaktır.

Bu “öznel dönüş”, “dışsal ya da “nesnel” roller, görevler ve yükümlölükler ve yaşamış bir kişinin kendi öznel deneyimlerine atıfta bulunarak yaşama doğru bir dönüş olarak yaşadığı yaşamdan bir dönüş anlamına gelmektedir. Rasyonel aklın uzantısı olacak olan “dünyanın büyüğü bozulmuş” sayılıştısından bir dönüş değil ama eski dünyanın maneviyatı ile modern dünyanın aklının bir araya geldiğı bir mecra oluşması söz konusudur.

Modern toplumda, İndivüalizm ile ayüzyılıka çıkan farklılıkların meşruluğunun kıstası kişinin kendisi olmuştur. Bash (2004)’te maneviyat konusunda aynı bakış açısını, İmparatorun Yeni Kıyafetleri isimli makalesinde maneviyatın evrensel bir tanımını olmayan esnek bir terim olduğunu belirtirken aslında bir tanım yapma çabasına girmekte ve bireysellik temelli bir maneviyat yaklaşımını ortaya koymaktadır. Her bireyin maneviyatı, onlar için bireysel bir mesele olması

bunu ifade edecektir. Bir kişinin maneviyatını tanımlamak için geliştirilmekte olan araçlar yanlış yapma riskini taşıyacaktır. Maneviyat teriminin yaşlılar için nasıl inşa edildiğini ve her biri birkaç anlam katmanı olan çok sayıda tanımının olduğunu göstermektedir (Bash, 2004, s. 11-16).

Yaşlılara yönelik maneviyat çalışmaları, manevi bakım adı altında toplanmaktadır. Son yıllarda Türkiye’de de bu bakım türüne teveccühün arttığı görülmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 1950’lerden bu yana özellikle cezaevlerinde başlayan manevi rehabilitasyon amaçlı din hizmetleri değişik aşamalardan geçerek manevi bakım/destek uzmanlığına devşirilmesi bu gelişimi örnekler durumdadır (Seyüzyılar, 2015, s. 73). 2015’ten itibaren ise hastanelerde manevi destek uzmanlığı diye bir bölümün açılması bu yöndeki çabanın yasal düzenlemeyle de desteklenip istihdamının açılmasına değin geldiği görülmektedir.

Manevi bakım vaaz ve nasihat verme meselesi olmaktan ziyade proaktif ve dinamik bir süreç şeklindedir. Manevi Bakım kişiyle birebir konuşup kişilerin iç dünyalarıyla diyalog kurmalarını sağlayan psikolojinin ötesinde telkin ve motivasyonu inanç temelinden almaktadır.

Holistik/bütüncül bakış açısının hâkim olduğu bu süreçte, maddi sağlıkla manevi sağlık arasında birbirinden ayrılamayacak şekilde önemli bir ilişki vardır. Bu itibarla manevi bakım maddi sağlığın hızlı ve kalıcı düzelmesine önemli bir katkıda bulunacaktır. Bütüncül bakış açısıyla bilim ve din bir arada ve birlikte dezavantajlı gruplar lehine çalışmalarda bulunmaktadır. Manevi Bakım Ve Temel İhtiyaçlar başlıklı bir yazısında ilahiyatçı Profesör Faruk Başer de manevi bakım için insanı bir bütün olarak görüp, onun dünya ve ahiret mutluluğunu sağlamaya yönelik çalışmalar olarak tanımladığını belirtecektir (Mollaoğlu, 2013, s. 11).

Şöyle ki, manevi bakım: bakıma muhtaç kişilerin maneviyatını güçlendirmeyi, hayata bağlılıklarını artırmayı, manevî dünyalarıyla barışık olmalarını, manevî sapmaları ve korkuları gidermeyi amaçlayan sosyal nitelikli ve insan odaklı bakım hizmetleridir (Çerik, 2007, s. 144). Biraz daha açacak olursak, Manevi bakım, özellikle kronik hastalara, kalıcı sakatlığı olan özürlülere ve yaşlılığa bağlı değişik sağlık sorunları olan yaşlılara yönelik maneviyat destekli bütün hizmetlerdir. Maneviyat, tıbbi ve sosyal hizmetlerde bütüncül ve birleştirici bir rol üstlenir ve kişinin sağlığına yeniden kavuşmasına veya bu mümkün değilse mevcut durumuyla barışık olmasını ve hayata bağlı kalmasını sağlayan önemli bir unsurdur (Başer, 2008, s. 631).

Ali Seyüzyılar’ın I. Din Hizmetleri Sempozyumunda manevi bakımın bilim ve meslek dalı vurgusunu yaparak, “manevi bakımın fert ve manevi dünyası arasındaki münasebetleri

iyileştirmeyi, manevi riskleri azaltmayı, manevi sapmaları önlemeyi ve manevi rehabilitasyon hizmetlerini, manevi terapi yöntemleriyle vermeyi hedefleyen bir bilim ve meslek dalıdır” (Seyüzyılar, 2007, s. 252).

Karagöl (2012), manevi bakımın amacının yaşlılara ve bunların yakınlarına yönelik hayatın anlamının değıştiğı anlarda, hayatına ve varlığına yeni bir anlam verme ameliyesinde, insanlara inançları istikametinde yardım, danışmanlık ve rehberlik yapmaktır. Hayatın farklı evrelerinde ortaya çıkan acı, keder, sıkıntı, üzüntü ve ümitsizlik veren manevi problemler açısından insanları teselli ederek, onlara destek olmak faaliyeti şeklinde açıklamaktadır.

Buuren (1996)’in tanımlamasında motivasyona vurgu yaparak manevi bakımı psiko-dinamik bir süreç olarak değerlendirmiş ve insanın içinde var olan gücün açığa çıkmasında manevi desteğin gerekliliğı ortaya konmuştur. Hollanda’da faaliyet gösteren manevi bakım sağlayıcılar derneğı tarafından 2002’de verilen tarifte manevi bakımın devlete bağı bir pozisyon olduğunu yasal düzenlemelerine yansıtmıştır. Devlet erkine bağı bir hizmet olan manevi bakımın, insanlara, varlıklarına anlam verme sürecinde, din ve hayat görüşlerine dayalı olarak ve buradan hareketle, profesyonelce ve resmi olarak, yardım etmenin yanında kişinin tek başına kalmadığı ve her an onunla olan bir gizil gücün olduğunun bilgisini inancını telkin etme sürecidir (Karagöl, 2012).

Manevi bakımın uygulanma alanlarının çok fazla oluşu görölmektedir. Hayatın tüm alanlarında gerekli olmakla birlikte özellikle hastaneler, huzurevleri, cezaevleri, çocuk esirgeme kurumları gibi zor durumda olanların olduğu tüm kurumsal yapılar olmuştur. Türkiye’de 1-5 Kasım 1995 tarihlerinde Ankara’da toplanan 1. Din Şurası’nda Diyanet İşleri Başkanlığı’nın "Dini Konularda Toplumu Aydınlatma ile ilgili Başkanlık Görüşü"nde çalışma alanlarını şöyle açıklamıştır: “Din hizmetlerinin alanları camiler, eğitim merkezleri ve Kur’an kursları, hastane, cezaevi ve çocuk ıslahevleri, işyerleri ve aile olarak belirlenmiştir.”²⁸

Böylelikle din ile ilgili olarak değerlendirilen manevi bakım Diyanet İşleri Başkanlığı ve İlahiyat Fakültelerinin çalışma alanlarından biri sayılmaktadır. Bu yönde yapıla gelen çalışmalar da bunu destekler niteliktedir.

Türkiye’de manevi bakım alanında din-maneviyat merkezli bakış açısı hâkim konumdadır. Ülkenin demografik yapısı ve din ile olan yakın ilişkisi bu bakış açısında etkili olmuştur.

²⁸ I. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri, Ankara 1995, s. 62-64

Böylelikle kamu kurumu statüsündeki Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) tarafından organize edilen birçok faaliyet bu paradigma ile yapılmıştır.

DİB, öğrenci yurtları, eğitim kurumları, gençlik merkezleri ve kampları, ceza infaz kurumları, sağlık kuruluşları, sosyal hizmet kurumları ve benzeri yerlerde paydaş kurumlarla uzun yıllardır işbirliği esasına göre yürütülen Manevi Danışmanlık Hizmetlerinin Ulusal Meslek Standardının belirlenmesine yönelik Mesleki Yeterlilik Kurumu ile DİB arasında 20.02.2018 tarihinde imzalanan protokol dayanarak faaliyetlerini resmi olarak yürütmüştür.²⁹ Mesleki Yeterlilik Kurumu, 2018 yılında ulusal meslek standarttı olarak Manevi Danışmanlık, din bilgisini ve manevi duygularını geliştirmek, yaşamında değişiklik yapmak, karşılaştığı güçlüklerin üstesinden gelmek için bilgi alan kişidir.³⁰ Manevi Danışmanın çalışma ortamı, sağlık tesisi, ceza infaz kurumu, bakım evleri, huzurevleri, sığınma evleri, öğrenci yurtları, afet ve acil durum bölgesi gibi ortamlardır. Gerekğinde eğitim, inceleme ve benzeri görevler için bu ortamların dışında çalışmalar yürütebilir. İş süreçlerini esnek süreli çalışmalarla yürütür. Mesleğin icrası esnasında iş sağlığı ve güvenliği önlemlerini gerektiren kaza riski olasıdır. Öte yandan mesleğin icra edildiği koşullar, stres altında çalışma ve psikolojik yıpranma risklerini de içermektedir.

Manevi Bakım, başta Amerika olmak üzere Avrupa'nın birçok ülkesinde bir meslek dalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bu alanda din adamlarının kendilerini yetiştirmeleri konusunda gönüllü kuruluşların, üniversitelerin ve hastanelerin de desteği alınarak “Manevi Danışmanlık” programları oluşturulmakta ve okulları açılmaktadır (Seyüzyılar, 2015, s. 63-65; Karagül, 2012; Mollaoğlu, 2013, s. 3; Baygeldi, 2018, s. 13-18).

2.3.1. Batı’da Manevi Bakım Uygulamaları

Manevi bakımın günümüzdeki konumunu anlamak için tartışmaların filizlendiği ilk örnekleri tespit etmek gerekir. Bu noktalardan ilki manevi bakım kavramının Batı literatüründeki durumudur. Bazı metinlerin manevi bakım kavramını kullanım tercihi de karakteristik bir tutarlılık göstermektedir. Batı dünyasında manevi bakım “spiritual”, “religious” ve “pastoral” kavramları ile ifade edilmektedir. Bu ifadelerin her biri bu uygulamanın tarih yazımı, kapsamı ve yöntemine dair bazı ön kabulleri bünyesinde barındırmaktadır.

²⁹ <http://dinhizmetleri.diyaret.gov.tr/detay/154/manevi-dan%C4%B1%C5%9Fman-ulusal-meslek-standard%C4%B1-haz%C4%B1rland%C4%B1> Erişim tarihi: 15.11.2019

³⁰ Manevi danışmanda olması gereken özellikler ve aldığı eğitimler gibi kapsamlı bilgi için: <http://dinhizmetleri.diyaret.gov.tr/Documents/manevi%20danisman%20ums.pdf> Erişim tarihi 15.11.2019

Öncelikle Türkçeye “manevi” olarak çevrilen “spiritual” kavramı dini veya dini olmayan danışmanlık ve bakım için kullanılan geniş bir içeriğe sahiptir (Funk, 2014, s. 1). Bu kavramın bazen dini olana karşıt anlamda kullanıldığı da görülmektedir. Bu bağlamda “dini olmayan” anlamına geldiği gibi dini ve dini olmayanı kuşatıcı bir karakterde de ifade edilmektedir (Raffay, Wood ve Todd, 2016; Tacey, 2006, s. 6-7).

Tarihi arka planına bakıldığında Batı kaynaklarında manevi bakım dini bir anlamı ihtiva etmektedir. Bunun sebebi de Kilise ve Hristiyanlık ile ilişkili bir kültürel değişken olmasından kaynaklanıyor. “Spiritual Care” yerine Pastoral Care’in kullanılıyor olması kilisenin etkisini göstermektedir. Clebsch ve Jaekle tarafından ele alınan Pastoral Care in Historical Perspective (Tarihsel Açıdan Manevi Bakım) adlı kitabın manevi bakım için kaleme alınan tarih yazımının Hristiyan merkezli olması ve “pastoral” kullanımı bu bağlamda önemli bir örnektir (Clebsch ve Jaekle, 1964, s. 11-31).

Netice itibarıyla Hristiyanlık tarihindeki manevi bakımın uzun geçmişi yakın tarihteki modern ve postmodern dönemde ortaya çıkan oluşuma açık bir şekilde nüfuz etmiştir. Kimi Avrupa ülkelerindeki manevi bakım uygulamaları;

İsviçre’de, bakım merkezlerinde yaşayan bakıma muhtaçlara yönelik günlük psiko-sosyal ve kültürel hizmetler kapsamında dinî ve bu bağlamda manevî etkinlikler de sunulmaktadır. Ölüm refakat hizmetleri bağlamında ruhunu teslim etmek üzere olan bir sakinin ve yakınları için uygun özel odaların tahsisi ve buna bağlı olarak da vedalaşma (helalleşme) ritüellerin de tertiplenmesi, manevî hizmetler kapsamına alınmıştır. Ayrıca bakım merkezlerinde gerek bireysel, gerekse topluca ayinlerin yapılması için uygun ibadet yerlerinin bulundurulması da yine sosyal bakım hizmetlerinin bir parçası olarak belirlenmiştir (Seyüzyılar, 2014, s. 3).

Almanya’da, yaşlılara yönelik manevi bakım uygulamaları yasal düzenlemesi olmasıyla birlikte sosyal bakım sigortası kanununda manevi bakıma detaylıca yer verilmiştir.

Bakım hizmeti sunan sosyal kuruluşların hak ve görevleri, Sosyal Bakım Sigortası Kanunu’nun³¹ “Öz İdare” başlığını taşıyan 2. maddesinde yer alan hükümlerle daha da somutlaştırılmaktadır. Kanunda sık sık zikredilen bakım hizmetleri, bu madde sayesinde manevî, ruhî ve dinî bir boyut kazandığı gibi bu tür hizmetleri sunan kuruluşlara da kendi inanç anlayışları doğrultusunda

³¹ 26.05.1994 tarihli Alman Sosyal Bakım Sigortası Kanunu (Soziale Pflegeversicherung (SGB XI)

manevî-dinî bakım hizmetleri sunma hakkı vermektedir. Öz İdare adı altında sayılan hususların başında, sosyal sigortanın öngördüğü hizmetler gelmektedir. Her ne kadar desteğe muhtaç iseler de bakıma muhtaç kişilere mümkün mertebe insan haysiyetine yaraşır bir biçimde bağımsız ve özgür bir hayat yaşamalarına yardımcı olmaktır. Yardımların temel gayesi, bakıma muhtaç kişilerin bedenî, ruhî ve manevî güçlerini yeniden kazanmak veya korumaktır. Bir diğer bakım ihtiyacında manevi destek konusunda bireylerin özgür olmalarıdır. Herkese manevi destek şeklinde değil de isteyen herkese manevi desteğin verilmesi esas alınmıştır. Ayrıca bakıcı seçmede de bir özgürlük alanı vardır, bakıma muhtaç kişilerin aynı cinsiyetten olan bir bakıcıyı tercih etmelerini gibi. Son olarak bakıma muhtaç kişilerin dinî ihtiyaçlarına dikkat edilmelidir. Arzuları istikametinde, kendi inançlarından olan ve kendilerine (manevî) destek sağlayan ruhanilerin bulunduğu bir merkezde kurumsal hizmet alabilmelidirler. İsteyen imamdan isteyen papazdan isteyen de hahamdan destek alabileceklerdir.

Bazı Avrupa ülkelerindeki manevi bakım konusundaki sayısal verilere bakacak olunursa konunun Batı için ne kadar ehemmiyetli olduğu anlaşılacaktır. Almanya’da Evangelik Kilisesine bağlı olarak faaliyet gösteren “Diakonische Werk”, kendine ait hastane, yaşlı bakım merkezi, huzurevi, rehabilitasyon merkezi, aile danışma merkezi gibi birçok sosyal kuruluşa 400 bin üzerinde personel çalıştırmaktadır (Seyüzyılar, 2015, s. 59).

Hollanda’da yaşlılara yönelik manevi bakım uygulamaları toplum ve kamuda önemli bir yer tutmaktadır. Sağlık Kalite Kanunu gereği, sağlık kurumlarında 24 saatten fazla kalmak zorunda olan hastalara, din ve inançlarından olan uzman kişilerce, manevî bakım hizmeti verilmek zorunluluğu vardır (Karagül, 2012).

Avrupa’da genel itibariyle manevi bakım uygulamalarına yönelik II. Dünya Savaşı’ndan sonra ivme kazanarak artmıştır. Psikolojik danışmanlık sisteminin yetersiz kalmasıyla yasal düzenleme ile kurumsal yapılar (Kilise) ve dernekler aracılığıyla yaşlılara, hastalara ve engellilere yönelik sosyal bakım uygulamaları kapsamında manevi bakım yoğun bir şekilde uygulanmaya başlanmıştır.

AB’nin kendi içinde farklı sosyal politikalar ve sosyal hizmetler uygulaması, aslında sosyal dayanışma, sosyal yardımlaşma, sosyal sorumluluk, sosyal ahlak, sosyal pedagoji gibi sosyal konu ve alanların milli bir nitelik taşıdığının bir işaretidir. AB ülkelerinin manevi bakım konusundaki bu farklı ama kökeninde yasal düzenleme ve uygulamalarla bir şekilde ilgili kalarak

dezavantajlı gruplara yönelik bakım uygulamaları geliştirmesi ortak paydalarını oluşturmuştur (Seyüzyılar, 2015, s. 59-60).

2.3.2. Türkiye’de Manevi Bakım Uygulamaları

Manevi bakım ile ilgili akademik çalışmalar yakın tarihte gündeme gelmeye başlamıştır. Üzeyir Ok (2008), I. Din Hizmetleri Sempozyumu’nda, “İnanç, Bakım ve Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi” adlı bildiri düzeyinde manevi bakımı ele alması. Ömer Faruk Söylev (2014), Türkiye’de Dini Danışma ve Rehberliğin imkân ve yöntemlerini araştıran bir doktora tezi hazırlaması. Turgay Şirin (2014), Dini Danışmanlık ve Rehberlik İhsan Modeli adlı eserinde yeni bir yöntem denemesi yapması. Hasan Mollaoğlu (2013), Amerika’da uygulanan manevi destek uygulamalarını da içeren yüksek lisans tezi hazırlaması. Ankara İlahiyat Fakültesinde Öznur Özdoğan (2006), öncülüğünde yüksek lisans ve doktora dersleri verilmesi. Manevi- psikolojik danışmanlık alanlarını tüm yönleriyle incelemek amaçlı kurulan Balıkesir Üniversitesine bağlı “Manevi-Psikolojik Araştırma Merkezi” ve bu çalışmanın içinde bulunan Mustafa Koç’un (2016) yurtdışında tamamladığı manevi danışmanlık projesi ayrıca zikredilebilir (Akay ve Şahin, 2017, s. 4-5). Bunların dışında 2000 sonrasında onlarca çalışmanın olduğu görülmektedir.

Batıya nazaran Türkiye’de manevi bakım uygulamaları yeni sayılmaktadır. Türkiye’de hastanelerde hastalara ve hasta yakınlarına yönelik manevi bakım ve destek hizmetleri ile ilgili uygulamaları son yıllarda gündeme gelmiştir. Hastanelerde hastalara yönelik manevi destek uygulaması 1995’de Türkiye’de resmen uygulanmaya başlanmış ancak kısa bir süre sonra (1996) bu uygulama laiklik kaygısından dolayı yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak devam eden yıllarda DİB merkezli birçok alanda manevi bakım/destek faaliyetleri yeniden gündeme gelmiştir. Yaşlı, kimsesiz çocuklar, hasta ve engelliler için farklı formda manevi bakım hizmetleri sunma ara verilse de yeniden gündem olmuştur.

Manevi destek uzmanlığı ile ilgili, 2015 yılında Sağlık Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı arasında imzalanan protokol kapsamında 6 ilde bulunan 12 sağlık tesisinde pilot uygulama başlamıştır. 2015 yılı sonuna kadar görevlendirilen din görevlileri, 6 bin 45 hasta ve hasta yakınına ulaşarak manevi destek verdikleri kayıtlara geçmiştir. 2016 yılı Aralık ayından itibaren Manevi Destek ve Rehberlik Hizmeti on dört il genelinde uygulanma alanı bulmuştur. Bu iller, Adana, Afyonkarahisar, Ankara, Bursa, Çorum, Erzurum, İstanbul, İzmir, Kahramanmaraş, Kayseri, Konya, Ordu, Sakarya ve Samsun’dur (Akay ve Şahin, 2017, s. 5).

Bu doğrultuda 2015 yılında ilk olmak üzere Sağlık Bakanlığı ile DİB arasında imzalanan manevi destek protokolü kapsamında Ankara Numune Hastanesinde din görevlileri hastalara manevi destek uzmanı olarak manevi bakıma başlamıştır.

Bunların dışında manevi bakım/destek konusundaki istatistikler bu alana olan teveccühün göstergesidir. Din Hizmetleri Yönetim Sistemi (DHYS) verilerine göre 2015 yılında din görevlileri huzurevlerinde yıl boyunca toplam 1256 faaliyet yapmıştır. Bu faaliyetlerin 593'ü ziyaret, 371'i sohbet ve 109'u da özel programlar olarak gerçekleşmiştir (Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü Faaliyet Raporu, 2015, s. 65).

2.4. Maneviyat ve Yaşlı bakımı

Dünya'da yaşlı dindarlığı konusundaki literatür, Hristiyan kültürü merkezlidir ve bu literatürde genellikle kiliseye katılım oranları ile yaşlıların dindarlık düzeyleri arasındaki ilişkiler incelenme konusu edinilmiştir (Çapcıoğlu ve Bilgin, 2012, s. 44). Yaşlılık ve maneviyat, bilimsel tartışmaların ilgi merkezinden uzak kalmış temalardır olmuştur (Chaves, 2015, s. 1). Yaşlılık sadece hayatın son aşaması olarak kabul edilmekte ve maneviyat - yaşamın anlam arayışı gibi temalar her zaman bilimin rasyonelliğinin tersine bir şey olarak görülmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nün maneviyatın yaşam kalitesi açısından önemini kabul etmesi, bu alanların her aşamada ve 10 - 12 yaşlarında sağlığın değerlendirilmesine ve tanıtımına dâhil edilmesine yol açmıştır. Öyle ki son yıllarda yapılan yaşlılık çalışmalarında dinin de yordayıcı değişkenlerden biri olarak kullanılmaya başlandı. Yaşlılık ve yaşlanma sorununa farklı bir yaklaşım ve perspektif katan din olgusu, modern dünya ve bilimlerin hem alan, hem de konu ve yöntem olarak dışta bıraktığı önemli bir boşluğa ilişkin veriler sunmaktadır. Çünkü din, insanın sosyal, psikolojik, kültürel, fiziksel ve biyolojik varlığına, kendine özgü Tanrısal öğretisi ve çağrıştırdığı huzur, güven ve esenlik duygusu aracılığıyla ilave boyutlar katmaktadır (Çapcıoğlu ve Bilgin, 2012, s. 45).

Maneviyat ve yaşlılık ilişkisine dair araştırma eğilimleri 1990'ların ortalarından günümüze kadar süren ve kapsam ve derinlik bakımından giderek ivme kazanmaktadır. Bu dönemde, sosyal hizmet araştırmacıları beden-zihin-ruh bütünlüğünün yaşlılara yönelik terapi ve iyileştirme çabalarındaki önemini kabul etmeye başlamışlardır. Bu çerçevede araştırmacılar dinin/maneviyatın uygulamaya aktarılması için etik kılavuzlar geliştirmiştir (Canda & Furman, 1999; Murdoch, 2005). Böylece, yaşlılık politikaları ve uygulamalarında ilk defa manevi ve dini

ayırımcılıktan, dışlayıcılıktan ya da baskıdan uzak durulmasını sağlayacak mekanizmalar devreye sokulmuş olmaktadır.

Bugün gelinen aşamada, din/dindarlık ve sosyal hizmetle ilgili pek çok konu ve araştırma tekniklerine ilişkin 800'den fazla yayın bulunmaktadır. Örneğin, maneviyat ve sosyal hizmet konularında yapılan çalışmaları ele alan en kapsamlı bibliyografyada 1995 yılına kadarki döneme ilişkin yaklaşık 480 İngilizce yayın belirlenmiştir. 1996-2003 yılları arasında ise, tespit edilen yayın sayısı 288'dir. Sosyal bilimler ve özellikle sosyal hizmet alanında maneviyata ilişkin giderek artan bu ilgi genel olarak kamuoyunda, pek çok yardım mesleğine ve davranış bilimlerine artan ilgiyi yansıtmaktadır. Ayrıca bu durum, din ve maneviyatın önemini koruduğunu kabul eden toplumdaki geniş çaplı ilgiyle desteklenmektedir. Çünkü son zamanlarda yapılan araştırmalarda, örneğin yaşlı Amerikalıların %58'inin, dinin çok önemli olduğunu belirttiği görülmektedir. Amerikalıların %29'u ile %39'u arasında kalan kısmı haftalık dini ayinlere katılması maneviyata olan ilgiyi göstermektedir.

Yaşlıların dine yönelimine paralel olarak yaşlılıkla dindarlık ya da maneviyat ilişkisi üzerine yapılan araştırmaların antropoloji, tıp, hemşirelik, dini araştırmalar, psikoloji, sosyoloji ve ilgili diğer alanlarda da ilginin giderek arttığı gözlenmektedir. Bu çerçevede, Hartford Vakfı, Association for Gerontology in Social Work (AGE-SW) ve the Journal of Gerontological Social Work gibi gerontolojik sosyal hizmet birlikleri ve dergiler, disiplinler arası çalışmaların gerçekleştirilmesini aktif şekilde desteklemektedir (Journal of Gerontological Social Work, 2005, Cilt: 45, Sayı: 1&2).

Din, maneviyat ve yaşlılık konularında yapılan araştırmalar 1997 yılından bu yana Amerika Gerontoloji Derneği'nin (GSA) maneviyat kolu tarafından da izlenmektedir. 1997 yılında ulusal toplantılarda, söz konusu alanlarda 24 sempozyum bildirisi ve 5 poster sunumu yapılmıştır. 1998 yılında bu sayılar, sırasıyla 18 ve 23 şeklinde gerçekleşmiştir; 2001'de ise 52 sempozyum bildirisi ve 17 poster sunumu gerçekleştirilmiştir. 2004'te üyeliğin artması sonucunda maneviyat kolu statü değiştirmiş ve resmi çıkar grubu kategorisine geçmiştir. 2005'teki GSA toplantısında, en az 71 oturumda din ile ilgili araştırmalar sunulmuştur. Ayrıca maneviyat (spirituality) başlığı içeren ilave 35 oturum gerçekleştirilmiştir (Nelson-Becker ve Canda, 2008: 180- 183).

Yaşlılık ve maneviyat ile ilgili Avrupa'da yapılmış bazı araştırmalar: Shea G. Yaşlanan bir nüfusun pastoral bakım ihtiyaçlarını karşılar. Sağlık İlerlemesi. 1986; Ross LA. Elderly patients

perceptions of their spiritual needs and care: a pilot study. *Journal of Advanced Nursing*. 1997; Büssing A, Janko A, Lux EA, Baumann K, Hvidt NC, Kopf A. Spiritual needs among patients with chronic pain diseases and cancer living in a secular society. *Pain Medicine*. In press; Büssing A, Janko A, Kopf A, Lux EA, Frick E. Zusammenhänge zwischen psychosozialen und spirituellen Bedürfnissen und Bewertung von Krankheit bei Patienten mit chronischen Erkrankungen. *Spiritual Care*. 2012; Büssing A, Koenig HG. Spiritual needs of patients with chronic diseases. *Religions*. 2010; Hermann CP. Spiritual needs of dying patients: a qualitative study. *Oncology nursing forum*. 2001; Murray SA, Kendall M, Boyd K, Worth A, Benton TF. Exploring the spiritual needs of people dying of lung cancer or heart failure: a prospective qualitative interview study of patients and their carers. *Palliative Medicine*. 2004; Balboni TA, Vanderwerker LC, Block SD, et al. Religiousness and spiritual support among advanced cancer patients and associations with end-of-life treatment preferences and quality of life. *Journal of Clinical Oncology*. 2007; Balboni TA, Paulk ME, Balboni MJ, et al. Provision of spiritual care to patients with advanced cancer: associations with medical care and quality of life near death. *Journal of Clinical Oncology*. 2010; Yong J, Kim J, Han SS, Puchalski CM. Development and validation of a scale assessing spiritual needs for korean patients with cancer. *Journal of Palliative Care*. 2008.

Bu araştırmalardan bir olan Almanya’da huzurevlerinde kalan yaşlıların manevi ihtiyaçlarını ölçmeye yöneliktir. Araştırma 2013 yılında 100 yaşlıyla bir alan araştırmasını içermektedir. Araştırmada elde edilen veriler sonucunda yaşlılara yönelik manevi bakım dört kategoriye ayrılmıştır:

- a- Yaşlıların manevi ihtiyaçlarından “dini ihtiyaç”ları olan başkaları için ve başkalarıyla dua etmek, kendileri tarafından dini bir törene katılmak, manevi/dini kitapları okumak ve daha büyük bir varlığa (Tanrı, melekler) dönmek konusunda katılımcıların çoğu olumlu cevap vermemiştir.
- b- Varoluşsal ihtiyaçlar konusunda, önceki yaşamının mahiyeti, yaşamındaki ıstırapların anlamı, tamamlanmamış hikayeleri, ölümden sonrası için olan yaşamın olasılığı hakkında konuşma ihtiyaçları olduğunu söyleyenlerin çoğu olumlu cevap vermiştir.
- c- İç huzura ihtiyaç şeklindeki üçüncü başlıkta ise, sessizlik ve huzur verici bir ortamda yaşama ihtiyacı, doğanın güzelliğine dalma, iç huzuru bulmak, başkalarıyla korku ve kaygılar hakkında

konusmak ve başkalarının sadakatini dinlemek şeklindeki ihtiyaçları olduğu çoğunluk olumlu cevap vermiştir.

d- Birinin yaşamını sürdürme, kendi yaşam deneyimlerini başkalarına aktarma ve yaşamın anlamlı ve değerli olduğuna dair güvence vermenin aktif ve üretkenlik ihtiyacı olması gerektiğini düşünenlerin oranı %74 çıkmıştır (Erichsen, 2013, s. 4).

Nitekim Türkiye’de yaşlı nüfus giderek artmasını takip eden süreçte bu alanda çalışmalar da ivme kazanmıştır. 2000’li yılların başlarından itibaren yaşlılık ve yaşlanma ile ilgili yapılan çalışmaların hız kazandığı ancak yine de bunların yeterli sayıda olmadığı görülmektedir (Özkul ve Kalaycı, 2015, s. 286).

Öyle görülüyor ki Ek 9’da yer alan doktora tezlerinin %54’8’i, tıpta uzmanlık tezlerinin de %73’ü yaşlıların sağlık konularına yöneliktir. Diğer konuların kısmen ya da bütünüyle, yaşlıların sosyal ortamlarıyla ilişki kuran bakış açılarını içerdiğini düşünürsek, bu tür konuları içeren çalışmaların, doktora tezlerinin %45,2’sini, tıpta uzmanlık tezlerinin de %16,8’ini oluşturduğunu belirtebiliriz ki, bu oranın içinde odak noktası sosyal sorunlar olan bir çalışma bulunmamaktadır. Yaşlı ve manevi bakımı içeren toplam 498 tez çalışması içinde yaşlılara yönelik manevi bakım %1,2’lik orana denk gelmektedir. Bu da yaşlıların manevi bakımına yönelimlerini içeren çalışmalara yeteri miktarda olmadığını göstermektedir.

Üniversitelerde farklı disiplinler, bugüne kadar, konusu yaşlılık olan yüksek lisans, doktora ve tıpta uzmanlık tezi olarak 498 çalışma üretmişlerdir. Yüksek Öğretim Kurumu’nun tez tarama merkezinde bulunan ([https:// tez.yok.gov.tr](https://tez.yok.gov.tr)) yaşlılık ve yaşlanma ile ilgili tüm tezler taranmıştır. Tezlerle ilgili bilgiler türlerine, enstitü ve anabilim dallarına, konularına göre sınıflandırılmıştır. Yaşlılık süreci aynı zamanda birçok kronik sağlık sorunlarının da ortaya çıktığı bir dönem olduğu için, doğal olarak sağlık bilimlerinin uzak duramayacağı bir alandır. Bundan dolayıdır ki, hekimlik hizmetinin gereği olarak yaşlılık, herhangi bir sağlık sorunu kadar ilgilenilmesi gereken bir konu olmuştur. Bu durumun yapılan tezlere de yansıdığı kolaylıkla görülmektedir. Örneğin tıpta uzmanlık tezleri tüm tezlerin %29,32’sini oluşturmaktadır ki doktora ve yüksek lisans tezleri içinde sağlık bilimleri mensuplarınca yapılanlar da buna eklendiğinde yaklaşık tezlerin %70’inin yaşlı sağlığıyla ilgili olduğu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla konuya ilgi duyan diğer bilim alanlarının tümünün ürettiği tez çalışması %30’la sınırlı kalmaktadır. Tezlerin %55,02’si yüksek lisans, %15,66’sı de doktora tezlerinden oluşmaktadır (Ek 9).

II. Bölüm

ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

1. Yaşlılığa İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar

Bireylerin, toplumda yaşayan diğer insanları algılama ve bu algılamaların kendi yaşamlarını nasıl etkilediğiyle ilgilenen sosyoloji disiplini, bazı temel bakış açılarına sahiptir. Her disiplin incelediği olgulara belli bir perspektiften yaklaşmaktadır. Wallace ve Wolf (2012, s. 22) için kuramı gerçek hayattan ayırmak bir yana, dünyaya bakışımız bütünü ile kuramsal bakış açımıza dayalıdır. Sosyolojik kuram ile ilgili okuma; bireyin kendisinin ve dünyasının günlük hayatının olağan kabul edilen yönlerinin aslında ne kadar farklı, karmaşık ve belirsiz olduğunu da kapsayan bir içeriği oluşturmaktadır. Sosyolojik bağlamda yaşlıyı açıklamaya ve anlamaya yönelik birçok kuramsal yaklaşım bulunmaktadır. Ancak aşağıdaki bölümde araştırmada yaşlının huzurevinde manevi yöneliminin anlaşılmasına ışık tutacak Yapısal İşlevselci Yaklaşım, Yaşamdan Geri Çekilme, Rol Teorisi, Psikososyal Teori ve Modernleşme Teori ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

1.1. Yapısal-İşlevselci Yaklaşım

Sosyolojinin temel kuramlarından biri olan işlevselcilik yaşlılık çalışmalarında en fazla kullanılan kuramlar arasındadır. Araştırmanın veri analizi kısmında da işlevselcilik kuramına atıfta bulunarak açıklamalar yapılmıştır. Toplum teorisi olarak işlevselcilik, ilk önce sosyolojide Comte, Spencer ve Durkheim'in çalışmalarında, ikincisi ise 19. yüzyılın sonuyla 20. yüzyılın başlarında antropolojide, Radcliffe-Brown ile Malinowski'nin yazılarında ortaya çıkmıştır (Swingewood, 2010, s. 241).

Yapısal işlevselcilik anlayışına göre toplum aralarında karşılıklı işlevleri bulunan bağlantılara sahiptir ve iç içe geçmiş bağlantılar toplumda alt sistemleri oluşturmaktadır. Böylece toplum alt sistemlerden oluşan bir bütüne karşılık gelmektedir. Toplumu oluşturan her parça, diğer parçalarla ve toplumla bütünleşiktir ve birbirleriyle uyum içerisindedir. Ancak ne zaman bu parçalar arasında bir uyumsuzluk ya da değişme durumu yaşanırsa, o zaman bir bütün olan toplumsal sistem bundan etkilenir. Çünkü alt sistemler arasında bir bağ vardır, bağların kopması sistemde farklılıkların görülmesine yol açar. Parsons'ın (1959) da belirttiği gibi toplumsal sistem, kendisini oluşturan öğeleri ve öğeler arasındaki ilişkileri aktif bir şekilde içinde barındıran bir bütüne karşılık gelmektedir.

Yapısal işlevselcilik, bir toplumsal sistemin ayakta kalabilmesi için, karşılanması gereken işlevsel zorunluluklar veya gereksinimler ile bu gereksinimleri karşılama durumunda olan yapılar üzerine odaklanmaktadır. Talcott Parsons ve Robert K. Merton bu yaklaşımı savunan kuramcılar arasındadır (Wallace ve Wolf, 2012, s. 42). Toplumsal düzenin devam edebilmesi için toplumsal kurumlar üstlenmiş oldukları rolleri bir görev paylaşımı içerisinde yerine getirmektedirler. Toplumda yaşayan üyelerin ihtiyaçlarının giderilebilmesi adına da toplumsal sistemin en iyi şekilde çalışmasını sağlayacak çözüm yolları aranmakta ve bulunmaktadır. Özellikle Parsons yapısal işlevselciliği sosyoloji alanına taşımış ve bu alana önemli katkıları olmuş bir kuramcıdır. Parsons'ın öncülüğünde gelişen yapısal işlevselci yaklaşım bir bütün olarak toplumsal sistemi ayakta tutmak anlamına gelen roller ve statüler ağına uygun olarak hareket eden bireylerden meydana gelmiş gibi toplumsal kurumları ele alır (Sayın, 1990, s. 28). Böylece yaşlı bakımı evrensel temaları içeren bir çehre almakta aynı zamanda bazı evrensel işlevleri yerine getirmektedir. Parsons (1959: 5) için parçalar veya aktörler birbirleriyle etkileşim durumunda ve birbirlerine bağlıdırlar. Parçanın diğer parçalardan bağımsız hareket edememesi toplumsal sistemin merkezde olduğu bütüncül görüşü onaylamaktadır. Onun için her bir alt sistem kendisine bağlı olan diğer alt sistemlere uyum sağladığı ölçüde varlığını koruyabilmektedir. Çünkü eğer parçalar bütüne uyum sağlamaz ise, parça sistem tarafından yok edilmektedir (Parsons, 1955). Bununla birlikte Parsons, rollerin, normların ve değerlerin toplumsal sistemin alt sistemlerini birbirine bağlayan unsurların bulunduğu altını çizer (Parsons, 1959). Toplumsal sistem içindeki alt sistemleri birbirine yakınlaştırmak için roller, normlar ve değerler tutkal görevi görmektedir (Parsons, 1955).

Parsons toplumda saygı duyulan değerler çerçevesinde gerçekleştirilen iş ve rolleri en çok saygı duyulandan en az saygı duyulana göre sıralamıştır. Parsons her toplumsal sistemde dört alt işlevsel sistemin gerekliliği üzerinde durmuştur. Bunlardan ilki her toplumun yaşayabilmesi için bulunduğu çevreye adapte olmasıdır. İkincisi, amaçların gerçekleştirilmesi, üçüncüsü uyum ve dördüncüsü de gizil kalıpların korunup sürdürülmesidir (Aydın, 2014, s. 13).

Huzurevini bir alt sistem olarak kabul ettiğimizde huzurevinin işlevlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

Birincisi, huzurevi sakinlerinin gereksinimlerinin büyük bir çoğunluğunu karşılamak zorundadır. Bu gereksinimler sadece maddi unsurları içermektedir ancak duygusal boyutlara da ihtiyaç duyulabilir. İkincisi, huzurevinde yaşlının mutlu olması için diğer alt sistemlerle ilişki kurması ve

onlardan destek alması gerekmektedir bu amacını gerçekleştirmesi beklenir. Üçüncüsü, huzurevi yetkilileri yaşlı sakinler üzerinde az da olsa kontrol kurması gerekmekte ve çalışan, yaşlı sakinler ve aileleri arasında uyumu sağlaması gerekir. Son olarak da yaşlılar için gerekli olan gizil kalıpların korunmasını içeren manevi desteğin sağlanması konusudur.

Toplumda bulunan kurumların, aile, eğitim, siyaset, ekonomi, din vb. ilişkiler ağının iyi öğrenilmesi, sistemin işleyişinin iyi anlaşılmasını sağlar. Her kurumun varlığı birbirine bağlı ve birbiri ile ilişkilidir (Kongar 1985; Ritzer 2011). Bir sistemin ögeleri fonksiyonel olarak karşılıklı ilişki içindedir. Ögelerin birbirine bağımlılığı mutlaka söz konusudur. Bir sistemin ögeleri genellikle bu sistemin işleyişine olumlu katkıda bulunurlar. Değerler ve normlar sosyal hayatın temel elemanlarıdır. Sosyal yaşam anlaşmaları içerir, mutabakatlar üzerine kurulur, zorunlu olarak giriftir ve iç içe geçmiş ilişkileri barındırır. Sosyal yaşam eşgüdümlüdür ve ahenk üzerine kuruludur. Toplamlar yasal otoriteyi tanır. Sosyal sistemler bütünleştirir ve kalıcı olmaya eğilimlidir (Ritzer 2011).

İlk dönem Amerikan sosyolojisinin atomistik, bireyci teorik yaklaşımını reddeden Parsons, tutarlı biçimde, bir toplum teorisinin olgulardan kurulacağını ileri sürmüştür. Ona göre toplum biliminin verileri teoriden hareket etmeli, teoriden çıkarılmalıdır (Swingewood, 2010, s. 252). İşlevselciliğin aslında bir denge kuramı olduğu inandırıcı bir biçimde ileri sürülmüştür. Toplum bilimsel kavramların pek çoğu sadece denge çerçevesinde bir anlam taşırlar. Gizil ya da açık bir biçimde, toplum hakkında düşünen herkes bu anlayışı kullanma eğilimindedir (Appelbaum, 1970, s. 54). Çok genel olarak Parsons'a göre yapının tanımlayıcı bir niteliği olarak istikrar kavramı daha özgül bir kavram olan istikrarlı dengeye eştir ki bu da başka bir bağlamda ya durağan ya da hareketli olabilir (Appelbaum, 1970, s. 54).

Yapısal işlevselciler sosyolojik analizlerinde daha çok demografik ve çevreyle ilgili değişimler, iç göçler, kentleşme, alt-kültürler ve sapan davranışlar, toplumsal tabakalaşma, toplumsal hareketlilik gibi konulara odaklanırlar. Yapısal fonksiyonel yaklaşıma göre her yapı, bir fonksiyon sahibi olduğu için gelişir. Yoksa yapılar var olduğu için belli fonksiyonlar ortaya çıkmaz. Başka bir deyişle, fonksiyonlar, yapılardan önce ortaya çıkar ve kendilerini yerine getirecek yapıların oluşmasına yol açarlar. Yapılar fonksiyonları değil, fonksiyonlar yapıları ortaya çıkarır. Fonksiyonel olma, bir ihtiyacı karşılama ve öteki parçalarla ahenkli bir bütünleşme demektir. Bu yüzden her toplumsal birim, yapısal fonksiyonel modele göre, toplumsal sistem için vazgeçilmez niteliktedir (Kongar, 1985, s. 153).

Parsons'ın yaklaşımı iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Parsons, sanayi toplumlarını karakterize eden ekonomik sistemin, geniş aile yapısıyla uyumlu olmadığını belirtir. Yaklaşımın ikinci bölümü ise, endüstri toplumlarında ekonomik ve halkla ilgili faaliyetleri destekleyen değerler ve aile ilişkilerini tanımlayanlar arasındaki çatışmayı çözme ihtiyacı ile ilgilidir. Parsons ayrıca çekirdek ailenin üyeleri için iki işlev sergilediğini belirtmiştir: çocukların toplumsallaşması ve yetişkin bireylerin kişiliklerinin dengelenmesidir (Giddens, 2013, s. 279). Yaşlı kişi, aile üyelerinin duygusal ve kültürel aktarım ihtiyaçlarını dikkate alarak deneyim ve tecrübelerini bu üyelere aktararak onların hata yapmalarının önüne geçerken, yetişkin olan üyeler de bakım ihtiyaçlarını sağlar. Parsons (1955), yetişkinlerin işlevini araçsal ve yaşlı bireyinkinin de anlamsal veya duygusal olarak tanımlamıştır. Araçsallık ile kastedilen şey, arzu edilen dışsal hedeflerle bağ kurmak, yani aile dışındaki sistemle kurulan ilişkilerde dengeyi ve uyumu sağlayacak işlevleri yerine getirmektir. Duygusallık/anlamsallık ise ailenin iç ilişkilerini düzenlemek, üyeler arasında uyum ve bütünlük sağlama, sorunları giderme gibi işlevleri kapsamaktadır (Parsons ve Bales, 1955, s. 16-17). İşlevselci yaklaşıma göre aile evrensel bir kurumdur ve bu nedenle de bazı evrensel fonksiyonları yerine getirmesi gerekmektedir. Toplumun devamı için bunların yerine getirilmesi şart niteliğindedir. Gelecekte bu fonksiyonların en azından birkaçının ya da tümünün diğer kurumlar tarafından yerine getirilmesinin olası olduğundan bahsedilir.

Toplumların ve sosyal kurumların birbirlerinden farklılaşarak yapısal bir farklılaşma süreciyle evrim geçirmekte ve böylece modern toplumlarda iş evden ayrılmaktadır (Güçlü, 2016, s. 72). Böylelikle aile üyelerinin çalışma hayatına girmesi ve evde kalan yaşlıya bakacak kimsenin kalmaması gibi durumlar ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak yaşlı bireyin işlevleri diğer kurumların birbirleriyle olan ilişkileri gibi değişebilir anlayışı kabul edilmektedir. Yaşlı, ilerleyen zaman içerisinde bazı temel işlevlerini yitirse de aile üyelerinin birbirlerini manevi açıdan desteklemesi işlevi önemini korumaktadır. Hatta ilerleyen sürede bu işleve verilen değer giderek artmaktadır. Aile üyelerini bir arada tutan psikolojik işlev başka kurumlara devredilmeden varlığını sürdürmeye devam edecektir (Parsons, 1955). Yapısal işlevselci bakış açısına göre bireylerin kişilikleri içinde bulundukları toplumun alt sistemlerinden bağımsız olarak incelenememektedir. Alt sistemlerden biri olan aile kurumu sosyalleşme ajanlarının başında yer aldığı için, yaşlı bireyin bakım ihtiyaçlarını gidermede önemli bir role sahipti, ancak evde bakımı yapacak diğer aile üyelerinin çalışması yaşlı bireyi huzurevine

yönlendirmektedir. Yaşlı birey, aile denilen birincil ilişkilerin etkin ve yaygın olduğu ortamdaki ikincil ilişkilerin olduğu huzurevi ortamında yeni bir yaşam alanı oluşturacaktır. Huzurevi ortamında yalnızlaşan birey içe dönük bir atmosferde manevi yönelimlerde bulunarak bu normal dışı durumu bertaraf etmeye çalışacaktır.

1.2. Yaşlılık Teorileri

Doğumla başlayan yaş alma süreci güçten düşme ve birçok aktiviteyi tek başına yapmada yavaşlama aksatma veya yapamama aşamasını ifade eden yaşlanmaya evrilme denilebilir. Kronolojik ve biyolojik yaşlanma ve yaşlılık teorilerinin belirlenmesinde zaman ve yer faktörleri, modern toplumun üretim ve emeklilik anlayışı etkili olmaktadır. Öyle ki farklı toplum ve kültürlerde aslında yaşlanma algısı değişebilmektedir. Sosyal gerontoloji ve yaşlılık sosyolojisi açısından yaşlı ve yaşlılık ile ilgili sınıflandırmalardan öne çıkan kuşak³² teorileri söz konusudur. Kuşaklar hakkında sosyal bilim alanında görüş bildiren düşünürlerin başında Karl Mannheim ile Ortega Gasset gelmektedir. Mannheim ve Gasset, tarih, sosyoloji ve psikoloji gibi sosyal bilimlerin alanına giren disiplinler ile kuşak kavramını yeniden ele almışlardır. Benzer tarihi önemli olayları ve değişimleri yaşayan bir kuşağın yaşananlara benzer tepkiler vereceğini iddia etmişlerdir. Gasset'e (2015) göre kuşak şu şekilde tanımlanmıştır:

“Tarihsel süreci tüm somut ve canlı gerçekliğiyle izleyebilen görme organıdır. Varlığının her anında kuşak insan yaşamının yapısıyla eşit, hatta özdeştir. Belli bir tarihte neler olup bittiğini bilmek istiyorsak, ilkin olayların hangi kuşağın başına gelmiş olduğunu, yani insanın varoluş sürecinin hangi aşaması çerçevesinde gerçekleştiğini araştırmamız gerekmektedir. Aynı olay ayrı ayrı kuşakların başına geldiğinde tümüyle ayrı bir yaşamsal, dolayısıyla tarihsel gerçek olur.” (Gasset, 2015, s. 55)

Bir diğer düşünür olan Mannheim'in bir kuşağın varlığından söz edebilmek için beş özelliğin olmasına vurgu yapmaktadır. Bunları ise şu şekilde sıralar:

- a- Kültürel süreç içinde yeni katılımcılar ortaya çıkmaktadır;
- b- Bu süreçte eski katılımcılar sürekli olarak ortadan kaybolmaktadır;
- c- Bir kuşağın üyeleri tarihsel sürecin yalnızca belirli bir bölümüne sınırlı olarak katılabilmektedir;

³² Sosyal bilimler camiasında üzerinde durulan ve kendi içerisinde geniş bir alana yayılan kavramlardan birisi olan kuşak Sosyoloji Sözlüğü'nde; "toplumun yaklaşık olarak aynı zamanlarda doğan üyelerinden oluşan yaş gruplarının biçimidir" olarak tanımlanmaktadır (Marshall, 2005, s. 439). Türk Dil Kurumuna göre kuşak kavramı, "yaklaşık yirmi, yirmi beş, otuz yıllık yaş kümelerini oluşturan bireyler öbeği, nesil, jenerasyon anlamına gelmektedir. Aynı zamanda yaklaşık olarak aynı yıllarda doğmuş, aynı çağın şartlarını, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntıları, kaderleri paylaşmış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişilerin topluluğu" anlamına da gelmektedir. (<http://www.tdk.gov.tr>)

d- Bu nedenle kültürel miras iletilmektedir ve

e- Kuşaktan kuşağa geçiş sürekli olmaktadır (Mannheim, 1952, s. 292).

Mannheim'a göre, sadece aynı çağı paylaşmakla bir nesil ortaya çıkmaz. Bunun yerine, kuşaklar oluşumu sürecinde, çağdaşlık, aynı sosyal ve tarihsel olaylara dayandırılarak tamamlanır. Dahası, onun iddia ettiği gibi, sosyo-tarihsel olaylar, bireyleri yalnızca, bu bireylerin hayatlarının erken evrelerinde tecrübe etmeleri halinde sosyalleştirir. Bunun nedeni, insan zihninin gelişim kuramlarına dayanarak, bireylerin sadece yaşamı tanımaya, onunla kurdukları ilk temasa ve bu arada yaşadığı sorunları çözmeye başladıklarını iddia etmesidir. Kuşak kategorileri içinde eğitim, gelir ve sosyal sınıf tabanlı heterojenlikleri gözlemlemek şaşırtıcı olmaz. Mannheim için kuşaklar hala çok heterojen gruplardır ve daha fazla içsel tabakalaşmaya ihtiyaç duyarlar. Mannheim, kuramlaştırmanın bir sonraki adımı olarak, kuşağın konum olarak ayrışması ile devam eder. Onun zihnindeki kuşak olgusu, üç hayali eş merkezli çevreden, yani; konum olarak kuşak, gerçeklik olarak kuşak ve kuşak birimleridir. Birbirleriyle aşağı yukarı yakın dönemlerde doğmuş olan bireyler, hayatları boyunca genellikle benzer toplumsal özellikler sergileyip, ergenlik, evlilik, çocuk doğurma, mezuniyet, işe başlama ve ölüm gibi benzer olayları yaşarlar. Sosyologlar bu durumu kuşak etkisi olarak adlandırırlar (Bayhan, 2014, s. 10). İnsanların kuşak özellikleri, öteki kuşaklara da bağlı olarak, hayat deneyimleri üzerinde son derece etkilidir: Yüksek ücret almak, konut sahibi olmak, çekici eş sahibi olmak ve hatta hayattan alacağınız mutluluk duygusu bile bundan etkilenir. Gelişmekte olan ülkelerde yapılan bir araştırmaya göre çok sayıda üyesi olan kuşaklar arasında intihar eğilimleri, sayısal bakımdan az üyeye sahip kuşaklara kıyasla daha yüksektir. Bunun nedeni, sınırlı toplumsal kaynaklar için, aynı yaş grubundan çok sayıda insanın mücadele veriyor olmasına bağlı olarak yaşanan toplumla bütünleşme sorunu ve ekonomik sıkıntılar olduğu söylenebilir (Newman, 2013, s. 217). Kuşak etkisi, aynı yıl veya yıl içinde doğum, yaşlılık gibi bir başlangıç olayını yaşayan bireyler arasındaki değişimlerle ilişkilidir. Bunlar ardışık dönemlerde ardışık yaş grupları için farklı biçimlendirici deneyimlere sahip olma etkilerini yansıtabilir.

1.2.1 Yaşamdan Geri Çekilme Teorisi

Cumming ve Henry'nin geliştirdiği Yaşamdan Geri Çekilme Teorisine göre, yaşlılık fiziksel, psikolojik ve toplumsal açıdan yaşamdan aşamalı geri çekilme sürecidir. Toplumun dinamik olduğu savıyla yaşlanan bireyin bilgi birikimini kendinden sonra gelen yeni nesle devretmesi beklenmektedir. Yaşlı bireyde bu devretmeyle birlikte toplumsal görünürlüğünün de azalması beklenecektir. Bu süreci yaşlı birey herhangi bir dış etkenin baskısı olmadan bilinçli olarak

yönelmekte ve sosyal yaşamdan kendini soyutlaması beklenmektedir. Cumming ve Henry, sosyolojide fonksiyonalist kurama dayanan yaşamdan geri çekilme ya da kopma kuramına göre yaşlılığa uyum yapmış kişinin, toplumsal ve psikolojik bağlarının giderek azalmasını zihinsel olarak kabul edecektir, ayrıca toplumsal ve bireysel bakımdan ortaya çıkan değişimlere tepki göstermeden bu sürece uyum sağlayacaktır (Üçok, 2018, s. 454).

Esasında yaşlanan birey sosyal çevreden kendini soyutlayarak bir nevi yalnızlaşıp kendine dönmektedir. Bu durum da yaşlanan kişi için istenen bir durumdur. Öyle ki sosyal çevreden kopma yani yaşamdan geri çekilme birtakım işlevleri olan bir bakış açısı olarak görülür. Sosyal yaşamdan geri çekilme teorisi yaşlıya emekli olmak gibi bir imkân tanıyarak yasal bir kabul ediş sunmaktadır. Hem yaşlı tarafından hem de toplum tarafından pasif bir karşılayışı simgeleyen bu kabulleniş, sağlıklı bir kabulleniş olarak görülür. Yaşlılıkta yaşam doyumu ve mutluluk, bu kabullenişle çok yakından ilgilidir. Yaşamın bu gerçeğini görerek kendini aktif yaşamdan çeken yaşlılar, hem daha yüksek yaşam doyumu ve mutluluk duymakta, hem de daha gerçekçi değerlendirmeler yapabilmektedir (Üçok, 2018, 455).

1.2.2. Rol Teorisi

Zena S. Blau'nun geliştirdiği Rol Bırakma Teorisi (1973)'nde yaşlılık yetişkinlikte edinilen yetişkinlik kimliği ve meslek statülerinin ve bireylerin sosyal bakımdan önemli birtakım olanaklarının kısıtlanması anlamına gelmektedir. Yetişkinlik rollerinin sadece sosyal çevreden kaynaklı yüklenilmediği göz önüne alındığında, mecburi veya isteğe bağlı olan roller farklılaşacaktır. Yaşlı bireyler yaşamlarının ilerleyen zamanlarında, politika alanında, sivil toplum kuruluşlarına gönüllü katılımda bulunmakta veya daha sanat merkezli aktivitelerde bulunarak çeşitli roller üstlenebilmektedir. Haliyle rol bırakma kuramı esasında değişen toplumsal rol değişikliklerine uyumu içermektedir. Eski rollerin bırakılıp yeni rollerin benimsenmesinin doğal bir süreç olduğu belirtilmektedir. Burada önemli olan nokta değişikliklere uyum sağlarken akılcı ve gerçekçi çözümlerin bulunması gerekliliğidir. Her insan yaşamı boyunca toplumda pek çok rol üstlenir (Kaygusuz, 2008, s. 237-240). İnsandan beklenen bu rol ve beklentiler yaşa göre değişeceğini kabul etmesidir. Esasında her toplumda bulunan yaş normları da toplumsallaşmayla aktarılır. Bu toplumsallaşma yaşam boyu sürer; yaşlılık toplumsallaşması buna örnektir (Şentürk ve Altan, 2015, s. 20-21). Rosow'a (1974) göre, endüstrileşmiş toplumlarda yaşının statüsü azalır ve yaşlı kişi rolsüzlük rolünü üstlenir

(Müftüler, 2016, s. 36). Yaşlılara atfedilen rol normları ise sosyal destekten yoksundur, öyle ki bazen yaşlılar yararsız görülmektedir (Kalınkara, 2011, s. 37-39).

1.2.3. Psikososyal Teori

Erikson'un geliştirdiği Psikososyal Teoriye göre (1968), insan yaşamı bir bütündür ve insanın psikososyal ihtiyaçları vardır. Yaşlılık döneminde benlik bütünlüğü ve umutsuzluk çatışması gibi yaşamın her döneminde birbiriyle çatışan ilişki sistemlerine rastlanır. (Eryılmaz, 2012, s. 62-65, 81). İnsanın çevresiyle etkileşimi ve gelişimi yaşam boyu sürer (Davarcı, 2008, s. 13-18).

Psikososyal gelişim yaşam boyu dönemler halindedir. Her dönemde psikososyal krizler görülebilir. Verimsizlik ve durgunluğa karşı üretkenlik döneminde (30/35-60/65 yaş); aile, ilişkiler, iş hayatı ve toplum konularında üretkenlik hedeflenir. (Eryılmaz, 2012, s. 62-65). Yaşlanan kişi ölümle yüz yüze geleceğini bilir, yine de günlük olaylar ve yaşam sürer. Genelde aile ve iş hayatı arasında denge beklenir. Ayrıca kişi yaşlılık döneminde dindarlaşabilir. (Tarhan ve Kılıç, 2012, s. 103-105). Bilişsel, ahlaki ve dini gelişim açısından insanlarla iletişim önemlidir; böylece yetişkinler rol model olur. Bu gelişim dönemleri din eğitimi için de geçerlidir. Yetişkinlikte bireysel değerler, yaşlılıkta bütünlük ve güven duygusu, tecrübe paylaşımı olması beklenir. (Gürses ve Kılavuz, 2011, s. 153-165).

İnsanın kimlik arayışı, bütünlük ve anlam bulma çabası yaşam boyu sürmektedir. Umutsuzluğa karşı benlik bütünlüğü döneminde kişi ölüme yaklaşır (60-65+ yaş). Benlik bütünlüğü olumlu olumsuz, acı tatlı yönleri ile tüm yaşamı olduğu gibi kabul etmektir. Yaş ilerledikçe bastırılmış bazı kişilik özellikleri ortaya çıkabilir. Özellikle kadınların yaş ilerledikçe daha girişken olmaları buna örnek gösterilmektedir. (Eryılmaz, 2012, s. 62-65). Bu dönemde kişi fiziksel kayıplar sonucu kendine odaklanır, bilgelik ve erdem önemsenir. Yaşlılık değişimlerinin genelde orta yetişkinlik döneminde başladığı belirtilmektedir.

Yaşlılıkta insan geçmiş hayatı değerlendirir; dini şüphe araştırmaları buna örnek gösterilmektedir. Genelde kişi kendisiyle barışık ve huzurludur. Ancak bazı kişiler geçmişle yüzleştğinde kendini başarısız ve hayatı anlamsız bulabilir, mutsuz ve huzursuz olabilir. Geçmişe yönelik öfke, suçluluk ve pişmanlık; geleceğe yönelik umutsuzluk hissedebilir. (McFadden, 2013, s. 342).

Yaşlılar, din ve ölümden sonraki hayat gibi bazı temel konularda belli inanç sistemi geliştirmektedir. Yaşlılıkta bazı kişilerde yaşama dair katı tutum, değersizlik ve anlamsızlık eğilimi görülebilir. Bazıları da yeni şeyler keşfetme ve öğrenme çabasıdadır. Çünkü yaşamı

değerli, anlamlı ve mücadeleye değer bulurlar. (Ilhan, 2012, s. 247). Yaşlı kişinin 80-90+ yaşlarında, önceki çatışmaları gözden geçirme ve bunlarla yüzleşme ihtiyacında olduğu bir dönem daha vardır. Artık birey yaşadığı tüm çatışmaları kabullenir ve yaşam doyumuna ulaşır. Bu teori yöntem açısından ve yaşam dönemlerindeki krizlerin nasıl aşılabileceğini açıklamamakla eleştirilmiştir. (Durak, 2012, s. 276).

2. Modernleşme Teorisi

Rostow'un geliştirdiği Modernleşme Teorisinde (1960), Geleneksel Toplum ve Modern Toplum ayrımı yapılır. Bu teoriye göre yaşlılığın statüsü geleneksel toplumda yüksektir. Modernleşme sürecinde kentleşme, toplumsal hareketlilik ve sanayileşme yaşının yaşam deneyimine ve bilgeliğine verilen değeri azaltmıştır. Morgan ve Kunkel'e göre (1998), yaşlılar teknolojik değişim hızına ayak uyduramamaktadır. Dolayısıyla modern toplumda yaşlılar değer ve statü kaybederler. Modernleşmeyle yaşının statüsünün azaldığı görüşü sosyal ve tarihsel açıdan eleştirilmiştir. Öte yandan bu teoride yaşlılık bunalımlı ve huzursuz bir dönem sayılır. Oysa bazı kişilerin yaşlılık dönemi verimli geçebilir. Günümüzde yaşlılara yönelik önyargılara da rastlanmaktadır (Kalınkara, 2011, s. 34-36). Bu teori toplumlar arasındaki farkları önemsememekle eleştirilmiştir (Slattery, 2007, s. 310-315).

Genel bağlamda "modernite" siyasal, ekonomik, kültürel ve toplumsal düzlemde gelişmiş olan ülkelerin ortak özelliklerini ortaya koymak amacıyla yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Modernleşme kavramı ise modern ülkelerin bu ortak özelliklerini nasıl elde ettiklerini açıklamak için ifade edilen süreci belirtmektedir. Modernlik, bir durum ya da tecrübeyi nitelemekte (Wagner, 1996), modernleşme ise modernliğin yapısındaki değer ve pratiklere vurgu yaparak değişim sürecini imgelemektedir.

Giddens (2014: 11) için modernlik, 17. Yüzyılda Avrupa'da başlayan ve sonraları neredeyse bütün dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimleri anlamına gelmektedir. Beck (2014: 8) ise modernliği bir kopuşun, klasik sanayi toplumunun konturlarından kurtulup yeni bir biçim risk toplumu yaratma süreci olarak tanımlamaktadır. Modernliğin sona ermediğini, günümüz toplumlarının ileri bir modernlik aşamasına geçiş yaptığından bahseder. Sanayi toplumunu yarı-modern toplum olarak tanımlayan Beck, günümüz toplumlarında daha az sanayileşmenin görüldüğünü buna karşın daha fazla modernleşmenin bulunduğu düşünömsel modernleşme tanımlamasıyla açıklamaya çalışmıştır (Kumar, 2013, s. 170). Böylece düşünömsel modernleşme, daha az değil, daha fazla modernliktir. Klasik sanayi toplumu karşısında

radikalleşen modernliktir (Esgin, 2013, s. 686). Klasik modernleşme anlayışını tanımlamak üzere ayrıca, Avrupalılaşıma ve Batılılaşma kavramları da kullanılmaktadır. Özellikle sosyal bilimciler, modernleşme kavramını Batı toplumlarının sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi sistemlerindeki değişmeyi ifade etmek için kullanmaktadır. Genel bağlamda modernleşme Avrupa'da başlayıp, birey, toplum ve doğa konusunda görüşlerin felsefi temele dayanılarak açıklandığı Aydınlanma Çağı'nı, siyasal olarak da Fransız Devrimini ve ekonomik açıdan da Sanayi Devrimi'ni kapsayan bir süreç karşılık gelmektedir. Modern dünyada katı olan her şey buharlaşmakta (Talu, 2010, s. 144-145) ancak gelenekler, din ve mitler gibi kutsallık atfedilen birçok şey de dünyevileşmektedir. Rasyonellik, sekülerlik, bilimsellik, sanayileşme ve bireyselleşme yenedünya düzeninin göstergeleri arasına girmektedir.

Modernleşmenin en temel sayılılarından olan bireyleşme ve bireysellik Batı toplumlarının büyük bir kısmında yaşanan evrelere karşılık gelmektedir. Türkiye ise bu kavramla Batı'ya kıyasla daha geç tanışmış ve bu süreçte daha yavaş bir seyir izlemiştir. Ancak modern birey için yukarıda sıralanan nitelikler, artık Türkiye'de yaşayan belli bir kesimi kapsayan bireyler için de geçerlidir. Modernitenin birey üzerindeki etkileri sıralandığında, Türkiye'de yaşayanların da bu sıralananlara dâhil olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Modern toplumların yapısal dönüşümüyle birlikte, yaşlılara verilen değerin de bazı kayıplara yol açacağı ifade edilmiştir. Modernleşme kuramına göre, yaşlıların rol ve statüleri, teknolojik gelişmelerle ters orantılı bir biçimde ilerlemektedir. Özellikle modern toplumların önemli tezahürlerinden biri olan kentleşme ve sosyal hareketlilik, aile kurumunda belli değişikliklere neden olmuştur. Aileler küçülmüş ve geniş aile formatından çekirdek aileye evrilmiştir. Teknolojik gelişmelerin artması, yaşlıların yaşam deneyimlerinin öneminin azalmasına ve yaşlıların bilgeliğine olan ihtiyacın neredeyse kaybolmasına neden olmuştur. Tüm bu gelişmelerin sonucunda da yaşlılar sosyal statü ve saygınlık azalmasına maruz kalmışlardır. Modernleşme kuramına da çeşitli yönlerden eleştiriler yapılmıştır. Kuram, modernleşme öncesi dönemde yaşlılığın onurlandırıldığını ve modernleşme süreciyle birlikte, daha düşük bir statüye itildiğini iddia etmektedir. Ancak, daha önce de değinildiği gibi, tarihte yaşlılara iyi davranan toplumlar olduğu kadar, Pre-modern dönemde de yaşlıyı yük olarak gören toplumlar var olmuştur. Kuramı eleştirenler, kuramın bütün toplumlara genellenerek yaşlıların konumunun her toplum için geçerli olduğu yanılgısına düşüldüğünü belirtmiştir. Gerçekte olan, bütün

topluluklara göre, yaşlının geçmişi, ırkı, cinsiyeti, toplumsal sınıfı ve kültürü, toplum içinde yaşlının rol ve statüsünü belirleyen unsurlar arasında yer almaktadır.

2.1. Modernleşmenin Türkiye'de Yaşlıya ve Yaşlı Bakımındaki Değışime Etkisi

Türkiye'de yaşanan sosyo-demografik ekonomik değışimler aile yanında gerçekleşen yaşlı bakım yapısının değışmesine ve beraberinde kurum bakım uygulamalarının yaygınlaşmasına yol açmıştır. Geleneksel toplumda uygulanan bakım uygulamaları ve refah seviyesinin artmasının etkili olduğu şehir yaşamının ağırlıkta olduğu modern toplum sonrası bakım uygulamalarını içeren iki tarihsel döneme ayrılarak izah edilmeye çalışılan yaşlı bakımı geçmişten günümüze toplumsal yapıdaki farklılıklar dikkate alınarak kategorileştirilerek açıklanmaktadır. Geleneksel bakım biçiminin işlevlerinin yavaş yavaş ortadan kalktığını ve modernleşmenin getirdiği yeni yaşam şekillerine uygun bakım uygulamalarının görüldüğüne dair yapılan araştırmalar literatürde mevcuttur (zbay, 1984; Duben ve Behar, 2014). Tek ve doğrusal bir modernleşme surecinin yerine çoklu ve doğrusal olmayan modernleşme eğilimleri gözlenmiştir. Türkiye'de yaşlı bakımının değışimini etkileyen nüfus artışı, yaşam yerlerinin daralması (apartman dairesinde iki oda bir salona sığamamak gibi), doğurganlık seviyesinin düşmesi (haliyle bebeğe bakacak yaşlıya ihtiyacın azalması ve kreş gibi olanakların artması), doğuşta beklenen yaşam süresi, yaşlı bakımı ve yaşlılığa ilişkin özellikleri, yaşlının toplumsal konumdaki yeri ve toplumun zihniyet yapısında meydana gelen değışimler Türkiye'de yaşlıya bakım uygulamalarının dönüşmesinde etkisi olan unsurlardır.

Geleneksel toplumlardaki gibi Osmanlı toplumunda da yaşlının, ailede önemli bir yeri olan kişiyi ifade ettiği söylenebilir. Osmanlı toplumunda geniş aile tipi yaygın olup, bu geniş aile  kuşağın bir arada yaşadığı birleşik topluluğun üyesidir ve yaşlı bu geniş ailede zirvede oturan kişiyi temsil etmektedir. Bu durum Müslümanlar kadar gayrimüslimler için de geçerlidir. Bir avlunun etrafındaki konutlarda aynı ailenin  kuşağına mensup haneler bir sosyal-ekonomik ünite halinde yaşamaktadır (Ortaylı, 1984, s. 79). Çünkü Osmanlı mahalle insanının yaşadığı tipik hane biçimi avlulu evlerdi. Avlulu evler ortada bir avlu yeri ve bu avlu etrafına yerleşmiş odalardan oluşmaktaydı (Ortaylı, 2014, s. 72). Ancak geniş ve yaygın hane; çoğunlukla seçkinler için geçerlidir ve en büyüklerine de büyük kentlerde rastlanmaktadır (Tolan, 1990, s. 496). Ailenin retimi, yıllık tüketim stoklarının hazırlanması, kırsal alandaki işbölümü, ailenin güvenliğinin sağlanması bakımından üç kuşağın bir arada barınması gerekir. Bu kültür mirasının aktarımı içinde gereklidir ki yaşlı bu kültür aktarımında mihenk taşı niteliğindedir. Ataerkil ilişkilerin

hâkim olduğu, tahrir defterlerine vergi mükellefi olan erkek nüfusun kaydedildiği defterlerden bir hanede kaç kuşağın yaşadığı tespit edilebilmektedir (Ortaylı, 2014, s. 18-20).

Osmanlı toplumunda aileler mahalle ve köylerde yaşamakta olup, bu yerleşim birimlerindekiyle etnik-dini ve hukuki bir bağ bulunmaktaydı (Ortaylı, 2014, s. 18). 18. ve 19. Yüzyıllar İstanbul’unda ise çekirdek aile yapısı yaygındı. Bir önceki kuşak hane içinde bulunabilir, ama kural değildir. Küçük şehir ve köylerde büyük aile ve sülale hâkimdir. Bir avlu etrafında veya genişçe evde üç kuşak bir arada yaşar; oğullardan biri ayrılma ve çekirdek aile kurma eğilimindedir (Ortaylı, 2014, s. 217).

Sonuç olarak geleneksel aile yapısında yaşlının yeri tartışmasız bir şekilde en üsttedir; yaşlı kişi, saygı duyulan, bakımı aksatılmayan, danışılan, otorite olan bir kişilik ile aile içinde bakımı sürekli aile yakınlarınca üstlenilen bir pozisyonudur.

Osmanlı toplumunda dönüşümlerin temelinde Tanzimat Fermanı önemli yer tutmaktadır. Fetvalar, fermanlar ve ilan nameleriyle başlatılan yasal ve hukuki düzenlemeler, Tanzimat ile gelişen sosyokültürel değişimler Osmanlı ailesini kökten etkilemiştir. (Keyder, 2010, s. 17-38). Toprak sistemindeki değişiklikler, yenileşme hareketlerinde Osmanlı ailesini etkileyen haliyle çekirdek ailenin dolayısıyla da yaşlı bakımını etkileyen belli başlı faktörler olarak sıralanabilir.

Cumhuriyet’in kurulmasından 1923-1950 yıllarına kadar, kentsel alanlarda yaşayan nüfus oranı %13 iken %19’a kadar az bir oranda artmıştır. Ancak bu oran 75 milyon nüfuslu Türkiye’de 2018 yılı verilerinde kent nüfusunun %93’e çıktığı görülmektedir. Kentsel nüfusun büyük kısmı, kırsal kesimden göç eden ve şehir çevresinde kurulan gecekonduculardan oluşmaktadır. Bu demografik değişim sanayileşme, tarımda makineleşme ve ülkenin her yerine bağlanan otoyol ve demiryollarının inşası, kırsal bölgelere yol, elektrik hizmetlerinin ulaşması ve kitleiletişim araçlarının yaygınlığı uyumlu şekilde gerçekleşmiştir. Politik ve sosyal değişim 1945-50 yılları Türkiye’nin toplumsal yapısındaki köklü dönüşümün başladığı bir dönemdir. Tarımda makineleşme doğrultusunda nicel ve nitel büyük bir sıçrama gerçekleştirilmiş, özellikle emek fazlasını kısa vadede üretim dışı bırakan traktörün yoğun olarak kullanılması, toplumsal alandaki dönüşüm mekanizmalarını harekete geçirmiştir. Geleneksel tarımsal üretim kurumlarının hızla çözülmeye, hane temeli üzerine kurulu küçük işletme, yarıcılık, ortakçılık gibi toprağa bağlı tasarruf biçimlerinin tasfiye edilmeye başladığı görülmektedir. Sonuçta makine ile ikame edilen işgücüne kentlere göçmekten başka bir seçenek kalmamıştır. Göç kentin ve sanayinin çekişinden

çok, tarımsal yapının itişinden kaynaklanmıştır. (Tolan, 1990, s. 498). 1945- 1950 dönemindeki köklü dönüşüm, geniş aileden çekirdek aile yapısına doğru geçişin hızlandığı yıllardır.

Kentsel alanların gecekondulu bölgelerinde gözlemlenen “geçiş ailesi” ise geleneksel ve modern değerlerin arasında kalmış bir kültürün ürünü olan bir aile tipidir (Tolan, 1991, s. 212). Literatürde gecekondulu ailelerini kentle köy arasında bir geçiş ailesi olarak tanımlayanlar da yer almaktadır (Merter, 1990). Gecekondulu, toplumsal güvenlik ve kentsel altyapı olanaklarından yoksun bir kesimin, kendisini kentsel alan ile bütünleştirme çabalarının ürünü olarak ortaya çıkmakta ve bu yeni ilişkiler ağı içerisinde, hem kırdan hem de kentten farklı geçiş sürecini kolaylaştıran bir nitelik taşımaktadır. Gecekondulu ailesinde yardımlaşma ve dayanışma gelişmiş, aile bağları neredeyse köyde olduğundan daha sıkı bir hale gelmiştir. Ailenin geniş yapıdan çekirdek yapıya doğru evrimleşmesi onun zamanla kentle bütünleşmesini kolaylaştırmıştır (Tolan, 1991, s. 212). Geçiş ailesinin, orta sınıf kentsel ailenin hayat tarzı ve tüketim kalıplarıyla özdeşleşebildiği oranda kentlileştiğine inanılmaktadır. Kentlileşme, tüketim boyutunda olduğu kadar ondan çok daha önemli ve temel belirleyici olarak kültürel boyutta da gerçekleşen bir süreçtir. Oysa böylesi bir biçimsel kentlileşme çabası, köken kültürüne ait toplumsal değerler sistemini fazlaca etkileyememektedir.

Gecekondulu: “Köy ailesine göre daha az, üyeleri arasındaki işin çeşitlendiği, yararlı gördüğü birtakım köy özelliklerini sürdüren, buna karşılık uygun bulunduğu kent özelliklerinden bir bölümünü zamanla kabullenmiş, toplumsal değer ve alışkanlıkları bakımından bir ucu köyde, öbür ucu kentte iki aile tipi arasındaki geçiş durumu” (Yasa, 1990) olarak tanımlanmaktadır. Gecekondulu ailesinin değer verdiği, danıştığı, oturma düzeninde en önde tuttuğu, yemek yeme sırasında ilk ikramın verildiği değerli kişi olarak kabul edilen yaşlı birey mevcut alışkanlıklarını devam ettirmektedir. Ancak bu gecekondulu ailesi de yavaş yavaş yerini kentli çekirdek aileye bırakarak yaşlının yalnızlaşmasını ve huzurevine gönderilmesine neden olacaktır (Oktik ve Değer, 2018, s. 60). Nitekim 1975’te açılmaya başlayan huzurevlerinin büyük artış göstermesi de 1990 sonrası yıllara denk gelmektedir.

Değişen üretim ilişkileriyle çözülmekte olan geleneksel değerler sistemi, yabancı kültürel öğelerin sürekli etkisi altında kalarak, yerini hızlı modern değerler sisteminin öncülleri sayılabilecek geçiş değerlerine bırakmaktadır. Yabancı kültürel mesajların etkisi değişmeye en

açık ve hazır olan kentli orta sınıf ailesinde bakımı yapılan yaşlıya etki etmektedir (Tolan, 1991, s. 213).

Osmanlı Devleti'nin 19. Yüzyılda hız kazanan Batılılaşma hareketi hayatın pek çok alanına sirayet etmiş (1895 yılında Darülacezenin açılması), Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren de Türkiye'de milli bir proje olarak uygulanmıştır. Türkiye'de uygulanan ilke ve inkılaplarla Batılı değerler sadece toplumsal ve siyasal alanda değil gündelik hayatta da insanların yaşamlarını şekillendirmiştir. Devamında da özellikle 1950'li yıllardan sonra Türkiye'deki yaşlı bakım uygulamalarında önemli değişimler ortaya çıkarmış, bu değişimler gelecekte farklı şekillerde tanımlanacak yeni bakım uygulamalarına perde aralamıştır ve aile yanında bakıma alternatif yeni bakım uygulamalarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. 1990 sonrasında yaşlı bireyin içinde saygın olarak kalacağı maddi ve manevi olarak doyuma ulaşacağı aile yanında bakımın yerini uzmanlar tarafından bakımın yapıldığı huzurevine geçişin arttığı görülmektedir.

2.2. Aile, Yaşlı Bakımı ve Yaşlılar Bağlamında Modernitenin Bireysel Kimlik Üzerindeki Etkisi

Modernleşmeyle görülen bireysel davranışlar; başta aile olmak üzere, yaşlı bakımı olan huzurevinde yalnızlaşan yaşlı bakımı bağlamında irdelendiğinde bunlara dair niteliklerin modern öncesi dönemden ayrıldığına dair sonuçlarla karşılaşılmaktadır. Yaşlılıkta ve bireycilikte yaşanan dönüşümler modernliğin doğasına dair analizleri yansıtmaktadır. Duygusal uzaklık, bireycilik ve bağımsızlık yaşlı insanların evde bakım temelinde yaşamlarını sürdürme beklentilerini karşılayamadığından huzurevlerinde yaşamlarını sürdürmek zorunda oldukları anlaşılmaktadır. Yaşlılık, ekonomik ilişkilerin kesişme noktası ve geniş aile içinde bakımının yapıldığı ortamdan çıkıp bireyciliğin, tek başına kalmanın, kişisel arzu ve hazzın düştüğü ve giderilmesinin zorlaştığı bir boyuta ulaşmıştır.

Kağıtçıbaşı'ya göre modernleşme kuramının temel varsayımlarından biri modernleşme süreci içinde bakım uygulamalarının dönüşeceği (Kağıtçıbaşı, 1991, s. 58). Bu durum Artan ve Irmak (2018) tarafından “Huzurevindeki Yaşlıların Huzurevinde Yaşlanmaya İlişkin Bakış Açılarının Değerlendirilmesi” ile ilgili çalışmada Türkiye'de son yıllarda yaşlılara yönelik sosyal hizmet modelleri arasında yer alan huzurevlerine duyulan ihtiyacın giderek arttığı belirtmiştir; özellikle de büyük kentlerde bu artışın olduğunu altını çizmiştir.

Modernlik söylemleri ve pratikleri olması gerekenle ilgili beklentileri dönüştürür ve bu beklentiler, zaman ve mekânın, bireysel görev ve arzuların ışığı altında yorumlanmaktadır. Yaşlı bakımı ve manevi yönünün desteklenmesini içeren, modernlik ideolojilerine bakış açımız gelenekselden moderne geçerek yeni ve farklı tanımlamalara yol açmakta mıdır? Örneğin aile yanında bakımdan huzurevinde bakıma geçilmesi bireyci modernist tutumun göstergesi midir? Bu konuda net görüşler olmasa da huzurevi aracılığıyla bakımı yapılması için aileler tarafından yaşlı anne ve babalarının huzurevine bırakılabilmesi için köklü bir kopuşun olması gerekmektedir. Türkiye’de yaşlı kişinin bakımı, genişletilmiş hısımlık ağları devlet tarafından kontrol edilen politik bir meseledir. Huzurevleri, Türk modernliğinin göstergesi olarak kaçınılmaz kentliliğin sonucu olarak artış göstermiştir. Bu sebeple olması gerekenle-olana, modernliğin düşünümsel doğasıyla yaklaşarak yaşlı bakım uygulamalarında görülen dönüşümlere değinmek gerekmektedir.

Modernlik söyleminin bir uzantısı olan bireyciliğin tezahürü olan huzurevlerine yönelmenin içsel bir etkiden dolayı istenmesinin aksine bir zorunluk dolayısıyla istendiği anlaşılmaktadır. Nitekim Onat (2004), Ankara’da yapılan araştırmada, görüşme tekniğiyle 300 yaşlı kişi ile görüşmüş ve bu yaşlıların neredeyse tamamına yakınının (%91.7) huzurevinde kalmayı istemedikleri tespit etmiştir. Huzurevinde kalmayı istememe nedenleri incelendiğinde ise; yaşlıların yarısı (% 50.1) esasında ailesiyle kalmaktan mutlu olduğu, %21.0’ı çocukları izin vermeyeceği, % 9.9’u yalnız yaşamaktan hoşlandığı, %2.2’si huzurevi ortamından rahatsız olduğu için, % 1.8’i ise toplum baskısı nedeniyle huzurevinde kalmak istemediğini belirterek (Onat, 2004) bu durumu ortaya koymuştur. Yapılan benzer araştırmaların sonuçları da yaşlıların huzurevinde kalmak istemediklerini göstermektedir. Yaşlı bireylerin huzurevlerinde kaldıklarında, kendilerini toplumdan soyutlanmış hissettikleri, yalnızlık ve tükenmişlik duygularına kapıldıkları ve ruhsal sorunlarının arttığı tespit edilmiştir. Kurumsal bakımın gereği olan yeme, içme, yatma ve temizlik gibi maddi konularda memnun kalan yaşlılar, maddi unsurların eksik olmasına rağmen manevi yönden kendini iyi hissetme hallerinden dolayı ailelerinin yanında kalmayı tercih ettikleri bu çalışmaların bulguları arasında yer almıştır (Atalay ve arkadaşları, 1992; Emiroğlu, 1995; Bilgili, 2000).

Ayrıca huzurevinin somut olumsuz yönlerine bakılacak olunursa, yurtdışında, çeşitli nedenlerle doktora başvuran 65 yaş üzerindeki hastaların yaklaşık % 15’inde, huzurevlerinde kalanların %25’inde depresyon olduğu tespit edilmiştir. Türkiye’de benzer bir çalışmada da yaşlı

bireylerden kendi evlerinde yaşayanlarda %29, huzurevlerinde yaşayanlarda ise %41 gibi yüksek bir oranda depresyon olduğu tespit edilmiştir (Copeland ve ark.1992). Alanda yapılan diğer araştırmalarda da benzer sonuçları görmek olasıdır. Geriatri Depresyon Ölçeği (GDÖ) aracılığıyla yapılan araştırmada, yaşlı bireylerden kendi evinde yaşayanlarda %34,2 oranında depresyon çıkış ancak huzurevinde yaşayanlarda ise % 48,1 oranında depresyon olduğu görülmüştür (Şahin ve Yalçın; 2003).

Huzurevine giden yaşlının, kendini kabul etme ve kendine saygı duymayı belirleyen çevreyi tanıma ve denetleyebilme olanakları kaybolmakta, yaşlı birey soyutlanma, yadsınmışlık, kendini değersiz hissetme gibi duygulara kapılabilmektedir. Çok yönlü bir değişimin sonucunda yeni bir evreye giren yaşlı kişinin ruh sağlığı açısından riskli bir grubu oluşturmaktadır, bu nedenle huzurevinde daha yoğun sorunlarla stresli bir şekilde karşı karşıya gelmektedirler. Kurumda yaşayan yaşlı izole olmaya ve toplumdan geri çekilmeye başlamaktadır (Karataş, 1990). Bu durumda depresyonu depreştirmekte ve kimi zaman yaşlı intiharlarına yol açmaktadır.

Tel ve ark. (2006) yaptığı çalışmada, evde ve kurumda yaşayan yaşlıların yarısından fazlasının günlük yaşam aktivitelerinde bağımsız olduğu, her iki grupta da bireylerin yalnızlık yaşadığı ve kurumda yaşayan bireylerin yalnızlık düzeyinin evde yaşayan yaşlılardan daha yüksek olduğunu saptamıştır (Tel ve ark. 2006).

Tarihsel süreç içerisindeki gelişmeler yaşlı bakımı ve huzurevlerinin yapısında anlam farklılaşmasının yaşanmasına neden olmuştur. Bunlar hem yeni bakım uygulamalarının ortaya çıkmasına hem de yaşlılığın anlamının dönüşmesine sebep olmuştur. 18. yüzyıla kadar hâkim olan yaşam tarzında yaşlı bakımı bugünkü anlamda bir zorunluluk ve mecburiyet anlamında katlanılması gereken bir durum değil, bakımın yapılması dini bir geleneğe dayanmaktaydı, vefayı gerektiren bir içsel kabuldü, haliyle bakımı için yaşlının hane dışında bir yere gönderilmesi düşünce boyutunda dahi yoktu. Dolayısıyla aile yerine “hane” adı verilen birimlerden bahsedilmiştir. Bugün eski Türkçe’ deki ev kelimesi hane ile eşanlamlı olarak kullanıldığı halde, bu kelime, hane ile tam olarak aynı mahiyeti taşımamaktadır. Ortak bir ikamet birimi olarak hane, birbirine benzer yapıda bölümlerden oluşmaktadır. Ailenin ikamet birimi olan odalar birbirine bitişik olarak haneyi oluşturmaktadır (Duben, 2012, s. 113). Osmanlı son dönemine ait tahrir defterlerinde aynı hanede yaşayan evli çift, varsa çocuklar yaşlı büyükler ve bunlar dışında hizmetkârlar dahi o aileye ait kabul edilmektedir (Duben, 2012, 114). Hanenin önemli bir özelliği

yaşlı-çocuk herkesin severek yaşadığı bir alan olmasıdır. Ayrıca gündelik olarak varoluşu sürdürmek ve kuşaklara kültür aktarması da bu yaşlı büyükler aracılığıyla sağlanıyordu. Haliyle bir sonraki kuşak da şimdiki gençlere bakacak ve onları el üstünde tutacaktır.

Modern topluma geçiş sürecinde yaşlı ve yaşlı bakımındaki dönüşüm farklı alanlarda kendisini göstermiştir. Eskinin çalışma topluluğu giderek duygu topluluğu karakteri kazanmıştır. Burjuva ailesinin ortaya çıkmasıyla birlikte “aile içi alanların duygusal olarak doldurulması”, bugünkü modern aile imgesinin belirleyici unsuru olan bireysellik ve mahremiyetin oluşturulmasıyla sonuçlanmıştır (Beck ve Beck Gernsheim, 2012, s. 97).

Yaşlının maneviyata yönelişini telkin eden duygusal örüntülerle dinin geleneksel kavrayışını ayırt eden en önemli fark, bu noktada ortaya çıkmaktadır. Modern duygusallık anlayışı, maneviyatın toplumun birliğine karşı girilmiş bir eylem olarak algılamamaktadır. Bunun aksine, toplumsal huzur ve barış için gerekli olan yaşlı mutluluğunun temeli olarak öne çıkartılmaktadır. Çünkü maneviyat ve yaşlının bir arada olması gerektiği fikri ve yaşlının huzurevinde bir şekilde yaşamını sürdürebilmesi için önce manevi doyumun olması anlayışı yeni dönemde oluşmaya başlamıştır (Aytaç, 2015, s. 155).

Bash (2004)’te maneviyat konusunda aynı bakış açısını, İmparatorun Yeni Kıyafetleri isimli makalesinde maneviyatın evrensel bir tanımı olmayan esnek bir terim olduğunu belirtirken aslında bir tanım yapma çabasına girmekte ve bireysellik temelli bir maneviyat yaklaşımını ortaya koymaktadır. Her bireyin maneviyatı, onlar için bireysel bir mesele olması bunu ifade edecektir. Bir kişinin maneviyatını tanımlamak için geliştirilmekte olan araçlar yanlış yapma riskini taşıyacaktır. Maneviyat teriminin yaşlılar için nasıl inşa edildiğini ve her biri birkaç anlam katmanı olan çok sayıda tanımının olduğunu göstermektedir (Bash, 2004, s. 11-16). Seküler toplum ve seküler kurumlardan vazgeçmenin aslında 1960’lardan itibaren maneviyatla ilgili çalışmaların olmasından anlaşılmaktadır. Bunlara ek olarak demografik değişimler de gözlemlenmeye başlamıştır.

Modernizmin başlangıcından bu yana doğumda yaşam beklentisi artmış ve 20. Yüzyılın sonlarına doğru seviye daha da artmıştır. Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında kadının koşulsuz görevi sayılan bakım hizmetlerini (çocuk bakımı ve yaşlı bakımı) gerçekleştirme de farklılığa uğrayan görevler arasındadır. Kurum bakımı olan huzurevlerinin olması gerekliliği ve toplumda buraya yönelme etkisi böylece ivme kazanmıştır.

Beck'in (2014) argümanına göre modernitenin içinde yaşlı bakımı gibi kurumlar yeniden şekillenmiştir. Çünkü onun için modern dönemde bireyler sadece risklerle karşılaşmayacak, bunun yanında birey toplumsal kalıplardan sıyrılarak aile, bakım sorumluluğu, yaşlı olanın kutsallığı gibi toplumsal ilişkilerinde de değişime uğrayacaktır. Özellikle bu dönem için vurguladığı bireyselleşme kavramı sadece “yalnızlık” anlamında kullanılmaz, Beck'in Risk Toplumu'nda (2014) anlatmak istediği toplumsal sınıfların modernleşme karşısında önceki toplumlarda oynadığı rollerden farklı bir kılığa bürünmesidir. Modernleşme ile çalışan kesimi kapsayan giderek bireyselleşen toplumların yanında sınıflı toplum yapısı ise giderek önemini kaybedecektir. Bireyselleşmiş toplumun nitelikleri ve tehlikeleri günümüzde artarak netleşmeye başlamıştır. Konuya daha da ayrıntılı yaklaşmak gerekirse, bireyselleşme bilinen “yalnızlık” ve “soyutlama” anlamlarından farklı olarak toplumsal sınıfa bağlılığın azalması, geleneklerden ayrılarak yaşam biçimlerinin değişmesi anlamını taşımaktadır. Bu tür bir bireyselleşme içinde, bireyler, içinde yer almak istedikleri gruba kendileri karar vermektedir (Çuhacı, 2007, s. 151).

Geleneksel toplumlarda hane içinde sosyal ve ekonomik düzenlemelere dayalı olarak yaşlı büyüklere (büyük baba büyük anne) yapılan evde bakım uygulamaları, modernleşme ile birlikte bireysel yolla verilen kararlar sonucunda huzurevlerinde bakıma dönüşmüştür. Meydana gelen bu değişimler bireysel alanda; sosyal, kültürel, ekonomik bağlamda bireyi hem kamusal alanda hem de özel alan içerisinde etkilemekte olup yaşlının ve bakımevlerinin geleceğine ilişkin sorgulayıcı bir şekilde hareket edilmesine zemin hazırlamaktadır. Bireyselleşme sürecinin etkileri arasında bireyin geleneksel destek ağlarından ayrılması, hayatının her alanında değişime yol açacaktır (Beck, 2014, s.141). Geleneksel aile bağlarından ayrılmak zorunda kalan yaşlı birey belirsizliklere, güvensizliklere ve yalnızlığa sürüklenmiş ve bu etkiler bireyselleşmenin olumsuz yanları olarak sıralanmıştır.

Modern dönemle birlikte ailenin kendine özgü ikili bir sosyolojik rolü ortaya çıkmıştır. Bir yandan, kişinin kendi kişiliğinin uzantısıdır; kişinin kendi kanının dolaştığını hissettiği, diğer bütün toplumsal birimlere kapatılarak ve bizi kendisinin bir parçası şeklinde içine alarak ortaya çıkan bir birimdir. Öte yandan, yaşlı bireyin, içinde kendini tüm diğerlerinden ayırt ettiği ve diğer bireylere karşı bir benlik ve antitez geliştirdiği bir karmaşıklık hali oluşturur (Simmel, 2015, s. 242). Yaşlı bireyin geleneksel bakım uygulamalarından arındırılmasıyla ortaya çıkan çelişkiler, kendini özel ilişkilerde gösterir.

Bireyselliğin anlamının ve güdüleyici gücünün her zaman bireyin kişisel sınırlarında bitmediğini; bunun bir bütün olarak grubu ve ona ait bir unsur olarak bireyi etkileyebilecek daha genel ve daha biçimsel bir şey olduğunu göstermiştir. Bireysellik hissi birçok bireyi kapsayan daha dar çevreye nüfuz etmiş durumdadır ve bu dar çevre de tek tek bireyin göreceği sosyolojik işlevin aynısını görmektedir (Simmel, 2015, s. 244).

Yaşanılan bu düşünömsel modernleşme döneminde aile, yaşlı bireye bakım, maneviyat vb. artık önceden belirlenemez, sorgulanamaz, bağlayıcı ilan edilemez; tersine içerikleri, sınırları, normları, ahlaki değerleri, olanakları bireyden bireye, ilişkiden ilişkiye değışiklik gösterir, “nasıl”ının, “ne”sinin, “niçin”inin, niçin olmasını gerektiğinin bütün ayrıntılarıyla çözümlenmesi gerekir (Beck ve Beck-Gernsheim, 2012, s. 17). Çünkü risk toplumunda yaşlı bireyler "kendi hayatlarını" arayarak, geleneksel rollerinden kurtulmaya çalışmaktadır. Toplumsal ilişkilerde yaşanan zayıflık bireyleri ikili birlikteliklere yönlendirerek, mutluluğ u birlikte olduğ u kişilerde aramaya itmektedir. Çekirdek aile olan anne baba ve çocuklardan oluş an yapı bilerek isteyerek devam ettirilen bir hal almaya başlamıştır. Bu hal yeni bir ilişki biçiminin neticesidir. Giddens'ın (2014) tanımladığ ı şekilde düşünömsel modernlikte toplumlar hem farkında oldukları hem de belirsizlikler ve güvensizliklerle çevrili olan bir çağda yaşamakta olduklarını belirtmektedir. Modernitenin yarattığ ı olumsuz sonuçlarla yüzleşilmesi, toplumların kendilerini sorgulamaya başlaması, bireysel kimliklerin ve benliğ in yeniden inşa edilmesi düşünömselliğ in sonuçları arasında sıralanacaktır (Giddens, 2014, s. 42). Bu ilişki tipinde geleneksel bağlardan farklı olarak, ilişkinin ekonomik ve toplumsal koşullara bağ lı olmadığından bahsedilir. Saf ilişkilerde dışsal kriterler (akrabalık, geleneksel zorunluluklar) ortadan kalkmaktadır (Giddens, 2014, s. 120).

“Gelenek gücünü yitirdikçe ve gündelik hayat yerel ve küreselin diyalektik etkileşimi temelinde yeniden inşa edildikçe, seçenekler çeşitliliğ ine sahip bireyler hayat tarzı seçimlerini daha fazla gözden geçirmek zorunda kalırlar” (Giddens, 2014, s. 16).

Günümüzde tek başınalığ ın, yalnızlığ ın, kırılğanlığ ın, akış kanlığ ın ve güvensizliğ in söz konusu olduğ u ilişkiler daha yaygın olmaya başlamıştır. Bu süreçten yaşlı bireyler etkilenmekte ve özellikle huzurevinde kalıyor olan bireylerin güvensiz tutumları iç e kapanmalarına sebep olabilmektedir. Haliyle manevi yönelimlerinin olmasının saiklerinden biri de bu güven durumunu, yalnızlığ ı, terk edilmiş lik psikozunun üstesinden gelmek olacaktır. Riskin yer aldığ ı, güvene dayalı olmayan, belirsizliklerle dolu bir huzurevinde yaşamını sürdürmek zorunda kalan yaş lılar bir şekilde mevcudiyetini sürdürmektedir.

2.3. Bireyselleşme

Bireysel (individual) ve bireysellik (individuality) kavramları, Latince individuus sözcüğünden türemiştir ve sözcük “bölünmemiş” ya da “bölünemez” anlamına gelmektedir. Bu terimler İngilizce 'ye Orta çağ Fransızcası üzerinden girmiş ve ilk kez 17. Yüzyıl başlarında kullanıldıkları görülmüştür (Watt, 2014). Bireyselleşme ise bireyin giderek daha fazla özgürlük ve özerklik kazandığı süreci ifade eder. Geleneksel bağlamda bireyi kuşatan kurumların başında bulunan dinin etkisi azalmış ve devamında birey, diğer sosyal kurumlardan bağımsız bir hale gelerek bireysel kararlar alabilir duruma dönüşmüştür. Böylece, bireyler hayatlarında daha önce hiç olmadığı çeşitlilikte kişisel tercihler yapabilir duruma gelmiştir.

Bireycilik kavramının ilk kullanımları, Fransızca biçimiyle individualisme, Fransız Devrimi'ne ve onun iddialı kaynağı Aydınlanma düşüncesine karşı duyulan genel Avrupa tepkisinden ortaya çıktı (Lukes, 2006, s. 13). 18. Yüzyılda Aydınlanma düşünürleri, herkesin akılcı temelde bulunduğu bir dünya tasavvur ediyorlardı. Aydınlanma düşüncesinin etkisiyle burjuvazi birey hakkında yeni bir bakış açısı geliştirdi ve bunun adına bireycilik dendi. Bireycilik, her insanı kendi başına bir kişilik olarak telakki eden ve bireysel kimliğin kolektif kimliğe indirgenemeyeceğini ileri süren bir düşüncedir. Bu tanıma göre bireylerin doğuştan ne oldukları değil, yaşamda neyi başardıkları önemlidir. Kısacası, bireycilik anlayışında, bireylerin kendi kaderlerini kendilerinin biçimlendireceğine yönelik bir görüş birliğine varılmıştır (Loo ve Reijen, 2006, s. 169). Bireyselliğe ilişkin başka bir tanıma da aşağıda yer verilmiştir: Individualisme, dizgeli olarak ilk defa kullanan, 1820'lerin ortalarında Claude Henri de Saint Simon'un öğrencileri oldu. Saint Simonculuk, karşı devrimcilerin Aydınlanma'nın bireyi yüceltmesine yönelik eleştirileri ile toplumsal parçalanma ve kargaşadan tikslenme gibi düşüncelerinin yanı sıra organik, istikrarlı, hiyerarşik olarak örgütlenmiş uyumlu toplumsal düzen arzularını da paylaşıyordu. Saint Simoncu düşüncelerin yaygın etkisinden ötürü "individualisme" on dokuzuncu yüzyılda çok geniş bir biçimde kullanılmaya başlandı. Terim Fransa'da, birey üzerinde yoğunlaşmanın toplumun daha yüce çıkarlarını zedelediği düşünüldüğü için genellikle aşağılayıcı çağrışımlar uyandırdı. On dokuzuncu yüzyılın ortalarından başlayarak, liberal Protestanlar ve ardından birkaç "bırakınız yapsıncılar" liberali kendilerine bireyciler demeye başladılar; içlerinden biri "iktisadi ve toplumsal bireyciliğin", çeşitli Fransız düşünürlerinin de katkıda bulunduğu kapsamlı bir tarihini yazdı (Lukes, 2006, s. 19).

19. Yüzyılda Fransız Alexis de Tocqueville'e göre, bireylerin toplum yaşamından kayıtsızca elini eteğini çekerek özel alana çekilmesine, birbirlerinden yalıtılmasına ve toplumsal bağların zayıflamasına önyak olan bireycilik, demokrasinin doğal sonucuydu. Daha özgöl anlamda bireycilik, koca toplumu kendi başına bırakarak, her yurttaş benzerlerinin yığmından ayrılmaya ve insanı kendisiyle ailesi ve arkadaşları arasına mesafe koymaya iten derin ve sessiz bir duygudur (Lukes, 2006, s. 23).

Bireycilik Reforma, Rönesansa, Aydınlanmaya, Devrime, aristokrasinin çöküşüne veya Kiliseye, geleneksel dine, Sanayi Devrimine, kapitalizmin ya da demokrasinin gelişmesine bağlanmış ancak onu bir kötölük ve toplumsal birliğe yönelik bir tehdit olarak görme durumu da yaşanmıştır. Fransız düşüncesinde "individualisme"nin rolü kısmen de olsa Devrim zamanındaki "bireyci" yaşamının gerçek başarısıyla, toplumdaki ara grup ve toplulukların elenmesiyle, ülkenin daha sonraki siyasal ve yönetsel merkezileşmesiyle ilgiliydi (Lukes, 2006: 24). 21. Yüzyılda modern insanın özgürleşmeye, özel yaşamına, kişisel gelişimine daha çok önem verdiği, kararlarını alırken başkalarına daha az danıştığı görölmektedir. Bireyselleşme sürecini ifade etmek için Loo ve Reijen'in (2006: 164) kullanmış olduğı kavramların başında "enformelleşme", "özelleştirme", "kişiselleştirme", "mahremleşme" veya "psikolojikleşme" yer almaktadır. Bütün bu kavramlar genel olarak bireyselleşme sürecine işaret eder.

Modernleşme bir süreçtir ve bireysellik de bu sürecin uzantısı olmuştur. Kant'ın cesaretli bir girişim olarak atfededeğı akılcı tutum (Kant, 2013, s. 15-20) korkak olmayı hiçbir şekilde istemeyen insanların sarıldığı akılcı tutumun gerekleri olarak bireysellik ortaya çıkmıştır.

Modern zamanlarda, insanın özsaygılı ve özerk bir varlık olduğı genel kabul gören bir yaklaşım olmuştur. Öyle ki, insan mümkün olduğunca kendi haline bırakılmalı tavsiyesi 20. Yüzyılın ilk çeyreğinde kullanılagelen "bırakın yapsınlar" sloganı ile tüm dünyada yankı bulmuştur. Bununla birlikte bireyin kendi yolunu kendisi bulabilecek kadar yetenek ve güç sahibi olduğı inancı yeni bir iman şeklini almıştır. Hangi güç cesaret edecektir bireyi baskı altında tutmaya monarşi, din, gelenek, aile ve çevre gibi dış etkenlerin hiçbirisi baskı unsuru olmayacaktır. Ancak modern insanı bir şey kısıtlayabilir o da Rousseau'nun toplum sözleşmesinde ifade ettiğı ve aklın başat alındığı bir sözleşme ile olabilir (Rousseau, 2009, s. 2-5).

Biz değil ben vardır artık. Ben ile birlikte birey olma ön plana çıkmaktadır. Bu süreç Rönesans ve Reformlarla gündeme gelmiştir. Aydınlanma ile şekillenmiştir. Her insanı kendi başına bir kişilik

olarak algılayan ve bireysel kimliğin kolektif kimliğe indirgenemeyeceğini savunan bir yaklaşım yayılmaya başlamıştır. Nihayetinde modern toplumda bireysellik olarak ortaya çıkmıştır. Böylelikle bireysellik, öz bilince sahip bağımsız bireylerin kendi kaderlerini kendilerinin belirlediği bir insan şekli olacaktır.

Zygmunt Bauman (2005) bireyselleşmiş toplumda bireyin yalnızlık konusunda uçlarda gezindiğini belirtirken abartılı bir ifade kullanmış sayılmamaktadır (Baumann, 2005, s. 15). Çünkü artık yaşlı kişilerin bakımını üstlenen geniş aile yoktur ve artık kararlarında danışacağı bir tecrübeli insan yoktur, artık maddi ve manevi olarak zora düştüğü zamanlarda bu da geçer diyen bir yakını yoktur. Modern toplumda tek başına kalmanın uçlarında yaşayan birey çok yalnızdır. Toplumsal desteğin manevi boyutu olan aşkın araçlar varlığını yitirmiştir.

Bireyciliğin izlerine, Batı düşüncesinde, politik ve ekonomik geçmişte, dinsel tarihte ve psikolojinin tarihçesinde rastlanmaktadır. Antik Yunan ve Ortaçağ Avrupası'na kadar uzanan bir geçmişi vardır. Bireycilik Avrupa'nın sosyal ve düşünce tarihine damgasını vurmuştur. 20. Yüzyılda sosyoloji ve antropolojide bireycilik-toplulukçuluk ayrışması, Parsons'ın yazılarında geçen 'benliğe yönelme' ya da 'topluluğa yönelme' kavramlarında ve Kluckhohn ve Strodtbeck'in 'özel çıkarları takip' ve 'topluluğun ortak çıkarlarını takip' görüşlerinde, ifade edilmiştir (Kağıtçıbaşı, 2010, s. 139). Modernliğin sebep olduğu hızlı dönüşümler hem bireyleri hem de toplumları etkilemiş, onlarda silinmeyecek izler bırakmıştır. Çünkü 20. Yüzyıl siyasal, ekonomik, toplumsal anlamda önceki yüzyıllarla karşılaştırılamayacak derecede farklılık arz etmektedir. Bu dönem, düşünürler tarafından ağ toplumu, risk toplumu, sanayi sonrası toplum, postmodern toplum gibi adlandırmalarla tanımlanmıştır. Tanımlamalar yapılırken modernliğe yönelik bakış açıları hem içerik hem de biçimsel açıdan birbirinin benzeri olmayan unsurları kapsamıştır. 20. Yüzyıl boyunca ve 21. Yüzyılın başlarında modernliğin bittiğini savunanlar olduğu gibi (Baudrillard, Lyotard), modernliğin devamını yaşadığımıza yönelik görüşler bildirenler de mevcuttur (Beck, Giddens). Aynı zamanda bireysellik, modern dönemle ilişkilendirilen ve bu dönemde önemli hale gelen kavramlar arasındadır. 20. Yüzyılın başlarında dönemin öncü sosyologlarından olan Marx, Weber ve Simmel'in bireysellik alanında çalışmaları bulunmaktadır. Sonrasında Bauman, Giddens, Beck gibi pek çok düşünür modernlik bağlamında bireyselliğe ilişkin düşüncelerini ifade etmişlerdir. Bugünkü modernliği daha başka ve daha ileri bir aşama şeklinde görüp, modernliğin etkileri üzerinde klasik düşünürlerden farklı söylemler üreterek süreci açıklama girişiminde bulunmuş, önemli görüşler ortaya sermişlerdir.

Bireysellik, tek başına yaşamak olarak ifade edilen bir yalnızlığı ifade etmemektedir. Olduğundan daha çok toplumla iç içe ve bir nevi varlığını sürdürmek için topluma bağımlı yaşayan bir bireyselliktir. Bireyin kimliğini oluşturan öznel dünya, yalnızca öznelerarası etkileşim araçlarıyla idame ettirilebileceğinden dolayı bireyin tek başına kalması veya kendiyle kalması anlamında bir bireyselliğin olmaması gerekmektedir (Baumann, 2003, s. 258- 265). Ancak yalnızlığı ihtiva eden bireyselliğin, koca toplumu kendi başına bırakarak, her yurttaşı benzerlerinin yığılmasından ayrılmaya ve insanı kendisiyle ailesi ve arkadaşları arasına mesafe koymaya iten derin ve sessiz bir duygu olarak ifade eden yaklaşımlar da mevcuttur. (Lukes, 2006, s. 23).

Bireysellik anlayışında birey bütünüyle kendisi olmayan her şeyden kurtulduğunda, varlığının fiili cevheri olarak geriye kalan genel insandır, sadece ampirik tarihsel nedenlerle gizlenmiş, azalmış ve çarpıtılmış olsa da hep özdeş kalan temel öz olduğu vurgulanacaktır (Simmel, 2015, s. 213). Simmel (2015) için bireysellik Rönesans'ın bizlere özgün bir kazanımı gibi görünmektedir (Simmel, 2015, s. 211). İtalyan Rönesans'ında birey göze çarpmak; kendini daha cömert ve daha dikkate değer şekilde sunmak istemekteydi. Rönesans insanının hırsı, kendine düşkün olması, kendini biricik eşsiz görmesi ve değer yargısı içermesi bireycilik anlayışının kapsamını oluşturmaktadır. Simmel için kentsel yaşama özgü bireysellik tipinin psikolojik temeli, sinirsel uyarımlardaki yoğunlaşmadır. Metropol hayatında görülen uyarıcıların yoğunluğu bireylerin üzerinde bezginlik/bıkkınlık yaratmaktadır. Taşrada hayatın ritmi daha yavaş, daha düzenli şekilde devam ederken; anakent kent hayatı daha hızlı, uyumsuz, tehditkâr insan tipleriyle çevrili olabilmektedir. Ona göre anakent hayatı düşünseldir ve anakent insanında farkındalık düzeyi artarken düşünsellik egemen kılınmaktadır. Çünkü kent yaşamında birey tepkilerini kalbiyle değil, zihniyle vermektedir.

Toplumun klasik sanayi toplumundan sıyrılıp yeni bir biçim kazanması, modernlikten kopuşun yaşanmasını Ulrich Beck(2014) risk toplumu kavramıyla ifade etmektedir. Risk toplumu modernliğin sonu olmasından ziyade klasik sanayi toplumunun çözülmesine işaret ederek başka türden bir modernliğe geçişi temsil etmektedir. Modernleşme sürecinde üretici güçlerin giderek büyümesiyle birlikte tehlikeler, toplumu sarıp sarmalayan tehditler daha önceden hiç görülmemiş şekilde ortaya çıkmıştır (Beck, 2014, s. 21).

Bireyselleşme üzerine görüş bildiren diğer bir düşünür ise Bireyselleşmiş Toplum (2015) eseriyle katkı sağlayan Zygmunt Bauman'dır. Onun için modern toplum, bireylerin “toplum” denilen

karşılıklı karmaşıklıklar ağının her gün yeniden biçimlenmesinden ve yeniden müzakere edilmesinden ibaret olan etkinlikleri kadar, “bireyselleşme” etkinliğinde de var olur. “Bireyselleşme artık yüz yıl önceki anlamından ve modern çağın erken zamanlarında, insanların toplulukçu bağımlılık, gözetleme ve pekiştirmeden oluşan sıkıca bağlanmış ağından kurtulup özgürleşmenin çok övüldüğü zamanlarda aktardığı şeyden çok farklı bir anlam taşır” (Baumann, 2015, s. 66). Baumann'ın bireyselleşme tezi Beck ve Giddens ile benzer bir çizgidedir. Baumann bireyselleşme tezinde üretim-tüketim ayrımlarından yola çıkar. Baumann'ın bireyselleşmiş toplumda çizdiği karakter tipi belirsizlik içinde kesinlik arayan, planlar yapamayan, bağılıklar oluşturamayan bir nitelik taşır. (Başer, 2013, s. 130). Bireyselleşme tezini ortaya koyarken, Beck'in Risk Toplumu (2014) yapıtından hareketle düşüncelerini inşa eder. Küreselleşmenin yarattığı risklerle ilgilenir. Bireyselleşmiş Toplum (2015) ona göre risk olgusu üzerinden inşa edilen düşünceler bütünüdür.

Giddens'a göre ise modernlikle birlikte, toplumsal yaşamın yanında toplumsal yaşamın sadece kendisi değil, eskiden doğa adı verilen şey de toplumsal olarak düzenlenmiş sistemlerin hükmü altına girmiştir (Göka, 2013, s. 200). Moderniteyi kurumsal düzeyde anlamaya çalışmak gerekir; fakat modern kurumların yol açtığı köklü dönüşümlerin doğrudan bireysel hayatla ve bu yüzden benlikle iç içe geçtiği unutulmamalıdır (Giddens, 2014, s. 11).

Ona göre, modern dünyada zamanın ve mekânın yeniden tanımlanması, belirsizliğin görülmesi; modern öncesi yaşananların daha geleneksel ve radikal olarak algılanmasına yol açmaktadır. Böylece modern dünyada gündelik hayatta yaşananlara atfedilen değer kökten değişikliğe uğramaktadır. Ancak modernite bir yandan bireyin gündelik hayatında güvenin sağlanmasına yol açmaktadır; diğer yandan ise yeni risklerin oluşmasına sebep olmaktadır. Bu sebeple Giddens (2014, s. 14) için “modernite bir risk kültürüdür.” Sosyologlara göre modern kentlerin ve iş bölümünün ortaya çıkmasıyla birey, öznelliğini ilan etmiştir. Giddens’a göre, modernliğe özgü olmayan bireysellik ancak bütün kültürlerde sınırları farklı olsa da bireysel benliğin değerli görülmesinde etkili olmuştur. “Zaman ve mekânın ayrılığı ve yeniden birleşmesi” toplumsal hayatın giderek daha fazla yerinden çıkarılmasını kolaylaştırmakta ve teşvik etmektedir (Giddens, 2014, s. 23). Burada “yerinden çıkarma” toplumsal ilişkilerin yerel bağlamlarından “çıkarılması” ve böylece daha geniş zaman-mekân boyutlarında yeniden yapılanmalarına atıfta bulunmaktadır.

2.4. Bireyselleşmenin Yaşlı Bakımına Etkisi

Kente göç eden bireylerin toplumsal boyutta dönüşüme neden olması Sosyo-ekonomik ve kültürel alanlarda farklı sonuçlarla karşılaşılmasına yol açmıştır. Tarımda makineleşmenin gerçekleşmesi, hizmet sektöründe yoğunluğun artması, demografik bağlamda nüfusun kentlerde yaşamaya başlaması görülen değişimler arasında sıralanırken, bu dönüşümden toplumun birçok katmanı etkilenmiştir. Özellikle yaşlılara yönelik bakım hizmetlerinde gerçekleşen değişim yaşlıları büyük oranda etkilemiştir. Yaşlı bakımını üstlenen ailenin bu önemli üyesine bakamayacak duruma gelmesinde bakımın huzurevinde yapılmasını içeren farklılaşmaların yaşanması kaçınılmaz bir duruma işaret etmektedir. Çalışmanın bu bölümünde önceden yapılmış çalışmaların yer verilerek, Türkiye'de yaşlı bakımında görülen değişime odaklanılmış sonrasında bireyselleşmenin yaşlı bakımı üzerindeki etkisine değinilmiştir. Araştırmanın konusu kapsamında toplumsal düzenin kuramla ilgili hangi yönlerden benzerlik ve farklılık taşıdığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Yaşlı bakımı ve maneviyat ile ilgili çalışmalarda yalnızlaşan yaşlının manevi yönelimlerinde değişimi genellikle huzurevlerinin yaygınlık gösterdiği kentlerde, sanayileşme ve kapitalistleşme süreci içinde ele alınmakta ve kırsal kesimdeki değişimler üzerinde az durularak açıklanma girişimleri olmuştur. Bu çalışmada yaşlının dolaylı veya direkt olarak kentleşme, sanayileşme süreçlerinden etkilendiği, bu etkileşim sonucunda da bakım uygulamalarının yapısında ve işlevlerinde değişimin yaşandığı öne sürülmüştür (Parsons, 1959). Geniş ve çekirdek aileye ilişkin açıklamalarda çalışmanın ilk bölümünde ayrıntılı bir şekilde ele alınıp açıklanmıştır. 19. Yüzyıla egemen olan ana iktisat okulları, kapitalizmin doğal gelişim süreci içinde, kendisine yabancı ekonomik yapıları, eski üretim ilişkilerini ve tarımda köylülüğün tasfiyesini açıkça kabul etmişlerdir (Boratav, 1980, s. 73). Toprağa dayalı üretim biçimlerinden feodal toplum düzeninde egemen olan aile işletmeleri, kapitalistleşme sürecinde mülksüzleşerek ortadan kalkmakta ve tarım kesiminde, sanayide olduğu gibi, büyük kapitalist işletmeler ve ücretli tarım işçilerinden oluşan bir yapıya dönüşmektedir. Mülksüzleştirilen köylülerin bir kısmı kent-sanayi proletaryasını oluştururken bir kısmı da tarımda kiracı kapitalistlerin çalıştıracağı tarım işçilerini oluşturur. Böylece de tarımda küçük mülkiyetin tasfiyesi meydana gelir (Boratav, 1980, s. 77). Mülksüzleşmenin gerçekleşerek küçük üreticiliğin yani köylülüğün ortadan kalkması da gerekmemektedir. Boratav'a. (1980: 79) göre, 20. yüzyılda gelişmiş kapitalist ekonomilerin pek çoğunun tarım kesimlerinde, aile emeğinin egemen olduğu işletme biçimleri, tarım işçilerinin

egemen olduğu işletme biçimlerinin yanında önemli ve birçok ülkede daha yaygın bir alan kaplamaktadır. Kapitalist olmayan bir üretim ilişkisine tekabül eden aile işletmesi, yüksek verimli, ileri teknoloji bir düzeyi tutturabilmiş ve kapitalizmin işleyişine tarım kesiminin olumlu katkılar yapmasına imkân sağlamıştır.

Kapitalizmin gelişmesi ile emeğin satılabilir bir meta haline gelmesi ekonomide "emeğin özgürleşmesi" olarak adlandırılmaktadır. (Boratav, 1980). Ancak ekonomik anlamda kullanılan bu kavramı ailenin değişimi alanında incelediğimizde onun yerine "emeğin aileden özgürleşmesi" (Özbay, 2015, s. 35) şeklinde kullanmanın daha anlamlı olacağını öne sürenler de olmuştur. Böylece daha öncesinde kendi ailesi için çalışan aile üyeleri, kapitalist ekonomik sistemin yaygınlık kazanmasıyla ailenin dışında çalışmaya başlayarak emeklerinin dışarıya satılabileceği bir yapıya bürünmüştür.

Tarım kesiminde kapitalizm öncesi dönemde kendine yeterli ve bağımsız bir ekonomik birim olarak feodal toplum yapısı ile olumlu bir uyum içinde olan yaşlı bakımı, kapitalistleşme süreci içinde değişime zorlanmıştır (Özbay, 2015, s. 40). Türkiye’de tarımsal yapının dönüşümü 1950 sonrasında gözle görülür hale gelmekte, bu dönüşüm süreci aileyi ve işlevlerini de çeşitli yönlerden etkilemektedir. Kapitalizm öncesi toplumlarda aile, bireylerin fizyolojik, toplumsal ve psikolojik tüm gereksinimlerini karşılayan, toplum açısından üretim, üreme, ailenin, toplumun ve yaşlı bakımının yeniden üretilmesini sağlayan tek ve bağımsız bir kurumdur. Yaşlı, aile içinde ilişkileri düzenleyen, sürdüren ve denetleyen bir statü olarak işlev görmektedir ve bu rolünden dolayı toplumun temeli ve vazgeçilmez bir unsuru olmuştur (Özbay, 2015, s. 31-33).

1960’lı yıllara kadar yaşlı bakımı ve hane yapısı hakkında yapılan çalışmalar birkaç köy monografisiyle sınırlı kalmıştır (Berkes, 1942, s. 140-145). 1940’larda ve 1950’lerin başında yayımlanan bu çalışmalarda Türkiye’deki köylerde hanelerin geniş aile hayatının hâkim olduğu görüşü egemendi. Berkes’in 1942 yılında Ankara’nın köylerinde yaptığı çalışmasında haneler üç kuşağın oluşturduğu ataerkil geniş ailelerden meydana gelmekteydi. Çocuklar ancak evlenerek baba evinden ayrılmaktaydılar. Hane, babanın ölümüne kadar oğulların evlenmesi ve torunların doğmasıyla giderek büyümekteydi. Babanın ölümünden sonra oğullar sahip oldukları malları bölüştürmekte ve birbirlerinden ayrılarak başka evlerde oturmaya başlamaktaydılar. Ayrıca babanın vefatından sonra oğullar kendi çekirdek ailesini kurmakta ve bu çekirdek ailelerin her biri kendi oğulların evlenmesiyle geniş aile biçimini almaktaydı. Anneler ise en iyi anlaştığı oğlu

ve gelinin evini seçerek onlarla birlikte kalmaktaydı (Berkes, 1942, s. 122). Büyük baba sağ olduğu müddetçe haneye hükmederdi (Berkes, 1942, s. 129).

Modernleşme sürecinde yaşlı bakım uygulamalarında değişim yaşanmasına rağmen duygusal bağımlılık ve psikolojik doyum işlevi geçerliliğini korumaya devam etmektedir. Kağıtçıbaşı'nın (1984) da belirttiği gibi çocukların yaşlılara karşı duygusal anlamda bir bağlılığı mevcuttur. Anne ve babalar çocuklarından uzak kalmayı istememekte, hanedeki yaşlı bireylerin bakımının devlet kurumlarında sağlanmasına sıcak bakılmamaktadır. Özellikle Türkiye gibi ülkelerde anne ve babasına bile bakamıyormuş söylemine maruz kalmamak adına da bireyler, yaşlıların hane içerisinde bakımını üstlenmektedir.

Bireyselleşme sürecinin oluşmasında etki eden faktörlerin başında emek piyasası, eğitim, mobilizasyon, kariyer planlaması, tek başına yaşama yer almakla (Beck ve Beck- Gernsheim, 2012, s. 63) birlikte bütün bunlar, günümüz yaşlı bakımında iki kat, üç kat daha fazla hissedilmektedir. Bu etkiler toplumsal yapıda değişimlerin meydana gelmesine yol açmakta ve aile kurumuna da yansımaktadır. Çünkü ailenin toplumda ekonomik, eğitim, din, siyaset gibi pek çok kurumla doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkisi bulunmakta ve bu da ailede hissedilir bir etkiye yol açmaktadır. Modern dünyayla toplumsal yaşamın her alanına nüfuz eden dönüşümler aile kurumunun da yeni biçimler kazanmasına yol açarak hem bazı işlevlerini kaybetmesine hem de yeni işlevler kazanmasına neden olmaktadır.

Yaşlılık ve maneviyat alanlarında bireyselleşme süreçleri ve sekülerleşmenin, yaşlı bakım kalıplarını değiştirdiği düşünülmektedir. Bireysel özerklik ve kendi kendini gerçekleştirme öncelikli hale gelirken, kiliseye ve toplumsal normlara bağlı olan görev ve taahhütler ikinci plana atılmıştır. Yaşlı bireyin evin danışılan, hürmet edilen, saygı duyulan ve tüm istekleri eksiksizce yerine getirilen yaşlı bakım uygulaması olan geleneksel modelde görevler ve roller keskin hatlarla birbirinden ayrılmıştır. Ancak ilerleyen dönemde yaşlı bireye bakmanın ailenin diğer üyelerinin hareket alanlarını kısıtladığı, onları çalışamaz hale getirdiği haliyle kentli yaşamın alanında değişim zorunluluğunu getirmiştir. Devam eden serbestleşme ve yaşam biçimlerinin bireyselleştirilmesi bu sürecin göstergeleri arasındadır (Van de Kaa, 1987, s. 6). Hem bireyselleşme hem de sekülerleşme, toplumu modernleştirmenin önemli süreçlerindendir. Modernleşme hem geniş hem de çelişkili bir terimdir, ama genellikle çağdaş modern toplumun yapısını şekillendiren çeşitli gelişmeleri kucaklamaktadır. Geleneksel yapıdaki ilişkilerde söz

konusu olan akrabalık bağları zayıflamıştır. Geleneksel geniş aileden çekirdek aileye dönüşüm aşlında aile içi ilişkileri ve akraba ilişkilerini etkilemiştir. Günümüzde eşler arası anlaşmazlıklarda, aile büyüklerinin araya girmesi, ekonomik ve sosyal sıkıntılar yaşayan akrabalara yardım yapılması gibi vb. şeklindeki bazı ara sistemler ortadan kalkmıştır (Tekin, 2011, s. 235-237).

Akılclılaştırma, sanayileşme, şehirleşme, uzmanlaşma, farklılaşma gibi modernleşme süreçleri, geleneksel toplumu modern toplum haline gelme de kademeli fakat geri dönüşü olmayan koşullarla karşı karşıya getirmiştir. Devamında ise 20. Yüzyılın sonunda, sürekli tekrarlanan yeni bir döneme de girilmiş oldu: Modernleşme, aile ve dini kurumlardan siyaset kurumlarına yetki devri olarak anlaşılabilirken, post modernleşme, "din ve devletten uzak" bir otoriteye, yani bireye geçiş anlamına gelmektedir (Inglehart, 1995, s. 384-385).

Inglehart 1970'li yıllarda post-modern olarak tanımlanan toplumlarda meydana gelen değişimleri değerler sistemindeki farklılıklarla açıklamaya çalışmıştır. Bu konuyla ilgili ölçekler geliştirmiştir. Batılı toplumlardan başlayan dönüşümlerin, ekonomik ve fiziksel güvenliği kapsayan materyalist formlardan; bireysel özerklik, bireycilik, özgürlük ve kendini ifade etmeyi kapsayan post-materyalist değerlere doğru kaydığı kanısındadır. Yeni tür değer yargılarının, bireysel tutumların, cinsiyet ilişkilerinin, dinsel yönelimlerin, çocuk yetiştirme ile ilgili tutumların dönüştüğü iddiasında bulunarak bunu tezinin merkezine yerleştirir. Inglehart ve meslektaşlarının yürütmüş oldukları araştırma sonuçlarına göre ülkeler, ekonomik olarak büyüdükçe refah düzeyleri artmakta, bu durumda da bireylerin değer algısı, ekonomik refaha göre şekil değiştirmektedir. Bu süreç onların bakmakla yükümlü olduğu aile büyüklerini huzurevlerine aktarmalarını getirmektedir. Bir başka deyişle, ekonomik refah düzeyinin artmasına koşut olarak değer yargıları da değişebilmektedir. Inglehart'a (1995) göre materyalist değerleri benimseyen bireyler, güçlü bir ekonomiye, kendilerini güvende hissetmeye, savunma gücüne, asayişe önem verirken; post-materyalist bireyler yaşamlarında bireysel özerklik, çevresel farkındalık, kendini gerçekleştirme gibi yaşam kalitesini belirleyici unsurlara öncelik vermektedir.

1981 yılında 25 ülkenin katılımıyla başlayan sonraki yıllarda neredeyse her ülkede yürütülen değişen değerleri, sosyal ve politik yaşamı inceleyen Dünya Değerler Araştırması'nın 1995-1998 yıllarında yapılan üçüncü dalgasının Türkiye ayağında bireylerin kendi hayatları üzerinde söz

sahibi olup olmadıklarını, kendi kararlarını vermekte, seçimlerini yapmakta özgür olup olmadıklarını ölçmeye çalışan soruya verilen yanıtların 10 üzerinden ağırlıklı ortalamasının 4.45 olduğu belirtilmiştir. 2005- 2009 yıllarını kapsayan beşinci dalgada ağırlık ortalama 7.41 ve 2010-2014 yılları arasında yapılan altıncı dalgada ise ortalama 7.35 olarak hesaplanmıştır.³³ Benzer sonuç Yılmaz Esmer'in koordinatörlüğünde yürütülen Türkiye Değerler Atlası (2012) çalışmasında da gözlenmektedir. Bireylerin kendi hayatları üzerinde özgür iradeye sahip olduğunu düşünenlerin ortalaması 10 üzerinden 7.30'dur. Başka bir deyişle bireyler kendi kararlarını vermekte özgür olduklarını düşünmektedirler. Özellikle kentlerde yaşayanların kırdaki oturanlara kıyasla kendi hayatlarına ilişkin konularda daha özgür kararlar alabildikleri sonucuna ulaşılmıştır. Böylece bireyler nasıl davranacakları konusunda sıkı bir şekilde normlara bağlı kalmaksızın bağımsız hareket edebilmişlerdir.

Goode (2003: 20) ise en yaşlılardan gençlere doğru ailenin kuşaklararasıda devam eden geleneksel kontrol bağlarının zayıfladığını üç nedene dayandırarak açıklamaktadır. İlk olarak yeni düzende bireyler yaşamlarını topraktan değil, işlerinden kazandıkları parayla sürdürmektedirler. İkincisi, bireyler aynı aileye mensup olsalar bile, birbirlerine karşı gösterdikleri rekabet sayesinde yaşamlarını kazanmaktadırlar. Son olarak yeni sistemde ücretler aileye değil, bireylere ödenmektedir. Bu sosyo-ekonomik kurallar, sanayi öncesi toplumlarda geçerli olan kurallara aykırı olsa da, kademeli olarak zamanla yaygınlık kazanmıştır. Başta kurallar olmak üzere, aile büyükleri tarafından denetlenen ve kısıtlanan aile üyeleri bu kurallara ters düşen bazı kararlar ve eylemlerde bulunmuşlardır. Sonuç olarak Goode, söz konusu değişimler sonucunda dünyada aile içinde geleneksel kontrol bağlarının nasıl zayıfladığını ve bireyin kendisini saran otorite bağlarından nasıl sıyrıldığını açıklamaya çalışmıştır. Bu geleneksel anlamda yaşanan değişimde, bireylerin bağımsız eylemlerinin kapsamını arttırmış olsa da, çoğu kez modern bireylerin geleneksel toplumlardaki insanlardan daha güçsüz olduğu görüşü de yaygınlık kazanmıştır.

Giddens'a (2014: 17) göre yeni kişisel hayat alanlarının ilk örnek olarak saf ilişki ortaya çıkmıştır. Saf ilişkilerde dışsal kriterler ortadan kalkar, ilişki sadece bireylere sunabileceği karşılıklar nedeniyle devam eder. Güven de bireyin kendisini karşı tarafa açmasıyla, geriye kalanları ilişkiye dâhil etmeden sağlanabilir. İlişkiler, akrabalık, toplumsal yükümlülükler veya geleneksel zorunluluklar gibi ölçütlere dayandırılarak yaşanmaz. Modern toplumdaki bireyler

³³ www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp Erişim tarihi: 01.09.2019

böylece güçsüzlük, kuralsızlık ve anlamsızlık duygularıyla karşılaşarak bir nevi yabancılaşma durumunu da yaşamaya başlamışlardır. Haliyle yaşlı kişinin hayatının bir yerinde aileden kopup yeni bir düzene girmesi anlamına gelen huzurevlerinde yaşama fikri soğuk bir düş etkisi oluşturmaktadır. Bu yeni toplumsal yapı yaşlıyı yalnızlaştırabilir. Yaşlı birey tek başınalığını yaşama sürecinde dua³⁴ gibi ritüeller başta gelmek üzere dini veya kurumsal bir dine bağlı kalmaksızın manevi olarak kendini iyi hissetme ve bu duruma rıza gösterme açısından maneviyata yönelecektir (Müftüler, 2016, s. 9).

Yaşlı bakım uygulamalarının değişimi ile ilgili yapılan çalışmalarda modernleşme süreci ile birlikte geleneksel aile yanında bakım yerini kurumsal yapı olan huzurevlerinde bakım uygulamasına bıraktığı, bireysel hakların ve bireysel özerkliğin artması sonucunda yaşlı bakımevlerine ilginin de giderek artacağı gibi öngörüler yer almıştır (Müftüler, 2016). Nitekim yapılan 2018 TUİK verilerine göre, Türkiye’de %84.2 çekirdek aile ve %15.8 geniş aile vardır.³⁵ İnsanlar yaşlanınca %55 çocuklarının yanında kalmayı, %17.8 evde bakım hizmeti almayı ve %9.3 huzurevini tercih ettiği belirtilmektedir (Koç, vd. 2012, s. 279).

Yaşlıların aile bireyleri yanında kalma talebi öne çıkmaktadır. Büyükbabalık ve büyükannelik rolüne sahip yaşlılar torunlarıyla vakit geçirmeyi yeğlemektedirler. Neugarten’e (1968) göre, orta yaş döneminde büyükannelik ve büyükbabalık rolleri kazanılır, birikimler torunlara aktarılır. Torunlar ile ilişkiler çeşitlilik gösterir çünkü torun biyolojik yenilenme ve biyolojik süreklilik duygusu veya “artık genç değilsin” imajı vermektedir. Büyükanne ve büyükbabalık tarzı da kişiye göre değişmektedir; resmi, eğlence arayan, zorunlu ebeveyn, uzak figür veya aile sağduyusu, vb. Torunu sevmeye ve hoşgörü, oyun arkadaşı olma, toruna bakma, sadece tatillerde görüşme veya torun ile otoriter ilişki tercih edilebilir (İlhan, 2012, s. 256-257). Toplumumuzda büyükannelik veya büyükbabalık rolünün genelde yaşlıya olumlu enerji verdiği anlaşılmaktadır (Durak, 2012, s. 285-292, 300).

Bireyci kültürleri bireyin tekliği, özerkliği, kendini yönetmesi, seçimlerinde özgür olması gibi nitelikleri kapsadığını ortaya koymuştur. Doğu Asya toplumları ise karşılıklı bağımlılık, uyum, güven, yardım gibi toplulukçu özelliklerle açıklamıştır (Triandis, 1995). Bu konuda görüş bildiren diğer bir önemli düşünür Hofstede’ye göre (1980), bireycilik bireyler arası bağların zayıf

³⁴ Vergote’a (1999, s. 241) göre “dua, köklü bir bağımlılık duygusu ile güven duygusunu içermektedir. _nanan insana göre bütün çareler tükense bile Allah’ın çaresi tükenmeyecektir. Çünkü Onun iradesi imkânsız olanı mümkün hale getirebilir.”

³⁵ <https://www.turkiye.gov.tr/turkiye-istatistik-kurumu-baskanligi-tuik> Erişim tarihi: 01.09.2019

olduğu, “ben” anlayışının hâkim olduğu, özerkliğe vurgunun yapıldığı, hazzın ön planda olduğu toplumlardır. Toplulukçuluk ise, “biz” anlayışına sahip, kolektif yapının bulunduğu, toplumsal değişimin yavaş olduğu, bireyin geri planda kaldığı, grubun kararlarının ön planda olduğu toplumları kapsar. İmamoğlu (1995) karşılıklı bağımlılık modeli çerçevesinde ayrışma ve bütünleşme süreçlerini dengeleyecek “dengelenmiş toplumsal birey” modelini önerir. Denge modelinin temelinde, doğal düzenin, “ayrışmış öğelerin karşılıklı bağımlılık ilişkisi içinde bütünleşmesiyle ortaya çıkan” dengeli bir sistem oluşturduğu varsayımında bulunur (İmamoğlu, 1995, s. 48). Bu modele göre, bireyin psikolojik gelişimi hem sosyal çevreleri içinde ayrışmasını hem de onunla bütünleşmesine yol açmaktadır. Birey bir yandan içinde bulunduğu aile, toplum ve kültürle bütünleşmesini sağlayıcı, inanç, duygu ve davranış şekillerini öğrenip, ilişki ağları kurarak toplumsallaşırken, diğer yandan kendine özgü niteliklerini geliştirerek ayrışmak ve bireyselleşmek durumundadır (İmamoğlu ve Gültekin, 1993, s. 34). Modele göre dengenin ayrışmadan yana bozulması veya kişinin bütünleşmeden ayrılmasıyla bazı Batı ülkelerinde gözlemlendiği gibi toplumdan kopuk, aşırı bireyci kimliklerin oluşmasına ortam sağlamaktadır. Bu durum bireysel üretkenlik açısından verimli olsa da kendini toplumdan kopuk hisseden bireylerin sosyal ilişkilerinde sorunlar yaşanabilir. Diğer yandan dengenin bütünleşmeden yana bozulması yani kişinin ayrışmadan bütünleşmesiyle bazı Doğu ülkelerinde olduğu gibi topluma bağımlı aşırı toplulukçu kimliklerin oluşması beklenebilir. Dolayısıyla bu durum toplulukçu kimliklerin kişinin bireysel gereksinimlerini doyurulmasını ve yaratıcılıklarının ortaya konmasını engelleyebilir (İmamoğlu ve Gültekin, 1993, s. 35).

Türkiye'nin heterojen etnik ve dini yapısı sebebiyle Batı bölgelerine göç eden nüfus, kırsal kesiminin yanı sıra belirli kültürel ve sınıfsal geçmişi olan göçmenleri de kapsar. Göç, heterojen sosyal ve kültürel grupların hızla büyüyen kentsel alanlarında karıştığı anlamına gelmektedir (Erder, 2002, s. 117). Çokkültürlü ve dinamik bir toplum olan Türkiye'de zengin ve çeşitli aile tiplerinin varlığı sonucunda ailevi ilişkiler özellikle dikkat çeker. Kentsel orta sınıf ailelerinin yanı sıra, modern öncesi ve modern sonrası gibi aile türleri ve ailevi ilişkiler çeşitliliği izlenebilir. Bu çeşitliliklere rağmen, kamuya açık söylemler, tipik bir Türk ailesinin benzer, istikrarlı ve sosyal açıdan koruyucu ve destekleyici bir kurum olarak gösterilmesine devam etmektedir (Erder, 2002, s. 120). Türkiye'de aile ve akrabalık ilişkileri, aile ve sülale üyelerine özellikle de yaşlı üyelerine ekonomik ve sosyal destek sağlayan kurumlar olarak temel bir rol oynamaktadır. Kentleşme gibi derin ekonomik, sosyal ve kültürel yeniden yapılandırma dönemlerinde bu

ilişkiler bireylerin travmatik olarak değişen koşullarla başa çıkma yolları olarak daha kritik ve stratejik hale gelmektedir (Erder, 2002, s. 126).

Toplulukçuluk-bireycilik ekseninde devam ederken, Türkiye’de hanelerde genel olarak çekirdek aile yapısı gözlenmektedir (Delaney, 2017; Timur, 1972). Bununla birlikte çekirdek aileler, yakın akrabalar arasında yakın bağların, sosyal desteğin ve etkileşimin bulunduğu ve fiziksel olarak da birbirine yakın geniş aileler gibi işlemektedir (Ataca, 2013). Bireyler, akrabalar arasında sık sık etkileşime girerek -ilişkisellik kültürü- içinde büyürler (Kağıtçıbaşı, 2010). Türk kültüründe, aile ilişkileri yüksek düzeyde maddi ve manevi etkileşim ile karakterize edilir. Kırsal bölgelerde yaşayan aileler, çocuklarını maddi katkılarından ötürü ailenin refahına etki ettiği düşüncesi üzerinden değerlendirmektedir. Bir dereceye kadar, çocuklar halen işgücü potansiyeli sunmaları nedeniyle değerlidir. Ancak daha da önemlisi, çocuklardan yaşlılık döneminde ebeveynleri ile ilgilenmeleri beklenmektedir. Geleneksel toplumsal yapıda yaşlıların bakımı için kamuda yapılan düzenlemeler olmaksızın, yaşılanan ebeveynlerin başvurduğu stratejilerden biri çocuklarına bağımlı kalmasıdır. Buna göre, çocuklar ebeveynlerine karşı büyük bağlılık, saygı ve sadakat içerisinde yetiştirilmektedir. Geleneksel Türk ailesinin bu özelliği “kolektivist” bir kurum olarak sınıflandırılması gerektiği ve bir -ilişki kültürü- olarak Türk kültürünün özelliklerinden biri sayılmaktadır. Sosyal psikoloji literatüründe son yıllarda genellikle “bireycilik-kolektivizm” olarak etiketlenen kültürel boyut hakkında çok kapsamlı bir tartışma yapılmıştır. Bireycilik, kişinin bireysel çıkarlarını grup çıkarlarından öncelikli görme ve kendisini biricik ve ayrı olarak algılama eğiliminde olduğu kültürel düzenlemeleri tarif ederken; “kolektivizm” kişinin grup (aile) çıkarlarını kendi çıkarlarından öncelikli görme ve kendisini ayrı bir bireyden çok, öncelikle bir grup üyesi olarak algılama eğilimini tarif eder (Sunar, 2002, s. 230).

Türk kültürü bireycilik-kolektivizm sürekliliği üzerinde nerede bulunmaktadır? Daha önceki araştırmalar, kolektivist uca daha yakın bir şekilde yerleştirilebileceğini öne sürmüştür. Bununla birlikte, 1990’lı yıllarda başta kentsel örneklerle yapılan araştırmalar, iki uç arasındaki orta noktada bulunduğu daha doğru bir tespit olduğunu ortaya koymuştur. Bu durumda, kentlerdeki örneğin çocuk yetiştirme uygulamalarının bireysel ve kolektivist uygulamaların bir karışımı olması beklenmektedir. Farklı ekonomik koşullar altında aile tiplerinin sınıflandırılması da benzer bir ayrıma neden olabilir. Temel üretim birimi tarım olan ekonomiden, kentsel ve endüstriyel ekonomiye geçiş ailenin dolaylı olarak da yaşlı bakımında değişmesinde büyük bir role sahip olmuştur (Sunar, 2002, s. 230). Ayrıca Boratav da (2004), tarımsal yapının uygun bir

şekilde sermayeye eklendiği bazı gelişmiş ülkelerden farklı olarak, Türkiye'de tarımın endüstrileşmesinin köylülüğün tasfiye edilmesine neden olduğunu savunmuştur. Daha toplulukçu bir yönelimden daha bireyci bir yöne doğru ilerleyen bir kültür resmedilmektedir. Birçok açıdan, Türk orta sınıf ailesi, en azından şimdiye kadar, hem toplulukçu hem de bireyci kültürünün daha olumlu olan özelliklerinin bir kısmını sentezlemiştir. Bu sentezin çok ileride değişmeden devam edeceği ihtimali düşük olmakla beraber, kentsel ailelerin mevcut durumunun karmaşık, dinamik bir değişimin ve istikrarın ürünü olduğu söylenebilir (Sunar, 2002, s. 235). Bu açıklamalardan sonra Türkiye'ye baktığımızda geleneksel bağlamda yakın akrabalar arasındaki ilişkiler son derece samimi olup çocuklar, evlenene kadar aileleriyle aynı evde yaşamaktadırlar. Evlilik de genellikle iki kişinin bir arada olması değil, iki ailenin birleşmesi olarak tanımlanmaktadır (Baştuğ, 2002). Tarihsel süreç içerisinde ailede meydana gelen yapısal değişiklikleri Kağıtçıbaşı'nın (2010) dile getirdiği gibi sadece modernleşme teorilerine bağlı olarak doğrusal bir hat üzerinden ilerleyerek açıklamak yanlış olacaktır. Bu değişimi etkileyen faktörler düşünürlerin belirttiği gibi endüstrileşme, modernleşme ve Batılılaşmanın çok öncesinde başlamıştır (Baştuğ, 2002; Kağıtçıbaşı, 2010; Lesthaeghe, 1983; Lesthaeghe ve Surkyn, 1988).

Aile yanında değil de huzurevlerinde yaşlıya bakım uygulamalarına geçişin modernleşme kuramlarının varsaydığı gibi sadece Batı modeline doğru olmayıp farklı şekillerde yaşanabilmektedir. Doğu Asya'nın toplulukçu kültürlerindeki hızlı ekonomik gelişmeler sonunda Batı'nın yalnızlaşan ve huzurevlerine yerleşen yaşlıya doğru bir değişim gözlenmemiş ve bu toplumlarda insan ilişkilerinde ve aile yapısında devamlı süregelen ilişkilerin mevcudiyetini gösteren çalışmalar yer almıştır (Kağıtçıbaşı, 2010, s. 110). Değişimi anlamak için de toplumların tarihsel süreçlerini analiz etmek, kültürel yapılarını incelemek ve bakımevlerinde kalan yaşlıların aile yapısına bakarak bu değişimin neden ve nasıl gerçekleştiğini anlamak gerekmektedir. Sanayileşme ve kentleşme Türkiye'de Batı toplumlarından daha sonra yaşandığı için, Türkiye hala yaşlıyı bir kültürel değer olarak görmektedir. Türkiye'de, yakın zamana kadar kırsal alanlarda çeşitli geniş aile tipleri bulunmaktaydı, haliyle yaşlıya bakmak bir görev olarak kabul edilmekteydi. Bu yaşam düzeni, yaşlının hem psikolojik hem de maddi açıdan diğer aile üyeleriyle ilişki kurmasını gerektirmiştir.

Sargut (1994), Hofstede'in (1980) dünya genelinde yaptığı çalışmadan yola çıkarak Türkiye'nin daha az bireyci olduğu, toplulukçuluğa daha yakın olduğu sonucuna ulaşmıştır. Sunar (2013) da

Türkiye’de kentli orta sınıf ailelerin diğer kesimlere kıyasla daha az toplulukçu olduğu ve onların daha fazla bireyci olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Bunların yanında Göregenli (1995), Türkiye’deki kültürel yapıyı toplulukçu ya da bireyci olarak sınıflandırmanın mümkün olmadığını, topluma özgü çeşitli değişkenler dikkate alınarak çalışmaların yapılması gerektiğini vurgulamıştır.

Sonuç olarak Türkiye yaşlı bakımında meydana gelen değişimin Batılı ülkelerden farklı olarak bir seyir izlediği söylenebilir. Türkiye’deki yaşlı bakım yapısına ilişkin değişimin önemli bulgulardan biri 1975’ten sonra ivme kazanan huzurevi sayısındaki artıştır. Bu değişim modernleşmenin görünür olduğu şehir hayatında belirginleşmiştir. Bireyselleşen şehirli ailenin yaşlıya bakmaya tahammülü az durumdadır. Öyle ki ailenin işlevlerinde meydana gelen bu değişim kapitalist ekonomik gelişme düzeyiyle açıklanmıştır.

2.5. Sekülerleşme

Modern olmak Marx’ın deyişiyle ‘katı olan her şeyin buharlaşıp gittiği’ (Talu, 2010, s. 144-145) bir evrenin parçası olmak gibi geleneksel ve dini olanın da yok olacağı savına dayanmaktadır. Seküler toplum dini olanın disfonksiyonel olmasıdır.

Gerek günlük kullanımda gerekse akademik yazılara yansımış şekliyle, laiklik ve sekülerleşme kavramlarının birbiri yerine kullanımının yaygınlığı bilinen bir durumdur. Ancak laiklik bilinen bu anlamın dışında bir anlam ihtiva etmektedir. Laiklik, daha çok siyasal bir anlamı içerirken, sekülerleşme bireysel bir mahiyeti içinde barındırmaktadır. Öyle ki Leon Duguit laikliği tanımlamasında bu ikili anlam kargaşasını gidermeye çalışmıştır. Laikliği devletle ilişkilendirirken yöneticilerin sevk ve idarede dini sayıtlara göre değil de mevcut yasal düzenlemeye göre hükümet etmesi olarak açıklamıştır. Yönetici ve memurların dindar olmalarına rağmen dini tutuculuğa düşmemesi laikliğe karşılık gelmektedir (Taplamacıoğlu, 1963, s. 132). Görünen o ki laiklik hukuk ve devlet teorisi yönünden ele alınmaktadır. Nitekim birçok düşünür de laiklik konusunda benzer yaklaşımı sergilemektedir (Eren, 2013, s. 575-576). Buradaki tanımlardan anlaşılan odur ki laikliğin iki işlevi vardır. Biri, devletin iş ve işlemlerinde dine dayanmaması, ikincisi de dini kabul edenler ya da etmeyenlerin her türlü dini tercihlerini değerlendirme konusunda devletin herhangi bir din ya da dindar lehine veya aleyhine taraf olmamasıdır. Sekülerleşme ifadesi ise laikliğin içerdiği siyasal anlamın dışında toplumsal ve bireysel bir anlamı ihtiva etmektedir. Toplumsal boyutta bireylerin dini referans alıp almamaları

olarak özetlenebilecek bir anlamı içermektedir. 19. yüzyıl 'da İncil eleştirisi yapan Feuerbach'un dine yaklaşımı serbestlik olması yönünde olmuştur. İsteyen İncil'e inanır istemeyen inanmaz demenin toplumdaki bireyi hedef alan seküler bir bakış açısı olmuştur (Feuerbach, 2004, 120-140).

Batı dillerinde seküler terimlerinin kullanılışı 1848 yıllarına dayanmaktadır. Bu alanda ilk kullanımı da Halyoak yapmıştır (Taplamacıoğlu, 1963, s. 131; Albayrak, 2018, s. 11). Buradaki tanım gereği modernleşmeyle birlikte dinin toplumsal hayattaki görünürlüğünün azalması sekülerleşme olarak tarif edilmektedir (Albayrak, 2018, s. 19).

XIX. yüzyıldaki hâkim evrimci yaklaşım, gelişmekte olan sosyal bilimler alanında önemli bir etkiye sahiptir. Dinin varlığın ilkeleri olarak kabul ettiği Âdem-Havva kıssasına karşın Darwin Teorisini kullanmıştır. Bu teorik çalışma da sosyal bilimcileri etkilemiştir. Gelişen bilimsel çalışma ve değişen toplumsal yapının tezahürü olarak dinin her geçen gün gerileyeceği ve nihayetinde ortadan kalkacağı tezi sosyal bilimlerde sık sık rastlanır olmuştur (Bauberot, 2008, s. 83). Öyle ki, Auguste Comte, Emile Durkheim, Max Weber, Karl Marx ve Sigmund Frued gibi modern sosyal düşüncüyü etkileyen isimler sanayi/bilim toplumun gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla dinin önemini yitireceğini savunmuşlardı (Albayrak, 2018, s. 12).

İlk dönem modern toplum tasavvurunda bulunan klasik sekülerleşme yaklaşımının temsilcileri (Comte, Feurbach, Durkheim, Marx, Weber, Freud gibi.) tarafından bilim karşısında din kaçınılmaz olarak gerileyecektir. Bu yöndeki çabalardan biri de Darwin'in teorisinin etkisiyle Kutsal Kitaplardaki yaratılış hikâyeleri geçerliliğini yitireceği savı olmuştur (Albayrak, 2018, s. 14). Nitekim klasik yaklaşımın temsilcilerinden Bryan Wilson, 1966'da ilk baskısı yapılan "Religion in Secular Society" adlı kitabında Batı toplumlarında dinin etkisinin azaldığını büyük bir coşkuyla ilan edecektir (Wilson, 2016, s. 11).

Dünyevileşme olarak da kabul edilen sekülerleşme paradigmasının merkezinde rasyonelleşme, farklılaşma ve bu dünyaya ait olma vardır (Kirman, 2010, s. 123-125). Klasik sekülerleşme teorisyenleri ise, bireyselleşme, rasyonelleşme, bürokratikleşme, yapısal farklılaşma sürecinde dinin önemini yitirmesine yol açan temel etmenler olmuştur.

Sekülerleşme savunusuyla öne çıkan isimlerden Steve Bruce (2002), kamusal alanda az görülmeye başlayan dinin insanlar arasında da az teveccüh edilmesinde etkili olduğunu iddia edecektir. Dine olan ilginin azalmasının kamusal alanda görünürlüğünün azalmasını da birbiriyle

nedensel ilişki içinde olduğunu savunduğu üç olgudan hareketle vargısını temellendirmektedir. Dinin devlet ve ekonomi üzerindeki etkisinin azalması, dini pozisyonların toplum nezdinde öneminin azalması ve dini ritüellerin gereği olan ibadetlerin gereğini yapma iradesinde gevşeklik gösterilmesi dinin görünürlüğünü azaltmıştır (Bruce, 2002, s. 3).

Ayrıca sekülerleşmenin evrensel ve kaçınılmaz olduğunu savunmayan Bruce; savunduğu şeyin sekülerleşmeden kaçınılmazlık değil geri dönülmezlik olduğunu söylemektedir, benzer şekilde her yerde dini geçerliliğin aynı hızda gerilemeyeceğine değinmektedir (Bruce, 2002, s. 5-16).

Geri dönülemezliğin temelinde ise modern toplumun vazgeçilmez unsurları arasında yerini tutan sekülerleşme geleneksel inançları akla daha az yatkın bir durum olarak kabul etmeye devam etmesidir. Yaşam dünyasının çeşitlenmesiyle, dini semboller belli bir kesimin elinde ve yönetiminden alınmıştır. Şehirleşme bireyci anomik bir dünya inşa etmiştir. Teknoloji her şeye kadir Tanrı fikrini daha az gerekli ve akıl dışı bir kalıba sokarak, insanlara kendi çevreleri üzerinde daha fazla denetim sağlama imkânı sunması bu sayıltıyı doğrular niteliktedir (Kirman, 2010, s. 126).

Sekülerleşme, Max Weber ile ifadesini bulan toplumun rasyonelleşme kavramıyla ifade etmeye çalıştığı olgunun bir ölçüsü olarak kullanılageldi. Weber'e göre dünyanın büyüden arınması sekülerleşen bir dünyayı ortaya çıkaracaktı. Bu arınma için toplumsal yapılarda dinin mihenk taşı olmaktan çıkıp hatta mümkünse tamamen yaşam alanından çıkması hayal ve tahayüzyılül edilmiştir. Bunun olmasının şartını da rasyonelliğin tüm toplumsal alanlara yayılmasına bağlamıştı.

Böylelikle sekülerleşmeyle din kurumunun etkisinin azalacağı ve zamanla da ortadan kalkacağı, bilimin ve bilimsel anlayışın egemen olacağı, bu çerçevede deneye dayalı (ampirik) olarak doğrulanamayan hususların ortadan kaybolacağı şeklinde bir temenni ihtiva etmiştir. Ancak bu genel ve evrensel savunu yerini dinin aslında kaybolmadığını ancak eskisi gibi siyasete, topluma ve bireye hükmetmeyeceği tesellisinin avuntusu kalmıştır.

Sekülerleşme teorisinin modern toplum inşasında abartılı ve evrensel temalarla bezenmesi, toplumlar arasındaki farklılıkları göz ardı etmesi, kurumsal din ile yerel dinleri bir sayması, nihayetinde de dinin görünürlüğünün bir nedene bağlanması (rasyonel akla) gibi nedenlerden dolayı disfonksiyonel olmuştur.

Bu kurtarma çabasından mı yoksa gerçeği görmenin entelektüel tecellisi mi bilinmez 1960'lara gelindiğinde Berger bu durumu itiraf edecektir. Modern toplumun klasik teorisyenlerinin yanıldığını yüksek perdeden dile getirecektir. Sekülerleşmenin evrenselliğine ve dinden uzaklaşan toplum savına yaptığı eleştirileri din sosyolojisi için önemli bir başvuru düşünürü olacaktır. 1960'lara gelindiğinde yapılan nicel araştırmalar gölgesinde insanların büyük bir kısmının dine saygılı olduğu ve önemli bir diğer kısmında dindar olduğu anlaşılmıştır (Berger, 2013, s. 2).

Casanova (1994), benzer bir çıkarımla tüm ülkelerin dindar olmayacağını belirtmekle beraber batılı büyük düşünürlerin ana fikrinden uzaklaşmayacaktır. Öyle ki sekülerleşen tüm değişkenler yerine kısmi bir sekülerleşme savunusu yaparak üç tür sekülerleşmeden bahsetmektedir. a-) Dini kurumların dinden arınmasını temsil eden sekülerleşme, b-) bireylerin ibadetlerinde fark edilir derecede düşüşün olmasını temsilen sekülerleşme ve son olarak da c-) dinin bireyin vicdanına hapsedilmesi gibi marjinalleşen dindarlık anlamında sekülerleşme olduğunu belirtmektedir (Casanova, 1994, s. 211). Bu üç farklı sekülerleşmenin de toplumdan topluma değişiklik göstereceğini belirterek ilk dönem sekülerleşme teorisyenlerinin genelleyici tutumunu takınmadığını göstermektedir. Tek bir seküler toplumdan bahsetmek yanlıştır diyerek klasik seküler yaklaşımı terk edecektir.

Berger ile başlayan sekülerleşme eleştirisi ivme kazanmış ve sosyal hayatta dinin daha genel ifadesiyle maneviyatın etkisi devam etmektedir. Öyle ki hastane, huzurevi, çocuk bakımevi, rehabilitasyon merkezleri ve cezaevi gibi sosyal alanlarda manevi destek hizmet talebi artmıştır. Böylece modernleşme sürecinin yaşandığı ortamlarda zorunlu ve eşzamanlı olarak dini katılımın, kamusal hayatta dinin etkisinin ve kişisel dini inancın her birinde düşüş yaşanacağı düşüncesinden uzaklaşmıştır (Albayrak, 2018, s. 17).

Kurumsal anlamda bir gerilemeye uğradığını yineleyen Peter Berger bireysel açıdan bir teveccühün ivme kazandığını belirterek, bu yönde kategorik bir ayırım yapmaktadır. İki farklı alana nüks eden dinin bu alanlardan biri olan kamu ve kültür alanlarının dini kurumlar ve sembollerin egemenliğinden çıkarıldığı süreç olan yapısal sekülerleşme gerçekleşme fırsatı bulmuş ancak diğer taraftan bilincin sekülerleşmesi olan öznel veya bireysel sekülerleşme çabaları devam etmiştir (Kirman, 2010, s. 131). Benzer bir yaklaşımla Thomas Luckmann da modern dünyadaki din olgusuna dinin geleneksel-kurumsal modeli ile bireyde yoğunlaşan öznel

anlam evreni şeklinde temel iki alan üzerinden ele almakla düalist bir din anlayışından hareket edecektir (Luckmann, 2016, s. 34).

Modernizmin önemli bir unsuru olan sekülerleşmenin teorisyenlerine göre dinin çöküşü kaçınılmaz ve geri döndürülemezdi. Ancak 1960'lara gelindiğinde Peter Berger, Thomas Luckmann ve Bryan Wilson tarafından öne sürülen teoriler ile sekülerleşmenin bir din dışılık anlamının ve toplumun rasyonelleşmesi ile dinin ortadan kalkacağı sayılıtısının geçerliliğini yitirdiğini, ampirik verilere dayanarak deklare etmişlerdir. Bu eleştiriler teorik ve felsefi bir söylem olmaktan çok dönemin mevcut durumlarının tezahürü olduğu altı çizilerek vurgulanacaktır.

Özelikle, İkinci Dünya Savaşı sonrası bilimin kaos yaratan ve yıkıma sebep veren buluşlarından dolayı dine yönelme olmuştur. 1964'te II. Vatikan Konsili'nde Papa 23. John'un, dinin modern toplumsal şartlara uygun olması gerektiği, dolayısıyla güncellenmenin zorunlu olduğu şeklinde yapmış olduğu açıklama dinin görünürlüğünün artırılmasına yönelik yüksek perdeden bir girişim olmuştur (Kirman, 2010, s. 133).

Toplumu açıklayan kavramlaştırmaların ilgili toplumda yaşayan sosyal bilimcilerce üretilmiş olması kayda değer bir yaklaşım olmuştur. Sekülerleşmeye alan araştırması çerçevesinde bakan ve Türkiye'deki dünyevileşme sosyolojisini; Göle, Kuru, Kirman, Mardin, Tekin ve Amman gibi sosyal bilimciler üzerinden analiz eden Aydınalp (2018), "dışlayıcı-pasif laiklik", "çoğul modernlikler" ve "açık-örtük sekülerleşme" yaklaşımlarının Türk din sosyolojisinde, dünyevileşmeyi açıklayan üç kavramsal araç olarak ortaya çıkartmıştır. Bu kavramsal araçlar Türkiye modernleşmesini açıklamada yaygın olarak kullanılmaktadır. Dünyevileşme sosyolojisinin daha net görülmesinde ayrıca kolaylık sağlamaktadır. Aydınalp (2018), "özerk dünyevileşmeleri", "ekonominin tetiklediği mekân ve zaman sıkışmaları yaşanan kent hayatı içinde, içe dönük özgürlük ve bağımsızlık arzusu, dışa dönük geleneksel dinî normlardan "ölçülü" bir soyutlanma, çevre etkisinden ziyade vicdanıyla uyumlu tercihler arama, şahsi düzen ve sınırları muhafaza kaygısı içinde nesneleşmeyi reddetme, bütünsel dinî kültürü dikkate alarak, öznenin hangi dinî desen içinde nasıl bir pozisyonda kalacağını özel şartlarına göre kendisinin belirlediği bir süreç" şeklinde açıklamıştır (Aydınalp, 2018, s. 220). Böylece Türkiye'de görülen sekülerleşmenin geleneksel ve modern olanın bir aradalığından söz edilebilir.

Baumann günümüz modern dünyasını akışkan olarak tanımlarken, birçok şeyde olduğu gibi yaşlılık ve maneviyata yönelim konusunda da değişimin yaşandığını belirtmiştir. Modernliğin rasyonel dünyasında birey, “maneviyat” ile karşılaştığında korkuya kapılma hali yaşar, çünkü maneviyat da diğer alanlar gibi belirsizliklerin bulunduğu, duygusal iniş çıkışların yaşandığı bir alandır. Ancak bu etkenler manevi boyutu sürekli beslerken, akli ise daha belirgin bir alanda var olmak istemektedir (Baumann, 2015, s. 220). Sekülerizmin modern toplum tasavvurunda yaşlı bakım uygulaması katı kurallı ve beton yığınları içinde gerçekleşen maneviyattan uzak bir bakımı inşa etmektedir. Geleceğin yaşlısı olacak bugünün gençleri için gelecek karanlık ve soğuk görünmektedir. Bu nedenle yaşlı bakımı müphem bir alandır, modern toplumda rasyonel olmayan unsurlar ve bu müphemlik başa bela açmıştır (Baumann, 2005, s. 100-118). Nitekim gerek yaşlı bireyler gerekse toplumsal beklenti maneviyatı da içeren bakım uygulamalarına rağbet etmektedir.

III. Bölüm

ARAŞTIRMANIN TASARIMI ve ARAŞTIRMA SÜRECİ

1. Araştırmanın Konusu

“Modernleşme Sürecinde Yaşlı Bakımı ve Maneviyat: İstanbul Ünal Özel Huzurevi Örneği” isimli bu araştırma, huzurevinde kalan yaşlıların maneviyata yönelimlerinin olup olmadığını açıklığa kavuşturmayı ayrıca yakın geçmişten günümüze kurum bakımının işleyişini, yaşlılık sürecindeki pratiklerden yola çıkılarak yaşlıların huzurevlerine dair düşüncelerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada bakımevlerinin modernleşme bağlamında geçmişten günümüze kadar geçirdiği belli başlı aşamalardaki değişimlere yer verilmiştir. Katılımcıların olgulara yönelik tutumları, düşünceleri ve değerlendirmelerini içerecek biçimde maneviyata yükledikleri anlam ve bunlara ilişkin deneyimleri açığa kavuşturulmuştur.

İnsanın gelişim sürecinde yaşlılık yeni bir merhale olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yeni dönemde kişi için bir alışma bir kabullenme yanında yakınları tarafından bakılma sorunlarının da ortaya çıktığı bir olguyu ifade etmektedir. Aile, modernleşme sürecinde yaşlının bakım yükünü üstlenmemekte, üstlenmek istemediği durumdadır. Bu nedenle üstlenecek bir ailesi olmayan yaşlının bakımını kurumsal bir yapı olan huzurevleri bu sorumluluğu üstlenmektedir. Çalışmanın odak noktası da burada ortaya çıkmaktadır: “huzurevlerinde yaşlı kişilerin manevi yönelimlerinin değişimi”.

Tarih boyunca sosyal bilimciler tarafından, toplumların bir “modern-geleneksel” “gelişmiş, az gelişmiş ve gelişmemiş” gibi bir sınıflandırmaya tabi tuttukları görülmektedir. Öyle ki birçok düşünür tarafından bu sınıflandırmalar için farklı adlandırmalar yapılmıştır. Birçok sosyal bilimci tarafından kullanılan sınıflandırma biçimi de gelişmiş veya gelişmemiş toplum ayrımı şeklinde olmuştur. İlerlemeci düşünceye göre, gelişmek ya da gelişmişlik modernleşmek için şart olmuş ve tüm toplumların gelişme sürecinin aşamalarını yaşamalarını şart koşulmuştur (Altun, 2002, s. 10-25). Bu durum modernleşmenin aynı zamanda bir insanlık idealini yansıttığı varsayımına dayandığı belirtilerek (Aron, 2000, s. 60-68) herkesin bu ideal için toplumsal dönüşüme ortak olması telkin edilmiştir.

Şimdiyi anlamak veya belirli bir dönemi anlamak için ortak paydaların olduğu geçmiş dönemdeki toplumların maddi ve manevi değerlerin mahiyetini karşılaştırma unsuru yaparak anlama, güçlü bir dayanağa bağlanabilir. 18. yüzyıl Batı Aydınlanmasını düşünce tarihinde büyük bir kopuş ve

devrim olarak gören batı merkezli yorumlar, bu açıdan Aydınlanmanın inandırıcılığına da zarar vermiştir. Öyle ki Dellaloğlu'nun (2007) tespitlerinde yerini bulan modern Batı aydınlanmasının insanlık için bir sıçrama olduğunu ama tek başına bir sıçrama olmadığı gerçeğini dile getirmiştir. Geçmişte farklı keşifler ve araştırmaların benzer sıçramaları sağladığı unutulmamalıdır. Haliyle aydınlanma sonrası dönemin üstün olduğu savı eksik kalacaktır. Oysa bu tür yaklaşımların temelinde içinde bulunan ortamın büyük değişmelerinin etkisinde aranmalıdır (Dellaloğlu, 2007, s. 9).

Modern toplumu oluşturan dinamikler batı merkezli bir bilginin devşirilmesiyle ortaya çıkmış ve sonrasında tüm dünyaya yayılmış bir bilgi olarak düşünülmesi, kabul edilemezdir (Sezgin, 2015, 165-176). Çünkü bilgi kümülatif bir nitelik arz etmektedir. Kartopu gibi bir noktadan başlayıp aşağı doğru inerek sürekli büyüyen bir birikim niteliğindedir. Bu kartopu üzerinden geçtiği birçok şeyi içine almakta ve her üzerinde geçtiği unsurun etkisiyle büyüyen dev bir kartopuna dönüşmektedir. Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni isimli geniş çaplı çalışmasında Bayram Ali Çetinkaya düşüncenin kümülatif bir unsur olması hesabıyla tek bir insan, toplum ve ülkenin eseri olmadığını ortaya koymaya çalışmıştır. Bir miras olarak kuşaktan kuşağa aktarılan bilgi insanlığın daha iyi konumlara ulaşmasında bir medeniyet ve kültür olarak sadece bir vasıta olmuştur (Çetinkaya, 2015, s. 13).

Modern toplum mevcut durumun üstüne çıkmak olarak çağcıl bir anlam ihtiva etmektedir. Modern olanın ön şartı akli başat alan bir geçmişinin olması gerekliliğidir. Akli başat alma da sadece modern döneme has bir durum değildir. Ancak duygusal ve inançsal etkenlerle değil de sadece aklın gereği ve getirisi sonucu araç üretmek modern döneme ait denilebilir. Üretilen bir aracın akıllıca kullanılması ve bundan kar elde edilmesi bu döneme atfedilir. Yani modern akıl pragmatist bir akıl olmakla farklılık gösterecektir (Berger, 2012, s. 76-80). Yararlı olan ve üretim süreçlerinde kar unsuru elde eden bir uzantıya sahip olması modern akılla ilişkilendirilecektir.

Modern dönemde seküler toplum oluşturma çabası profan bir toplum tasavvuru ile başlamıştır. Ancak dinin daha genel anlamıyla maneviyatın insan için biyolojik ve fizyolojik ihtiyaçlar kadar gerekli olduğu gerçeği zamanla ortaya çıkmıştır.

Modern toplumda tüm yapılarda köklü değişimler olmuştur. Bu değişimlerden insan davranışları ve yaşlıların bakımını üstlenen huzurevlerinde de olmuştur. Huzurevlerinde temel ihtiyaçlar yanında manevi ihtiyaçların da karşılanması gerektiği düşüncesiyle dini sohbetler ve ritüeller

yapılmış veya artırılmıştır. Böylelikle yaşlıların geri kalan yaşamları boyunca hayata dair olumlu ve mevcut durumlarını kabullenmelerini sağlayıcı telkinleri içeren manevi destekler yapılmaya başlanmıştır.

Modernleşme sürecinin bir uzantısı niteliğindeki sekülerleşmeden dönüldüğü kabul edilen manevi destek hizmetleri bir nevi “kutsala dönüş” (Arslantürk, 1998, s. 11) olarak adlandırılan dinin gerekli olduğu şeklinde bir durumun ortaya çıktığını da göstermektedir. Ancak bir farkla kutsala dönülmektedir (Berger, 2012, s. 76-80). Bakım hizmetlerine kutsala dönüşün yansıması kurumsal dine dönüş şeklinde değil de Manevi Bakım/ Spiritual Care/ Pastrol Care gibi dini de içine alan bir formda olmaktadır. Bu değişimin akabinde manevi bakım hastanelerde başlamış olup yaşlı bakım merkezleri gibi birçok alanda bakım hizmetleriyle beraber varlık göstermeye başlamıştır.

İlk dönem Modernleşme düşünürleri dine ve genel olarak maddi olmayan tüm unsurlara karşı cephe alınmasıyla seküler toplumu inşa etmeyi amaçlamıştır. Ancak bunun olanaklı olmadığı anlaşılarak maddi unsurlar dışında da bir gerçekliğin olduğu kabul edilerek, kutsala dönüş olarak da adlandırılan bir sürece girilmiştir. Tek Tanrılı kurumsal dinlere dönüşü temsil etmese de dinin veya maddi unsur dışı yaklaşımların kabul görmesi söz konusu olmuştur. Böylelikle sosyal bakım süreciyle dezavantajlı gruplara yönelik ihmal edilen manevi bakım uygulamaları toplumsal alanda görünür olmaya ve zamanla resmi bir boyut kazanmaya başlamıştır.

Bu çalışma, modernleşme sürecinde yaşlının bakım ve ihtiyaçlarına binaen oluşturulmuş huzurevlerinin yaşlı kişiye dini anlamda yeni bir şeyler katmasını veyahut yaşlı kişinin yerleştiği bu yeni ortamdan manevi yönelimlerdeki değişimi konu edinmektedir. Çalışmada yaşlı kişilerin mevcut durumlarına manevi destekle, geri kalan hayatlarına anlam katma adına dine yönelip yönelmedikleri görülmeye çalışılmıştır.

Modern toplumun ne olduğu konusunda birçok yaklaşım olduğu anlaşılmıştır. Bu yaklaşımları objektif bir bakış açısıyla ele alma çabası bu çalışmada esas alınmıştır. Modernleşme imgesinin ne olduğuna dair tarafsız bir tutum takınma çabası literatürde kim ne demiş bakılacak şartını doğurmaktadır. Ancak böyle bir çaba ile çok fazla detaylarda boğulma riski oluşacağından dolayı doğru temaya doğru yaklaşımlar kullanarak ulaşma çabası ilke edinilmiştir. Ayrıca nesnel bir sonuç için, araştırma temasının tüm değinilerine bakıp uygun olanlarından alıp alanda karşılığının olup olmadığını incelemesi hedeflenmiştir (Loo ve Reijen, 2006, s. 15-16). Bu araştırmada bu tip

bir yöntemin gereği olan hem literatür hem de alanda kavramların karşılığını görme çabası güdülmüş ve çalışmanın literatüre hangi açılardan katkı yapabileceği açıklanmaya çalışılmıştır.

2. Araştırmanın Problemleri

Nitel araştırmalarda, araştırma sürecinde problem ve alt problemler bazı farklılıklar içerebilir. Nitel araştırmalarda gerçek, tanınmaya, betimlenmeye, saptanmaya çalışılır. Neden sonuç, ilişki, fark gibi nelikler araştırmaya dahil edilmez; çünkü bu durumda neyin neden, neyin sonuç olduğu saptanamaz. Ayrıca problem cümlesi ve alt problemler araştırma süresince de değişebilir. Araştırmaya katılanların etkileri sonucu, problem ve alt problemler yeniden geliştirilip belirlenebilir. Nitel araştırmaların böyle bir özelliği vardır.

Araştırmaya yön veren temel problem, “Modernleşme sürecinde huzurevine yerleşen yaşlı bireylerin manevi yönelimlerinde değişme olmakta mıdır?”. Bu çalışma ayrıca şu alt problemlerden oluşmaktadır:

- 1- Yaşlı bireylerin huzurevine dair yükledikleri anlamlar nelerdir?
- 2- Yaşlı bireylerin huzurevinde kalmaya karar verme sürecine dair görüşleri nelerdir?
- 3- Yaşlı bireylerin huzurevinde iletişime dair görüşleri nelerdir?
- 4- Yaşlı bireylerin huzurevinde maneviyata ilişkin görüşleri nelerdir?
- 5- Yaşlı bireylerin aile üyelerinin manevi durumu ile ilgili görüşleri nelerdir?
- 6- Yaşlı bireylerin geçmişten günümüze maneviyatla ilgili görüşleri nelerdir?

3. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmanın konusu ve amacı göz önünde bulundurulduğunda yorumsamacı paradigmanın, konunun farklı boyutlarını derinlemesine ele alacağı düşünülmektedir. Genel olarak yorumsamacı yaklaşım, kişilerin kendi toplumsal dünyalarını nasıl oluşturduğu ve sürdürdüğüne dair anlayış ve yorumlara varmak üzere insanların doğal ortamlarında toplumsal olarak anlamlı davranışın doğrudan ayrıntılı gözlem yoluyla sistematik analizini kapsamaktadır (Neuman, 2016, s. 131). Yorumsamacı anlayışın ortaya koyduğu bilginin örgütlenmesi ve sunulmasında tek, en doğru bir biçim olmadığı görülmektedir. Bu minvalden hareketle sosyal bilimler, kendi doğasına özgü kavramlar ve araştırma yöntemleri ortaya koymuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 34). Yorumsamacı yaklaşımda teorilerden, inançlardan ve anlamlandırmalardan bağımsız bir dış gerçeklik bilgisi kabul edilemezdir. Nesnellik yerine öznel bakış açısı esas alınmaktadır. Bireyler, duyguları, inançları, düşünceleri ve anlamlandırmalarıyla gerçekliği inşa etmektedirler.

Kişinin kendinden bağımsız dış dünyada duran bir gerçeklik anlayışı kabul edilmemektedir. Bu tür bir gerçeklik anlayışı, doğa bilimsel yaklaşımı ve pozitivistliği esas alan fen bilimleri için söz konusu olabilir. Oysa sosyal gerçeklik insanların anlamlandırmaları yoluyla sürekli olarak yeniden inşa edileceğinden dinamik bir süreçtir (Kuş, 2012, s. 65). Yorumlamacı geleneğin temel ayırıcı niteliği doğa bilimleri ile kültür ya da insan bilimleri arasında temel bir farklılık göstermesidir. Doğa bilimleri anlamdan yoksun olan doğa olayları arasında ilişkileri genel geçer kurallar niteliğinde yasalar şeklinde açıklarken, kültür bilimleri insanı anlamaya, kavramaya çalışmaktadır. Yorumlamanın amacı tarihsel ve kültürel bağlamı içindeki insan eylemini anlamaktır. Bilginin öznesi ile nesnesi arasındaki güçlü bir bağ söz konusudur, bu ayrıştırılmaz, olayların öznelerin algılayışlarından bağımsız olarak anlaşılacakları kabul edilmektedir (Gökçe, 2012, s. 27). Sosyal olgular, sosyal davranışı belirleyen genellenabilir yasalar üretmek yoluyla değil, bir durumun kendine özgü boyutlarının ayrıştırılması ile anlaşılabilirliği kabul edilmektedir. Böylece olay ve olgulara ilişkin katı kurallar ve genellemelere varılmaz, ancak duruma göre çeşitlilik gösteren betimlemeler ortaya konması söz konusudur (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 34).

Nitel araştırma, dünyayı görünür hale getiren bir dizi yorumlayıcı, materyal uygulamalardan oluşmaktadır. Bu uygulamalar dünyayı; alan notları, mülakatlar, konuşmalar, fotoğraflar, kayıtlar ve araştırmacı günlüklerini içeren bir temsiller serisine dönüştürmektedir (Creswell, 2016, s. 43).

Nitel araştırma anlama ve yorumlamayı esas aldığı için içerden gözlemi, empati ile görüşmeyi ve yeniden inşa edilen bilginin araştırmacı tarafından yorumla zenginleştirilmesini sayılı olarak kabul etmektedir. Nitel araştırmada araştırma konusu insan, grup vb. genel ifadeleri kapsayan nesneler değildir; araştırmanın konusu özne olmaktadır. Buradaki özne sosyal dünyanın yeniden inşa edilmesinde etkili olan kişiyi temsil etmektedir. Öznelerin ilişkilerinin ürünü olan sosyal dünyanın anlamı özneler tarafından ortaya konmaktadır (Bal, 2016, s. 72). Bu anlamda nitel araştırma yönteminde en önemli adımlardan biri araştırma soruları olmaktadır. Bu araştırma sorularından alınan yanıtların derinlemesine bir bilgi içerdiği kabul edilmektedir. Niteliksel araştırmaların amacı anlamak ve gerçekliği olduğu gibi tanımlamak olduğu için, bu çalışmalarda niçin sorusundan çok, ne ve nasıl sorularına odaklanılmaktadır (Kümbetoğlu, 2015, s. 34).

Bu bağlamda çalışma, modernleşme sürecinde bakımı yapılan yaşlıların maneviyatlarındaki değişimini anlamayı; katılımcıların huzurevine ilişkin düşüncelerini, tutumlarını, değerlerini,

deneyimlerini anlamaya yönelik bir çabayı içermektedir. Huzurevi konusuyla ilgili toplumda genel kabul gören anlamlandırma ve değer atıflarının yaşlılar açısından bir dönüşüme uğrayıp uğramadığı, huzurevinin yaşlı katılımcılarca nasıl anlamlandırıldığı, ne anlam ifade ettiği ve maneviyatlarının bu ortamda artıp artmadığını ortaya koymaya çalışılmıştır. Buradan hareketle çalışmada yorumsamacı paradigmaya başvurulmuştur. Nitel araştırma yöntemleri; karmaşık, değişken, tartışmalı bir alandır. Dolayısıyla nitel araştırma için tek bir tanımın yapılması mümkün olmayıp, dev bir çeşitliliği kendi içinde barındıran kavramları içinde barındırmaktadır (Punch, 2016, s. 132).

Çalışmada, “yaşlılık” fenomenini derinlemesine inceleyebilmek için nitel araştırma desenleri içerisinde bulunan fenomenoloji desenine başvurulmuştur. Fenomenoloji, araştırma yoluyla birkaç kişinin bir fenomen veya kavramla ilgili yaşanmış deneyimlerinin ortak anlam paydalarını tanımlanmaktadır (Canatan, 2012: 373-374). Bu desenin temel amacı bir fenomenle ilgili bireysel deneyimleri evrensel nitelikteki bir açıklamaya indirgemeye çalışmaktır (Creswell, 2016, s. 77). Fenomenoloji, birey ve onun bilinçli deneyimleri ile başlayan ve daha önceden var olan kabuller, ön yargılar ve felsefi dogmalardan kaçınmaya çalışan bir yöntemdir. Öyle ki olaylar, toplumsal aktör tarafından doğrudan doğruya algılandığı şekilde incelenir (Wallace ve Wolf, 2012, s. 349). Fenomenoloji araştırmaları nitel araştırmanın doğasına uygun olarak kesin ve genellenebilir sonuçlar ortaya koymayabilir; fakat bir olguyu daha iyi tanımaya ve anlamaya yardımcı olacak sonuçlar sağlayacak örnekler, açıklamalar ve yaşantılar ortaya koyabilmektedir. Bu araştırma deseni olguları anlamak için hem teorik hem de pratik bağlamda önemli katkılar sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 81). Fenomenoloji, yaşanan deneyimlerin anlam yapılarını ortaya çıkarmak ve tanımlamak için yapılan sistematik girişimleri içermekte; deneyimin özünü, önemini daha eksiksiz ve derin bir şekilde ortaya çıkarmaktadır (Van Manen, 1990, s. 10). Bu zaviyeden bakılarak, tek bir gerçeklik bulunduğu anlamı çıkarılamayacağı anlaşılmaktadır. Gerçeklik kişisel algılamalara dayanmakta ve zamanla değişebilmektedir. Kişinin sahip olduğu bilgi, içinde bulunduğu durum, çevre ve şartlara göre değişiklik göstermektedir (Akturan ve Esen, 2013, s. 84). Fenomenolojik bir araştırmada araştırmacı elde edilen bilgileri derlemekte, kendisine bazı sınırlamalar getirmekte ve elde ettiği verileri literatür ışığında daha önceki araştırmalardan ayırttırarak çalışmasını sosyal, kişisel ve mesleki anlamda geliştirmesi gerektiğinin farkında olmaktadır (Moustakas, 1994, s.155).

Fenomenolojik yaklaşımda nitel araştırmacılar fenomeni tanımlamakta, daha sonra araştırmacılar fenomenle ilgili deneyime sahip olan kişilerden veri toplamakta ve bütün bireylerin deneyimlerinin özünü tanımlayan bütüncül bir betimleme yapmaktadır. Bu betimleme onların – neyi-, -nasıl- deneyimlediklerinden oluşmaktadır (Creswell, 2016, s. 77). Maneviyata yönelik düşünceler de bireylerin içinde büyüdükleri sosyal ortama göre şekillenmektedir. Maneviyata ilişkin deneyimlerde bireylerin içinde yaşadıkları kültürün norm ve değerleri bağlamında belirli bir anlam kazanmaktadır. Maneviyat, içinde yaşanan kültürün ona atfettiği anlama göre bireyin zihninde şekillenmektedir. Çalışmada maneviyatla ilgili bireysel deneyimlerin yanında, maneviyata ilişkin düşüncelere, değerlere de yer verilmiştir. Fenomenolojik yaklaşım kullanılarak katılımcıların maneviyatla ilgili deneyimlemelerine, bu deneyimlerini nasıl yorumladıklarına, bu deneyimlere ne gibi anlamlar yüklediklerine bakılmaktadır.

Araştırmadan elde edilen verilerin değerlendirilmesi ve yorumlanmasında nitel araştırma yöntemlerinde kullanılan içerik analizi tekniğine başvurulmuştur. Bu yaklaşıma göre, içerik analizi kalıpları, temaları, önyargıları ve anlamları tespit etmek amacıyla belirli bir materyalin dikkatlice, ayrıntılı ve sistematik olarak incelenmesi ve yorumlanmasıdır (Berg ve Lune, 2015, s. 380).

İçerik analizi, nitel veri analiz türleri arasında en sık kullanılan yöntemlerden biridir. İçerik analizi ağırlıklı olarak yazılı ve görsel verilerin analiz edilmesinde kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntemde tümdengelimci bir yol takip edilmektedir. İçerik analizinde araştırmacı öncelikli olarak araştırma konusu ile ilgili kategoriler geliştirmektedir. Araştırmacı daha sonra, incelemiş olduğu veri setinde, bu kategoriler içerisine giren kelime, cümle ya da resimleri saymaktadır. Kategori geliştirme aşamasında araştırmacı dikkatli olmalı ve aynı metin üzerinden benzer bir araştırma yürütmeyi planlayan başka araştırmacıların da aynı sonuçlara ulaşabilecekleri türden uygun kategoriler geliştirmelidir (Silverman, 2001).

Uygulama bölümüne geçilmeden önce, araştırma konusuyla ilgili mevcut araştırmalar taranmış ve tecrübi çalışmalar incelenmiştir. Bu araştırmalarda kullanılan sorular ve araştırma sonuçları gözden geçirilmiştir. Mevcut uygulamalar arasında nasıl bir boşluk veya eksiklik olduğu ve bu araştırmanın konuyla ilgili çalışmalar arasında nereye tekabül edeceği alan uzmanları ile istişare edilmiştir. Özellikle araştırma konusunun sınırlandırılmasında, metotların belirlenmesinde ve soruların hazırlanmasında danışma süreci ufuk açıcı olmuştur. Araştırmanın uygulamasında

tecrübe edilen aşamaları da şu şekilde özetlenebilir: Teorik bölümde ele alınan problemler, uygulama bölümündeki soruların belirlenmesinde rol oynamıştır. Aslında önce araştırmanın ön problemleri belirlenmiş, sonra bu problemler uygulamada soru haline getirilerek sahada test edilmeye çalışılmıştır. Alan uzmanlarının yönlendirmesiyle sorularda gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Bazı sorular çıkarılmış, bazı sorular yeniden düzenlenmiş ve bazılarında da ifade değişikliği yapılmıştır. Ayrıca yaşlılarla sohbet edilmiş ve görüşleri alınmıştır. Böylece soruların anlaşılır olması hedeflenmiştir. Araştırmada yarı yapılandırılmış mülakatta, açık uçlu ve yoruma açık sorular kullanılmıştır.

Fenomenolojik yaklaşımda nitel araştırmacılar fenomeni tanımlamakta, daha sonra araştırmacılar fenomenle ilgili deneyime sahip olan kişilerden veri toplamakta ve bütün bireylerin deneyimlerinin özünü tanımlayan bütüncül bir betimleme yapmaktadır. Bu betimleme onların neyi, nasıl deneyimlediklerinden oluşmaktadır. (Creswell, 2016, s. 77). Yaşlılığa yönelik düşünceler bireylerin içinde büyüdükleri sosyal ortama göre şekillenmektedir. Maneviyata ilişkin deneyimlerde bireylerin içinde yaşadıkları kültürün norm ve değerleri bağlamında belirli bir anlam kazanmaktadır. Maneviyat, içinde yaşanan kültürün ona atfettiği anlama göre bireyin zihninde şekillenmektedir. Çalışmada maneviyatla ilgili bireysel deneyimlerin yanında, maneviyata ilişkin düşüncelere, değerlere de yer verilmiştir. Fenomenolojik yaklaşım kullanılarak katılımcıların maneviyatla ilgili deneyimlemelerine, bu deneyimlerini nasıl yorumladıklarına, bu deneyimlere ne gibi anlamlar yüklediklerine ve huzurevi ortamında yaşlıların manevi değişimlerin hangi yönde olduğu bu deneyimlere ne gibi anlamlar yüklediklerine modernleşmenin getirdiği toplumsal dönüşümün etkisi de göz önünde bulundurularak modernleşmenin bir görünümü olan bireyselleşmenin bu süreçteki rolüne de değinilerek elde edilen veriler yorumlanmaya çalışılmıştır.

4. Araştırmanın Evreni

Evren, araştırmacının gerçekte ilgilendiği ve hakkında bir şeyler öğrenmek istediği geniş insan topluluklarına, gruplara, yığınlara veya olaylara işaret eden kavramdır. (Güler ve diğerleri, 2015, s. 87). Bu bağlamda modernleşme sürecinin huzurevinde yaşayan yaşlıların manevi yönelimlerinin dönüşümüne nasıl etki ettiğini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada evren, belirli bazı kriterlere dayanılarak belirlenmiştir. Buna göre araştırmanın evrenini İstanbul'da faaliyet gösteren huzurevleri sakinleri oluşturmaktadır. Türkiye'nin en gelişmiş ve nüfusu en kalabalık şehri İstanbul'dur. Ayrıca İstanbul'un modernleşme sürecinden en çok etkilenen

şehirlerden biri olduğu da söylenebilir. Burada ülkemizin çeşitli bölgelerinden, farklı kültürlerden ve toplumsal sınıflardan kişiler bir arada yaşamaktadır. Ayrıca Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmet Bakanlığı resmi sitesinde³⁶ İstanbul İlinde en fazla huzurevinin olduğu Ek 1’de görülmektedir. Toplam yaşlı nüfusun en çok olduğu sosyo-kültürel olarak da Türkiye ortalamasını da göstermesi adına İstanbul bu bağlamda çalışmanın evrenini oluşturması açısından önemli bir yere sahiptir.

5. Araştırmanın Çalışma Grubu

Çalışmanın konusunu oluşturan evrenin özelliklerini yansıtan örneklem, seçildiği bütünün küçük bir parçasını oluşturmaktadır. (Gökçe, 2012, s. 114). Nitel araştırmalarda araştırma evreninin parametreleri hakkında genellemelere varmaktan çok, küçük ölçekli bir çalışma ile derinlemesine, ayrıntılı bir kavrayış hedeflenmektedir. Bu yüzden örneklemin büyüklüğünden ziyade, dikkat edilmesi gereken ölçüt, amaca uygun bilgiyi ortaya çıkaracak tekniklere yoğunlaşmaktır. (Kümbetoğlu, 2012, s. 98).

Nitel araştırmalarda sıklıkla amaçlı örneklem olarak adlandırılan örneklem türü tercih edilmektedir. Bu, belirli bir amaçla veya odaklanılan konuyla ilgili olarak örneklemin önceden düşünülp belirlenmesi demektir. (Punch, 2016, s. 183). Çalışmada nitel araştırma geleneği içinde gelişmiş olan amaçlı örnekleme tekniği kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek’e (2013, 131) göre, amaçlı örnekleme tekniklerinin çoğu, ilk olarak uzun zamana yayılmış ve derinlemesine analizi ön plana alan etnografya geleneği içinde ortaya çıkmıştır. Bunlar, zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine çalışılmasına olanak vermektedir. Araştırmacı, bireyleri ve mekânları, çalışmanın amacına göre seçebilmektedir. Böylece seçilen kişiler çalışma probleminin ve çalışmanın merkezi fenomeninin anlaşılmasına yönelik istekli olarak bilgi vermektedirler (Creswell, 2016, s.156).

Araştırmada "araştırmacının önce örnek olayların ya da kişilerin seçileceği genel kategorileri belirlediği daha sonra her bir kategoride önceden belirlenmiş örnek olay sayısına ulaşmak için örnek olayları seçtiği" (Neuman, 2016) raslantısal olmayan kota örnekleme kullanılmıştır. (Teddle ve Yu, 2007). Kota örnekleminde, Miles ve Huberman’ın (1994) ifadesiyle, çalışma evreninde olan bazı spesifik özelliklerin örnekte de olması için kotalar belirlenir ve bunlara göre örnek oluşturulur. Araştırmacı, çalışmaya dâhil edilecek katılımcılardan istenilen özellikleri ve kotaları belirler. (Collins, Onwuegbzie ve Jiao, 2007, s. 272). Çalışmada, sağlıklı olmalarına,

³⁶ <https://ailevecalisma.gov.tr/eyhgm> erişim tarihi: 17.10.2019

cinsiyete, katılımcıların huzurevinde yaşayan kişilerden olmasına ve 65 yaş üstü olmasına göre kotalar belirlenmiştir. Bu bağlamda, örneklemin cinsiyet ve yaş kategorilerinin sayıca birbirine yakın olmasına dikkat edilmiştir. Çalışmaya belirlenen kriterlere uygun olan ve çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul edenleri dâhil ederek örneklem genişletilmiştir. Böylece çalışma grubunun belirlenmesinde kartopu örnekleme tekniğine kısmen başvurulmuştur.

Araştırmanın örneklemi İstanbul'da 2004'ten bu yana faaliyet gösteren 169 kişilik mevcudu bulunan "Ünal Özel Huzurevi'nde" yaşayan 65+ yaşta 16 kadın ve 19 erkek katılımcı olmak üzere toplam 35 katılımcıdan oluşmaktadır. Çalışma dâhilinde genelde 1934-1959 arası doğanları kapsayan "Bebek Patlaması Kuşağı" (The Baby Boomers) tanımına yakın olan ve 2019 yılı itibarıyla yaşları 65 ve 80 arasında değişen 35 kadın ve erkek ile görüşmeler yapılmıştır. Toplam 35 kişiyle gerçekleştirilen görüşmelerde katılımcıların her birine bir kod verilmiştir. Kod, sırasıyla cinsiyet, sıralamaya işaret eden sayı, yaş şeklinde oluşturulmuştur. Cinsiyet belirten sembol kadınlar için "K", erkekler için "E" olarak kısaltılmıştır. Buna göre sıralamaya işaret eden sayı, cinsiyetin birlikte oluşturduğu her bir kategoride yer alan kişi sayısı içindeki katılımcının yer aldığı sıralamadır. Kodun en sonunda yer alan yaş ise ilgili katılımcının yaşını ifade etmektedir. Örneğin kadınlar içinden ilk görüşülen kişi olan, 1. sırada yer alan ve 65 yaşında olan kadın katılımcı "K1, 65" şeklinde belirtilmiştir. Derinlemesine görüşmelerden yapılan doğrudan alıntılar, tırnak içinde, italik olarak yazılmış ve sonunda katılımcı kodu belirtilmek suretiyle metne eklenmiştir. Bazı katılımcıların anlatılarında geçen kişi isimleri değiştirilmiştir, gizlilik esası gözetilerek takma isimler kullanılmıştır.

6. Veri Toplama Süreci

Nitel araştırma gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir. (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 45). Nitel araştırmaların temel karakteristiği araştırma öznelinin bakış açılarını, anlam dünyalarını ortaya koyma ve dünyayı araştırma öznelinin gözleriyle görmektir. Bu bağlamda görüşme tekniğinin belirleyici özelliği, görüşülen kişilerin bakış açılarını ortaya çıkarmaktır. (Kuş, 2012, s. 87). Bu nedenle araştırmanın konusu ve amacı doğrultusunda ele alınan olgular hakkında yüzeysel değil; derinlemesine bir şekilde bilgi edinilmesine dikkat edilmiştir. Çalışmada yer alan yaşlı kadın ve erkeklerin huzurevi ve maneviyata ilişkin deneyimlerini, duygu ve düşüncelerini ve bu kavramlara yükledikleri anlamları ortaya koymak için görüşme

teknikinden faydalanılmıştır. Derinlemesine görüşme, bir konuşma ve ilişki başlatma sürecini kapsar. Bu nedenle ilk bakışta nasıl konuşulacağı ve dinleneceği üzerine her araştırmacının bilgilerinin yeterli olacağı düşünülse de bu durum teknik beceri, duyarlılık, yoğunlaşma, karşımızdakini anlama, içe bakış ve disiplini gerektirir. Sıradan bir konuşmadan daha fazlasını kapsadığı için bu süreçte araştırmacının özen göstermesi ve dikkatli davranması önemlidir (Kümbetoğlu, 2015, s. 72).

Görüşmeler yarı yapılandırılmış olarak kurgulanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme "keşfe yönelik" bir görüşmeyi de kapsamaktadır. Bu tür görüşmede, önceden belirlenmiş açık uçlu sorular hazırlanmaktadır. Bu durumda araştırmacı, görüşülen kişilerle belirli konuları keşfetmeye çalışmaktadır. Araştırma problemi çerçevesinde 6 tema oluşturulmuş ve bu çerçevede katılımcılara araştırma konusuyla ilgili 13 soru yöneltilmiştir. Bu temalar şu şekilde olmuştur: (1) Huzurevine Dair Anlamlandırma; (2) Huzurevine Yerleşmede Karar Verme Süreci (3) Huzurevine yerleştikten sonra aile, çalışanlar ve diğer sakinlerle iletişim; (4) Huzurevinde Maneviyata İlişkin Düşünceler; (5) Katılımcıların Aile Üyelerindeki Manevi Durum; (6) Geçmişten Günümüze Maneviyata İlişkin Görüşlerini kapsamaktadır.

Ayrıca Görüşme sırasında çalışılan problemle ilgili belirli özel alanların dışında daha ayrıntılı sorularla o alanları daha derinliğine irdelemeyi çabası da sarf edilmiştir. Bu tür görüşmeler büyük ölçüde açık uçlu ve belirlenmiş sorulara dayanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 148). Böylece çalışma grubundaki katılımcılar için aynı sorularla belirli bir sistematik içinde bilgi toplanılması mümkün kılınır. Mülakat soruları hazırlanırken literatür taraması yoluyla elde edilen bilgiler sonunda özgün olarak hazırlanmıştır. Formda yer alan soruların anlaşılabilir olmasına ve ayrıntılı bilgi elde edebilmek için derinlemesine yanıtların alınabilmesine olanak sağlayan bir biçimde soruların oluşturulmasına özen gösterilmiştir. Mülakat soruları, açık uçlu olarak kurgulanmış, hazırlanan soruların dışında görüşmenin seyrine göre farklı sorular da katılımcılara yöneltilmiştir. Görüşmeler esnasında temalara bağlı kalınarak hazırlanan soruların yanında araştırmanın konusuna ve amacına uygun sorulara da yer verilmiştir.

Derinlemesine görüşmede yer alan araştırma sorularının anlaşılır olup olmadığını test edebilmek amacıyla, sorular 2 katılımcıya pilot uygulama yapılarak sınanmıştır. Bunun sonucunda sorular tekrar düzenlenmiş, bazı sorular çıkarılmış ve yerine yeni sorular eklenmiştir. Alan araştırması Ağustos 2019 ve Ekim 2019 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede toplam 35

katılımcıyla derinlemesine görüşmeler tamamlanmıştır. Bu 35 katılımcının seçiminde esas alınan ilke, yaş ve cinsiyete göre belirlenmiş kategoriler içerisinde diğer belli başlı sosyodemografik değişkenler bağlamında heterojenliğin sağlanması olmuştur. Bu sosyodemografik değişkenler; yaşanılan yer, yaş, eğitim durumu, meslek durumu olmuştur. Örneklemin oluşturulmasındaki amaç yanlışlıktan uzaklaşıp heterojen bir yapıyı sergileyebilmektir. Yukarıda bahsi geçen grup oluşmuş katılımcıların sayısının belirlenmesinde Glaser ve Strauss (1967)'nin teorik doyma noktası kavramına başvurulmuştur. Buna göre, katılımcıların yanıtları büyük benzerlikler göstermeye başladığında ve böylece yeni bir bilgi elde edilmemeye başlandığında örneklem büyüklüğünün yeterli olduğuna kanaat getirilmekte, görüşmeler sona erdirilmektedir. Kümbetoğlu için (2015, 98) niteliksel araştırmaların istatistiki hesaplamalar, çıkarsamalar yapmak gibi bir amacı yer almamaktadır. Bu sebeple nitel araştırmalar araştırma evreninin parametreleri hakkında genellemelere varmaz, küçük ölçekli bir çalışma grubu ile derinlemesine ve ayrıntılı bir sonuca ulaşmayı hedefler. Bu nedenle örneklem büyüklüğü, araştırmanın ana kavram tema ve sorunlarına ilişkin en ayrıntılı veriye ulaştığını veya bu veriyi bulabileceğini düşünen araştırmacının kendisi tarafından bir doyum noktasına varıldığı zaman belirlenir.

Görüşmeler ortalama 40-60 dakika arasında sürmüştür. Görüşmeler esnasında katılımcıların yazılı rızası alınarak ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Ses kayıt cihazları araştırmacının olayları anımsamasına ve gözden kaçırılması kolay olan gerçekleşmeyen şeyleri ya da tepkisizlikleri gözlemlemesine yardımcı olur (Neuman, 2016, s. 578). Kayıt cihazıyla kaydedilen görüşmeler, araştırmacı açısından önemli kolaylıklar sağlar. Öncelikle araştırmacının not alma sorunu önemli ölçüde ortadan kalkar. Böylece araştırmacı, soru sorma ve dinleme işlevlerini daha etkili bir şekilde yerine getirmiş olur (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 175). Katılımcıların isimlerinin gizli tutulacağı ve arzu etmedikleri bilgilerin çalışmada kullanılmayacağı yönünde güvencede yazılı olarak kendilerine okunmuş ve imza edilmiştir. Görüşmelerin rahat bir ortamda yapılmasına, sohbet havasında geçmesine dikkat edilmiş, katılımcıların tedirgin olmamaları için gereken özen gösterilmiştir, huzurevi çalışanlarının ortamda olmamalarına özen gösterilmiştir. Çünkü katılımcılar kendilerini rahat hissetmeleri esas alınmıştır. Katılımcıların ses kayıt cihazının kullanımından tedirgin olmaları durumunda ise bu görüşmeler not tutulmak yoluyla kayıt altına alınacağı belirtilmiş ancak kimse bu durumdan rahatsız olmamıştır. Bütün bunlara ek olarak, araştırmanın gerçekleştiği sözlü ya da sözsüz tüm alanlara dair notlar da tutulmuş, bunlar da araştırma verisi olarak değerlendirilmiştir.

Araştırmacı gönüllü katılımcı bulmakta zorluk yaşamamıştır. Huzurevi yetkilisi tarafından organize edilen görüşmeler tarafımızca belirlenen kriterler çerçevesinde önceden kendileriyle konuşularak uygun görülen saatler tespit edilerek görüşmeler aksatılmadan yapılmıştır. Ancak bir görüşmeci görüşmedeki soruları beğenmediğini belirterek devam etmeyeceğini belirtip mülakatı yarım bırakmıştır. Oysa mülakata başlamadan önce katılımcıya görüşmenin amacı ve konuşmaların sadece tez çalışmasında kullanılacağı ayrıca kimlik bilgilerinin saklanacağı belirtilmiştir. Gerek huzurevi sakinlerine yazılı başvuru sırasında gerekse de katılımcılarla görüşme öncesinde tez konusunu gösterir yazılı belge ve öğrenci olduğumuzu gösterir belgeler katılımcılara gösterilmiştir. Böylelikle önce yaşlılarla ön görüşme yapılmış ve sadece gönüllü olanlar araştırma listesine dâhil edilmiştir. Bu kişiler araştırma konusunda kısaca bilgilendirilmiştir. Daha sonra görüşme için gürültünün az olduğu ve rahatsız edilmeyecek bir yer olan huzurevinin arka bahçesinde masa ve sandalye konularak mülakat yapılmıştır. Ancak bir yaşlı aşağı inemeyeceğini belirttiğinden odasına çıkılmış ve orda mülakat yapılmıştır. Araştırma sürecinde gönüllülük esas alınmıştır. Katılımcılar araştırma ile ilgili yazılı olarak araştırma amacının yapıldığı ve not almak için gibi nedenlerle araştırma süresince herhangi bir ara vermemek ve konuşmaların not edilmesinde eksiklik olmaması adına ses kayıt cihazının kullanılacağı belirtilen bir izin yazısı imzalatılmıştır.

7. Verilerin Yorumlanmasında Başvurulan Çözümleme Tekniği

Araştırmadan elde edilen verilerin değerlendirilmesi ve yorumlanmasında nitel araştırma yöntemlerinde kullanılan içerik analizi tekniğine başvurulmuştur. Bu yaklaşıma göre, içerik analizi kalıpları, temaları, önyargıları ve anlamları tespit etmek amacıyla belirli bir materyalin dikkatlice, ayrıntılı ve sistematik olarak incelenmesi ve yorumlanmasını içermektedir (Sert ve Arkadaşları, 2012 s. 352-353; Berg ve Lune, 2015, s. 380). Bu şekilde içerik analizi vasıtasıyla veriler tanımlanmaya, verilerin içinde saklı olduğu varsayılan gerçekler ortaya çıkartılmaya çalışılmaktadır. Temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen/tekrarlayan verileri belirli kavramlar, temalar çerçevesinde bir araya getirmek, bunları anlamlı şekilde düzenleyerek yorumlamaktır. (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 259; Krippendorff, 1980, s. 25; Koçak ve Arun, 2006, s. 22).

Cohen, Manion ve Morrison (2007)'a göre içerik analizi, eldeki yazılı bilgilerin temel içeriklerinin ve içerdikleri mesajların özetlenmesi ve belirtilmesi işlemi olarak da tanımlanmaktadır. Sosyal bilimler alanında sıklıkla kullanılan içerik analizi, belirli kurallara dayalı kodlamalarla mülakat ve görüşmeler, kitap, kitap bölümü, mektup, tarihsel dokümanlar,

gazete başlıkları ve yazıları gibi bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik, yinelenebilir bir teknik olarak tanımlanabilir (Sert ve Arkadaşları, 2012 s. 352-353).

İçerik analizi çeşitli söylemlere uygulanan birtakım metodolojik araç ve teknikleri kapsamaktadır. İçerik analizinin uygulanması birtakım aşamaları içermektedir. İlk aşamada araştırmanın amacı belirlenmekte, ikinci aşamada örneklem oluşturulmakta, üçüncü aşamada örneklem birimleri oluşturulup veriler kategorilere ayrılmakta, sonrasında değerlendirme, çıkarsama ve yorumlama şeklinde süreç tamamlanmaktadır (Bilgin, 2014, s. 11).

Araştırma süresince elde edilen veriler bir araya getirilerek nitel veri çözümlemesini yapabilmek için nitel veri setine ulaşılmaya çalışılmıştır. Bunun için öncelikle katılımcıların ifadeleri ses kaydına alınmış ve sonrasında iki defa baştan sona dinlenmiştir. Görüşmeler esnasında ses kayıt cihazı aracılığıyla toplanan veriler araştırmacı tarafından kelimesi kelimesine ve hiç değiştirilmeden yazıya aktarılmıştır. Her bir katılımcı ile yapılan görüşme ayrı ayrı dosyalanmıştır.

Saha verileri toplamda 79.370 kelimeden oluşmaktadır. Aktarma yapılırken not edilen alan notları ve mülakat aşamasında katılımcıların sorulara verdikleri tepkiler “[ve]” işaretleri kullanılarak yazıyla yazılarak altınların içerisinde belirtilmiştir.

Araştırmada ilk olarak elde edilen veriler kodlanmış, anlamlı bölümler oluşturularak, kavramsal bağlamda açıklamalar yapılmıştır. Punch'ın (2016) belirttiği gibi “kodlama, niteliksel çözümlemede ilk adımdır ve sonraki için temel oluşturur. Verilerdeki düzenlilikleri keşfetmeye yönelik çözümleme için kodlama asli bir işlemdir. Kodlamada, verilerde sıklıkla tekrarlanan veya odaklanılan kavramlar, temalar saptanarak, benzer anlamlara sahip veriler aynı kodlar altına yerleştirilir” (Kümbetoğlu, 2015, s. 155). Nitel araştırmada veriler kodlanırken araştırmacı ham verileri kavramsal kategorilere ayırır ve temalar veya kavramlar oluşturulur. Kodlama işlemi araştırmacıyı, ham verilerin ayrıntılarından kurtarır ve veriler hakkında daha üst düzeyde düşünmeye teşvik eder (Neuman, 2016, s. 663). Ayrıca içerik analizi tekniğinin güvenilirliği kodlama işlemine bağlıdır. Bilgin'in (2014) belirttiği gibi kodlayıcının güvenilirliği, farklı araştırmacıların aynı metni aynı şekilde kodlamalarıyla sağlanmaktadır. Bunun dışında aynı araştırmacının aynı metni ilerleyen zaman doğrultusunda aynı biçimde kodlamasıyla elde edilir. Araştırmanın 2. aşamasında ise kodlar bir araya getirilerek kategoriler oluşturulmuştur.

Kategoriler oluşturulurken bazı özelliklere dikkat edilmelidir. Kategoriler homojen olmalı, bütünsellik taşınmalı, ayırt edici olmalı, objektif olmalı ve araştırmanın amacına uygun olup anlamlı bir nitelik taşınmalıdır (Bilgin, 2014, s. 12-16).

Bu bağlamda elde edilen veriler, oluşturulan temalara göre organize edilmiş ve bu temalara göre kategorize edilerek yorumlanmıştır. Bunu yaparken, ortaya çıkan tema sayısı dikkate alınarak bir üst düzey kodlama yapılmıştır. Böylece genel düzeydeki temalar ortaya çıkarılmış ve bunlar üst tema olarak adlandırılmıştır. Bu temaların altına da toplanan verilerin derinliğine ve kapsamına göre alt temalar yerleştirilmiştir. Birbirleri arasındaki ortak ilişkilere dikkat edilen kavramların kodlanmasıyla oluşturulan alt ve üst temalar Tablo 5’de sınıflandırılmıştır. Kategori oluşturma ve kodlama, bize, bütün bir veri yığını içinden seçebilme, uygun veriyi ayırabilme imkânı vermektedir. Bu yolla kavramsal kategoriler arasında karşılaştırmalar yapılabilir, bağlar kurulabilir ve hangi veri grubunun daha anlamlı olduğu görülebilir (Kümbetoğlu, 2015, s. 155). Kategorilerin güvenilir olması da onların şeffaf olmalarıyla ilişkilidir. Çünkü belirsiz şekilde tasarlanan kategoriler, güvenilirliğin azalmasına sebep olacaktır (Bilgin, 2014, s. 16). Bir sonraki aşamada ise veriler anlaşılabilir bir dille yazılarak yorumlanmaya çalışılmıştır. Toplanan verilere anlam kazandırılmış, bulgular arasındaki ilişkilere değinilmiş, bulgulardan birtakım sonuçlar çıkarılmıştır. Araştırmada kullanılan veri toplama tekniğinin geçerliliği de toplanan verilerin araştırmanın amacına uygun bir şekilde yorumlamayı gerektirmektedir (Bilgin, 2014, s. 16). Böylece araştırmanın tasarımının, araştırmanın konusu ve amacı doğrultusunda bütünsel anlamda geçerliliğinin ve güvenilirliğinin sağlanmasına dikkat edilmiştir ve araştırma 6 ana çerçevede belirlenen kategori üzerinden oluşturulmuştur.

Verilerin Geçerliği ve Güvenirliği Araştırmada elde edilen verilerin inandırıcılığı bilimsel çalışmalarda önemli ölçütlerden birini oluşturmaktadır. Bu açıdan da verilerin geçerli ve güvenilir olmasına bilimsel araştırmalarda dikkat edilmelidir. Nicel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirlik, araştırmanın konusuna ve amacına göre kullanılan ölçeklerle daha rahat test edilebilirken, nitel araştırmalarda bunların ölçekler ile test edilebilmesi mümkün değildir. Çünkü nitel araştırmalarda konuyla bağlantılı ortaya konulan olguların anlamı üzerinde durulmakta ve sayısal verilere mesafeli yaklaşılmaktadır. Ancak nitel araştırmalarda da nicel araştırmalarda olduğu gibi araştırma verilerinin geçerlik ve güvenilirliği sağlanmalıdır. Bu bağlamda araştırmacı verileri toplarken geçerlik ve güvenilirlik önlemlerini almalı ve buna dikkat etmelidir. Geçerlik

araştırma sonuçlarının doğruluğunu konu edinirken, güvenilirlik ise araştırma sonuçlarının tekrar edilebilirliği ve tutarlılığıyla ilgilenmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Geçerlik, doğruluk anlamına gelir ve araştırmacılar tek bir tür doğru düşüncenin olup olmadığı ile ilgilenilmiyor. Onun yerine araştırmacılar toplumsal yaşamı onu her gün yaşayan birinin bakış açısıyla adil, dürüst ve dengeli anlatımı sunmaya özen gösteriliyor. Araştırmacı içeriden bir bakış yakalamaya ve incelenenlerin olayları nasıl anladığının ayrıntılı bir anlatımını sağlamaya çalışmakta (Neuman, 2016, s. 286).

Nitel araştırmada geçerlik, araştırmacının çalıştığı olguya yansız, nesnel bir şekilde gözlemesi anlamına gelmektedir. Bu bağlamda araştırmacı gerekli gördüğü takdirde, yeni stratejilere başvurabilir; görüşmeye yeni sorular ekleyebilir, daha önce planlanmayan yeni görüşmeler yapabilir; elde ettiği bilgileri teyit etmek amacıyla farklı veri toplama teknikleri kullanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 290). Nitekim bu çalışmada da görüşmeler esnasında görüşmelerin seyrine göre yeni sorular eklenmiş ve katılımcılara yöneltilmiştir, böylece yeni bilgilerin de ortaya çıkması sağlanmıştır.

Toplanan verilerin ayrıntılı olarak raporlaştırılması ve araştırmacının sonuçlara nasıl ulaştığını açıklaması, nitel bir araştırmada geçerliğin önemli ölçütleri arasındadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 291). Bu bağlamda, araştırmada veriler öncelikle alıntılarla tanımlanmış, daha sonra ise yorumlama aşamasına geçilmiştir. Verilerin tutarlılığını sağlayabilmek için temaları oluşturan kodların kendi aralarında ve her bir kodun birbiriyle tutarlılığına özen gösterilmiş ve anlamlı bir bütünün oluşmasına dikkat edilmiştir. Dolayısıyla içerik analizine başvuru bu çalışmada katılımcıların doğrudan alıntılarına yer verilerek ve bunlardan yola çıkılarak sonuçlar yorumlanmıştır.

Güvenirlik ise tutarlılık veya sağlamlık anlamına gelmekte olup nitel araştırmalarda gözlemlerin tutarlı biçimde kaydedilebilmesi için çeşitli teknikler kullanılmasıdır. Dolayısıyla araştırmacılar araştırma verilerini oluştururken tutarlı olmaya dikkat ederler (Neuman, 2016, s. 286). Nitel araştırmalarda gerçeklerin bireylere ve içinde bulunulan ortama göre sürekli değiştiğini ve araştırmanın benzer gruplarla tekrarlanması durumunda aynı sonuçlara ulaşılamayacağı bilinmektedir. Çünkü nitel çalışmanın aynen tekrarı mümkün olmamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 293). Güvenirliğe ilişkin açıklamalarda yazıya aktarılan verilerin analizi için çoklu kodlayıcıların kullanılmasına dayanılmakta ve kodlayıcılar arası görüş birliğinin bulunması

önemsenmektedir (Creswell, 2016, s. 253). Araştırmacı görüşmeleri kayıt altına alarak ve bunları yazıya aktararak güvenilirliği arttırmaya çalışmıştır.

Güvenirlik konusunda araştırmacının alabileceği alması gereken önlemlerden biri de gerek araştırmanın temel aşamaları, gerekse araştırma sürecindeki kendi konumu ve yaklaşımı konusunda ayrıntılı olarak bilgi vermektir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 296). Bu çalışmada araştırmacı pozitivist yaklaşımda olduğu gibi dışarıdan gözlemler yaparak, katılımcılarla yüz yüze gelmeden veri toplayarak ve bu toplanan verileri istatistiksel analizler yaparak özetleme konumunda değildir. Aksine araştırmacı sürecin bir parçası konumunda olmuş ve katılımcılarla sürekli etkileşim, iletişim halinde bulunmuş alanda aktif bir rol üstlenmiştir. Araştırmacı, görüşmelerdeki alıntılara doğrudan yer vermiş ve bu alıntılardan yola çıkarak sonuçları açıklama gereği duymuştur.

Bazı katılımcılara araştırmacının tanıdıkları aracılığıyla ulaşılmış böylece hem araştırmacı hem de katılımcılar çalışmaya kolayca uyum sağlayabilmişlerdir. Araştırmacı, yaptığı mülakatlarda öncelikle katılımcılarla kısa sohbetler etmiş, bu şekilde katılımcıların hem rahatlamasını sağlamış hem de onların güvenini kazanmıştır. Böylece katılımcılar görüşmelerde kendilerini rahat hissederek, sorulara samimi ve içten cevaplar vermişlerdir. Araştırmacı katılımcıların kendilerini rahat hissetmelerini sağlayabilmek ve gürültüden uzak kalabilmek adına görüşmelerin özellikle huzurevinin arka bahçesinde yapılmasına özen göstermiştir. Katılımcıların araştırmaya gönüllü olarak katılmaları sağlanmış ve görüşmeler katılımcıların uygun oldukları tarihlerde gerçekleştirilmiştir bu uygunluk sakinlerin yanında huzurevinin yetkililerinin uygun gördüğü tarih ve saatlerde olmuştur. Araştırmada, katılımcıların sorulara rahat cevap vermelerini ve araştırmacının katılımcıların anlattıklarına daha dikkatli bir biçimde fazla odaklanabilmesini sağlamak için görüşmelerde bir ses kayıt cihazı (cep telefonu) kullanılmıştır. Aynı zamanda araştırmacı katılımcıları gözlemlemiş ve bu gözlemler de bir deftere not edilmiştir.

Araştırmacı görüşmeler sonrasında topladığı bulguları bilgisayar ortamına aktarmış, sonrasında araştırmanın amacına yönelik verileri kullanarak sık sık doğrudan alıntılara yer vermiş, yaptığı bu alıntılarda veri çeşitliliğinin sağlanmasına özen göstererek araştırmanın inandırıcılığını sağlamaya çalışmıştır. Çünkü Yıldırım ve Şimşek'in (2013) belirttiği gibi araştırmacı, olay ve olguların doğasına uygun olarak elde edilen verilerin gerçekliğini teyit etme işlevlerini gerçekleştirmede özen göstermelidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 300). Son olarak araştırmacı,

alanda elde edilen verilere ilişkin yorum ve düşüncelerini çalışmanın “sonuç” bölümünde açıklamaya çalışmıştır.

Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde katılımcıların sergiledikleri tutum, davranış ve hareketler de değerlendirilmeye tabii tutulmuştur. Görüşmelerde kadın katılımcıların erkeklere göre kendilerini daha rahat ifade ettikleri, görüşmelerinin süresinin daha uzun olduğu gözlenmiştir. Katılımcılar rahat davranmış, tüm duygu ve düşüncelerini ifade edebilmişlerdir.

Özellikle katılımcıların yaşlı olması ve geçmişe yaşantılarına dair sorularla birlikte geçmişte yaşadıkları olayları hatırlayarak çoğunluğu sohbet tarzında geçen görüşmelerin kendilerinde tedavi etkisi oluşturduğunu, bazıları ise bu görüşmeleri iç dökme seanslarına benzeterek bunların kendilerinde olumlu bir etki bıraktığını belirtmişlerdir. Nitekim bazı katılımcılar gençlik yıllarına dair deneyimlerine ilişkin olarak zaman zaman duygusallaşmış hatta gözyaşı dökmüşlerdir. Bu örnekler sosyal bilimlerde yapılan araştırmaların insani doğasına vurgu yapar niteliktedir.

Erkek bir katılımcının görüşme esnasında tedirginlik yaşaması nedeniyle görüşmeler yarıda kesilmiştir. Bunun haricinde bir katılımcının ses kaydı alınırken yaşanan teknik aksaklıklardan dolayı kendisiyle yapılan görüşme geçersiz sayılmıştır. Bunların dışında, çalışmaya katılan çoğu katılımcının mülakatlarda soruları içtenlikle cevapladıkları; deneyimlerini, düşüncelerini araştırmacıyla rahatlıkla paylaştıkları söylenebilir.

Tablo 5: Verilerin Alt ve Üst Temalarla Gösterilmesi

	Üst Tema	Alt Tema
A. Huzurevine Dair Anlamlandırma		A.a. Yeme-içme A.b. Bakım A.c. Güvenlik A.d. Düzen A.e Maneviyat
B. Huzurevine Yerleşmede Karar Verme Süreci	B.1 Bakım uygulamalarına ilişkin tercih	B.1.a. Aile yanında bakım B.1.b. Kendine ait evde kalma
	B.2 Huzurevine yönelim ailenin etkisi	B.2.a. Ailenin etkisiyle huzurevine yerleşme
	B.3 İdeal yaşam yeri	B.3.a Aile yanında kalma
C. Huzurevinde İletişim	C.1 Aile ve arkadaşlarla iletişim	C.1.a Aile iletişim devam etmekte C.1.b. Arkadaşlarla iletişim devam etmekte
	C.2 Diğer sakinlerle iletişim	C.2.a. Diğer yaşlı bireylerle görüşme konuşma oluyor
	C.3 Çalışanlar ile iletişim	C.3.a. Çalışanlarla güler yüzlü bir iletişim var. Memnuniyet üst düzeyde
D. Huzurevine Maneviyata İlişkin Düşünceler	D.1 Bireysel dini/manevi ritüeller	D.1.a. dua etmek D.1.b. Cuma namazını kılmak D.1.c. İbadet etmemek
	D.2 Grupla yapılan dini faaliyetlere katılım	D.2.a. Teravih namazı kılmak D.2.b. Manevi destek uzmanını dinlemek D.2.c. Grupla namaz kılmak
E. Katılımcıların Aile Üyelerindeki Manevi Durum		E.a. Aile üyelerinin hepsi inançlı E.b. İbadet yapan az E.c. Manevi değerlere ilgisizlik
F. Geçmişten Günümüze Maneviyata İlişkin Görüşler	F.1Günümüzdeki Maneviyata İlişkin Görüşler	F.1.a. Manevi değerlere saygı yok F.1.b. Din ve maneviyat zayıflıyor F.1.c. Eskiye nazaran büyüğe değer vermek yok F.1.d. Yaşlıya bakım için tahammül olarak bakılıyor
	F.2Geçmişteki Maneviyata İlişkin Görüşler	F.2.a. Büyüklerin evde bakımı dini bir gereklilikti F.2.b. İnançla birlikte ibadette vardı F.2.c. Yaşlıya bakım fedakarlık olarak kabul edilir

8. Alan Araştırmasının Koşulları, İzlenimleri ve Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma sürecinde katılımcılara ulaşma konusunda olumsuz bir durumla karşılaşılmadı ancak önceden görüşülecek kişiler bakımevi yetkilerince bilgilendiriliyordu nitekim görüşmeye

gidileceği sırada birkaç kez yaşlı katılımcıların rahatsızlanmasından dolayı görüşmeler ertelenmiştir. Bu kişilerle daha sonraki bir zamanda görüşülmek üzere tekrar huzurevine gidilmiştir. Katılımcılarla konuşma süresince çoğunlukla başbaşa kalındı öyle ki ilk zamanlarda kurum yetkilisinin görüşmelerde dinleyici olması katılımcıların tedirgin olmasına neden olduğu görüldü. Bunun üzerine yalnız kalmak adına kurum yetkililerinden rica edildi ve sonraki görüşmeler katılımcılarla başbaşa kalındı. Böylece konuşma daha rahat bir atmosferde gerçekleşti. Katılımcılar konuyla ilgili düşüncelerini beyan ederken rahat bir tutum sergilemişlerdir. Sosyal bilimlerde yapılan alan araştırmalarında araştırmacı ile katılımcının arasındaki etkileşimi gerçeğinden saptırması mühtemel diğer unsurların görüşme ortamından uzaklaştırılması gerekmektedir. Nitekim huzurevi ile ilgili yaşlı bireyin deneyimlerine yer verilen konuları içeren ve bu konuların paydaşı olan huzurevi çalışan veya yetkililerinin görüşmeler esnasında bulunmaları engellenmiştir.

Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde katılımcıların sergiledikleri tutum, davranış ve hareketler de değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Görüşmelerde kadın katılımcıların kendilerini daha rahat ifade ettikleri, görüşmelerinin süresinin daha uzun olduğu gözlenmiştir. Araştırmacının yaş olarak katılımcılardan küçük olması dolayısıyla katılımcılar araştırmacıyı kendi oğulları gibi görmüş ve araştırmacı katılımcılara küçük hediyeler götürmesi de görüşmelere olumlu biçimde yansımış ve böylece katılımcılar rahat davranmış, tüm duygu ve düşüncelerini ifade edebilmiştir.

Kadın katılımcıların bazıları geçmişte yaşadıkları olayları hatırlayarak çoğunlukla sohbet tarzında geçen görüşmelerin kendilerine terapi etkisi oluşturduğunu, bazıları ise bu görüşmeleri iç dökme seanslarına benzeterek bunların kendilerine olumlu bir etki bıraktığını belirtmiştir. Niteki bazı kadın katılımcılar huzurevine yerleşme sürecini anlatırken zaman zaman duygulanmış hatta göz yaşı dökmüşlerdir. Bu örnekler sosyal bilimlerde yapılan araştırmaların insani doğasına vurgu yapar niteliktedir.

Görüşmeler katılımcıların kaldığı huzurevinde gerçekleştirilmiştir. Burada yapılan görüşmelerde katılımcıların daha rahat hareket etmeleri adına, sessiz bir ortam olan huzurevinin arka bahçesinde ve başbaşa olmasının olumlu katkısıyla sorulara daha konsantre şekilde uzun cevap verdikleri gözlenmiştir. Bu nedenle görüşmelerin çoğu huzurevinin arka bahçe ortamında gerçekleşmiştir. Ancak iki katılımcı ile kaldıkları odada görüşmeler gerçekleşti. Bu katılımcıların

uzun süre ayakta kalma veya sandelyede oturma konusunda rahatsız olmaları bunda etkili olmuştur.

Modern toplum gibi teorik bir yaklaşımın somut bir karşılığı olan kurum bakımı ve sosyal bakım ikilemesinde bir bağ kurma çabası sergileyen çalışma, aşağıdaki sınırlılıklar içerisinde gerçekleştirilmiştir.

Çalışma, modernleşme sürecinde uygulanan bakım uygulamalarından huzurevindeki yaşlıların manevi yönelimlerine yönelik değişimleri çerçevesi ile sınırlıdır.

Çalışma, nitel araştırma için seçilen İstanbul ili sınırlarında ve Maltepe İlçesinde 2004'ten bu yana faaliyet gösteren “Ünal Özel Huzurevi”nde kalan yaşlılarla yapılan yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakat ile sınırlıdır. Katılımcılar en az bir yıldır huzurevinde yaşayan kadın ve erkek yaşlı bireylerden oluşmaktadır.

IV. Bölüm

ARAŞTIRMANIN BULGU ve YORUMLARI

Araştırmanın dördüncü bölümünde katılımcılarla yarı yapılandırılmış olarak hazırlanan görüşme formuyla yapılan mülakatlar sonucunda elde edilen veriler analiz edilmiştir. Aynı zamanda verilerin yorumlandığı bu bölümde araştırmanın amacı ve konusu doğrultusunda ele alınan kuramsal ve kavramsal çerçeveye uygun olarak hareket edilmiştir. Alan araştırması demografik özellikler dahil 7 ana tema altında kategorileştirilmiştir. Katılımcının huzurevi ve maneviyata ilişkin düşüncelerine, deneyimlerine, anlamlandırmaları esas alınarak ayrıştırılan veriler içerik analizi tekniğiyle çözümlenmiştir.

1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Profili

Araştırmaya katılan huzurevi sakinlerinden toplamda 35 kişinin cinsiyeti, doğum tarihi, medeni durumu, eğitim durumu, doğum yeri, meslek-statüsü demografik tabloda görselleştirilerek tanıtılmıştır. Bu bölümde demografik tabloda yer alan değişkenlere ilişkin bilgilere sırasıyla yer verilecektir.

Demografik tabloda yaş dağılımının gösterildiği bölümde katılımcıların doğum tarihleri dikkate alındığında katılımcılardan, 16'sı kadın ve 19'u erkek olmak üzere görüşülen toplam 35 kişinin yaş ortalaması 68,6'dır. Katılımcıların yaş aralığı, 65 ile 78 arasında değişmektedir. Kadınların yaş ortalaması 67,94 iken; erkeklerin yaş ortalaması ise 68,30 olarak bulunmuştur.

Tablo 6: Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	Kadın	Erkek	Toplam
	16	19	35

Huzurevlerinin yaygınlık gösterdiği yerlere bakıldığında (Ek 1-2-3 vd.) huzurevlerinin %80'i Marmara, Ege ve İç Anadolu bölgesinde olduğu anlaşılmaktadır. Her ne kadar örneklemin geneli temsil etmek gibi bir iddiası bulunmasa da elde edilen verilerde bu durum kısmen de olsa açığa çıkmıştır. Katılımcıların doğum yerine göre dağılımlarına bakıldığında tüm katılımcıların bu üç bölgede doğduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların 26'sı İstanbul'da doğup büyümüş diğer 9 katılımcıdan biri Adana, diğeri beş kişi İzmir, bir kişi Sivas ve iki kişi de Çanakkale'de doğmuş ancak İstanbul'da yaşamlarını sürdürürken huzurevine yönelmişlerdir. Kent hayatının modern

olanı temsil etmesinden bahisle huzurevlerinin kentlerde yoğunluk gösterdiği kırsal alanlarda geleneksel toplum özelliği gösteren geniş ailenin kapsayıcı etkisiyle huzurevlerine yönelmedikleri anlamını buradan görme olasıdır. Değişen üretim ilişkileriyle çözülmekte olan geleneksel değerler sistemi, yabancı kültürel öğelerin sürekli etkisi altında kalarak, yerini hızlı modern değerler sisteminin öncülleri sayılabilecek geçiş değerlerine bırakmaktadır. Yabancı kültürel mesajların etkisi değişmeye en açık ve hazır olan kentli orta sınıf ailesinde bakımı yapılan yaşlıya etki etmektedir (Tolan, 1991, s. 213). Çekirdek aile aynı zamanda kent ailesi olarak da tanımlanmaktadır. Sanayi toplumlarında görülen bu aile türü kent ortamında gelişme imkânı bulabilir. Hane üye sayısının azalması, geç evlenilmesi, eşler arasında eşitlikçi paylaşımın yapılması, bireyin özne olarak görülmesi gibi çeşitli nitelikleri bulunmaktadır (Canatan ve Yıldırım, 2016, s. 76).

Tablo 7’de doğum yeri sütunu incelendiğinde katılımcıların Türkiye’nin farklı yerlerinde dünyaya geldikleri görülmektedir. Ancak hepsinin yaşam yerleri büyükşehir statüsünde olan İstanbul’da olmaları onların çoğunun çalışma olasılığını yükseltmektedir. 24 katılımcının farklı iş alanlarında çalıştıkları anlaşılmaktadır. Bu kişiler kendi adlarına yatan primler dolayısıyla emekli oldukları ve emekli maaşı ile huzurevinde kalma olanağı buldukları anlaşılmıştır. Diğer katılımcılardan 11 kadının ise çalışmadığı ev hanımı oldukları görülmektedir. Bunların huzurevi masrafları ve kendi geçimlerinin sağlanmasında ölen eşlerinden veya bekâr olanların da ölen babalarından dolayı emekli maaşı almalarıyla huzurevi masraflarını giderdikleri görülmektedir. Türkiye’de huzurevinde kalmanın karşılığında çok yüksek ücretin olmadığı görülmüştür. Öyle ki katılımcılardan Almanya’dan emekli olan bir katılımcı alıyor olduğu maaşının Türkiye’de huzurevi masraflarını karşıladığını ayrıca kendisine de yarısı kadar paranın kaldığını belirtmiştir. Aynı katılımcı aldığı maaşının Almanya’daki huzurevlerinde kalması için yeterli olmadığını belirtmiştir. Bu da Türkiye’de yaşlı bakım evleri olan huzurevlerinde kalmanın ücretsiz olmadığını ancak maliyetinin diğer ülkelere nazaran düşük olduğunu göstermektedir.

Katılımcıların medeni durumuna dair veriler farklılık göstermektedir. Bunlardan boşanmış olanların sayısı 3, bekâr olan 5 kişi iken geriye kalan 27 kişi ise evlenmiş ancak eşleri öldüğünden dolayı dul kalmışlardır. Boşanmış ve dul kalmış tüm katılımcıların en az bir çocuğu sahip olduğu anlaşılmıştır.

Katılımcıların eğitim durumu elde edilen verilere göre farklılık göstermektedir. Okumamış (2), İlkokul (5), ortaokul (1), lise (10), ön lisans (3) üniversite (14) mezunu gibi her eğitim düzeyinden katılımcılar yer almıştır. Katılımcıların genel olarak yoğunluğun en fazla üniversite mezunlarından oluştuğu görülmektedir.

Tablo 7: Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Kod	Yaş	Doğum Yeri	Meslek	Medeni Durum	Eğitim
K1, 65	65	İSTANBUL	EV HANIMI	BEKÂR	İLKOKUL
K2, 71	71	İSTANBUL	ÖĞRETMEN	DUL	ÜNİVERSİTE
K3, 68	68	İSTANBUL	HEMŞİRE	BEKÂR	ÖN LİSANS
K4, 66	66	ÇANAKKALE	EV HANIMI	DUL	İLKOKUL
K5, 65	65	İSTANBUL	EV HANIMI	DUL	LİSE
K6, 68	68	İSTANBUL	EV HANIMI	DUL	ORTAOKUL
K7, 65	65	İZMİR	EV HANIMI	DUL	LİSE
K8, 69	69	İSTANBUL	MUHASEBECİ	BOŞANMIŞ	ÖN LİSANS
K9, 66	66	İSTANBUL	EV HANIMI	DUL	İLKOKUL
K10, 68	68	İSTANBUL	EV HANIMI	DUL	İLKOKUL
K11, 69	69	ADANA	EV HANIMI	DUL	OKUMAMIŞ
K12, 74	74	İSTANBUL	EV HANIMI	DUL	ÜNİVERSİTE
K13, 67	67	İSTANBUL	ÖĞRETMEN	BOŞANMIŞ	ÜNİVERSİTE
K14, 66	66	İZMİR	İŞÇİ EMEKLİSİ	DUL	LİSE
K15, 72	72	İSTANBUL	EV HANIMI	DUL	İLKOKUL
K16, 68	68	İSTANBUL	EV HANIMI	DUL	OKUMAMIŞ
E1, 65	65	İSTANBUL	GEMİ KAPTANI	BEKÂR	ÜNİVERSİTE
E2, 67	67	İSTANBUL	MUHASEBECİ	BEKÂR	ÜNİVERSİTE
E3, 68	68	SİVAS	KAMYON ŞOFÖRÜ	EVLİ	LİSE
E4, 65	65	İSTANBUL	MALİ MÜŞAVİR	DUL	ÜNİVERSİTE
E5, 71	71	ÇANAKKALE	EKONOMİST	DUL	ÜNİVERSİTE
E6, 72	72	İZMİR	DOKTOR	DUL	ÜNİVERSİTE
E7, 68	68	İSTANBUL	ESNAF	DUL	LİSE
E8, 69	69	İSTANBUL	ÖĞRETMEN	BEKÂR	ÜNİVERSİTE
E9, 74	74	İZMİR	ESNAF	DUL	LİSE
E10, 72	72	İSTANBUL	İŞÇİ	DUL	LİSE
E11, 68	68	İSTANBUL	MEMUR	DUL	ÜNİVERSİTE
E12, 78	78	İSTANBUL	ÖĞRETMEN	DUL	ÜNİVERSİTE
E13, 65	65	İZMİR	ESNAF	DUL	LİSE
E14, 66	66	İSTANBUL	ESNAF	DUL	ÜNİVERSİTE
E15, 68	68	İSTANBUL	ÖĞRETMEN	DUL	ÜNİVERSİTE
E16, 65	65	İSTANBUL	MEMUR	BOŞANMIŞ	ÖN LİSANS
E17, 65	65	İSTANBUL	ESNAF	DUL	LİSE
E18, 68	68	İSTANBUL	İNŞAAT İŞÇİSİ	DUL	LİSE
E19, 65	65	İSTANBUL	ESNAF	DUL	ÜNİVERSİTE

Geleneksel aileyi değiştiren çeşitli demografik ve sosyoekonomik etkenler dikkat çekmektedir: Türkiye’de doğurganlık hızında azalma, kadının iş hayatına girmesi, bireysel yaşamın yaygınlaşması ve yaşlı bireylerin huzurevine yönelmesinin artması (Baran ve Çoban, 2012, s. 189) gibi etkenler toplumda yaşlıya bakım olanağı sunan yapıyı da etkilemektedir. Aile yanında bakımdan huzurevine bakıma geçişi ve bu sürecin hızlanmasını içermektedir. Çalışmaya katılan kişilerden 27’sinin evli olması ve bunların hepsinin çocuğı olduğu göz önüne alındığında geleneksel aile tipi olan geniş aileden çekirdek aileye geçiş somut olarak görünmektedir.

Toplumlardaki modernleşme, hızlı demografik değişim, gelir ve eğitim seviyesinde artış sürmektedir. Dolayısıyla dünyada yaşlı nüfus artmaktadır. Öyle ki dünyada 65+ yaş kişi sayısı 1950’de 131 milyon, 1995’te 371 milyon ve 2019 yılında ise 680 milyon 204 bin insandan oluşuyor. Ayrıca her geçen yıl artan yaşlı nüfusun 2025’te 750 milyon, 2050’de 1.4 milyar olması beklenmektedir. Türkiye’de yaşlı nüfus oranı ise 2018’de %8,8’dir (TUİK, 2019).³⁷

2. Huzurevinin Anlamı

Bu başlık altında konuya ilişkin olarak katılımcılardan huzurevinin kendileri için ne anlama geldiğı sorulmuştur. Genel olarak temel ihtiyaçların karşılandığı yer olarak ifade edilen huzurevi; yeme ve içme konusunda bir düzenin olduğu, sağlık ve temizlik konusunda sürekli bir bakım olanağının olduğu, sohbet edilecek kişilerin varlığının olduğu yeni bir yaşam alanı gibi ifadelerle tanımlanmıştır. Katılımcıların çoğunun 65 yaş ve üstü oldukları göz önünde bulundurulduğunda yemek yapma, temizlik yapma gibi ev içi ihtiyaçları kendi başlarına yapmada zorlanacakları görülmektedir. Bu nedenle huzurevinin bu işlevi onlar için öne çıkmaktadır.

Yeme içme ve barınma yeri şeklinde ifadeler kullanan katılımcılar çoğunlukta olmuştur. Ancak kadın ve erkek katılımcıların huzurevine dair anlamlandırmaları birbirine benzer nitelikte olmamıştır. Erkek katılımcılar huzurevi ile ilgili soruları cevaplandırırken uzun süre düşünmüş, ancak kadınlara kıyasla daha kısa cevaplar vermişlerdir. Öyle ki “daha önceden bunu hiç düşünmemiştim” gibi cümleler erkeklerin ağızından sıklıkla çıkan ifadelerden olmuştur. Kadın katılımcılar huzurevinin tanımını yaparken “kafa dinleme yeri”, “sıcak bir yemek”, “temizlik” “bakım” gibi işlerin düzenli olarak yerine getirildiğı yer şeklinde ifadeler kullanmıştır. Bu düşünce Parsons’ın (1959) öne sürdüğü yapısal-işlevselci yaklaşımı hatırlatmış, kadın ve erkekler arasında bir rol dağılımının bulunduğunu göstermiş ve bu durum erkeklerin en fazla vurguladığı hususlar

³⁷ Seçilmiş ülkelere göre yaşlı nüfus oranı https://ailevecalisma.gov.tr/media/11564/eyhgm_bueltten_temmuz2019.pdf erişim tarihi: 25.06.2019

arasında yer almıştır. Erkek katılımcılar “yemek” ve “bakım” kelimelerini sıklıkla kullanırken kadın katılımcılar ise “kafa dinleme”, “sohbet edilecek kişinin olması” gibi ifadeler kullanmışlardır. Huzurevinin tanımının yapılması istendiğinde katılımcılar özellikle bu noktalara değinmişlerdir:

“Huzur evi, kafanı dinliyorsun, istirahat ediyorsun ve kendine geliyorsun. Huzur evi yaşama yeri. İsmi üzerinde. Huzurlu yaşıyorsun. Huzur arayacaksan böyle yerlere geleceksin” (K2, 71).

“Babam vefat etti annem vefat etti. Ben de hiç evlenmedim. Burada evimiz var orada ben bir süre kaldım. Orada 3 ay yalnız kaldım ama beceremedim. Yemek, bulaşık, çamaşır işlerini beceremedim. Huzurevinde bunlar var. Bu nedenle kalıyorum.” (E1, 65).

Huzurevlerinin amacına uygun olarak görevini ifa ettiği ve temel ihtiyaçlar gibi yaşlıya gerekli olanakları sunduğu görülmektedir. Nitekim yaşlanmayla birlikte sağlığın bozulmuş ve yaşlıların evde bakımının güçleşmiş olması huzurevinin yaygınlaşmasını kaçınılmaz kılmıştır (Giddens 2000; Doğan, 1996, s. 202-206).

Kent yaşamının verdiği bireyselliğin yalnızlığında yaşayan ve güven ortamının yokluğundan olsa gerek huzurevini güven ile ilişkilendiren katılımcıların huzurevi tanımlamasında bu durum ifadelerine yansımıştır. Modern toplumda tek başına kalmanın uçlarında yaşayan birey çok yalnızdır (Baumann, 2005, s. 15). Bu yalnızlık içinde güven duyulacak bir ortam bir çevre ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların ilerleyen yaşlarda güven konusunun önemli olduğu konusunda benzer ifadelerle huzurevinin mahiyeti için kullanmışlardır:

“Huzurevi benim için güvenliği ifade ediyor. Devletimize güveniyorum her şeyden önce devlete güvendiğim için devlette bireyleri kendi kanatları altında güvenilir yerlere gönderiyor. Denetliyor çok iyi biliyorum denetlediğini” (E7, 68).

“Burada huzurlu oturuyoruz. Bakılıyor gayet güzel bakılıyor. Canımız sıkılınca bahçeye iniyoruz. Sonra uyku saatlerimiz belli. Başımıza bir iş gelir diye korkmuyoruz. Hırsızlık, kap kaç, dolandırıcılık, kötü muamele gibi, sorunlar yaşamadım” (K12, 74).

Anlatılardan hareketle katılımcılara göre huzurevine yerleşme ile yeni bir yaşam biçimi ortaya çıkmıştır. Bu yaşam biçimi düzenli bir uyku, yemek, bazı sportif aktiviteler, kurum içi bazı kurallar prosedürünü de içine alan bu yeni yaşam biçimine uyum gösterme süreci katılımcılar için huzurevi anlamlandırmasında ifade edilen konular olmuştur.

“Burada kilo aldım. 10 kilo! Düzenli yemek yemenin etkisi oldu. Her gün aynı saatte kahvaltı, öğle yemeği ve akşam yemeği veriliyor. Arada meyve de veriliyor. Hareket de az olunca aldık 10 kilo.” (E16, 65)

“Kendi başıma bakımımı yürütmede zorlanırım. Bu nedenle huzurevi bakım imkânı sunan yerdir benim için. Yemekleri evde yapıyordum huzurevinden önce. Ama iş sadece yemek yapmakla olmuyor. Bunlar için malzeme alacaksın, elektrik su faturası derken artık yoruluyor insan.” (K3, 68)

Tel ve ark. (2006) yaptığı çalışmada, evde ve kurumda yaşayan yaşlıların yarısından fazlasının günlük yaşam aktivitelerinde bağımsız olduğu, her iki grupta da bireylerin yalnızlık yaşadığı ve kurumda yaşayan bireylerin yalnızlık düzeyinin evde yaşayan yaşlılardan daha yüksek olduğu saptamıştır. Zygmunt Bauman (2005) bireyselleşmiş toplumda bireyin yalnızlık konusunda uçlarda gezindiğini belirtirken abartılı bir ifade kullanmış sayılmayacaktır. Çünkü artık yaşlı kişilerin bakımını üstlenen geniş aile yoktur ve artık kararlarında danışacağı bir tecrübeli insan yoktur, artık maddi ve manevi olarak zora düştüğü zamanlarda bu da geçer diyen bir yakını yoktur. Modern toplumda tek başına kalmanın uçlarında yaşayan birey çok yalnızdır (Baumann, 2005, s. 15). Huzurevinin tanımı yapılırken en sık kullanılan açıklamalardan biri de “yalnız kalmak” olmuştur. Ancak katılımcılar sadece bu söz öbeğini kullanmakla kalmayıp devamında buna ilişkin açıklamalara da başvurmuşlardır. Bazısı benzetmeler yaparak bunu izah etmiş, bazısı da huzurevinden önceki dönemi huzurevine yerleştikten sonraki dönemle karşılaştırarak açıklamıştır:

“Ben daha önce kızım ile kalıyordum. Komşularla görüşür onlarla pazara gider çoğunlukla da ev ziyaretleri yapardık. Ama huzurevinde bu olanaklar yok. Burada sohbet edecek birini bulmak zor. Yalnız kalıyorsun burada. Çalışanlar bazen bir şey ister misin derken konuşma fırsatı buluyorum ama onlarda her zaman yok huzurevi yalnız kalınan bir yer bence.” (K2, 71)

“Eş gibisi yok. O öldükten sonra huzurevine geldim. Hep onu arıyorum. Sohbet ederdik. Her yere birlikte giderdik. Tek başınasın huzurevinde. Benim gibiler var onlarla da sohbet edince yalnızlığını unutuyorsun.” (E19, 65)

“Yalnızlık Allah’a mahsus derler. Öyleymiştir. Huzurevinde TV izleyerek tek başına olduğunu unutuyorsun.” (K3, 68)

Alınan yanıtlar sonucunda huzurevinin tanımına ilişkin katılımcılar arasında farklılıklar olduğu gibi benzerlikler de görülmüştür. Katılımcıların huzurevini anlamlandırılmasında yeme içme, bakım, güvenlik, düzen ve yalnızlık vurgusu ön planda yer almaktadır. Öyle ki katılımcıların bir kısmı (13 kişi) huzurevinden ayrılmayı düşünmemekte. Hayatlarını burada idame etmek istemektedir. Huzurevinden ayrılmak isteyenler (22 kişi), huzurevinde belli bir süre kaldıktan sonra çocuklarının kendilerini buradan alıp kendi yanlarına yerleştireceğini ummaktadır. Böylelikle anlaşılıyor ki yaşlı bakımı evrensel temaları içeren bir çehre almakta aynı zamanda bazı evrensel işlevleri yerine getirmektedir. Parsons (1959: 5) için parçalar veya aktörler birbirleriyle etkileşim durumunda ve birbirlerine bağlıdırlar. Parçanın diğer parçalardan bağımsız hareket edememesi toplumsal sistemin merkezde olduğu bütüncül görüşü onaylamaktadır.

Huzurevi anlamlandırılmasında öne çıkan kavramların yapısal-işlevselci yaklaşımla örtüştüğü görülmektedir. Aile ortamında var olan değişkenlerin huzurevi ile ilişkilendirilmesinde kullanılan kavramlardan öne çıkanlar yeme-içme, bakım, güvenlik ve düzen olmuştur. Yaşlıların huzurevine adaptasyon sorunlarının yavaş ama nihayetinde olumlu bir şekilde sonuçlandığı, bir huzurevinden beklentilerinin karşılandığı, aile ortamından farklı olan bu yeni ortama uyum gösterebildikleri ve son olarak kendi öznel alanlarının korunmasını içeren (Aydın, 2014, s. 13) bir yaşam alanı kurabildikleri ifadelerinden anlaşılmıştır.

3. Huzurevinde Kalmaya Karar Verme Süreci

Çalışmada katılımcılara huzurevinde kalmaya nasıl karar verdiklerini, bu kararı verirken nelerden ve kimlerden etkilendiklerini öğrenmek adına "huzurevinde kalma kararını nasıl aldınız?" ve "Huzurevinde kalma kararı alırken nelere dikkat ettiniz?" soruları yöneltilmiştir. Katılımcılara yöneltilen sorularda huzurevinde kalmayı sürdürüp sürdürmeyeceği esasında nerde kalmak istedikleri şeklinde kalma yeri ile ilgili zaman zaman da olsa farklı mekanlarda ve yerlerde kalmayı isteyip istemedikleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Böylece bakım uygulamalarının

dönüşümü ve değişimi açıklanırken, üzerinde durulan ve önemli görülen faktörlerinden biri olan huzurevinde kalmaya karar verme konusuna da değinilmiştir.

3.1. Bakım Uygulamalarına İlişkin Tercih

Tarihin hemen her aşamasında bakıma muhtaç/dezavantajlı olarak kabul edilen yaşlı kişiler var olmuştur. Bu durumda olan insanların bakımı çoğunlukla yakınları tarafından idame edilmektedir. Ancak herhangi bir yakını olmayan kimsesizler için bakımevleri kurulmuştur. “Bakıma Muhtaç Kişi”³⁸ olarak adlandırılan kişilerin ve zayıf yapıdaki insanların (yaşlı ve engelliler) gidecek ve barınacak bir yerleri olsun sayılısı ile kurulan bakımevleri çoğunlukla bir yakını olmayanlara hitap etmektedir. Gerek din gerekse de gelenekler, ailelerin bir üyesini dışarda bırakma, eksikliğinden dolayı terk etme genel olarak yalnız bırakmasına izin vermemiştir. Ancak modern dönemde ortaya çıkan kurumsal bakım evlerinin baktığı kitleye herhangi bir yakını olanları da içine almaktadır. Bakım evlerine olan ihtiyacın farklı nedenleri olmakla birlikte esas olarak “kimsesiz kalma” başat olmuştur. Bununla birlikte hastalıkların iyileşmesi, sağ kalım sürelerinin ve ortalama insan ömrünün uzaması, bakım ihtiyacı duyan birey sayısının artışına ivme katmıştır (Özlü, 2009, s. 38-42; Karahan, 2013, s. 1-2).

Çalışmanın kavramsal bölümünde belirtildiği gibi huzurevi, yaşlının yıllardır alışık olduğu aile ortamından sonra, günlük yaşamını sürdüreceği bir kurumsal yapıdır. Bu kurum, yaşlının sosyal yaşamının da büyük bir kısmını oluşturuyor. Kuruluş yapısı özelliklerine göre düzenlenen ve yönetilen bu kurumlarda, yaşlıların uyması gereken bazı kurallar veya kısıtlamaları da ayrıca barındırmaktadır. Bu kurumlarda, yaşlının kendisini evindeymiş gibi rahat hissetmesi amaçlanmasına karşın yaşlı sayısının fazlalığı, kurumun sosyal yapısı, ekonomik koşulları ve fiziksel büyüklüğü ile bu amaca ulaşmak pek de kolay olmamıştır. Bunun yanı sıra, otel tipi yapılar şeklinde tasarlanan huzurevleri hem yaşlıların gereksinmelerine, hem orada olması gereken sosyo-psikolojik ortama, hem de yapılabilecek düzenlemelere çoğu zaman uygun olmamaktadır (Arpacı, 2005, s. 118).

Huzurevinde kalma veya kendi evinde kalma konusunda kişinin kendi kararı olabileceği gibi; kişinin yakınları tarafından da bu yönde karar verilebilmektedir. Bu nedenle, yaşlıya yönelik bakımın mekânı konusunda değişim yaşanmıştır. Geleneksel toplumlarda aile yanında bakımın yaygın olarak uygulandığı şekilden kentli yaşamın kaçınılmaz bir sonucu olarak kabul edilen

³⁸ Bakıma Muhtaç Kişi, kavramı ilk kez 2005 yılında çıkan Özürlüler Kanununda tanımlanmıştır. “Buna göre: Günlük hayatın alışılmış, tekrar eden gereklerini önemli ölçüde yerine getirememesi nedeniyle hayatını başkasının yardımı ve bakımı olmadan devam ettiremeyecek derecede düşük olan kişiler” bakıma muhtaç özürlüler olarak kabul edilir (Seyüzyılar, 2015, s. 141).

yaşlı bakımının huzurevlerine yönelme söz konusu olmuştur. Bu bağlamda katılımcılara “huzurevine gelmeyi nasıl karar verdiniz?” sorusu yöneltilmiş, katılımcıların bir kısmı kendi isteğiyle huzurevine yöneldiğini belirtmiştir:

“Huzurevinde kalmaya ben karar verdim. İnternette geziniyordum bir gün bakarken yaşlılık harçlığına zam geldi diye bir haber okudum internette, internetsizde duramam onu da söyleyeyim yani, okurken şey yaptım ya ben taksimde yaşıyordum orada Aile ve Sosyal Bakanlığının Beyoğlu ilçe müdürlüğü var. Bir gittim oraya dedim nedir sizin göreviniz. Dedim huzurevine bakıyor musunuz? Bakıyoruz dediler. Dedim yerleşmek için ne lazım. İlk önce ben 61 yaşında olması gerektiğini sanıyordum meğerse 60 yaşına bastığınız gün huzurevlerine müracaat edebiliyorsunuz. Gittim dediler ki bana psikiyatrik sorunlarınız olmadığına dair bulaşıcı hastalıklar olmadığına dair ve toplum içinde oturabileceğinize dair psikolojik raporlar almanız lazım dedi. Bende hastaneye başvurdum psikiyatri servisine rapor aldım. Bulaşıcı hastalık var mı onun içinde dâhiliyeden rapor aldım. Sonra bütün raporları aldım gittim memura teslim ettim. Onlarda Cağaloğlu’na göndermişler. Raporları verdim 3 gün sonra aradılar beni. Sonra huzurevine yerleştim.” (E17, 65)

“huzurevinde kalmak benim kararımdı. Şöyle ki, eşim felç geçirdi ve yatağa bağlı bir şekilde bakımevinde yaşıyor. Bende kaç senedir tek başıma evde yaşıyordum. Artık birçok şeyi yapamaz hale geldim. Elimden de gelmiyor hani. Ondan ötürü buraya geldim.” (E3, 68)

“Ben kendim istedim. Benim kararımdı. Çocuklarım istiyorlardı yanlarında yaşamamı ama derler ya ev evin üstüne olmuyor. Minnet etmektense burada yaşarım. Kızımın eşi var çocuğu çocuğu var kendimde rahatsız olurum sesten. Böyle iyi benim için.” (K14, 66)

İki erkek katılımcının ailelerinin daha az eğitilmiş ve geleneksel kodlarla çevrili olduğu öğrenildiğinde katılımcıların bu kodlara daha fazla bağlılık gösterdikleri gözlenmiştir. Huzurevine yerleştikten sonra çocuklarının kendisini buraya göndermelerini kabullenmediği, onlara kızgınlığını dile getirmesi geleneksel kodların davranış ve tepkilerine yansıdığı görülmektedir.

“İstanbul’da yaşamak zor ama bir küçük odada kimseye rahatsızlık vermeden yaşardım ama olmadı. Onlar da haklı ama burada olmak bana zor geliyor. Kendim istemedim buraya yerleşmeyi onlar (çocuklar) beni getirdi. Keşke kendi evim olsaydı orda kalırdım.” (E16, 65)

“Buraya gelmek abimin kararıydı. Ben istemedim. Abim yalnız yapamazsın dedi.” (E10, 72)

Katılımcıların çoğu huzurevinde kalmayı tercih etmediklerini ancak mecbur kaldıklarını belirtmektedir. Katılımcıların çoğunun yakınları tarafından huzurevine bırakıldığı anlaşılmaktadır. Huzurevine ailesi tarafından bırakılan katılımcılar huzurevinin maddi olanaklarından dolayı memnun olsalar da eski aile ortamlarına yönelik özlemlerini dile getirmişlerdir. Kurumsal bakımın gereği olan yeme, içme, yatma ve temizlik gibi maddi konularda memnun kalan yaşlılar, maddi unsurların eksik olmasına rağmen manevi yönden kendini iyi hissetme hallerinden dolayı ailelerinin yanında kalmayı tercih ettikleri birçok çalışmanın bulguları arasında olmuştur (Atalay ve arkadaşları, 1992s; Emiroğlu, 1995; Bilgili, 2000). Yaşlanmayla birlikte sağlığın bozulmuş ve yaşlıların evde bakımının güçleşmiş olması huzurevlerine yönelmede etkili olmaktadır (Doğan, 1996, s. 202-206).

“Huzurevine gelmek benim kararım değildi. Akrabalarım getirdi (Kız kardeşim, özellikle enişte). Burada daha iyi bakılıyorum. Yemeğim ilaçlarım düzenli veriliyor ama ben istemedim buraya gelmeyi. Bilmediğim tanımadığım insanların içinde olmak... Kim ister ki?” (E9, 74)

“Küçük kız kardeşimin kararıydı. Beni ikna etti bende ikna oldum. Doktorla görüşmekte fayda var. 2012 yılında 65 kilo olmuştum. Daha sonra kilo aldım. 7 sene doktorlar yönlendirdiler beni. Bugün 80 kiloyum. 65’ten 80 kiloya çıktım. Sağlığım için iyi bir yer.” (E13, 65)

“Kız kardeşim karar verdi. Bana olur mu dedi olur dedim. Eskiden tanıyoruz burayı biz. Bana kalsa buraya gelmezdim ama kardeşim artık bakım işinden dolayı zorlanıyorum dedi. Böylesi benim için daha rahat olacak dedi. Buranın sahibi olan bayan arkadaşı da tanıyordum biraz da o bana güven verdi. Kız kardeşimin iki çocuğu var onlara yeterince vakit ayıramıyordu ondan biraz da. Ben de istemezsem de buraya gelmeyi kız kardeşime hak veriyorum aslında.” (K1, 65)

“Buraya gelmek oğlumun kararıydı. Kendisi çok sık seyahate çıkıyor. Ben de gelin ve çocuklarla kalıyordum. Buraya yerleş anne bir dene bakalım. Seversen devam edersin dedi. Öylece bir ay için geldim. Sonra sevmezsem de güzel dedim iki buçuk yıldır buradayım. Güzel diyorum. Arkadaşlar var onlarla sohbet ediyorum diyorum. Oğlum mutlu olsun diye burada kalmak benim kararım bilsin istiyorum.” (K12, 74)

“Benim kızım getirdi buraya. Evde ben çok iş yapıyordum el işi. Kızda burayı bulmuş beğenmiştir. Burada birçok bayanın da kaldığını belirtti. Anne sen çok iş yapıyorsun yoruluyorsun dedi, beni buraya getirdi.” (K6, 68)

Gofman’ın (1984) yaptığı bir araştırmada, yeme, içme, uyuma gibi bütün yaşamsal faaliyetlerin tek çatı altında toplandığı kurumlara “total kurumlar” (Huzurevi) adını verirken sadece maddi unsurları ihtiva eden bir tanım yapmıştır. Baumann (1998) bu tanımlamaya yeni bir açılım getirerek bu kurumların “zoraki cemiyetler” olduğunu ve buradaki bireylerin yaşamlarının, örgütsel kurallara dayalı olarak “kontrol edildiğini” belirterek tek başınalığın bağımsızlığı getirmediğini istemeye istemeye bu yeni şartlara uymak zorunluluğun yükü söz konusu olmaktadır (Oktik, 2004, s. 42-43).

Rasyonel bireyin özgür ve akılcı çıkarımı modern paradigmadır, bu düşünüşün uzantısı, kendi sorumluluğunu taşıması beklenen modern yaşlı, kimseye yük olmak istememesinden dolayı kurumsal bir yapıdan profesyonel bir yardım talep edecektir. Bu talebin ismi huzurevidir (Ardahan, 2010, s. 30).

Aile bireylerinin çalışma hayatının içinde olması, aile içinde yaşlı bakımını yürütülemez duruma getirmiştir. Kendi sorunlarını başka bireylere özellikle de aile bireylerine yüklememek için hassasiyet gösteren yaşlılar bir başka ifade ile kimseye yük olmak istemeyen yaşlılar, bu alanda hizmet veren kurumlardan yani huzurevlerinden yardım istemeye mecbur kalmışlardır (Işık, 2002, s. 53). Doktor olan ve Ege bölgesinde büyüyen katılımcı, huzurevinde kalmakla ilgili bireysel bir karar aldığını belirtse de aslında ailesinden olan birileri tarafından bakımının yapılmaması dolayısıyla huzurevine yerleşmeyi seçmiştir. Bu katılımcı geleneksel toplumlarda hâkim olan aile yanında bakımı talep etmektedir. Öyle ki geleneksel toplumlarda hâkim olan anlayış çerçevesinde yaşlı bakımı ailenin sorumluluğunda ve ukdesindedir. Ailenin işlevlerinden biri olan yaşlı bakımının yerine getirilmesi, özerklik barındırmayan bir müesseseyi temsil

etmekte; özerklik, bireyselliğe ve kişisel tercihlere fazla yer verilmediği için ailelerin yaşlıya bakması kaçınılmaz olmaktadır.

“Doğrusu, ben tanımadığım bilmediğim insanlarla aynı odada kalmayı hiç içime sindirmedim. Huzurevine yerleşeceğim ve burada ölümü bekleyeceğim şeklinde bir görüşüm olmadı. Bu fikri kabul etmiyorum. Bu düşünce bana göre değil. Huzurevine ben gelmek istemedim. İki kızım var. Bana bakmadılar. Bende kendi evimde kaldım. Ama yemek yapamam. Bulaşık, temizlik. Bunlar için bir yardımcı tuttum ama olmadı. Baktım çare yok mecburiyetten kendim geldim.” (E6, 72)

“Benim eşim 2001’de vefat etti. Sonra tek kaldım. Çocuk da evlendi. Evlenmek istedim ama çocuk ve damat kabul etmedi. Şimdi de 78 yaşındayım. Artık bu yaştan sonra benimle evlenen de olmaz. İşlerimi de yapamaz oldum. Çocukların evine de gitmem. Kimseye yük olmam. Hani tenezzül de etmem. Huzurevinde mecburiyetten kalıyorum ama rahatım yerinde.” (E12, 78)

Triandis’e (1995) göre "toplulukçu kültürlerde kişinin kendisini bağımsız bir birey olarak değil ulusun, cemaatin veya bir grubun parçası olarak görmesi sonucunda bireysel davranışlarını grupların norm ve beklentileri ile uyumlu hale getirilmesi beklenir." Toplulukçu toplumlarda birey için anlamlı olan konuları diğerlerinin duygu, düşünce, ihtiyaç ve tercihleri belirler (Markus ve Kitayama, 1991). Böylece bireysel tercihler, çoğu zaman ön planda bulunmaz ve kendisi dışında kalanlara duyulan yükümlülüklere dikkat edilerek kendi davranışları kontrol altında tutulur. Toplumda yaşanan değişim aileyi de etkilediği için "önce ben sonra toplum" söylemi bireylerin amaçlarını ön planda tutmaktadır. Bu konuyu huzureviyle bağdaştırmak gerekirse, yaşlıların kendi istekleri ve özgür iradeleri ile vermiş oldukları kararın arkasında çocuklarının veya aile yakınlarının etkisi yer almaktadır. Böylece yaşlı bireylerin huzurevinde kalmayla ilgili ortaya koydukları irade, gelenekler ve zorunluluklar çocuklarının söylemiyle ve özgür iradeleriyle şekillenerek yeni bir anlama bürünmektedir. “Özel yaşama atfedilen değerlerin artması, kişinin 'kendini keşfi' veya kişinin kendi benliğine 'tapınması', birey merkezli yaşam tarzının merkezde yer alması" (Süleymanov, 2009, s. 13) bireysel tercihlerin topluluk yaşamından daha ön planda olması katılımcılar tarafından eleştirilmektedir:

“Benim zamanımda daha belirgin bir şekilde toplumsal değerler ön plandaydı. Çocuklarıma bu kültürü aktarmada eksikliklerim oldu galiba. Benim kuşak toplumsal

değerler yani toplumun menfaatini kendi bireysel menfaatimizin önünde tutardık. İş konusunda da öyleydim. Varsa yoksa işim. Devlet memuruydum. Devlet her şeyin üstündeydi. Bu süreçte çocuklarımı ihmal ettim. Bizde vefa vardı. Anne babamıza karşı arkadaşlıklarımıza karşı. 40 yıl süren dostluklar kolay mı? Ancak şimdiki çocuklarda bu vefayı göremiyorum. Anne babaya, arkadaşlarına, topluma ve hatta devletine karşı pek sorumsuzlar.” (E12, 78)

“Bizim zamanımızda esas olan anne babaydı. Onlar karar ve rahat etmeleri bizim için ehemmiyetliydi. Ancak çocuklarımız, gelenek görenek dinlemiyor. Belki bunda bizim de hatamız var ama onlar da hiçbir şekilde topluluk halinde kalma birlikten kuvvet doğar fikrine rağbet etmiyorlar. Haliyle tek başına kalma, eşi ve çocuğuyla kalma fikri onlar için daha önemli oluyor. Eğer benim de onlara ve çocuklarına katkı yapacağıma inansalardı belki de bana sahip çıkarlardı ama nerde. Onlar için varsa yoksa biz evde kendimizden başkasını istemeyiz diyorlar.” (E10, 72)

Modern toplum tasavvurunda ortaya çıkan çekirdek aile anne baba ve çocuk şeklindeki imajda da değişme olmaya başlamıştır. Öyle ki farklı aile tipleri ve aileye alternatif yaşam tarzları ortaya çıkmaktadır. Ailedeki yapısal değişim giderek çeşitlenmektedir. Bu değişimin de uzantısı ile yaşlı bakım hizmeti sunan huzurevlerine rağbet artırmaktadır (Baran ve Çoban, 2012, s. 189-192). Yaşlı katılımcıların çoğunun ailenin aldığı karar gereği huzurevine yerleşmeye karar verdiği anlaşılmıştır. Her ne kadar ailelerinden bağımsız bireysel tercihlere başvurarak huzurevine yerleşmeye karar verseler de bu karara vardıldıktan sonra sonucunu ailesiyle paylaşmaları geleneksel formdan kopmadıklarını göstermektedir.

3.2. Huzurevine Yönelimde Ailenin Etkisi

Katılımcıları huzurevine yerleşmeye nasıl karar verdikleri ve karar verirken nelere dikkat ettiklerine yönelik sorulan sorularda yanıtlar farklılık göstermiştir. Bu nedenle konuyla ilgili huzurevine yerleşmeye karar verilirken aile ve yakın akrabasının etkisinin olup olmadığını öğrenebilmek için katılımcılara “Huzurevinde kalmayı kendiniz mi tercih ettiniz? Huzurevine yerleşmede ailenizin herhangi bir etkisi oldu mu?” gibi sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların yanıtları üç kategoriye ayrılmıştır. Bir kısmı, huzurevine yerleşmeye ailelerinin karar verdiğini, bir kısmı ailelerinin de etkisiyle sağlık sorunları ve yaşlı olmaları bu duruma mecbur bıraktığını diğer bir kısım ise huzurevine yerleşmenin yalnızca kendi kararları olduğunu ifade etmişlerdir.

Geleneksel toplumlardaki norm ve değerler, bireylerin yaşam tarzlarında önemli bir yere sahiptir. Başta aile bireylerinin bakım konuları olmak üzere geleneksel toplumda yaşayan bireyler bu norm ve değerlere göre hareket edebilirler. Hanedeki bakıma ihtiyaç duyan çocuklar ve yaşlıların bakımının karşılanmasından tutun da nasıl bir bakım uygulanacağına kadar birçok konuda yaşlının ailesi sorumluluk duyar. Böylece Türkiye'de yaşlı bakımında geleneksel kodlara değer verilerek yapılmaya devam etmesi, gelenek ve göreneklerin toplum nezdinde önemini kaybetmediğinin bir göstergesidir. Her ne kadar kimi aileler yaşlılarını bir şekilde kurum bakımı şeklindeki huzurevlerine bıraksa da bu bırakma sürecinde de yaşlı kişinin görüş ve düşüncelerine başvurulmamakta onun rahat edeceği iyi bakılacağı gibi kıstaslara yönelmekteler. Gerek yaşlılar gerekse de aileler huzurevi seçeneğini tercih ederken bu geleneksel kodlardan tamamen bağımsız değildirler. Yaşlı kişi ailenin kararına uyarak geleneksel toplumdaki itaat normuna uyması buna örnektir. Nitekim Onat (2004) tarafından Ankara'da yapılan araştırmada ise, görüşme tekniğiyle 300 yaşlı kişi ile görüşmüş ve bu yaşlıların neredeyse tamamına yakınının (%91.7) huzurevinde kalmayı istemedikleri tespit etmiştir. Huzurevinde kalmayı istememe nedenleri incelendiğinde ise; yaşlıların yarısı (% 50.1) esasında ailesiyle kalmaktan mutlu olduğu anlaşılmıştır.

Huzurevine ailesi tarafından bırakılan katılımcılar huzurevinin maddi olanaklarından dolayı memnun olsalar da eski aile ortamlarına yönelik özlemlerini dile getirmişlerdir. Kurumsal bakımın gereği olan yeme, içme, yatma ve temizlik gibi maddi konularda memnun kalan yaşlılar, maddi unsurların eksik olmasına rağmen manevi yönden kendini iyi hissetme hallerinden dolayı ailelerinin yanında kalmayı tercih ettikleri birçok çalışmanın bulguları arasında olmuştur (Atalay ve arkadaşları, 1992s; Emiroğlu, 1995; Bilgili, 2000). Huzurevine karşı tüm katılımcılarda olumsuz bir önyargı olmuştur. Öyle ki hiçbir katılımcı daha önce huzurevine gelmeyi hayal bile etmediğini belirtmiştir. Bu nedenle katılımcıların huzurevinde kalma gerekçeleri genelde zorunluluk şeklinde olmuştur. Kimisinin sağlık sorunu nüks etmiş, kimisinin bakacak kimsesi kalmamış, birçok katılımcının ise belli bir süre bakımları akrabaları tarafından yapıldıktan sonra huzurevine bu akrabaları tarafından bırakıldığı birçok katılımcı tarafından ifade edilmiştir:

“Huzurevine gelmek benim kararım değildi. Akrabalarım getirdi. Burada daha iyi bakılıyorum. Yemeğim ilaçlarım düzenli veriliyor ama ben istemedim” (E9, 74)

“Huzurevine yerleşmem küçük kız kardeşimin kararıydı. Benimle uzun uzadıya konuştu. Eşinin benden rahatsız olduğunu anladım. Hem bana iyi bakamadığı için

vicdan azabı duyduğunu söyledi. Böylelikle ben de ikna oldum. Sağlık sorunlarım da artmıştı zaten. 2012 yılında 65 kilo olmuştum. Huzurevine yerleştikten sonra kilo artışı oldu. Çok kilo aldım (karşılık gülüşmeler). 7 sene doktorlar yönlendirdiler beni. Bugün 80 kiloyum. 65'ten 80 kiloya çıktım. Başta benim kararım değildi huzurevinde kalmak ama şimdi daha iyi anlıyorum. Huzurevi sağlığım için gerekiymiştir.” (E1, 72)

“Valla ben kendi isteğimle buraya gelmedim. Tansiyon hastasıyım, rahatsızlandım. Eşimden ayrıldım abimlerle kalıyordum. Sağlığım için doktor bir süre huzurevinde kalmanız gerekiyor dedi. O gün buraya geldiğimde 21 di tansiyonum. Biraz kalmanız gerekiyor dedi. 3 yıl oldu burada olduğum.” (K8, 69)

“Bana bir oda vermişlerdi. Abimin gözetiminde evde kalıyordum. Bazen inliyordum belki bundan dolayıdır bilmiyorum. Bir gün bir yere gideceğiz dediler. Ben gidelim dedim. Onları kırmam zaten nereye derlerse uyarım onlara. Beni buraya getirdiler. Üç-dört gün ağladım. Sesli ağladım. 6 yıl oldu. Ben istemezdim buraya gelmeyi. Onlar rahat etsin ben burada kalırım daha da.” (E10, 72)

Nitekim huzurevlerinin düşünüldüğünün aksine bazı avantajları da vardır. Kendi isteğiyle gelen katılımcı iki kişi (E12, 78 ve K14, 66) dışında diğer tüm katılımcılar ailesinin etkisi veya sağlık sorunlarının mecbur kılması ile huzurevine yerleşmek zorunda kalmışlardır. Esasında katılımcılar huzurevine yerleştikten sonra bazı faydalı unsurlarının olduğunu görmüşlerdir. Huzurevi aile ile yaşlıların karşılıklı rahatsızlık yaşaması ve sorun olmaktan uzak tutması için iyi bir ortamdır. Yaşlının rahat ve sakin bir ortam beklentisini karşılaması aynı zamanda da kendine göre eğlence alanının olmasını sağlaması açısından iyi bir ortamdır. Sağlık sorunlarına müdahalede hızlı davranılması ve sürekli kontrolün olması açısından sağlıklı bir ortamdır. Haliyle özel bir diyet ve yeterli uyku ve dinlenme olanağı sunması sağlıklı olmayı destekleyen bir ortam olan huzurevlerinin avantajlarında söz edilebilir (Siam, 2002, s. 2). Hayalini dahi kurmadıkları huzurevinde bakım, sağlık gibi konularda sürekli bir doktor ve hemşirenin etraflarında olması katılımcıların olumladığı özellikler olmuştur. Sağlıklı duruma gelen ve huzurevinde ayrılma gücü olan katılımcılara “neden huzurevinden ayrılmıyorsunuz?” diye sorulduğunda, katılımcılardan bazıları sağlığım burada yerine geldi bu nedenle buradan ayrılmam şeklinde cevap alınmıştır. Bu konuya ilişkin düşünceler katılımcılar tarafından şöyle ifade edilmiştir:

“Ben başlarda hastaneye geldim zannettim. Sürekli baş ağrılarım olurdu onlar burada azaldı. Hangi ilacı kullanacağım ve ne kadar süre kullanacağım konularında kendim karar vermiyorum. Hemşireler ve doktor bunula ilgileniyor. Şimdi ben buradan ayrılısam bu rahatlığı bulamam.” (K8, 69)

“Ben kızım ile kalıyordum. Kızım hastalanınca (kızı da rehabilitasyon merkezinde kalıyormuştu. İleri derece şizofren teşhisi ile) ben tek başıma evde kalamadım. Sosyal hizmet müdürü beyefendi bana burayı tavsiye etti. Buraya geldim. Yaşım artık 70’i geçti. Buraya geldim. Baktım sahibi bayan. Çalışanlar güler yüzlü. Bir deneyeyim dedim. 4 yıl geçti üzerinden. Sağlığıma bakıyorlar. Yemeğimiz çok güzel burada aşçımız çok temiz. Ev yemekleri gibi.” (K15, 72)

Öğretmen olan ve Marmara bölgesinde büyüyen katılımcı, ailesi olmadığı ve kendisine bakan bir yakını olmadığından huzurevini tercih etmek zorunda kaldığını belirtmiştir. Bireysel bir karar olarak huzurevine yerleştiğini bu kararından dolayı pişman olmadığını bir nevi kaçınılmaz son olarak gördüğü bu doğru kararını güler ve içten bir şekilde savunuda bulunarak belirtmektedir. Kent hayatının getirdiği çekirdek aile ve bireysel yaşam tarzının unsuru olan yalnız kalmak kaçınılmaz olmaktadır. Toplumların ve sosyal kurumların birbirlerinden farklılaşarak yapısal bir farklılaşma süreciyle evrim geçirmekte ve böylece modern toplumlarda işi evden ayrılmaktadır (Güçlü, 2016, s. 72). Böylelikle aile üyelerinin çalışma hayatına girmesi ve evde kalan yaşlıya bakacak kimsenin kalmaması gibi durumlar ortaya çıkmaktadır.

3.3. İdeal Yaşam Yeri

Katılımcılara huzurevi seçeneği dışında nerede kalmak istedikleri ve nasıl bir yerde yaşamlarını sürdürmek istedikleri soruları yöneltilmiştir. Böylece onların huzurevine yerleşmeden önceki düşünceleri ve fikirleri derinlemesine analiz edilmeye çalışılmıştır. Çünkü bireylerin geri kalan yaşamlarını sürdürecekleri yerde aradıkları özellikleri bilmek onların anlam dünyalarında huzurevlerine dair düşüncelerinin neler olduğunu ortaya çıkartmada önemlidir. Verilen yanıtlar çerçevesinde öncelikle kendini güvende hissetme duygusunun yerine getirilmesine dikkat edildiği belirtilmiştir. Özellikle geleneksel değerlerin dışına çıkamayan katılımcıların ideal yaşam yerine yönelik kıstasları bu yöndedir. Çünkü ideal yaşam yeri tanımlamasında kişinin kendini güvende hissetmesi beklenmektedir. Yıllardır tanıdığı ev ortamındaki eşi, çocuğu, yakın komşuları ve akrabalarını içine alan aile bağları kişiye güven veren unsurların kalınacak yerde olması

gerekenler arasında sayılmıştır. Toplumumuzda her 10 kişiden 6'sı kendine bakamayacak kadar yaşlanınca çocuklarının yanında kalmak istemektedir (Yavuz ve Yüceşahin, 2012, s. 76-80).

Verilen cevapların ortak noktasına bakıldığında aile yanında bakım ve ev ortamında bakım ifadesini kullanarak “güven” ve “sevgi” ihtiyaçlarına dayanmaktadır. Kadın ve erkek katılımcıların hepsinde benzer formasyonları aldıkları düşünüldüğünde daha farklı bir dünyanın tahayyül edilememesi normal karşılanabilir. Katılımcıların habituslarında kendi ilkelerine göre yapılaşmış geçmişin ve geleceğin izlerini görmek mümkündür. Bu bağlamda habitus Bourdieu'nün belirttiği gibi dün, bugün ya da tarihin anonimleştirildiği, yeniden üretildiği bir mekândır (Bourdieu, 2014, s. 118-125). Bu mekânlar içerisinde katılımcıların da kendi dünyalarının dışında bir alan tasarlamadıkları, içinde bulundukları sınırlarda hareket etmeye devam edecekleri söylenebilir.

Anlatılara göre yaşam yeri tercihinde en fazla vurgulanan noktalardan biri aile ve toplumsal çevreye yakın ve onlarla içi içe bir yerin olmasıdır. Sosyal bakım uygulamaları olarak literatürde yer edinmiş olan bakım uygulamaları yaşlının toplum içinde bakımını esas almaktadır. Sosyal refah seviyesi yüksek olan ülkelerde bakım politikaları, bireyin yaşam kalitesini ve iyilik halini geliştirmeye odaklanmaktadır. Bu nedenle yaşlının evde bakımı veya ev ortamına yakın çevrede bakımına öncelik verilmektedir (Evde Bakım Derneği, 2010; Danış, 2006; Karahan, 2002, s. 9; Başbakanlık Mevzuatı, 2005). Yaşlı birey için ortamda konuşulacak kişi olması, tanıdık bir yüz olması, bildik sokaklar tanıdık esnaf gibi yaşlı için işlevsel bir bakım ortamı olması aranan özellikler olmuştur. Ayrıca sağlık imkânlarının hastalık durumunda güncel teknolojiyle uyumlu olması gibi etkenler de diğer aranan şartlar arasında olduğu katılımcılar tarafından ifade edilmiştir.

Yaşamdan geri çekilme teorisi yaşlının kurumda bakımını savunmakta çünkü hayattan kopan yaşlının içine kapanacağı kabuğuna bürüneceğini savunmaktadır. Bu yaklaşım toplum içinde bakım ilkesiyle kabul edilemez olmuştur çünkü yaşlıların çoğu kurumda değil, toplum içinde yaşamak istemektedir (Kalinkara, 2011, s. 31-33). Yaşlılıkta yaşamını sürdürme yeri olarak tüm katılımcılar aile yanında kalmayı birinci tercihleri olarak ifade etmiştir. Bununla birlikte yakın arkadaşlarının oluşturacağı bir ortamda, yeniden evlenmek, köy ortamına taşınıp tarla bahçe işleriyle uğraşacağı bir mecra gibi seçeneklerin de huzurevine nazaran daha çok kalmayı istedikleri yerler olarak ifade edilmiştir.

Bireyselliğin, koca toplumu kendi başına bırakarak, insanı kendisiyle ailesi ve arkadaşları arasına mesafe koymaya iten derin ve sessiz bir duygusu (Lukes, 2006, s. 23) olarak ifade edersek huzurevinde kalmak isteyen farklı sosyo-kültürel yapıya sahip insanların bireysel özelliklerden ziyade geleneksel özellikler taşıdıkları anlaşılmaktadır. Bu araştırmada da katılımcıların çoğundan alınan cevaplarla geleneksel toplumlarda görülen aile yanında bakım gibi bakım uygulamaları daha çok rağbet görmüştür. “Huzurevinde kalmak yerine nerede kalmayı isterdiniz?” Sorusuna katılımcıların verdiği yanıtlar aşağıdaki gibidir:

“Huzurevinde kalmak yerine ailemin yanında kalmayı isterdim. Sonuçta kendi evinizde istediğiniz saatte kalkar istediğiniz şeyi yersiniz. Daha serbest bir ortam var. Hem kızım bana daha iyi bakar. Konuşur benle hiçbir beklenti ve gizli hesap tutmadan. Güven var orda.” (K5, 65)

“Kendime ait bir evde kalmak isterim. Ama yaşadığım mahalleye yakın bir olması gerekir. Sohbet edeceğim kişiler de olur orada. Tanıdık esnaf. Yabancılik çekmem böylelikle.” (E4, 65)

“Sivas’taki köyüme gitmek isterim. Orada babamdan kalan tarla var. Toprakla uğraşmayı çok isterim. Ah biraz kuvvetim olsa yapacağım ama.” (E3, 68)

İdeal yaşam yeri konusunda kadın katılımcılar ev ortamını seçerken erkek katılımcılar daha çok aile yanında bir yakınının olduğu ev ortamını tercih etmektedir. Ev içi sorumlulukların yerine getirilmesi, katılımcılar tarafından kadının görevi olarak anlaşılmaktadır (Bolak Boratav, Okman Şimşek, Eslen Ziya, 2017, s. 217).

“Arkadaşlarımla kalmak isterdim. Benim gibi olan kafa dengi. Anlaştığım arkadaşlarımla bir evde kalmak isterdim. Orada istediğimiz gibi rahat ederdik. Böylece istediğimiz yere gidebilirdik.” (K16, 68)

“Ailemin yanında kalmak isterim. Kızım veya oğlum olabilir. Ama kızım bana daha iyi bakar. Onun yanında kalmayı isterim. Hem maaşım onlara kalır. Damat aslında iyi çocuk beni kabul eder ama böyle içten bir şekilde gel yanımızda kal demiyorlar.” (E5, 71)

“Ben evlenmedim hiç. Kız kardeşim var yeğenler. Onların yanında kalmak isterdim. Bana kız kardeşim çok iyi bakar. Beni çok sever. Ama eşi istemiyor beni. Ev küçük diyor. Rahat etmeyeceğimi söylüyor.” (E8, 69)

Evde bakım sürecinde yaşlı insanlara bir emek süreci olarak bakma düşüncesi, evi bir çalışma alanı olarak ortaya çıkarır. Üretilcek bir nesne olarak kabul edilen bu insanlar, kirli, aç, endişeli insanlar iken bakım ile birlikte temiz, sakin kendine güvenen insanlara dönüşmektedir (Lee-Treweek, 1997, s. 47-63)

Kağıtçıbaşı (2010) aile örüntüleri tiplerinde belirttiği gibi özellikle kırsal alanlarda yaygın olan “bağımlılık modeli” geleneksel ve ilişkililik kültürünün izlerini taşıyarak toplulukçu bir aile yapısına işaret eder. Ataerkil aile yapısının hüküm sürdüğü bu modelde aile ilişkilerinin sıkı bağlarla dokunduğunun da altı çizilmesi gerekir. Aileye, akrabalara, yakın çevreye duygusal bağımlılığın bulunması “ilişkililik kültürü” (Kağıtçıbaşı, 2010, s. 176) olarak tanımlanırken, bu durumu “karşılıklı bağımlılık” (İmamoğlu, 1987) modeli şeklinde ifade eden araştırmacılar da yer almıştır. Toplulukçu kültürlerde görülen aileye bağlılık ileriye yönelik kararların alınmasında da egemen bir role sahiptir. Dolayısıyla toplulukçu kültürlerde yaşlıya bakım, ailelerin üzerinde bir sorumluluk olduğu gibi yaşlı için de bir beklenti şeklinde ortaya çıkan bir bakım sürecini ifade etmektedir. Her ne kadar bireyin özne olarak görüldüğü kentli çekirdek aile (Canatan ve Yıldırım, 2016, s. 76) geleneksel bağlamda yakın akrabalar tarafından bakım uygulamalarının samimi olduğu için yaşlılar ölene kadar aileleriyle aynı evde yaşamayı istemekteler. Katılımcıların çoğunluğunun aile yanında, kendi evimde, büyüdüğüm yerde şeklindeki ifadeleri bu durumu doğrular niteliktedir.

“Abim beni buraya bıraktı. Yoksa bana kalsa ölene kadar abimin yanında yengemle yeğenlerimle yaşırdım. Ama onlar artık bakımımın zor olmasını bahane göstererek beni buraya bıraktılar.” (K8, 69)

“Ben evden hiç ayrılmadım eşim öldükten sonra da burada kalmaya devam ettim. Ama kendi ihtiyaçlarımı karşılamayınca akrabalarım (Amcam) beni yanına aldı bir süre sonra hareket etmem daha da zorlaşınca. Buraya geldim. Bana kalsa kendi evimde ölümü beklerdim. Bana her gün bir yemek getirseler kalırdım kendi evimde.” (K10, 68)

Yaşlı bireylerin huzurevine yönelmesi 21. Yüzyılda modernleşme ve kentleşme süreçlerine paralel olarak kadının eğitim düzeyinin artması ve işgücüne daha yüksek düzeyde katılmasıyla bireylerin hayat tarzlarında değişiklikler yaşanmaya başlanmıştır. (Lesthaeghe,1998). Yaşlı yakının bakımını üstlenen kadının işgücüne katılım oranlarının artması ve ekonomik bağımsızlığını kazanması, geleneksel aile yaklaşımında bulunan aile içinde bakım terk edilerek modern aile yapılarının görünür olmaya başladığı söylenebilir (Cherlin, 2004; Scott, 2006). Katılımcılar tarafından en çok vurgusu yapılan unsur da bu olmuştur. “Bana bakması için kızımın yanında kalmak isterdim ama o çalışıyor, vakti yok, çocuklarını dahi kreşe verdi” şeklinde ifadeler dile getirilmiştir.

“Eşim felç geçirdi. Bakımevinde yatıyor. Bir süre kızlarım baktı ama bana sürekli bakmaya vakitleri yoktu çünkü her ikisi de çalışıyor. Çocuklarını kreşe bıraktılar. Beni de huzurevine gelmem konusunda haklı gerekçelerle ikna ettiler.” (E18, 68)

“Oğlum ve gelinim çalışıyorlar bu nedenle evlerinde bana bakacak kimse olmuyor. Benim için daha iyi olacağına inandıkları için benim huzurevine getirdiler.” (E15, 68)

Beck'in Risk Toplumu'nda (2014) anlatmak istediği toplumsal sınıfların modernleşme karşısında önceki toplumlarda oynadığı rollerden farklı bir kılığa bürünmesidir. Modernleşme ile çalışan kesimi kapsayan giderek bireyselleşen toplumların yanında sınıflı toplum yapısı ise giderek önemini kaybedecektir. Bireyselleşmiş toplumun nitelikleri ve tehlikeleri günümüzde artarak netleşmeye başlamıştır. Konuya daha da ayrıntılı yaklaşmak gerekirse, bireyselleşme bilinen “yalnızlık” ve “soyutlama” anlamlarından farklı olarak toplumsal sınıfa bağlılığın azalması, geleneklerden ayrılarak yaşam biçimlerinin değişmesi anlamını taşımaktadır. Bireyler, bu tür bir bireyselleşmede, içinde yer almak istedikleri gruba kendileri karar vermektedir (Çuhacı, 2007, s. 151). Bu bireysel durumun katılımcılarda karşılık bulduğunu görme adına huzurevine yerleşmeyi düşünmeleri ile ilgili sorular soruldu.

Hayal kurma insanoğlunun sahip olduğu en etkileyici fenomenlerden birisidir (Singer, 1975, 1976). Bireysel davranışın gereği olarak risk toplumun gelecek tasavvurunda bulunmayı kaçınılmaz kıldığı modern toplumda “ben yaşlanınca ne olacağım” sorusu sorulmaya değer olacaktır. Öyle ki geleceğe yönelik tasavvurlar ve gelecek programları arasında insanların sürekli ivme kazanan hayalleri olagelmıştır. Nitekim huzurevinde kalan yaşlılara “bir gün huzurevinde kalacağım şeklinde bir düşünceniz/hayaliniz oldu mu?” şeklindeki soruya katılımcılardan benzer

cevaplar alınmıştır. Tüm katılımcılar bir gün huzurevinde yaşamımı sürdürürüm şeklinde bir düşünceye ve hayale sahip olmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu da katılımcıların birey olma ve tek başına kalma gibi bir durumun riskini düşünmediğini ve bunun için bir eylem planı oluşturmadığını göstermektedir. Bu durum İmamoğlu ve arkadaşlarının araştırmasındaki, “Türkiye’de yaşlıların en çok evlerini ve çevrelerindeki insanları önemsedikleri” (İmamoğlu, 1992, s. 102-108) görüşünü destekler niteliktedir.

“10-12 yıl önce Bahçelievler’de oturuyorduk. Yakınımızda bir huzurevi vardı. Onları bir kere olsun ziyaret etmeyi istemiştım. En sonunda cesaretimi toplayıp ziyaret ettim. Birkaç hediye götürdüm. Dua ettim kimse yalnız kalmasın buraya düşmesin diye. Huzurevine geleceğim aklımın ucundan gelmedi.” (K12, 74)

“Değil buraya gelmeyi düşünmek hayal bile etmedim. En çok tek başıma kalır ölür giderim evimde. Evimde yaşar giderim derdim.” (E9, 74)

“Hiç hayal etmedim. Hep arkadaşlarımla benim çocuğum yuvadayken ben maslakta otururdum. Hep ziyaret etmek isterdim yaşlılara çiçek alalım pasta alalım. Hatta bir gün kahve dünyasından bir arada onları görünce hoşuma gitti teyze beni çağırdı gel bizle otur kızım dedi. Kahve ısmarladım onlara hiç aklıma gelmez hep ziyaret etmek amacıyla düşünürdüm kendimi buldum içinde yani.” (K8, 69)

“Ben Almanya’dan emekli olunca abimin yanına Kırşehir’e geldim. Kendime iki katlı ev yaptım bağ yaptım burada yaşamak için. Eşim öldüğünden, evlenmeyi düşündüm bana öyle geldi ki evlilik çok daha kötü. Ondan evlenmedim bu sefer. Ama huzurevine geçeceğim huzurevinde yaşayacağım aklımın ucunda değildi.” (E10, 72)

Geleneksel yapının daha baskın olduğu toplumsal kesimlerde yaşlı bakımını ailelerin kontrolünde yer almaktadır. Modern kentli bir toplumda yetişen ailelerde dahi aile yanında bakım bir zorunluluk ve beklenti şeklinde ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar İstanbul gibi metropol bir şehirde büyümüş olsa ve de eğitim seviyeleri farklılık gösterse de katılımcıların modernleşme sürecinin bir unsuru olan bireyselleşmenin getirdiği tek başına ayakta kalma ve kendi kararlarını verme yetisi (Baumann, 2005, s. 15) elde etme maharetini gösterebilenlerin sayısının az olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak, verilen yanıtlarda farklılık görülse de katılımcıların büyük bir kısmı ailesinin etkisiyle huzurevinde kalma kararını almıştır. Az sayıda katılımcının ben kendim huzurevinde

kalmaya karar verdim demesinin nedeninin de kendisine bakacak bir ailesi olmamasından dolayı bu bireysel kararı verdiği derinlemesine görüşme neticesinde ortaya çıkmıştır. Yaşlı bireyin bakımını üstlenen yapıların işlevleri diğer kurumların birbirleriyle olan ilişkileri gibi değişebilir anlayışı kabul edilmektedir. Yaşlı, ilerleyen zaman içerisinde bazı temel işlevlerini yitirse de, aile üyelerinin birbirlerini manevi açıdan desteklemesi işlevi önemini korumaktadır. Hatta ilerleyen sürede bu işleve verilen değer giderek artmaktadır. Aile üyelerini bir arada tutan psikolojik işlev başka kurumlara devredilmeden varlığını sürdürmeye devam edecektir (Parsons, 1955). Bu nedenle katılımcılarca ifade edilen aile yanında bakıma olan talepler, bu durumu açıklar niteliktedir.

4. Huzurevinde İletişim

Huzurevi sakinlerinin birbirleriyle, aileleriyle ve kurum çalışanlarıyla iletişimlerini anlamaya yönelik sorular sorulmuş ve bu sorulara katılımcılar çeşitli cevaplar vermişlerdir. Aileleriyle nasıl görüştükleri, onların ziyaret sıklıklarını, diğer sakinlerle ve kurum çalışanlarıyla uyumlu ve sürekli bir iletişim kurup kurmadıklarını ve boş zamanlarını nasıl değerlendirdikleriyle de ilişki kurarak katılımcıların ne düzeyde iletişim sağladıkları öğrenilmeye çalışılmıştır. Katılımcılardan bazılarının herkesle etkili iletişim kurabildiğini ifade ederken, bir kısmı da kimseyle iletişim kuramadığını bunun da iletişimsizliğe yol açtığını belirtmiştir. Özellikle kadın katılımcılar rahat iletişim kurduklarını ancak erkek katılımcıların tek kişilik odada kalarak pek kimseyle konuşmadıkları ve kendi hayatlarına dair paylaşımlarının sınırlı olduğu görülmüştür. Erkek katılımcılara göre konuşulacak kafa dengi kimse yok veya çok az onlarla da vakit geçirmek yerine TV’de sosyal hayata dair haber, spor ve magazin programlarını izlemek daha makul gelmektedir.

Her ne kadar huzurevinde kalsalar da geride bıraktıkları aileleri, arkadaşları ve komşuları ile iletişimi devam ettirmek tüm katılımcıların olmasını istediği bir durum olduğu görülmüştür. Ancak birçok katılımcı aile üyelerinin kendilerini ziyarete gelmeyen veya sık gelmeyen yakınlarından yakınmaktadır. Cumming ve Henry’nin geliştirdiği Yaşamdan Geri Çekilme Teorisinde, yaşlılık fiziksel, psikolojik ve toplumsal açıdan yaşamdan aşamalı geri çekilme sürecinden (Kalınkara, 2011, s. 31-33) farklı olarak yaşlının görüşme ve iletişimi devam ettirme talebinin olduğu ve ailesiyle geçmişte olduğu gibi görüşme sohbet etme isteğinin canlı olduğu görülmüştür. “Ailenizle iletişiminiz kesildi mi? Huzurevinde kalan diğer sakinler ve kurum çalışanları ile iletişim kurabildiğinizi düşünüyor musunuz?” sorularına verilen yanıtlarda bu durum gözlenmektedir:

“Kardeşim gelir gider. Yarın kardeşim gelecek mesela. Geçen de geldi 2 saatten fazla kaldı 3 saat kaldı. Yeğenim kalkar kalkar ellerimi öpüp oturur, bende onu öpüyordum. Kardeşim çok öznlüyor beni. Ama işi dolayısıyla bazen yurtdışına gidiyor o zaman da telefonla haber eder bu ay gelmeyeceğim diye. Olsun işleri olsun da beni aramasın. Ama müsait olunca gelir buraya.” (K12, 74)

“Huzurevinde kalanlar arasında kafa dengi olursa sohbet ediyorum ama pek yok. Çalışanlarla pek sohbet etmem zaten gazete okuyorum kitap okuyorum ve bulmaca çözerim. Ailemle görüşürüm sürekli. Kızlarımla görüşüyorum. İletişimimiz kopmadı devam ediyor. Kızım bandırmadan İstanbul’a geldi şimdi görüşmelerimiz daha sık olacak. Ayrıca eski oturduğum apartmandan komşularım vardı onlarla görüşüyorum. Buraya da geliyorlar ama çoğunlukla telefonla da görüşüyoruz.” (K8, 69)

“Huzurevindeki diğer sakinlerle valla kişisel bir sorunum yok. Zaman zaman tabi tatlı atışmalarımız oluyor. Hepimiz de oluyor işte. Ben herkesi çok sevdim. Zaman zaman çay içiyoruz bazen bende kahve oluyor birbirimize kahve ısmarlıyoruz. Büyüklerle çok şakalaşıyorum. Biraz onları çok seviyorum onları dinlemeyi çok seviyorum. Ayrıca eski arkadaşlıklarım, eski mahalleden akrabalarından hiç kimseyle görüşmüyorum ben burada kaldığımı da kızıma da söyledim kimseye söylemeyin dedim. Yani benim burada kaldığımı. Çünkü bilmesini istemedim. Hiç kimseye anlatmadım burada olduğumu. Halen soruyorlar işte eşiniz nasıl iyi mi. Kimseyle ben doğru düzgün görüşemedim ama belli etmemeye özen gösterdim (eşinden boşandığını). Yakınlarıma da çevreye de belli etmemeye yansıtmamaya özen gösterdim.” (E16, 65)

“Herkesle sohbet etmeyi severim. Ailemden kız kardeşlerim var. İki tane. Biri Almanya’da pedikür işi yapıyor diğer Türkiye’de şirkette çalışıyor. Türkiye’deki arar sorar beni. Almanya’daki ile iletişimimiz biraz zayıf, çünkü işleri çok yoğunmuştur. İstanbul’da oturduğumuz mahalleden arkadaşlarım bazen beni ziyarete gelir. İyi olur o zaman. Eski günleri yâd ederiz. Senle (araştırmacı) sohbet etmek de güzel oluyor, ben severim konuşmayı.” (E14, 66)

Bilişsel, ahlaki ve dini gelişim açısından insanlarla iletişim önemlidir; böylece yetişkinler rol model olur. Yaşlılıkta bütünlük ve güven duygusu, tecrübe paylaşımı yaygınlık gösterir. (Gürses

ve Kılavuz, 2011, s. 153-165). Tecrübe aktarımı da iletişimle olacaktır çoğunlukla. Yaşlı kişinin kendini değerli hissetmesini sağlayan bu durum yaşlıda hayatı anlamlı ve bir şeye yarar olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Yaşamı değerli, anlamlı ve mücadeleye değer bulunlar. (Ilhan, 2012, s. 247) iletişim konusunda da hevesli olanlar olmuş oluyor. Nitekim katılımcıların bazıları iletişimlerinin zayıf olduğunu ve bu durumu mülakat süresince de bizzat yansıttıkları görülmüştür.

“Ben konuşmayı pek sevmem. İki kişilik odada kalıyorum burada. Tek kişilik oda istedim oysa. Ailemden sadece abim gelir beni görmeye o da bayramları geliyor.”
(E7, 68)

“Herkesle iletişimim devam etmesini isterim. Ben buraya yerleştim ama hayat devam ediyor. Oğlum beni ziyarete gelir her hafta. İş dolayısıyla il dışındaysa durum değişir. İki gün sonra gelecek. Torunları da getirir. Ben burada diğer sakinlerle konuşmam pek. Misafirlerim gelir. Onlarla konuşurum.” (E5, 71)

Bir kısım katılımcı ise zamanla diğer sakinler ile iletişimini artırdığını ifade etmiştir. Ailesinin kendisini huzurevine bırakmasının vermiş olduğu burukluk dolayısıyla onlarla da ilk zamanlar konuşmayan katılımcılar olmuş ama huzurevinde geçen zaman içinde iletişimin olumlu yanlarına binaen bu tutumlarını değiştirmişler. Zygmunt Bauman (2005) bireyselleşmiş toplumda bireyin yalnızlık konusunda uçlarda gezindiğini belirtirken bahsettiği bu şekildeki bir içe kapanış olmazsa da yaşlı kişilerin bakımını üstlenen geniş ailenin yokluğunun vermiş olduğu terk edilmişlik huzurevinde kalanlarda görülen bir tek başınalık bir yalnızlık çeşidi olmuştur. Öyle ki modern toplumda tek başına kalmanın uçlarında yaşayan birey çok yalnızdır (Baumann, 2005, s. 15).

“Belki buradaki arkadaşlarla ara ara sohbet ediyorum ama yastığıma kafama koyduğum zaman tek başıma olduğumu hatırlıyorum. Diğer arkadaşların hepsinin bir derdi var. Onlarda kendi halinde. Bir köşede tek başıma vakit geçirmek daha çok hoşuma gidiyor. Özel olarak biriyle sohbet etmek iletişim kurmak istemem pek.” (E6, 72)

“Kızlarım beni buraya getirdi. Ben onlara yük olmamıştım aslında. Bir tas çorba vereceklerdi. Bir oda o kadar. Ama beni buraya getirdiler. Her ay beni ziyarete

gelirler ama onlara kızgın olduğum için yüzlerine bakasım gelmez. Başım önde konuşurum onlarla. Burada yalnız bıraktılar beni çok kızgınım onlara.” (E18, 68)

Ailesiyle iletişim kuramadıklarını belirtenlerin tamamı hayatla bağıni koparmış ya da koparmanın eşiğinden dönmüş katılımcılardır. Bu kişiler aynı zamanda huzurevinde kalan diğer sakinler ve çalışanlar ile de çok az iletişime geçmektedir. İletişimin sağlıklı olmaması dolayısıyla yaşlı kişinin daha fazla yalnız kaldığı ve bu kişinin tüm zamanını yatağından çıkmayarak sürekli orada vakit geçirmesine varmaktadır. Nitekim katılımcılardan (K10, 68) sürekli yatağında bu şekilde yaşamını sürdürdüğünden odasına çıkıp yatağı başında kendisiyle görüşme yapılmıştır. Bu katılımcıya ve diğer tüm katılımcılara “huzurevinde nasıl zaman geçiriyorsunuz?” sorusu yöneltildi. Katılımcıların çoğu TV izleyerek vakit geçirdiğini belirtmiştir. Nitekim huzurevlerinde yapılan araştırmalarda yaşlıların %91,7’si TV seyretmekte (Taştan, 2009, s. 3) olduğu ortaya çıkarılmıştır. Huzurevinde zaman geçirmek için yapılan aktivitelerden TV izleme dışında, sabah spor yapmak, kısa mesafeli yürüyüşler yapmak, kitap ve gazete okumak, bulmaca çözmek, ibadet etmek (tesbihat çekmek, kuran okumak gibi) ve sohbet etmek şeklinde ifadelere yer verilmiştir. Serbest zaman etkinliklerine katılım yaşlının yaşam kalitesini, mutluluğunu ve yaşam memnuniyetini arttırmaktadır. Özellikle bakımevinde kalan yaşlılar buna örnek gösterilebilir. Öyle ki iyi bir yaşlılık dönemi geçirebilmek için özellikle orta yaştaki etkinliklerin sürdürülmesi veya yaşlılıkta yeni etkinlikler edinilmesi önerilmektedir (Canatan, 2012, s. 385-388).

“Huzurevinde zamanımın çoğunu TV izleyerek geçiriyorum. Ayrıca kız kardeşim sürekli arar beni. Haftada birkaç kez gelir beni alıp gezdirir. Kendi evine götürür. Onunla vakit geçirmek çok daha güzel ama o da hafa bir ya da iki kez gelebiliyor. Örneğin yarın gelecek. Beni aradı haber verdi.” (E14, 66)

“ee işte öyle camdan bakıyorum. Diğer arkadaşlar konuşuyorlar, ben dinliyorum. TV izliyorum. İşte öyle zaman geçiyor. El işi yapıyorum torunlar için, güzel şeyler örерim. Torunlara kazak örüyorum. Kuran okuyorum. Tespih çekiyorum. Böylece akşam oluyor ve uyku vakti geliyor.” (K6, 68)

Sonuç olarak kadın ve erkek katılımcıların aileleriyle, birbirleriyle ve kurum çalışanları ile iletişim kurma konusu değerlendirildiğinde birbirine benzer olmayan yanıtlarla karşılaşılmıştır. Katılımcıların çoğunun aileleriyle görüşmeye devam ettiği. Bazılarının aileleriyle görüşmeleri ancak dini bayramlarda olduğu bazılarının da hafta bir olduğu anlaşılmıştır. Ailesi yurt dışında

yaşayanların aileleriyle görüşmesinin çok nadir olduğu bunun da ancak telefonla olduğu belirtilmiştir. Aileleriyle görüşenlerin bu görüşmelerden memnun kaldıkları ve sürekli olmasını bekledikleri görülmüştür. Aileleriyle görüşme öncesinde kişisel bakım yapıp onlar için özel kıyafet giymeleri gibi ön hazırlık yapmaları aileleri ile görüşmenin onlar için çok önemli olduğunu göstermektedir. Bu da modernleşmenin unsuru olan bireyselleşen bireyin yalnızlaşma isteğinin olacağı sayılıştısından farklı bir sonucu göstermektedir (Lukes, 2006, s. 23; Baumann, 2005, s. 15; Giddens, 2014, s. 11). Katılımcılar, diğer sakinlerle iletişim kurmada huzurevine ilk girişlerinde zorlandıklarını ama zamanla gerek çalışanlar gerekse de diğer sakinlerle arkadaşlık kurmuş ve bunu iletmişlerdir. Öyle ki dul olan erkek bir katılımcının yine dul olan bir kadın katılımcı ile evlenmeyi düşündüğü öğrenilmiştir. Bu da zaman geçtikçe katılımcıların huzurevini benimsediği adaptasyonu sağladığı görülmüştür. Bu uyumun yavaş gerçekleştiği ve kimi katılımcıların buna direndiği de ayrıca anlaşılmıştır. Modernleşme Teorisinde bireyin, ilişkiler ve sosyal ortamlara uyumu üzerinde durulmaktadır.

Yaşlılıkta bazı kişilerde yaşama dair katı tutum, değersizlik ve anlamsızlık eğilimi görülebilir. Bazıları da yeni şeyler keşfetme ve öğrenme çabasındadır. Çünkü yaşamı değerli, anlamlı ve mücadeleye değer bulurlar. (Ilhan, 2012, s. 247). Geleneksel değerleri benimseyen yaşlı katılımcıların aileden kopmanın mahiyetini anlamada güçlük çekmekte ve bu durumun onlarda oluşturduğu manevi baskının etkisiyle huzurevi içinde de TV izleme ve yatma dışında aktivite de bulunma veya diğer sakinlerle, çalışanlarla iletişimde bulunmaya yeltendirmemektedir. En önemli vurguları ise onlar olarak tabir ettiği ailesinden uzak kalmaları kendileri için hüsrana sebep olması olduğunu göstermektedir.

Kimi katılımcı açısından huzurevine yerleşmesinin kaçınılmaz bir durum olduğu anlaşılmıştır. Gerek kendi sağlık durumu ve gerekse de ailesinden birinin olanakları dâhilinde kendisine bakmaya fırsatı olmadığını bildiğinden olsa gerek huzurevine adaptasyonu daha hızlı olmaktadır, böylelikle bu kişi huzurevinde daha aktif bir yaşam sürmekte ve herkesle pozitif iletişim kurmaktadır. Ayrıca TV izleme yanında, diğer sakinlerle iletişim kurması, gazete ve kitap okuması, müzik dinleyip dans etmesi, dışarıya çıkıp gezmesi, güncel konulara dair fikirlerinin olması gibi dışa dönük davranışlarda bulunmasını sağlamaktadır. Yapısal işlevselci yaklaşımda, bir sistemin öğeleri fonksiyonel olarak karşılıklı ilişki içinde olduğu vurgulanır. Öğelerin birbirine bağımlılığı mutlaka söz konusudur. Bir sistemin öğeleri genellikle bu sistemin işleyişine olumlu katkıda bulunacağı kabul edildiğinden iletişimin yaşlı ve diğerleri şeklinde özetlenecek ilişki bağının olması bir gereklilik olduğu ortaya çıkmaktadır.

5. Huzurevinde Maneviyata İlişkin Düşünceler

Kişiler arası yakınlık gereksiniminin yetersiz olarak karşılanması sonucu ortaya çıkan yalnızlık, yaşamın her dönemindeki bireyler için zor ve katlanılması güç bir duygu olmuştur. Anne-baba, kardeş ve eş kaybı, çocuklardan ayrılmak ve nihayetinde bakımevi gibi aileden olmayan bireylerle birlikte yaşama zorunluluğu, yaşlı bireylerde stres oluşturarak, psikolojik reaksiyonların artmasına ve nöronların zarar görmesine neden olabilmektedir. (Öz, 2010, s. 190-192). Bu tür travmatik durumlardan kurtulmak için bireyler kendine has çözüm yolları bulmaktadır. Bunlardan biri de manevi yönelimler olmaktadır.

Dinin, insanın kendi hayat düzenini, gelecek için beklentilerini, kendisi gibi olsun veya olmasın onlarla sosyal ilişkilerini düzenleyen, öyle ki her yönüyle bütün davranışlarını etkileme gücüne sahip bir kurum olduğu bilinmektedir (Peker, 2001, s. 75). Bu sebeple din, mensuplarının elde etmedikleri ya da edemedikleri şeyler için telafi edici olarak görünen ve görünmeyen bir takım olumlu etkiler sunmaktadır. Başka bir deyişle maneviyat, inananlarına ümit vererek, sıkça teselli imkânı sağlar. Bu teselliye de birçok kişinin ihtiyaç duyacağı gibi yaşlı ve de huzurevinde yaşamak zorunda kalan yaşlılar için bir gereklilik niteliği taşımaktadır.

Manevi yönelim hayatı anlamlı kılarken içinde mutluluğun olduğu sonsuz hayatı vaat eden bir paradigma sunmaktadır. Yaşlıların maneviyatlarının gereği olan ibadetlerini ifa etmeleri, bağışlanma aracılığıyla, kendi geçmişiyle barışmasına, yaşlılığı kabul etmesi ve yaşlılığa uyum sağlamasına yardımcı olur (Akgül, 2004, s. 22). Nitekim katılımcılardan bu yönde destekleyici açıklamalar da alınmıştır. Bir katılımcı “huzurevini katlanılır kılan yaptığım dualardır.” (K11, 69) şeklinde ifade etmiştir. Psikososyal teoriye göre bu durum açıklanmaktadır: Yaşlılar, din ve ölümden sonraki hayat gibi bazı temel konularda belli inanç sistemi geliştirmektedir. Yaşlılıkta bazı kişilerde yaşama dair katı tutum, değersizlik ve anlamsızlık eğilimi görülebilir. Bazıları da yeni şeyler keşfetme ve öğrenme çabasıdadır. Çünkü yaşamı değerli, anlamlı ve mücadeleye değer bulurlar. (Ilhan, 2012, s. 247).

Katılımcılara huzurevine yerleşme süreciyle birlikte dini ve manevi konulara ilgilerinin artıp artmadığı soruldu, ayrıca, grupla yapılan ibadetler, huzurevi tarafından sunulan dini etkinliklere katılımları, ne sıklıkla katıldıkları; huzurevine yerleşmeye karar verirken dini eğilimlerinin bunda etkili olup olmadığı, huzurevinde verilen dini sohbet ve grupla yapılan ritüellerinin kendileri için ne anlam ifade ettiğini öğrenebilmek için sorular yöneltmiş ve konu derinlemesine analiz edilmeye çalışılmıştır.

5.1. Huzurevindeki Bireysel Dini Ritüeller

Değerler ve normlar sosyal hayatın temel elemanlarıdır. Sosyal yaşam anlaşmaları içerir mutabakatlar üzerine kurulur, zorunlu olarak giriftir ve iç içe geçmiş ilişkileri barındırır. Sosyal yaşam eşgüdümlüdür ve ahenk üzerine kuruludur. Toplumlar yasal otoriteyi tanır. Sosyal sistemler bütünleştirir ve kalıcı olmaya eğilimlidir (Ritzer 2011). Bütünleştirici özelliği olan din bu fonksiyonu ile öne çıkmaktadır. Dinde insanlar adaptasyon, amaçları gerçekleştirme, uyum ve öznel alanların olmasını telkin eden işlevsel bir kurumdur. Dinin insanlar için görünürlüğünün artması ve özellikle de yaşlılar için bir sığınma odası gibi bir pozisyonun olması güncelliğini koruyan bir durumdur. Yaşlandıkça dini eğilimin arttığı ve yaşlıların dini ritüelleri önemsedikleri anlaşılmaktadır (Keskin, 2012, s. 498). Yapılan benzer araştırmalarda, yaş faktörü ile bireylerin dindarlıkları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu, yaş ilerledikçe kişilerin daha dindar olduğu görülmektedir (Günay, 1999, s. 98; Sezen, 1993, s. 90; Köktaş, 1993, s. 79; Aydınalp, 2003, s. 143-144; Kayıklık, 2003, s. 150). Buna karşın “yaşlanan insanın dindarlaşacağı görüşü” birçok çalışmada karşılık bulsa da, bunun her zaman için geçerli bir önerme olmadığı da kimi çalışmalarda yerini bulmaktadır (Güngör, 2012, s. 258-262; Hökelekli, s. 2005, s. 287; İnce, s. 2013, s. 218; Yılmaz, 2013, 250).

Katılımcılara, araştırmaya konu olan huzurevine yerleşme ile manevi yönelmelerinde değişimin olup olmadığını öğrenmek için sorular sorulmuştur. Ayrıca bireysel dini ritüellerinin neler olduğu ve bunları ne zamandır yaptıkları şeklinde sorular katılımcılara yöneltilmiştir. Çalışmaya katılan katılımcılardan 21 kişi (%60) huzurevine yerleştikten sonra dini yaşamlarında fark edilir bir değişimin olmadığını belirtmiştir. Diğer katılımcılardan 14 kişi (%40) ise huzurevi yaşamına başladıktan sonra dini ve manevi olarak hayatlarında bazı değişikliklerin olduğunu ifade ederek, ibadetlerini yapmaya yönelik çabalarının arttığını belirtmiştir. Huzurevine yerleşmeyle birlikte birçok alışkanlıklarının değiştiğinin altını çizen katılımcılar, dini ve manevi yönden bir değişme yaşamadığını belirtmekle beraber derinlemesine mülakat sonucunda görülen değişimin aslında daha önce olmadığı kadar dua ettikleri şeklinde olmuştur. Huzurevine yerleşmeyle birlikte dini/manevi yönden hayatlarında herhangi bir değişimin olmadığını ifade edenlerden dua dahi etmeyen üç kişi bu durumu şöyle ifade etmiştir:

“Ben huzurevine yerleştikten sonra dindarlık açısından değişileceğini düşünmüyorum. Nitekim ben de hiçbir şekilde Tanrı’ya yönelmedim. TV izlemek ve gazete okumak dışında hiçbir şeye yönelmedim.” (E15, 68)

“kişi yedisinde neyse yetmişinde de odur. Arkadaşlarla sohbet eder, yatağında yatarım. Güler eğlenirim. Dinle ilgili şeyleri hiç düşünmedim. Huzurevinden önce de böyleydim. Hiç değişmedim.” (E5, 71)

“Huzurevine yerleştikten sonra hayatımda dini ve manevi yönden herhangi bir değişiklik olmadı. Eskiden de namaz kılmazdım şimdi de kılmıyorum.” (E2, 67)

Manevi yönün tatmini için geleneksel ve kurumsallaşmış bir dine mensup olma şartının aranmadığı ayrıca ibadet gibi somut davranışların olmayabileceği yukarda vurgulanmıştır. Kurumsal bir dinden ayrılan ya da tamamen kurumsal bir geleneğin dışında maneviyatını (Spiritualite) geliştiren bireylerin inançları veya değer yönelimleri de manevi yoksunluğu giderebilmektedir (Seyüzyılar, 2015, s. 8). Yaşlıların manevi ihtiyaçlarından “dini ihtiyaç”ları olan başkaları için ve başkalarıyla dua etmek (Erichsen, 2013, s. 4) yaşlılar tarafından sıklıkla başvurulman manevi bir eylemdir. Dua gibi içsel bir yalvarışın huzurevine yerleşmeyle beraber başladığı veya arttığı katılımcılar tarafından ifade edilmiştir (32 kişi, %88). Katılımcılardan 21 kişi (%60) dini ritüellerinde herhangi bir değişim olmadığını belirtmekle beraber manevi olarak kendilerini iyi hissetmek veya mevcut durumlarından daha iyi bir pozisyona gelmek için dua ettiklerini ifade etmişlerdir:

“Ben gemi kaptanıydım. Çok ülke gezdim. Herkes bir şekilde hayatını yaşıyor. Hiç vaktim olmadı ibadet etmeye. Gemi ile seyahat ederken bazen fırtına kopardı ve o zamanlar çok dua ederdim sağ salım eve döneyim diye. Şimdi de dua ediyorum bu huzurevinde sağlıklı bir şekilde yaşayayım ve mümkünse burada çıkıp tek başıma kalacağım bir yerde kalayım diye. Bunun için çok dua ediyorum. Huzurevinde dini ibadet açısından tam bir değişme yaşadım diyemem” (E1, 65)

“Ben eğlenmeyi çok severim. Huzurevi sakinleri ile sohbet etmek ve TV izlemek dışında bir şey yapmam. Dini olarak değişmedim hep aynıyım. Ama çok dua ederim. Çocuklarım için. Torunlarım için dua ederim. Onların yanında değilim Allah onları korusun diye çok dua ederim.” (K12, 74)

Maneviyatın önemli işlevlerinden biri de insanın yönelme, sığınma ve güvende olma ihtiyacına karşılık gelmesidir. Ayrıca insana ümit ve güven duygusu kazandırmasıyla birlikte hayata anlam katması, hayatın bütün olarak algılanmasını ve anlam sisteminin sürmesini de bu işlevler arasına eklenebilir. Böylece kişi varoluşsal sorularına cevap bulur, kendine bireysel amaçlar veya

toplumsal hedefler belirler (Hökelekli, 2010, s. 27). Katılımcılar namaz kılma, kuran okuyarak inancını pekiştirme, dua ederek Allah’a yaklaşma, diğer insanlara yardım ederek iyilikte bulunma gibi ritüellerinin olduğunu belirtmiş ve bu durumun kendileri için “iyi hissettirmesi”, “huzurlu olmasını sağladığı”, “huzurevine katlanma gücü verdiği”, “tanımadığım insanlar arasında kendimi güvende hissettiğim yer dua ettiğim ve namaz kıldığım zamandır” şeklinde ifadeler kullanmışlardır. Bu yönde düşünen katılımcılardan 14 kişi (%40) huzurevine yerleşmeyle birlikte, bireysel ibadetlerinde olumlu yönde bir değişimin olduğunu belirtmekle beraber ayrıca huzurevinin dini ritüelleri yerine getirmede uygun bir ortam olduğunu ifade etmişlerdir:

“Ben daha önce Cuma namazına gitmezdim. Ama burada bir arkadaşımla gidiyorum. Doğrusu insan burada çok zamana sahip. Bunu da fırsat oldukça TV’de dini sohbet dinlemeye ayırıyorum, ayrıca tek başına kaldığımda da dua ederek ibadetimi yapıyorum.” (E8, 69)

“Burada biraz çaresiz gibiyim. Allah’a inancım her zaman vardı ama burada daha çok dua ediyorum.” (K9, 66)

“Huzurevinden öncede namaz kılardım. Ama burada vaktim daha çok. Yemek, temizlik bulaşık alışveriş yok. Bu boş vakit nasıl geçecek. Tesbihim var sürekli onu elimde tutarım. Allah’ı zikrederim.” (K6, 68)

“Mübarek din ve gecelerde ibadet ederim, bayram namazına giderim, kafamın takıldığı konularda imamlara danışırım, gazetelerde dini sohbete dair bir yazı olursa okurum, sadaka vermeye çalışırım hocamız demişti gülmek bile bir sadakadır ben de gülümsemeye önem gösteririm. Bu davranışlarım hep vardı aslında huzurevinde bunların faydasını görüyorum. Beni bu yeni yaşam yerine adapte olmamda motive edici bir unsur olarak görünüyor” (E12, 78)

“Huzurevine ilk geldiğimde kabuğuma bürünmüş gibi kendi başımaydım. Kimseyle konuşmaz ve kimseye güvenmezdim. Sadece dua ederdim. “Allah’ım ne olursun burada huzurlu bir şekilde yaşayayım” diye dua ederdim. Dualarım kabul oldu belki. Şimdi herkesle konuşuyorum. Dualarıma devam diyorum. Namaz kılmazsam da tesbih çekiyorum. “Sübhaneallah” diyorum sürekli” (E3, 68)

“Ben her zaman namazımı kılarım. Oruç tutarım. İmkânım olursa ben hacca gidebilmeyi isterim, hayır kurumlarına yardım etmeye çalışıyorum sadaka ve zekât

vererek. İmkânım dâhilinde burada kalan sakirlere yardım ediyorum. Durumu çok kötü olan var. Öyle ki bir türlü buraya bırakılmayı içine sindiremeyenler var onlarla konuştuğumda onlar kendini iyi hissettiğini söylüyor.” (E10, 72)

“40 yıl 7 ay 13 gün evlilikten sonra dul kalmak gerçekten kolay değil! Ama Allah bana gerçekten çok yardımcı oluyor. Burada arkadaşlarla her Cuma namaza gitmeye başladım. Cuma vakti hutbede imam açıkladı. “Allah sevdiği kuluna sıkıntı verir bu ya onu sınamak içindir ya da onu sevdiği içindir.” Bu benim sıkıntılarımın da bir anlamı var. Onun için kendimi huzurlu hissediyorum”. (E7, 68)

Bireylerin temel hakları arasında görülen eğitimin, toplumda etkin bir rol edinebilmek ve nitelikli bir yaşam sürebilmek için yeri son derece önemlidir. Modern toplumlarda bireyin küçük yaştan itibaren başladığı bu süreç ömür boyu devam edebilmektedir. Eğitimin bireyin yaşamını sürdürmesi, kendini geliştirmesi, toplumun bir üyesi olması ve toplumla uyum içinde gereksinimlerini karşılaması yönünde payı büyüktür (Özaydınlık, 2014, s. 95). Dini eğitim de aynı doğrultuda ve bireyin ibadet etmesinde gerekli bilgiyi aktarmada önemli bir araçtır. Dini konuda eğitim alanların dine yönelmeleri daha kolay olurken bu alanda herhangi bir eğitim almayanların dine dair ritüelleri tek tip olmakta ya da dinin kendisine sağlayacağı olumlu etkilerden bi haber olacağından bu konuda ilgisiz kalacaktır.

Huzurevinde kalan katılımcılara herhangi bir dini eğitim alıp almadıkları soruldu, katılımcılardan 11 kişi (%30) herhangi bir dini eğitim almadıklarını belirtmiştir. Katılımcılardan sadece 3 kişi (%10) özel olarak kuran okumak ve tefsirini anlamak için sempozyumlara, konferanslara ve sürekli eğitim veren vakıflara giderek dini eğitim aldıklarını belirtmiştir. Diğer katılımcılardan 21 kişi (%60) bu yönde özel bir eğitim almadıklarını ailelerinden ve yaz aylarında gittikleri camilerden edindikleri dini bir bilgiye sahip olduklarını ifade etmişlerdir:

“Ben kuran okumayı biliyorum bunu da küçükken gittiğim kuran kursunda öğrendim. Ara ara açıp okurum. Bana iyi geliyor. Türkçe mealini de okuyorum. Ne dediğini anlamak önemli.” (K1, 65)

“Kuran-ı okumayı çok isterdim. Buradaki yönetime söyledim belli gün ve saatte bir hoca gelse bana Kuran okumayı öğretse çok isterim. Ailem bu konuyu önemsememiş olmalı ki beni Kuran kursuna göndermemişler. Dini konularda okulda din kültürü

dersimiz dışında herhangi bir eğitim aldığımı söyleyemem. Ama bildiğim kadarıyla namaz kılmaya çalışıyorum.” (E18, 68)

“İbadetler konusunda ilmi hal okudum, Kuran’ı okurum. Mealini tabi. Anlamadığım şeyi nasıl uygulayacaksın. Çevremde duyduğum şeyler ve Cuma namazlarında imamın aktardığı bilgiler bana ışık olmuştur. Bu yönde aldığım dini eğitim belki yetersiz ama benim durumumda olan biri için ancak bu kadar.” (E19, 65)

“Eskiden pek camiye gitmezdim. Burada gitmeye başladım ama namaz kılmayı dua okumayı bilmiyordum. Burada bazı arkadaşların katkılarıyla Fatıha süresini ve bir iki süre daha öğrendim. Böylece zamanında öğrenmediğim belki zamanım yoktu ki doğrusu babam bizim dükkânına gitmemiz için kaldırır ve oradan başka bir yere göndermezdi. Sonrasında da ben de işten başka şeyle uğraşmadım. Böylece yaşlandık. Şimdi buradayım. Eksiklik olmuş biraz okumaya mecalim olsa. Ama arkadaşlar yardımcı oluyor bu konuda.” (E9, 74)

Sonuç olarak katılımcıların değişen yaşam ortamlarına uyumu ve adaptasyonu sağlamaları adına din önemli bir değişken olarak görünmektedir. Cuma namazına giden yaşlıların ortak bir noktada buluşup beraberce gitmeleri onları birbirlerine yakınlaştırmakta ve yaşamda tek başına olmadıkları benzer şartlarda arkadaşları olduğunu görmelerini sağlamaktadır. Hayatın burada da devam ettiği algısını oluşturmaktadır. Bakım fonksiyonunu icra eden aile yapısı yerine huzurevi yapısı yaşlılar için yeni bir yaşam yeri olmuştur. Bu yeni yaşam yeri de bazı yeni kurallar ve uyumu gerektiren şartları ihtiva etmektedir. Dini ritüellerin bu ortama alışmada olumlu katkısı olduğu katılımcıların ifadesinden anlaşılmıştır. Nitekim yapının değişeceği ama fonksiyonların değişmeyeceği, ayrıca yapıyı ortaya çıkaran fonksiyonların olacağı ortaya çıkmaktadır (Kongar, 1985, s. 153). Burada söz konusu olan değişen yapı, aile ortamı olmuştur. Devam eden ihtiyaçlardan dolayı yaşlıların ihtiyacını karşılayacak yeni bir yapı gerekmiştir. Bu da huzurevi olacaktır. Huzurevi de ailenin işlevi olan yeme içme, barınma ve manevi destek görevini ifa edecektir. Yaşlıların manevi ihtiyaçlarından “dini ihtiyaç”ları olan başkaları için ve başkalarıyla dua etmek, kendileri tarafından dini bir törene katılmak, manevi/dini kitapları okumak ve daha büyük bir varlığa (Tanrı, melekler) dönmek konusunda katılımcılardan 23’ü olumlu cevap vermiştir.

5.2. Huzurevinde Grupla Yapılan Dini Faaliyetlere Katılım

Bu başlıkta huzurevinde dini ritüellerin katılımcılar tarafından grup şeklinde yapılıp yapılmadığı sorulmuş ve bunun kendileri için ne tür bir anlam ihtiva ettiği anlaşılmaya çalışılmıştır. Verilen yanıtlar analiz edildiğinde katılımcıların grupla/cemaatle birlikte ibadet etmeye yükledikleri anlamlar ile bunu nasıl anlamlandırdıkları noktasında bilgiler edinilmiştir. Bu bağlamda huzurevine uyum ve adaptasyon konusunda grupla yapılan ibadetin ne derece önemli olup olmadığına da ulaşılmıştır. Huzurevi sakinlerinin yaşamlarına anlam verme süreçlerinde grupla hareket etmenin aynı benzer bir kategoride (yaşlı olmak) olmanın bilinciyle hayata tutunmada elde edilen faydalar hakkında katılımcıların bu konudaki görüşleri de değerlendirilmiştir.

A.R. Radcliffe-Brown, toplum hayatında dini anlamak için onun etkilerinin araştırılması gerektiğini söylemektedir. Dini ritüeller, insanları bir araya toplayarak cemaat denilen toplumsal grupları oluşturmaktadır. Bu yüzden Konfüçyüs, toplumun bekası için dini tören ve merasimlerin gerekli olduğunu söylemektedir (Güneş, 2018, s. 256-257). J. Wach'ın (1990) dini tecrübenin teori, pratik ve cemaatten oluştuğunu belirtmiş ve cemaatin önemine vurgu yapmıştır.

Açıklamalar bağlamında bir katılımcı yapılan görüşmede “cemaat şeklinde namaz kılmak beni namaz kılmaya heveslendiriyor” (E7, 68) ifadesini kullandığında cemaat olmanın ibadet etmede itici bir unsur olduğundan bahsetmiştir. Otuz beş katılımcının 29'u kurum tarafından organize edilecek kültür ve maneviyat için dini mabetlerin ziyaretinin her ay olması gerektiğini ifade etmiştir. Camiye gitmenin orada cemaatle namaz kılmanın aslında bir nevi spor olacağını da vurgulayan katılımcılar olmuştur:

“Huzurevinden önce camiye pek namaz kılmaya gitmezdim. Şimdi camiye gitmem için birçok nedenim var. Orada farklı simalar görüyorum. Hocayla sohbet ediyor kafama takılan soruları soruyorum. Ayrıca spor olmuş oluyor. Her sabah kalkıp camiye gitmek gibisi yok. İşte o zaman huzur buluyorum. Belki de huzurevinin bana kazandırdığı bu alışkanlık sebebiyle huzurevinde olmaktan dolayı mutlu oluyorum.” (E19, 65)

“Birlikten kuvvet doğar. Ama burada öyle bir birlikte olma durumundan söz edemeyiz. Herkes tek başına. Ama grup şeklinde bir etkinlik yapmak. Oyun oynamak, gezilere katılmak veya mevlit dinlemek, bayramlarda bir araya gelip Eyüp sultana ziyarete gitmek dersiniz bunlar gerekir. Bunların olması bize anlam katıyor. Zamanımızın daha verimli geçmesini sağlıyor.” (E16, 65)

Toplumun sekülerleşmesiyle ilgili olarak, Wilson (2016), “Religion in Secular Society” adlı kitabında Batı toplumlarında dinin etkisinin azaldığını büyük bir coşkuyla ilan etse de (Wilson, 2016, s. 11) gerek toplum hayatında gerekse kurumsal yapılarda bunun karşılığının olmadığı ortaya çıkmıştır. Öyle ki huzurevinde kalan yaşlı bireylerin dinin olumlu fonksiyonları olduğunu belirtmişlerdir. Grup etkinliklerinin kendilerinde yaşama dair olumlu etki bıraktığı belirtilmiştir:

“Ramazan Ay’ında teravih namazları kılarız cemaatle. Bu dönemlerde kendimi evimde hissedirdim. Aslında bu şekilde dini gün ve gecelerde huzurevi dışında sürekli grupla birlikte dini etkinlikler olsun isterim.” (E18, 68)

“her yıl aşure yeriz burada. Sağ olsun buranın sahibi kendi imkânlarıyla dualar eşliğinde beraberce aşure gününü yâd ederiz. Bu beni mutlu ediyor. Sesli olarak yapılan dualarda kendimi çok iyi hissediyorum. İçim içime sığmıyor o zamanlarda.” (K6, 68)

Almanya ve Hollanda’da devletin alanına dâhil olması beklenen sağlık ve sosyal refah konularında kiliselerin önemli görevler ifa ettiği görülmektedir. Ayrıca Davie (2013)’de de ifadesini bulan, pek çok Avrupa ülkesinde kiliseler önemli sayıda okullara sahip olduğu bilinmektedir. Kurumsal ayrışma anlamında sekülerleşme tanımlamasının öngördüğü şekilde devletin alanında olması beklenen eğitim kurumlarında dahi dini kurumların varlığı inkâr edilemez niteliktedir (Davie, 2013, s. 50-52). Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 1950’lerden bu yana özellikle cezaevlerinde başlayan manevi rehabilitasyon amaçlı din hizmetleri değişik aşamalardan geçerek manevi bakım/destek uzmanlığına devşirilmesi ile huzurevlerine de hizmet götürmeye başlamışlardır (Seyüzyılar, 2015, s. 73). Türkiye’de 1-5 Kasım 1995 tarihlerinde Ankara’da toplanan 1. Din Şurası’nda Diyanet İşleri Başkanlığı’nın “Dini Konularda Toplumu Aydınlatma ile ilgili Başkanlık Görüşü”nde çalışma alanlarını şöyle açıklamıştır: “Din hizmetlerinin alanları camiler, eğitim merkezleri ve Kur’an kursları, hastane, huzurevi, cezaevi, çocuk ıslahevleri, işyerleri ve aile olarak belirlenmiştir.” Huzurevinde talep olması halinde Diyanet tarafından manevi destek uzmanlarının geldiği katılımcılar tarafından ifade edildi. Bu ziyaretlerde yaşlılardan gelen sorulara cevap vermek ve onlara yalnızlık, hayat, ölüm, ahiret vb. konularda açıklamaları içeren sohbetler olduğu katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Huzurevi yetkilileri tarafından sakinlere yönelik belli periyotlarda düzenlenen gezi programları ve kurum içi etkinliklerin yapıldığı ifade edilmiştir.

Katılımcılara “belli zamanlarda dini konuları anlatacak bir hocanın gelmesini ister misiniz?” Şeklindeki soruya 23 katılımcı olumlu cevap vermiştir. Her ne kadar tüm katılımcılar dini konulara merak sarmasa da alanda uzman birinin gelip onlarla konuşması, onları dinlemesi onların deyimiyle “bir nevi terapi olacağını” düşündükleri için diyanetten huzurevine sürekli olacak şekilde bir manevi destek uzmanının gönderilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir:

“Bir hoca gelse her zaman buraya çok iyi olur. Bazen namaz kılamıyorum ama tesbih çekiyorum, Allah’ı anıyorum bu yeterli olur mu diye sorardım. Sonuçta mazeretim var.” (E6, 72)

“Cuma namazında hoca vaaz veriyor. Bunu dinlemek faydalı ama bu hocanın buraya gelip bizimle bire bir sohbet etmesi çok daha iyi olurdu. Özel gün ve gecelerde geliyor. Mesela Ramazan Ayında kadir gecesinde geliyor ama o zamanda onunla konuşma için fırsat olmuyor. Aslında arada sırada buraya gelip bizimle konuşsalar çok iyi olurdu. Çünkü ben ölümden korkuyorum. Öbür taraftan. Bunları bize anlatması gerek.” (K11, 69)

Modernleşmeyle birlikte bireyselliğin arttığı, geleneksel ve kültürel normların etkisinin azaldığı, kurumsal dinin birey üzerindeki baskısının minimize edildiği ve maneviyatın arttığı belirtilmektedir (Zinnbauer ve Pargament, 2013, s. 70-73). Dünyevileşme olarak da kabul edilen sekülerleşme paradigmasının merkezinde rasyonelleşme, bireyselleşme, farklılaşma ve bu dünyaya ait olma vardır (Kirman, 2010, s. 123-125). Ancak dinin bireyin kendisinin yaşayacağı ve bunun dışında bir ifanın olmayacağı savın geçerli olmadığı anlaşılmıştır. Nitekim çalışmaya konu olan katılımcılarla yapılan mülakat sonucunda elde edilen veriler göstermiştir ki bireysel dini ritüeller yanında grupta/cemaatle yapılan dini/manevi etkinlikler fazlasıyla rağbet görmektedir. Öyle ki yaşlı katılımcıların Ramazan Ay’larında teravih namazına gitmenin güzelliklerinden bahsetmeleri ve diğer dini gün ve gecelerde grupta birlikte ibadet etmenin onlarda ortaya çıkardığı manevi hazdan bahsetmeleri bunu kanıtlar niteliktedir.

Sonuç olarak katılımcılardan grupta birlikte ibadet etmeye ilişkin sorulardan alınan yanıtlar doğrultusunda grupta birlikte hareket etmenin önemli olduğu ve grupta yapılan ritüellerin sürekli olması gerektiği ortaya çıkmıştır. Özellikle erkek katılımcılar her Cuma Namaza gitmenin faziletinden bahsetmişlerdir. Katılımcılardan 9 kişi diyanet tarafından düzenli olarak bir imamın/manevi hizmet uzamının huzurevinde kendilerini ziyaret etmesi gerektiğini ifade etmiştir. 7 katılımcı ise yalnız kalmanın kendileri için daha iyi olduğunu ifade ederek grupta

yapılan etkinliklere katılmadığını ifade etmiştir. Diğer 19 katılımcı ise bir manevi destek uzmanı olursa dinleyeceklerini ama bunun için özel çaba sarf etmeyeceklerini belirtmişlerdir.

6. Katılımcıların Aile Üyelerindeki Manevi Durum

Aile üyelerinin manevi durumlarına ilişkin katılımcılardan edinilen bilgi, çalışmanın bir diğer kategorisi olup, manevi yönleri güçlü olan ile maneviyatla ilgisi olmayanlar şeklinde iki ayrı tema oluşturacak bir durum ortaya çıkmamıştır. Çünkü maneviyatla ilgili sorulara aile üyelerimin manevi yönelimi yoktur veya vardır şeklinde net cevaplar verilmemiştir. Katılımcıların çocuklarında din ve maneviyat ile ilgili eğitim alıp almadıkları, düzenli ibadet yapıp yapmadıklarını öğrenmek adına çeşitli sorular sorulmuş ve yanıtlar derinlemesine analiz edilmiştir.

Modern toplumlarda birey, konumunu korumak ya da daha yüksek bir konuma gelebilmek için maddi unsurları önemseyerek ve onlar etrafında bir hayat tarzı oluşturarak sosyal ilişkilerini belirlemektedir. Böylelikle oluşturduğu bu sosyal çevrenin beklentilerine göre tüm yaşamını değiştirmektedir. Veblen'in (2005) belirttiği gibi maddi varlık sahibi olmak ve bu varlığını korumak adına itibarlı olmak gerekecektir. Bu itibarı da çevrenin beklentilerine göre bir aile oluşturma ve sosyal refah seviyesini yükseltmekle olacaktır. Gerek yaşlı bireyin bakımını üstlenmeme ve gerekse de gelenek din gibi konulara karşı ilgisiz kalmak bu itibarı elde etmenin bir diğer uzantısı olmaktadır. Yaşlıya bakımda çocukların manevi yönlerinin zayıf olmasıyla anne babaya bakımı üstlenmemelerinin doğru orantılı olduğu şeklinde bir çıkarım yapıp yapılamayacağını anlamak adına katılımcılara çocuklarının manevi yönlerinin durumları da sorulmuştur.

Türkiye'de maneviyat algısı daha çok teolojilerdeki düşünce ve pratiğin nedeni olarak gösterilen, geniş ya da dar anlamda tasavvur edilen Tanrı- Merkezli bakış açısı hâkimdir. Türkiye'de manevi bakım alanında din-maneviyat merkezli bakış açısı hâkim konumdadır (Seyüzyılar, 2015). Ülkenin demografik yapısı ve din ile olan yakın ilişkisi bu bakış açısında etkili olmuştur. Böylelikle kamu kurumu statüsündeki Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) tarafından organize edilen birçok faaliyet bu paradigma ile yapılmıştır. Katılımcılara bu zaviyeden bakılarak sorular yöneltilmiştir. “Çocuğunuz inançlı mı?” sorusuna tüm katılımcılar evet demiştir. Ayrıca “çocuğunuz ibadetlerini yapıyor mu, namaz kılıyor mu?” sorusuna verilen cevaplar, tüm katılımcıların “çocuklarım namaz kılmıyor” şeklinde olmuştur. Ancak “Cuma namazına gidiyor mu” sorusuna 7 katılımcı evet “Cuma Namazını kaçırmaz” şeklinde bir ifade kullanmıştır. Ancak diğer 23 katılımcı çocuklarının Cuma namazı kılmadığını belirtmiştir. Geriye kalan 5 katılımcı da

bekâr olduğuunda bu soru kendilerine yöneltilmemiş ancak diğerk aile bireylerinin (kardeş, anne-baba, akrabaları gibi) durumları sorulmuştur. Bu 5 katılımcının diğerk aile üyelerinin inançlı olduğu ancak ibadet yapmadıkları ifade etmiştir:

“Çocuklarımda fazla inanç yok. Kendi hallerinde evden işe işten eve giden bir yaşamları var. Kuran okumazlar, namaz kılmazlar.” (E5, 71)

“Kızım rahat giyimli. Dünyadan başka derdi olmayan. İşine bağlı ahlaklı ama dini konulara ilgisi olmayan biridir.” (E4, 65)

“Abimin inanç durumu çok zayıf. Namaz kılmaz. Sadaka nedir bilmez. Dine dair hiçbir şekilde meyilli değil.” (K3, 68)

“Benim iki çocuğum var. Biri Almanya’da yaşıyor. Alkol uyuşturucu ne ararsan var. O çocuğum beni arar sorar ama iki ayda bir. Dinle ilgili konularla alakası yok onun. Diğerk çocuğum İstanbul’da yaşıyor. Biraz daha müspet bir yaşantısı var. Yakın zamanda örtünmüş. Namaz kılıyor şimdilerde. Bana karşı saygılı ve sevgi dolu.” (E3,68)

“Küçük kızım namaz falan kılmaz. Büyük kızımda eskiden minik etekler giyerdi İngilizce öğretmeni Ankara da şimdi kapandı. Başını kapatmadı ama uzun etek giyiyor şimdi. Kızımın büyük kızı kapalı.” (E13, 65)

Psikososyal teoriye göre insanın çevresiyle etkileşimi ve gelişimi yaşam boyu sürmektedir (Davarcı, 2008, s. 13-18). Bu nedenle katılımcılara çocuklarının veya diğerk aile üyeleri tarafından, dini gün ve bayramlarda ziyaret edilip edilmedikleri soruldu. Katılımcılardan 24 kişi yakınlarının dini günlerde kendilerini ziyaret ettiklerini belirtmiştir. Ayrıca 9 katılımcı çocuklarının Ramazan Ay’ında kendilerini birçok kez ziyaret ettiğini ifade etmiştir:

“Benim oğlum Ramazan Ay’ında hemen hemen her akşam gelir beni alır beraber Teravih Namazını kılmaya gideriz. Bayram günü de ilk işi beni ziyaret etmektir. Ancak geçen Kurban Bayramı’nda gelmedi. Yurt dışına çıkmış ondan.” (E11, 68)

“Çocuklarım her bayram beni ziyarete gelir. Belki ibadet etmezler ama dini günlerde muhakkak benim yanıma gelirler.” (E16, 65)

Dindarlık hem bireysel hem de kurumsal unsurları içeren geniş bir yapı olarak ele alınmıştır. Sonrasında ise maneviyat, bireysel bir fenomen olarak ele alınmaya başlanmış ve bireysel

aşkınlık, bilinç üstü duyarlılık ve anlamlılık gibi konularla özdeşleştirilmiştir (Düzgüner, 2013, s. 25). Öyle ki Maneviyat, dine oranla çok daha esnek, daha bireysel ve geleneğe daha az bağlı olarak ele alınmaktadır (Pargament, 1999, s. 13-14). Manevi yaşamın gerçekleşmesi için dini bir pratiğin var olması gerektiği şartı gerekmez aksi yönde bir durum da olabilir. Din ve maneviyat terimleri arasında bir ilişki söz konusu, iç içe girmiş ya da ayrılmış anlamlar ihtiva etmekte. Bu durum hem yaşlı katılımcılar hem de literatür (Goldstein, 2002, 950-955; Rocha, 2008, 93-101; Tanyi 2002'den aktaran; Yılmaz, 2011, s. 61-62; Şafak, 2004, s. 39; Ahlback, 2008, s. 5; Seyüzyılar, 2015, s. 8; Pargament, 1999, s. 13-14) tarafından vurgulanmış ve desteklenmiştir. Tüm katılımcılar yaşamlarında, farklı yoğunluk seviyelerinde maneviyatı yaşamış ve değer atfetmelerinde önemli olarak tanıdıklarından (çocuğu, eşi, kardeşi vb. aile üyeleri) manevi destek beklentileri olmuştur. Katılımcılar sübjektif yönüyle herkes tarafından manevi bir karşılık bulduklarını ifade etmiştir:

“Çocuklarımanın maneviyatı zayıf. Dinle ibadetle işleri olmaz. Ben dindar mıyım bilmem ama manevi olarak yoğun bir şekilde Allah’a karşı sevgi besliyorum. Eğer Allah’ı yeterince seversem beni affedeceğini umuyorum.” (K13, 67)

“Ailem beni huzurevine bıraktı ama bunun bir sebebi vardı. Kızım da iş hayatında aktif olarak çalışıyor bana özel zaman ayıramıyordu bana. Kızımın dini konularla pek arası yok. Mini etek giyer, evlenmeden önce de aynı şekilde çok rahattı. Bildiğim kadarıyla hiç oruç tutmamıştır ve namaz da kılmaz. Ancak o benim için hayata sarılma sebebim. Kızımın manevi desteği olmazsa belki de çok daha kötü olurdu.” (E2, 67)

Maneviyat, yaşlılarla ilgili değerler sisteminin daha geniş bir çerçevede ele alınmasını sağlamaktadır. Yaşlılara “iyi davranmak” ve yaşlının “iyi olma halini sağlamak” bir dini davranış olmanın ötesinde insani bir davranışa dâhil olmaktadır. Maneviyat bu iyi davranma durumunda ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların ailelerinin manevi yönelimlerine dair açıklamalarında bu durum ortaya konmuştur. Çocukların dinle alakası olmasa da manevi olarak kendilerine destek olmalarına vurgu yapmışlardır. “Ailemin yanında kaldığım süre zarfında manevi olarak kendimi iyi hissedirdim”, “torunlarımla birlikte onlara bir şeyler aktarmanın verdiği işe yarar olma duygusu beni iyi hissettirirdi” ifadesi bu duruma işaret etmektedir. Ayrıca tüm katılımcılar çocuklarının Allah’a inandıklarını inanç konusunda şüpheleri olmadığını belirtmiştir. Ancak ibadet konusunda kurumsal dinin öğretilerine bağlı olmadıklarını belirtmiştir. Katılımcıların çoğu

yaşlanınca kendilerinin iyi hissetmesini sağlayıcı unsurlardan bahsetmiş ve en çok vurguladıkları değişkenin de aile yanında olduğunu ifade etmiştir:

“Ben huzurevinden önce çocuğumla beraber yaşadım. Beni azarlamaz bana iyi davranırdı. Kendimi iyi hissederdim. Belki çocuğum inanç yönünde zayıftı ve ibadeti yok gibi ama oğlumun maneviyatı güçlüdür. O, beni sever sayardı. Ne istediğimi bilir ona göre davranırdı. Bu şekilde kendime güvenim çoktu. Çocuğumun evinde manevi olarak kendimi daha huzurlu hissederdim.” (E18, 68)

“Oğlum Cuma namazı dâhil hiçbir şekilde namaz kılmazdı, şimdi bilmiyorum ne yapar. Ama onunla kaldığım dönemleri özliyorum manevi olarak kendimi huzurlu hissederdim, bana karşı hep saygılıydı. Kendimi kötü hissetmezdim onun yanında.” (E15, 68)

Bazı katılımcılar çocuklarının manevi boyutlarının ibadete dönük davranışlarının olmayışını kendilerine bağlamıştır. Manevi değerleri çocuklarına aktaramadıklarının sebebini de kendilerinde de bu yönde yoğun bir yönelim olmadığını göstermişlerdir. Dünyevi uğraş içinde olduklarını belirten katılımcılar çocuklarının sadece okulda ve mezuniyetlerinde de işlerinde başarılı olması için uğraş verdiklerini belirtmişlerdir. Dünyevileşen bir yaşam felsefesini benimsediklerini belirten katılımcıların dinin yaşamdan çekilmeyi savunan ve dünyevileşmeyi amaçlayan modernleşme sürecinin sekülerleşme eğilimini de beraberinde getirdiğini göstermektedir. Sekülerleşme savunusuyla öne çıkan isimlerden Steve Bruce (2002), kamusal alanda az görülmeye başlayan dinin insanlar arasında da az teveccüh edilmesinde etkili olduğunu iddia edecektir. Dine olan ilginin azalmasının kamusal alanda görünürlüğünün azalmasını da birbiriyle nedensel ilişki içinde olduğunu savunduğu üç olgudan hareketle vargısını temellendirmektedir. Dinin devlet ve ekonomi üzerindeki etkisinin azalması, dini pozisyonların toplum nezdinde öneminin azalması ve dini ritüellerin gereği olan ibadetlerin gereğini yapma iradesinde gevşeklik gösterilmesi dinin görünürlüğünü azaltmıştır (Bruce, 2002, s. 3).

Modernleşme sürecinde bireyselleşmenin arttığı ve dolayısıyla dininde bireysel alana itildiği savı yaygınlık kazanmaktadır (Kayıklık, 2011, s. 90). Katılımcılardan 7 kişi, çocuklarına dini bilgiyi aktarmadıklarını çünkü bilgi çağında olduklarını belirtmiştir. Çocukların bu bilgiyi kendi başlarına bulması gerektiğini dile getirmişlerdir:

“Benim çocuğum çok zekidir. Ben onu yönlendirmedim hiçbir zaman. Çünkü başına bir sorun geldiğinde bu sorunla kendisi baş edecek ve bunun sonuçlarıyla kendisi

karşılaşacaktır. O zaman ben neden ona karışayım ki. Din konusunda da onu serbest bıraktım nitekim o da çağdaş ve serbest bir yaşamı seçti. Dine dair hiçbir ritüeli olmadı.” (E15, 68)

“Ben çocuklarımı yaz aylarında kuran kursuna göndermedim. Spor yapsınlar diye kursa gönderdim. Saz kursuna gönderdim. Din konusu onunla alakalı yaşı geldiğinde araştır soruşturur kendi karar verir. Ben onu yönlendirmek istemedim. Şimdiki durumu, ibadet etmez. İnançlıdır. Ama ibadet olarak namaz kılmaz, oruç tutmaz.” (E6, 72)

Sonuç olarak aile bireylerinin manevi yönelimlerine ilişkin sorulardan alınan yanıtlar doğrultusunda, katılımcıların çocuklarının bir Tanrı'nın olduğuna dair inançlarının olduğu sonucuna varılmıştır. Ancak çocuklarının inançlı olmakla birlikte ibadet etmediklerini ve manevi olarak rutin bir dini ibadetlerinin olmadığını belirtmişlerdir. Katılımcıların geçmişte çocuklarıyla veya aile yakınlarıyla birlikte olma sürecinde çocuklarına dini konulara dair herhangi bir eğitim verme çabasına girmedikleri öğrenilmiştir. Dini konularda bireysel kararların önemli olduğunu belirten katılımcılar çocuklarına dini bilgiyi aktarmadıklarını belirtmişlerdir.

Katılımcılara yöneltilen çocuklarının manevi yönelimi ile ilgili sorulara, katılımcılar tarafından verilen yanıtlar kurumsal din anlamında bir maneviyat yerine kendilerini iyi hissettiren hayata anlam katan çocuklarının varlığının olmasının ortaya çıkardığı manevi huzuru belirten yanıtlar vermişlerdir.

7. Geçmişten Günümüze Maneviyata İlişkin Görüşler

Modern toplumda, İndivüalizm ile ayüzyıluka çıkan farklılıkların meşruluğunun kıstası kişinin kendisi olmuştur. Bash (2004)'te maneviyat konusunda aynı bakış açısını, İmparatorun Yeni Kıyafetleri isimli makalesinde maneviyatın evrensel bir tanımı olmayan esnek bir terim olduğunu belirtirken aslında bir tanım yapma çabasına girmekte ve bireysellik temelli bir maneviyat yaklaşımını ortaya koymaktadır. Her bireyin maneviyatı, onlar için bireysel bir mesele olması bunu ifade edecektir. Bir kişinin maneviyatını tanımlamak için geliştirilmekte olan araçlar yanlış yapma riskini taşıyacaktır. Maneviyat teriminin yaşlılar için nasıl inşa edildiğini ve her biri birkaç anlam katmanı olan çok sayıda tanımının olduğunu göstermektedir (Bash, 2004, s. 11-16).

Geçmişten günümüze maneviyata ilişkin görüşlerin değerlendirildiği bu kategoride katılımcıların hem günümüzdeki manevi yönelimlerine hem de geçmişteki manevi durumlarına ilişkin görüşlerine yer verilmiştir. Bu bağlamda “huzurevine yerleştikten sonraki manevi durumu ve

geçmiş dönem maneviyatlarının nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusu yöneltilmiş, iki alt tema bağlamında alınan yanıtlar yorumlanmıştır.

7.1. Günümüzdeki Maneviyata İlişkin Görüşler

Katılımcılara göre çocuklarının ekonomik özgürlüğünü kazanması yaşlı bakımı konusunda evde bakımdan huzurevine geçişine neden olmaktadır. Kadın ve erkek bireylerin eğitim seviyelerinin yükselmesi beklentilerini değiştirmiş ve de çekirdek aileye yönelik tutumlarını sabitleştirmiştir. Öyle ki Beck’in belirttiği gibi düşünümsel modern birey, daha eğitilmiş ve daha fazla bilgilidir (Beck, Bonss ve Lau, 2003, s. 23); risk toplumunun yarattığı korkulara ve tehlikelere karşı bireyin farkındalığı artmış, bilginin mahiyeti belirsiz hale gelmiştir. Eğitim seviyesinin artması bireyin bilinçlenme düzeyinin yükselmesinde önemli bir etkidir. Böylece bireyin tek başına kalma ve kendi kararlarını verme isteği, bireysel kimliğin ve hayatın sorgulanması, isteklerin rahatça dile getirilmesi ve tüm aktörlerin iş hayatına atılması düşünümsel modernleşmenin yaşlıya ve maneviyata yapmış olduğu yansımalar arasındadır. Bu açıklamalardan sonra "günümüzde maneviyata yönelimi nasıl değerlendiriyorsunuz?" sorusuna katılımcıların vermiş olduğu kimi yanıtlar aşağıda yer almaktadır:

“Çocuklarım eğitime çok katkı yaptım. Lisans mezuniyetlerinden sonra iyi bir kurumda çalışmaya başladılar. Bir kızım psikolog oldu diğeri de devlet hava meydanlarında mühendislik yapıyor. Gerek kendime gerekse de çocuklarıma yönelik manevi yönden bir eğitim vermedim. Bunun maddi bir karşılığı yoktu. Çocuklarıma rahat etmesi için okumaları ve iyi bir işe girmelerini esas aldım. Bu süreçte namaz kılmaları veyahut dini ritüellerde bulunmaları gibi bir çabam olmadı. Huzurevinde geçen süre içinde kendimle baş başa kalıyorum. Dua ediyorum çok fazla. Daha iyi bir duruma gelmek için çocuklarım için. Çocuklarım acaba inançlı olsaydı beni bu halde bırakırlar mıydı bilmiyorum. Ben annemi babamı huzurevine bırakmazdım. Belki de bu zamanda maneviyat daha da azaldı bilmiyorum.” (E6, 72)

“Günümüzde dini konulara yönelmenin az olduğunu düşünüyorum. İnsan eğitimle işle uğraştığı sürece dini konular biraz dışarda kalıyor. Doğrusu şimdilerde ben biraz dua ediyorum yoksa huzurevinden önce dinle hiç alakam yoktu. Çevremde de bu konuyla ilgili bir telkin ve teşvik olmadı. Geçmişteki gibi değil sanki.” (K8, 69)

Katılımcıların günümüzde maneviyata yönelimlere ilişkin görüşlerinde bir paralellik olduğu görülmemiştir. Maneviyat olarak algılanan dini ritüellerin toplum içinde

yaygın olmadığını düşünen 21 katılımcı olmuştur. Öyle ki bir katılımcı Türkiye'nin laik bir ülke olduğunu belirtmiş ve Dinin bireyle vicdanı arasında olan bir durum olduğunu savunmuştur. Bu nedenle dini ibadetlerin görünür olmasının anlamı olduğunu isteyen sadece kendi içinde dua ederek Tanrıya yakaracağını ifade etmiştir. Diğer 14 katılımcı ise çevrelerinde dini/manevi konularla ilgili birçok kişinin olduğunu belirtmiştir. TV kanallarında dini konularla ilgili programlarının yeterli olduğunu düşünen ve eğlence programlarının yetersiz olduğunu dile getiren 8 katılımcı olmuştur. Aynı zamanda dini programların Ramazan Ay'ında olduğu gibi tüm günlerde olmasını düşünen 14 katılımcı olmuştur. Manevi konuları anlatmak üzere bir imamın veya bu konuda uzman kişinin gelip huzurevinde kendilerine telkinde bulunmasını isteyen 23 kişi olmuştur. Katılımcıların buluştukları ortak payda ise manevi durumlarının büyüklerine nazaran iyi durumda olmadığı şeklinde olmuştur:

“Huzurevinde sürekli bir gülüşme ortamı yok. Onun yerine en ufak bir durumda bağırışmalar oluyor. Tahammül yok burada. Sanırsın herkes kendi başına buranın en yetkili kişisi. Kimse kendini burada tek başına kalmış olmanın vereceği ezikliği yaşamıyor. Herkes burnunun dikine gidiyor. Bir diğerinin derdine derman olma, onu dinleme, saygı gösterme ve onu anlama gibi manevi bir duruş yok.” (E15, 68)

“Ben dini konularda her zaman mesafeli oldum. Ancak şimdilerde durum biraz farklı. Geçmişte hiç yaşanmayacakmışım gibiydi. Hastalık nedir bilmezdim. Eğlencemize bakardık. Farklı bir ortamdayız. Aslında anne babamın zamanında dinden bu kadar uzak değildi toplum. Kendi çocuklarım maneviyatla hiç ilgisi olmayan bir yaşam içindeler. Ben onlara bununla ilgili bir şey yansıtmam onların yaşamı. Ama günümüzde maneviyat ve dini değerlere saygı azaldı. Ezan okuyor ama kimse duymuyor helvası derken unuttuk onu. Aslında bunun bizde bir şeyler uyandırması gerekir ama nerde.” (E5, 71). Biri ölmüştü geçenlerde burada kalanlardan. Cenazesi buradan götürüldü. Mevlit ve

Bauman'a (2012: 14) göre bağlantılarla oluşturulan ilişkiler sanal ilişkilerdir. “Gerçek ilişkiler' in aksine 'sanal ilişki' ye girmek ve bu ilişkiden çıkmak kolaydır. Öyle kolaydır ki, bağlantıdan çıkmak istenildiğinde sadece “delete” tuşuna basmak yeterlidir. Çağımızda yaşamlarındaki birçok

deneyime manevi yönelim diyen, yaşamakta oldukları maddiyat merkezli koşulların sonucu olduğuna güvence veremeyen, gelecekte de maneviyata yöneleceğini düşünen” insanların sayısı azımsanmayacak durumdadır. Teknolojik ilerlemeyle internetin her alanda kullanılmaya başlaması aile içi ilişkileri etkilemiştir. Özellikle sosyal medyanın kullanım alanının genişlemesiyle bireyler arasında etkileşim azalmış ve birey sosyal çevresinden uzaklaşarak daha yalnız bir yapıya bürünmüştür. (Kelleci, 2008). Günümüzde maneviyata dair yönelimlerin sahte ve göstermelik olduğu, sanal ortamda yaşandığı, içeriği boşaltılmış ritüeller olduğu katılımcılar tarafından yapılan değerlendirmeler arasındadır. Baudrillard’ın (2011) çağdaş dünyanın illüzyonlar dönemini yaşadığını, hiçbir şeyin aslının olmadığını belirtmesi gibi katılımcılar da manevi yönelimlerin günümüzde gerçeklikten uzak olduğundan bahsetmişlerdir. Bir nevi simülasyon dünyasında yaşandığını, yaşlıların dahi “-miş gibi” hareket ederek olmayan şeyleri varmış gibi gösterdiklerinin altı çizilmiştir. Açıklamalar göstermektedir ki, katılımcılar kendi çocuklarının huzurevinde “huzur bulacaksınız”, “bizim evde rahat etmezsin” şeklinde söylemleriyle birlikte huzurevinde kalan diğer yaşlıların dini söylemleri de gerçeği yansıtmadığını belirtmektedir. Kendilerinin kararı olmadan huzurevine yerleşmeleri ve aracı olan çocuklarının manevi değerlere önem verdikleri söylemlerinin havada kaldığını vurgulamışlardır:

“Eskiden biz büyüklerimize çok değer verirdik. Bu öylesine içi boşaltılmış bir durum değildi. Değil onları huzurevine yerleştirmek onları baş tacı ederdik. Şimdiki çocuklarda fazla kandırmaca var. Yok anneciğim yok babacığım sizleri çok seviyorum lafları bana sanal geliyor. Sanki beni “like”lıyor gibi. İnanmıyorum bu söylemlere. Eğer gerçekten sevseydi beni buraya huzurevine bırakmazdı.” (E4, 65)

“Günümüzdeki manevi yönelimleri sanal ortamda görüyorum. Televizyonda hoca çıkıyor şman, ibadet diyor o kadar. İnsanlar da onu dinleyince her şey tamam sanıyor. Diğeri kuran dinliyor anlamıyor ama dinliyor o da tamam diyor ben inançlıyım diyor. Ama huzurevinde bir arkadaşımızın kalbini kırmak söz konusu olunca hiç acımıyoruz. İnanç burada lazım. Tabi birazda kültü ve eğitim ile de ilgili bu durum. Ama ben inandırıcı bulmuyorum şimdi manevi yönelimleri.” (E16, 65)

“Günümüz çocukların dini yaşantıları gerçekçi gelmiyor bana. Din ve maneviyat seni hayata bağlayacak. Anlam katacak seni mutlu edecek. Ama bakıyorum gerek buradaki yaşlılar gerekse de çocuklar bu durumdan bihaber gibi ben inançlıyım diyor

ama her şeyden şikâyetçi. Bir beğenmeme bir aşağılama bir dışlama var. İnandırıcı değil bunların maneviyatı.” (E17, 65)

Katılımcıların üzerinde durduğu fedakârlık durumunu beş erkek ve üç kadın katılımcı katlanma olarak tanımlamıştır. Yaşanan bireyselleşmeyle bireyler, kültürel normlardan ve toplumsal bağlantılardan ayrılmışlardır. Önceden bireyler kendilerini adadıkları bir toplumun parçası olduğunu düşünürken; günümüzde ise kendini gerçekleştirmeye yönelik ve bireyci düşünce yapısına sahip olanların sayısı giderek artmaktadır. Ailenin yaşlı bireyine bakma fedakârlığı 27 katılımcı birey tarafından olumlu anlamlara karşılık gelecek şekilde anlatılmıştır. Diğer 8 katılımcı ise ailelerinin fedakârlık kavramını bilmediği yaşlı olan kendilerine bakmanın katlanmak olarak nitelediğini ifade etmiştir. Ancak genel kanaate göre katılımcıların aile bireylerinden fedakârlık görmedikleri yönünde olmuştur:

“Biz anne babalarımıza çok fedakârlık yapardık. Zaman ayırırdık onlarla vakit geçirirdik. Onlar kendilerini iyi hissetsin diye aile içi kavgalarımızı onlara yansıtmaz evde noksan bir şey olsa onlara anlatmazdık. Onlara bakmak bizim için görevdi. Ancak şimdilerde bunu göremedik. Kendi çocuğumuz bizi buraya bıraktı, bana katlanmadı bile. Bir de soruyor bana “burada iyi misin?” Ben nasıl ona kıyayım burada rahat etmediğimi söyleyeyim. O da üzülür bu sefer. Tabi ki iyiyim diyorum.” (K12)

“Çocuklarım bile beni düşünmez oldu. Herkes bencil oldu. Varsa yoksa kendi rahatları önemli. Neymiş tek başlarına kalacaklar. Ben onları rahatsız mı ettim bir odada kalırdım ama nerde eski günler.” (E4, 65)

Diğer yandan bir kısım katılımcı (12 kişi) kendilerinin huzurevine yerleşmesinde çocuklarının ve diğer aile yakınlarının bireysel yaşamın sonucu bir yalnızlık fikrinden dolayı geniş aileyi istemse de esasında bir yönüyle yaşlı bireylerin bireysel kararlarını dikkate almadan onların istemediği bir yerde yaşamlarını sürdürmeleri adına onlara rağmen karar vermişlerdir. Kendi iradeleri dışında hareket etmeye zorlanmış olan bu bireylerin de kendilerine ait bir karar mekanizması olması gerektiğinin altını çizmişlerdir. Kısacası, katılımcılara göre yaşlı birey aile içerisinde istenmeyen duruma geldiğinde ve bu bireyin kendi istek ve arzularını gerçekleştirmesini engellemektedir. Dolayısıyla istemediği bir sonuçla karşılaşmaktadır. Bu durum karşısında da yaşlı birey

geleneklerin verdiği bilinçle veya kaçınılmaz bir durum olduğundan olsa gerek aile bireylerinin aldığı karara boyun eğmektedir.

“şimdiki çocuklar anne baba gibi önemli değerlerini kolayca kenara itebiliyorlar. Bizim o kadar kolay değildi. Anne baba bizim için kutsaldı. Onları yle kenara itmek akıl alır şey değildi. Kendi başlarına kalacaklarmış, özgürlükleri nemliymiştir. Bu dünya onların etrafında dönüyor sanırsın, yarın onlar da bizim gibi olacak ve onların çocukları onlara böyle yapınca bizi daha iyi anlarlar.” (K4, 66)

“Günümüzde mi, dağlar kadar fark var. İstekleri bitmiyor. Açgözlü olmaları cabası. Hep bana rap bana, diyorlar. Öyle ki bunların gelenekten kültürden haberleri yok. Biz kanaatkrdık. Byklerimizi bilir nerde duracağımızı bilirdik. Bunlar çok fazla kendi başına kalmayı istiyor. Biz birlikte kuvvet doğar derdik bunlar yalnızlık mutluluktur diyor. Günümüz insanı sanki daha da bencilleşti.” (E5, 71)

Günümüz maneviyatıyla ilgili görüşlerinde, katılımcıların aile yakınları ve çocukları açısından olumsuz gördüğü durumlar olmuştur. Bunlar bireysel istek ve beklentilerin ön planda olması, manevi ve dini değerlere ilginin az olması dini ritüellerin ise çocukların hayatında yer almaması, öznel mutluluğun hedef haline getirilmesi, vefanın az olması şeklinde ifade etmişlerdir. Modernleşmenin oluşturduğu risk toplumunda birey için olası gelecek yaşamında yaşlılık dönemi için yaşlı yaşam evi veya huzurevine yerleşme fikri göz önüne alınan değişkenler arasındadır. Böylece dşnmsel modernleşmede vurgulanan risk toplumunda bireysel yaşamı bir dstr haline getiren günümüz bireyin kurumsal dinin ritüellerini yerine getirmediği aynı şekilde manevi yönelimlerinin katılımcılar tarafından olumlu görünmediği katılımcıların ifadelerinden anlaşılmaktadır. Katılımcıların sıklıkla ifade ettiği geçmişte olan “vefalı olmak” durumu, günümüz insanında karşılık bulmayan bir meziyet olmuştur. Kendi z çocuklarının kendileri için katlanılacak veya katlanılmaz şeklinde bakmaları maneviyattan uzak bir yaklaşım olarak görülmektedir. Aile yanında torunlarına bakmak ve onlara deneyimlerini aktarmak gibi olumlu ve manevi olarak iyi olmayı sağlayan bir yaşamın olmamasını ifade etmişlerdir. Nitekim 2013 yılında Almanya’da yapılan bir araştırmada da yaşlı bireylerin birikimlerini bir sonraki kuşağa veya çocuklarına aktarmaları onlar için manevi bir destek olduğu ortaya çıkarılmıştır. Birinin yaşamını sürdürme, kendi yaşam deneyimlerini başkalarına aktarma ve yaşamın anlamlı ve

değerli olduğuna dair güvence vermenin aktif ve üretkenlik ihtiyacı olması gerektiğini düşünenlerin oranı %74 çıkmıştır (Erichsen, 2013, s. 4).

7.2. Geçmişteki Maneviyata İlişkin Görüşler

Günümüz maneviyatından sonra katılımcıların geçmiş dönemdeki maneviyatı değerlendirmeleri istenmiştir. Katılımcıların çoğu önceki dönemdeki bireylerin maneviyata yönelimin daha yoğun olduğu ve bunun bir sorumluluk bilinci çerçevesinde ifa edildiği, kültür ve dini saygıtların kişilerarası ilişkilerde daha görünür olduğu, yaşlı bakımının aileler vasıtasıyla üstlendiği ve bunun dışında seçeneklerin düşünülmediğini belirtmişlerdir.

Maneviyatın görünür olması gerektiğini düşünen “K15, 72” anne babasında bu durumu sürekli gördüğünü ve huzurlu bir çocukluk geçirdiğini belirterek onların dönemine özlem duyduğunu ifade etmiştir. Yapılan açıklamada yaşlı bireylerin çocuk ve aile yakınlarından beklentilerinin arttığı görülmekte, sadece onlarla yaşadığı zamanların verdiği manevi huzuru hatırında tutmakta ve döneme yönelik özelemleri giderek artmaktadır. Önceki dönemde yaşlı bakımının aile yanında olmasının en ayırt edici özelliğinin “yemek ve yatmak dışında manevi bir huzur vermesi” şeklindeki açıklamalar sıklıkla vurgulanan ifadeler olmuştur:

“Emin olun benim maneviyata bakış açımla baktığım zaman, babamın kendi anne ve babasına bakması (ölene kadar onlara baktı) maneviyatın güçlü olmasını gösteriyor. Bunun ne kadar huzur verici ve hayata anlam katan bir durum olduğunu görüyorum. Nitekim ben de kendi anne ve babama baktım. Ancak o manevi hazzı almak varken benim çocuklarım beni buraya huzurevine bıraktılar. Bu durum hep onların sırtında bir ağırlık olarak kalacaktır. Belki şartlar bunu gerektirdi ama insan hayata anlam katan şeyleri de yapmalıdır. Anne baba rızası almak belki de bunların en güzeliydi. Ne yazık ki çocuklarım geçmiş insanların içinde bulunduğu ruh halinde değiller. Geçmişte daha çok birlik ve beraberlik vardı. Gelenek ve din bizim için önemliydi hele benim annem ve babam için bu çok daha önemliydi. Babam Cuma namazını kaçırmaz vakit namazlarını da kılardı. Şimdilerde öyle mi benim bir çocuk uyuşturucu batağında diğeri desen namaz kaç vakit kılınır günde bilmez, o kadar uzaklar dinden maneviyattan.” (E3, 68)

Modernleşme, modernitenin kurucu bir parçası olan özgönderimsel³⁹ niteliğinin basit bir yolu değildir (Beck, Bonss ve Lau, 2003, s. 1). Modernitenin kendine dönüşünü, modern dünyanın kendini radikalize etmesini kapsamaktadır. Beck (2005) basit modernleşmenin, yeniden-üreten aktör yapıları imgesini çizerken, düşünümsel modernleşmenin ise yapıları değiştiren aktörler imgesini taslak olarak sunmaktadır (Beck, 2005, s. 91). Düşünümsel modernleşme, modern dünyanın anahtar kurumlarının değişmesinin yanında mutlak toplumsal prensiplerin işleyişindeki değişim ve dönüşüm baz almaktadır. Düşünümsel modern dünyanın doğrusal olmayan bireyciliği devlet, sınıf, çekirdek aile, huzurevi, yaşlı bakım merkezi gibi klasik kurumların geri çekilmesinin sonucudur. Toplumlardaki kültürel değişiklikler genç kuşağa kültür aktarmasına da yansımakta ön kabullerde farklılıklar yaşatmaktadır. Bireysel davranışlarının hangisinin toplumsal yapıya “uygun” olduğu, hangisinin “uygun olmadığı” değişkenlik göstermekte ve genç kuşak ve yaşlı kuşak gibi tanımlamalar bireyselleşmenin de etkisiyle kırılan bir yapıya dönüşmektedir. Katılımcılara bu açıklamalardan sonra “Geçmiş dönem maneviyatını nasıl değerlendiriyordunuz?” sorusu yöneltilmiş ve onlardan alınan kimi yanıtlar aşağıda yer almaktadır:

“Benim gençliğimde manevi değerler daha ön plandaydı. Bir büyüğümüz ortama girince ayağa kalkma ona yer açma önceliğimizdi. Başımıza bir sorun dert gelince hayıflanmak yerine daha beteri var deyip sabreder ve halimize şükrederdik. Anne babamıza bakmak boynumuzun borcuydu onlar bizim her şeyimizdi. Ama şimdilerde bu durum yok. Manevi değerler değişmiş sanki öyle ki din çocuklarımız için hayatlarına yön vermelerinde hiçbir etkisi olmayan bir laf gibi. Haliyle din ve maneviyat olmayınca rahat bir şekilde bizi buraya bırakabiliyorlar.” (E5, 71)

“Eskiden evin kadını karışmazdı çok şeye görevleri vardı. Evde kalırdı. Çocuğuna bakar, yemek yapar, temizlik yapar bir de büyükleri varsa anne baba gibi onlara bakardı. Bu ona yük gelmez onun için bir görevdi huzurluydu. Bunun olmasından dolayı kavga etmezdi. Ama benim gelinim beni çekemedi, katlanamadı olmadı istemediler beni. Nerde bunlarda maneviyat. Eski annelerimizde Allah korkusu vardı. Bakımı gerekene bakmak yaşlıya, çocuğuna bakmak ibadetti. Şimdi yaşlısına bakmak zülüm geliyor bunlara, bunlarda maneviyat yok maalesef.” (E14, 66)

³⁹ Özgönderimsellik/özgönderimsel biçimsel sistem kavramlarından. Özgönderimsellik (self-reference), adının çağrıştırdığı gibi, kendisine gönderme yapma anlamına geliyor (Karatani, 2014, 20-30)

Modern toplumun vazgeçilmez unsurları arasında yerini tutan sekülerleşme geleneksel inançları akla daha az yatkın bir durum olarak kabul etmiştir. Yaşam dünyasının çeşitlenmesiyle, dini semboller belli bir kesimin elinden ve yönetiminden alınmıştır. Bunun yerine teknoloji, her şeye kadir Tanrı fikrini daha az gerekli ve akıl dışı bir kalıba sokarak, insanlara kendi çevreleri üzerinde daha fazla denetim sağlama imkânı sunmuştur (Kirman, 2010, s. 126). Böylelikle modern zamanlarda ortaya çıkan maneviyattan bağımsız tutumlar yaygınlaşmıştır. Nitekim katılımcılar geçmişte olduğundan farklı bir manevi yönelim olduğunun altını çizmektedir. Kendi yaşam çevrelerinin bir uzantısı olan aile yakınları ve çocuklarının manevi yönelimi esasında kendilerinin de benzer bir yaşam sürdüğünü göstermektedir. Nitekim din ve maneviyat konusunda kendi anne babalarını örnek göstermeleri ve onları dini yönünün daha belirgin olduğunu vurgulamaları bunu göstermektedir. Ayrıca geçmişteki manevi durumlarına dair soru yöneltildiğinde “dini yönüm kuvvetliydi”, “maneviyata düşkündüm” şeklinde yanıt veren olmamıştır. Ancak huzurevi yaşamıyla birlikte çocuklarında olmasını istedikleri bir değişken olduğunu ima etmişlerdir. Nitekim katılımcı yaşlı bireylerden bazıları dine yönelimlerinin olduğunu (14 katılımcı) belirtmiştir. Yaşlılıkta insan geçmiş hayatı değerlendirir; dini şüphe araştırmaları buna örnek gösterilmektedir. Genelde kişi kendisiyle barışık ve huzurludur. Ancak bazı kişiler geçmişle yüzleştğinde kendini başarısız ve hayatı anlamsız bulabilir, mutsuz ve huzursuz olabilir. Geçmişe yönelik öfke, suçluluk ve pişmanlık; geleceğe yönelik umutsuzluk hissedebilir (McFadden, 2013, s. 342). Katılımcılardan bazıları bu pişmanlığı şöyle dile getirmiştir:

“Ben geçmişte maneviyata düşkün değildim. Öyle ki Cuma namazı dahi kılmazdım. Tabi şimdi bunun kıymetini görüyorum. Ne ekersen geçmişte o geliyor seninle. Çocuklarıma verdiğim eksik manevi bilginin etkisiyle şimdi onlar şehir hayatı neyi gerektiriyorsa onu yapıyor. Eğer ben dini yaşasam ve onlara da yaşatsam o zaman din neyi gerektiriyorsa onu yapacaklardı. Kendimde buluyorum suçu doğrusu.” (E12, 78)

“Gelenekler ve din geçmişte önemliydi. Şimdilerde bunların verdiği mesajlar dinlenmiyor. Eğer biz anne babamıza baktıysak Allah korkusundan baktık. Çocuklarımız da Allah’a inancı tam ama eksik olan bu dini kültür galiba. Bunu da biz veremedik. Bu da bizim eksiğimiz. Bu hale geleceğimizi bilemedik belki de insan sanıyor hep genç kalacak. Bir bakmışsın bir yumurta pişiremiyorsun. Yattığım yerden

kalkamıyorum. Birinin yardımına muhtaç kalacağım aklımın ucuna gelmezdi. Maneviyat yok şimdilerde hani geçmişimi hatırlıyorum bende de yoktu. Keşke olsaydı.” (E18, 68)

Katılımcılar, aile bireyleri ile iletişimlerinin manevi değerler üzerine kurulu olmaması üzerine ifadeler kullanmışlardır. Geçmiş dönemde aile bireylerinin ortak bir akıl çerçevesinde hareket etmekte ayrıca ileride ortaya çıkabilecek risklerin azaltılmasını sağlayıcı kararlar almaktadır. Geniş aile formatında yaşamlarını idame eden bir ailenin zamanla genişleyen ailenin yaşam alanını hesaba katarak, herkesin kalabileceği oda sayısı ile ilgili önlemler alması, geniş aile birlikteliğini devam ettiren bakış açısı olmuştur. Ancak günümüz ailelerin gelecek tasavvurunda bulunurken veya aileyle ilgili bir durum olsun veya olmasın bir karar alırken bireysel hareket ettikleri düşünüldüğünde, olası bir gelecekte tek başlarına kalmayı planlamaktalar. Haliyle bir oda bir salon gibi bir evde yaşamlarını sürdürmeyi planlamaktalar. Fazladan bir kişiye yer olmayan bir yaşam evi. Bu bireylerin özgür iradeyle verilen bu karardan daha çok memnun olabilirler ama yaşlanacak olan diğer aile bireylerinin durumunu hiçbir şekilde hesaba katmamaktadırlar. Bu durum katılımcılar tarafından geçmiş dönem anlatılarında bahse konu olmuştur. Aile içindeki ilişkilerin birlikte yaşama üzerine kurulmaması, belli bir zamanda ayrılığın olacağı düşünülmesi, yaşlanan anne babaya bakılmayacağı düşünülmesi, kendine ait bir yaşam alanını farklı bir mekân üzerinde kurma beklentisi geçişi ilişkileri doğurmuştur. Nitekim Bauman (2012), insan ilişkilerinden bahsederken, ilişkide olma, ilişki kurma veya geleceğe yönelik vaat edilen sonsuza dek beraber olma yaklaşımlarının modernleşme sürecinde işlevselliğini yitirdiğini ve bunların deyimler arasında yerini aldığını belirtmektedir. Bauman’a göre günümüz ilişkilerinde insanlar birbirleri için -ağa girme-, -ağdan çıkma-, -bağlantıda olma-, -çevrimiçi olma- gibi akışkan bir modernite içinde rasyonel ve ciddi şeyler yaşamaya çalışmaktadır. Böylelikle akışkan modern hayatta bireyselleşmiş toplum tipiyle karşılaşıldığından kolektif bağların azalmasının yanında bireyselliğin arttığını, -ilişkilerden- -bağlantıda olma- şekline geçildiğini ve bu durumunda modern dünyanın tezahürleri arasında görülmesi gerektiğini vurgular. Bauman’a göre, modern gündelik hayatta tecrübeli yaşlı bireylerden ilişkide olmak yerine artık online olarak ağlar içinde bağlantı söz konusudur. Bu ağlardan bağlantıya girilmekte ve istenildiği anda ilişki iradi olarak kesilmektedir.

Geçmişte olduğu gibi aile bireylerinin yaşlıya bakmak için süreklilik şeklinde ortaya çıkan beraberlik artık yoktur. Yeni ilişkilerin olduğu ve yeni olmanın rağbet gördüğü akışkan bir yaşam

söz konusudur. Geçmişte yaşlı bireyler için genç kuşağın söylediği “ölene kadar size bakacağım” ifadesinin modası geçerek bunlar yerine onların huzurevine belli ücret karşılığında ölene kadar bakılacaksınız ifadesi kullanılmaktadır. Günümüz aile yapılarını eleştiren bir kısım katılımcı gençlerin tek başına yaşama veya kendiyle kalma arzusunun sonucunda evde tek başına kalan gençlerin maneviyattan yoksun ve dini geleneklerden uzak bir yaşam sürdürmesini eleştirmiştir:

“Kızım şimdi evde tek başına bir oda bir salon evde yaşıyor. Beni yanında istemedi. İçene kapanık evden işe gidip geliyor. Hayatına kimseye almayacakmıştır. Böyle olursa depresyona girer diye korkuyorum. En azında birlikte yaşasaydık ona yemeğini yapar birçok işinde yardım ederdim. Konuşacak biri olurdu onun için kızdığına sevindiğinde paylaşacak biri olurdum onun için. Hayata tek başına kalacakmış özgür olmak istemiş! Her şey sürekli değişiyormuş eski kafalıymışım ben deyip bu düşüncelerimi hep eleştiriyor. Üzülüyorum onun için bunalacak diye. Geçmişte böyle değildi tabi. Biz ailemizle huzur içindeydik. Onların varlığı üzerimizde manevi bir destek olurdu. Biz de onlar için geleceğe yatırımdık. Onlara biz baktık haliyle. Ama benim çocuk böyle değil.” (K6, 68)

“Huzurevinden önce bir çevrem vardı onlarla görüşür vakit geçirirdik. En ufak bir şey olsa birbirimizin halini sorar yardımcı olmaya çalışırdık. Ama 4 yıl oldu huzurevindeyim ne arayan var ne soran. Aslında ilişkiler bu dönemde çok yalın oldu sanki. Eğer göz önündeysen biliniyor ve hatırlanıyorsun. Yoksa esamen okunmuyor. Çocuklar bile bayramdan bayrama buraya ziyarete geliyor. Geçmişte böyle değildi. Vefa vardı. Pazara kadar değil mezara kadardı eskiden ilişkiler. Bir telefon açıyor çocuğum baba nasılsın ellerinden öperim hop telefonu kapat. Tüm sorumluluğunu yaptı. Soğuk bir duş gibi dersin. Manevi hiçbir katkısı olmuyor bu aramanın bana. Samimi değil günümüz ilişkilerinin. Günlük ilişkiler var.” (E19)

Bir kısım katılımcı da manevi yönden toplumda ve bireyde geçmiş ile bugün kıyaslandığında herhangi bir değişimin olmadığını belirtmiştir. Kurumsal olarak bir dine yönelmede bir farklılık olmamakla beraber bireylerin yaşamlarında görünen yönüyle dini ritüellerde de bir değişim olduğunu düşünmediklerini belirtmişlerdir. Toplumun değişen çehresinde dinin görünmesinin veya maneviyata yönelimin azlığı çokluğu konusunda değişimin olmadığını söyleyen katılımcılar kendi yaşamlarını örnekleyerek bu durumu kanıtlamaya çalışmışlardır. Huzurevine

yerleşmeyle başlayan yeni yaşam koşullarında manevi yönelim açısından yine bu katılımcılar tarafından yinelenen şekliyle manevi veya dini açıdan yaşlı bireylerin yaşamlarına olumlu veya olumsuz bir etki olmadığı ifade edilmiştir.

“Ben çocukken ve gençliğimde nihayet yaşlılığım da dini ve manevi konulara ilgi göstermedim. Bana göre geçmiş ile şimdi arasında çocukların veya insanların manevi yönelimlerinde bir değişme olmamıştır.” (E13, 65)

Günümüzdeki ve geçmiş dönemdeki manevi yönelimlere ilişkin görüşlere yer verdikten sonra bu kategoriyle ilgili bir çıkarımda bulunmak gerekirse birkaç noktaya değinilebilir. Maneviyat günümüz toplumlarında tek bir boyutla açıklanması mümkün olmayan; sosyolojik, psikolojik ve kültürel yönüyle birbiriyle bağlantılı birden fazla değişkeni içinde barındıran olgular arasındadır. Maneviyatın sosyolojik-toplumla ilgili boyutunun katılımcılar tarafından sıklıkla dile getirilmesi, ailenin ve toplumun maneviyat konudaki etkisini görmek adına bu yönde sorular yinelenmiştir. Katılımcıların çoğunlukla uzlaştığı ortak konulardan bir tanesi aile içindeki bireylerin yaşlanan büyüklerine karşı herhangi bir sorumluluk duymadan bireysel bir yaşam sürmek adına onları huzurevine yönlendirmeleri meselesidir. Bunun arkasındaki nedenler ise kültürel kodları benimsememiş olan ve maneviyattan uzak bir kuşağın yaşlanan büyüklerini huzurevine bırakması olmuştur. Katılımcılardan genel bir değerlendirme yapılması istenmiş ve şöyle bir sonuç çıkarılmıştır: Geçmiş ve günümüz için sürekli önemini koruyan bir maneviyatın olması gereklidir.

Ayrıca psikolojik boyutuyla yaşlı bireylerin çözmesi gereken önemli sorunlardan biri Erikson’un psikososyal teorisinde karşılığını bulan ego bütünlüğü olmuştur (Atak, 2011, 169). Katılımcılardan geçmiş ile gelecek arasında anlamlı bir hayat yaşamadıklarını belirten ve günümüzdeki durumları için geçmişlerini suçlayıcı ifade kullananlar çok sayıda olmuştur. Ancak manevi yönelimle bunun üstesinden geleceğine inanan yedi katılımcı olmuştur:

“Ben huzurevine yerleşeceğimi ihtimal vermezdim. Nerde hata yaptım diye soruyorum bazen kendime. Çocuklarıma ne yaptım ki beni içleri rahat bir şekilde buraya bıraktılar. İyi biliyorum ki ben onlar rahat etsin diye hiçbir zaman kararlarına karışmadım. Onları hep serbest bıraktım. Nasıl mutlu oluyorsanız öyle yapın aslında burada hata yaptım. Bu kadar başıboş olmamaları gerekirdi. Kültürün maneviyatın da ne kadar önemli olduğunu onlara aktarmam gerekirdi. Ama artık

benim geleceğe dair umudum yok artık, çocuklarım artık değişmez. Burada ölüp gideceğim bu saatten sonra onların beni buradan alacakları yok. Bu nedenle ben de kendimi daha çok maneviyata verdim.” (K2, 71)

Zena S. Blau’nun geliştirdiği Rol Teorisine göre (1973), her insan yaşamı boyunca toplumda pek çok rol üstlenir (Kaygusuz, 2008, s. 237-240). İnsandan beklenen bu rol ve beklentiler yaşa göre değişmektedir. Aslında her toplumda bulunan yaş normları da toplumsallaşmayla aktarılır. Bu toplumsallaşma yaşam boyu sürer; yaşlılık toplumsallaşması buna örnek olabilir (Şentürk ve Altan, 2015, s. 20-21). Rosow’a (1974) göre, endüstrileşmiş toplumlarda yaşının statüsü azalır ve yaşlı kişi rolsüzlük rolünü üstlenir (Müftüler, 2016, s. 36). Yaşlılara atfedilen rol normları ise sosyal destekten yoksundur, öyle ki bazen yaşlılar yararsız görülmektedir (Kalınkara, 2011, s. 37-39). Yaşlılıkta rol kaybı, belirsizlik, kararsızlık ve eş ölümü durumunda çöküntü yaşanabilir. Tek başına kalan yaşlı, huzurevinde kalma sürecinde oluşan yeni rollerine uyumda zorlanabilir. Öyle ki yaşlılıkta az hareketlilik gibi bazı genel eğilimler de bu durumu daha da zorlaştırmaktadır. (Canatan, 2008, s. 58-59).

Katılımcıların değişen rollerinin olduğunu belirtmişlerdir. Emeklilikle beraber rahvet dönemleri başlamıştır. Zamanla ölen eşleri ve tek başına ihtiyaçlarını giderememe gibi zayıflık ile çocuklarının bakımına girmişler. Ancak çocukları tarafından bakımları uzun sürmemiştir. Huzurevine bırakılarak geleceğe dair tasavvurlarında hiç ummadıkları bir durumla karşılaşmışlardır. Değişen roller ve değişen sosyal çevre ile birleşince geçmişteki bakımın maneviyat açısından daha olumlu olduğunu vurgulamış ve geçmişteki rollerinin saygın, yürüyen tarih, tecrübeli kişi, aile içinde yeri en üstte şeklinde olumlu bir durum yerine maneviyattan yoksun kenara itilmiş bir role bürünmek zorunda kalmışlardır. Katılımcıların çoğu yaşlılık rolüne büründükten sonra sosyal çevrenin olumlu tepkilerini umduklarını ifade etmişlerdir. Ancak bu beklentinin geçmiş dönemde kaldığını dile getirmişlerdir.

“Hiç bilmezdim yaşlanınca çökeceğimi. Hani sadece bedenen değil. Manevi olarak da bir çöküş oldu bende. Geçmişte biz anne babalarımız yaşlanınca başımızın üzerinde tutardık. Onlar bir şey diyecek diye ağızlarına bakar onların ne kadar değerli olduğunu tüm azalarımızla belirtirdik. Ben babam odadayken ayak ayak üstüne atmazdım. Benim çocuk böyle mi! Beni hiç öyle rahat bir şekilde huzurevine bıraktı. İçi hiç cızlamadı. Maneviyat bunların içinden uçup gitmiştir. Bunların Allah

inancı olabilir ama bizim bu güçsüz zamanımızda buraya bırakmaları sırf kendi rahatları için bizi huzurevine bırakmaları olacak şey mi! Geçmişin maneviyatı geçmişteki büyüklerimizin yeri daha iyiydi.” (K14, 66)

Sonuç olarak günümüz ve geçmişteki maneviyata ilişkin görüşlerde genel olarak günümüz manevi durumunun eleştirildiği geçmişe bir özel olduğu tüm katılımcılar tarafından ifade edilen bir durum olmuştur. Ayrıca maneviyatın çocukları tarafından yeterince yönelinilen bir durum olmadığını kendileri için maneviyatın özellikle huzurevine yerleşme ile birlikte daha anlamlı bir durum olduğunu belirtmişlerdir. Manevi olanın dini ritüelleri yerine getirmek olarak anlatmak yerine kendilerini huzurlu hissetmeleri olarak tanımladıkları görülmektedir. Haliyle aile yanında bakımlarının yapılmasının kendileri için huzur dolu bir maneviyat sunduklarını yinelemişlerdir.

Geçmişte aile büyüklerinin yaşlanınca değişen rollerinin olduğunu ve bu yeni rollerini önemsediklerini ancak günümüzde bu değişimi yaşayanlar olarak çocukları tarafından kabul gören saygın pozisyona gelmediklerini ifade etmişlerdir. Maneviyatın duygusal, rasyonel, bilişsel ve bilinçdışı sembolik alanlarla ilişkili olduğu bilinen bir gerçektir (Gross, 2006, s. 425’ten aktaran; Düzgüner, 2013, s. 18-19). Bu nedenle insanın bu unsurlardan kopması veya bunlar yokmuş gibi davranması olası değildir. Manevi olarak bir dinle bağlantılı olsun veya olmasın insanların bulunduğu pozisyonlarını kendi içlerinde meşruluk kazandıracak, durumuna rıza gösterecek, kabullenecek bir dayanağı olduğu fikrin olması bir tür manevi destekle olacaktır. bu desteği geçmişte aile yakınları yaparken günümüzde huzurevine yerleşen yaşlı bireyler için böyle bir imkan yoktur. Bunun için manevi destek uzmanı tarafından bunun ekarte edilmesi gerekecektir.

Geleneksel bir toplum olduğu zamandaki Avrupa’nın aksine modernitenin cesur yeni dünyası kendi kurallarını koyan ve hiçbir şeyi olduğu gibi doğru kabul etmeyen, mevcut her şeyi hâlâ aklın keskin incelemesine tâbi tutan, kendi otoritesine hiç sınır tanımayan ve her şeyin ötesinde geleneğin, miras kalan bilginin ya da törenin otoritesini reddeden bir dünya iflah olmamıştır. Düzen ve norm projeleri ilahi varlıklar zinciri görüntüsünün yerini almıştır. Yeri alınan görüntünün tersine, düzen ve norm insan ürünüydü, insani eylem tarafından tamamlanacak tasarımlardı bulunan ve sükûnetle uyulan şeyler değil, inşa edilecek ya da yapılacak şeylerdi bunlar. Eğer miras alınan gerçeklik tasarlanan düzene uymadıysa, bu açmazdan kurtulması imkânsız olacaktır (Baumann, 1999, s. 127). Geçmiş ile günümüzün bir kopuş yaşaması yeni bir

söylemi kaçınılmaz kılmıştır. Bu yeni söylemde katılımcıların da ifade ettiği gibi geleneksel bakım uygulamalarında anlam bulan manevi bakım niteliğinde olan evde bakım aile yanında bakım şeklinde olacaktır.

Kapalı tür kurumlar yerine açık tür kurumlara ev türü kurumlara yönelmenin katılımcılar için geçmişte kalmış unsurlar olduğu anlaşılmıştır. Nitekim maneviyatın geçmiş ile günümüz arasında değişen çehresi değil insanların maneviyata yönelmede değişen çehresinden söz edilecektir. Nihayetinde huzurevinde yaşamaya başlayan katılımcılardan 21 kişi (%60) huzurevi ortamında kurumsal anlamda dine bir yönelmelerinin olmadığını ve dini ritüellerini geçmişte olduğu gibi şimdi de yapmadıklarını belirtmişlerdir. Ama geçmiş ile günümüz arasında bir fark var ki o da manevi olarak bir şeylerin değiştiğidir. Geçmişte çocukları ve yakınları ile birlikte bir yaşam sergileyen katılımcılar manevi bir anlam yükledikleri o ortamın yokluğuyla huzurevinin bir beton yığını olduğunu görmeleriyle manevi bir boşluğun mahiyetini anlamışlardır ve tüm katılımcıların bu durumun etkisiyle dua ritüeline yöneldikleri anlaşılmıştır.

SONUÇ

Literatürde yaşlı bakımı, huzurevi ve maneviyata ilişkin çalışmaların belli disiplinlerde (Sosyal Hizmet, Psikoloji) daha yaygın olduğu görülmüştür. Bu bağlamda yapılan çalışmayla Din Sosyoloji alanında görülen az sayıdaki çalışmaya bir başka katkı sunmaya çalışılmıştır. Sınırlı sayıdaki çalışmalara ek olarak bu tez çalışmasında yaşlıların huzurevi pratiklerine, huzurevindeki iletişimlerine, ideal kalma yerlerine ve beklentilerine yer verilmiştir.

Yaşlı bakımı sürecindeki pratiklerden yola çıkılarak huzurevinde yaşamını sürdüren kadın ve erkeğin huzurevi ve maneviyata ilişkin düşüncelerini, tutumlarını anlamak ve açıklamak bu araştırmanın konusunu oluşturmuştur. Hem modern hem de geleneksel yaşam biçimlerinin bir arada yaşandığı Türkiye’de iki farklı değerler sisteminin yaşlı bakımı üzerindeki etkisi görülmektedir. Çalışmanın amacı ve konusu kapsamında yaşlı bakımı ve maneviyata ilişkin değişimi ortaya koyabilmek için huzurevinde kalan yaşlı bireylerle görüşülmüştür. Huzurevinde kalan yaşlı bireylerle maneviyata ilişkin düşüncelerde yaşanan değişimi açıklamak konunun yaşlı katılımcı bireyler açısından mahrem olması hasebiyle pek de kolay olmamıştır. Bireylerin anlatmaktan çekindikleri alanlardan biri de kendi ailelerinin onları huzurevine terk etmeleri konusu olmuştur.

Türkiye’de yaşanan sanayileşme, kentleşme ve göç gibi toplumsal hareketler modern yaşam biçimlerinin ve değerlerinin yeşermesine de yol açarak toplumsal bağlamda dönüşüm ve değişimi tetiklemiştir. Hem modern hem de geleneksel değerlerin korunup yaşandığı Türkiye’de yaşlı bakımı ve din/maneviyat olgularının bu değişim durumundan etkilenmemesi mümkün değildir. Bu söylemler zaviyesinden araştırmanın konusunda yer alan geleneksel toplum ve modern toplum; huzurevi ve maneviyat kavramlarının ayrıntılı bir şekilde tanımlanması araştırmanın ilk bölümünde kaleme alınmıştır. Bu tanımlamalardan sonra aile çeşitlerinden, bakım uygulamalarından bahsedilmiş, böylece araştırmanın kavramsal boyutu ortaya konmuştur.

Araştırma Giddens’in, Baumann’ın ve Beck’in ortaya koydukları modern döneme özgü olan “bireyselleşme” yaklaşımı, aile yanında bakım, yaşlı bakımı ve maneviyatla ilişkilendirilerek kurgulanmıştır. Günümüzde yaşlı bireylerin huzurevine yönelmesinde bireysel seçim ve özgürlüklere dayalı tercihler rol oynamakta. Bir diğer deyimle gerek ekonomik olarak aileye katkı sağlayan kadının iş hayatına girmesi gerekse de aile üzerindeki geleneksel baskının kalkması bunda etkili olmuştur.

Araştırmaya yön veren temel problem, “Modernleşme sürecinde huzurevine yerleşen yaşlı bireylerin manevi yönelimlerinde değişme olmakta mıdır?” Yapılan görüşmeler göstermiştir ki, yaşlı bireylerin dini ritüellerinde değişme olmuştur. Öyle ki tüm katılımcılar tek başına kalmanın verdiği yalnızlık içinde dini ritüellerinde fark edilir artışın olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ayrıca çalışmaya konu olan diğer alt problemlerden olan huzurevinin anlamı kategorisinde katılımcıların huzurevine ilişkin tanımlarına yer verilmiştir.

Nitel araştırma yöntemiyle, fenomenolojik araştırma deseniyle temellendirilen çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda “huzurevinin anlamı”, “huzurevinde kalmaya karar verme süreci”, “huzurevinde iletişim”, “huzurevinde maneviyata ilişkin düşünceler”, “katılımcıların aile bireylerindeki manevi durum” ve “geçmişten günümüze maneviyata ilişkin görüşler” şeklinde altı ana kategoriye ayrılarak başlıklandırılmıştır.

Huzurevine ilişkin anlamlandırma kadın ve erkek katılımcılar açısından hem benzerlikleri hem de farklılıkları barındırmaktadır. Kadın katılımcılar “kafa dinleme”, “sohbet edilecek kişinin olması” gibi ifadeler kullanmışlardır. Erkek katılımcılar ise “yemek” ve “bakım” kelimelerini sıklıkla kullanmıştır. Bu durum Parsons’ın (1959) öne sürdüğü yapısal-işlevselci yaklaşımı hatırlatmış, kadın ve erkekler arasında bir rol dağılımının bulunduğunu göstermiş ve bu durum erkek ve kadının huzurevi tanımlamasında ortaya çıkmıştır. Tüm katılımcıların yanıtları değerlendirildiğinde Türkiye’de halen yaşlı bakımı ve huzurevi konusunda geleneksel değerlerin önem taşımakta olduğu ve bu açıdan da huzurevine yerleşmede ailenin kararının etkili olduğu bir düzen bulunmaktadır. Ayrıca katılımcıların çoğunun kent merkezlerinde yaşaması ve ekonomik statülerinin yüksek olması evde bakılmak yerine kurumsal bir yapı olan huzurevine yerleşmelerinde etkili olmuştur. Ayrıca huzurevi anlamlandırılmasında öne çıkan kavramların yapısal-işlevselci yaklaşımla örtüştüğü görülmektedir. Aile ortamında var olan değişkenlerin huzurevi ile ilişkilendirilmesinde bu durum ortaya çıkmaktadır. Huzurevi için çoğunlukla kullanılan kavramlardan öne çıkanlar yeme-içme, bakım, güvenlik ve düzen olmuştur.

Huzurevinde kalmaya karar verme süreci kategorisi bakım uygulamalarına ilişkin tercihler, huzurevine yönelimde ailenin etkisi ve ideal yaşam yeri olarak üç tema altında ele alınmıştır. İlk başlıkta, huzurevine yerleşme ailenin isteği doğrultusunda mı yoksa huzurevine yerleşmeye bireysel tercihlerine bağlı olarak mı yapılmaktadır sorusunun cevabı aranmıştır. Aynı zamanda

huzurevine yerleşmede ailenin isteği ve bireysel tercihlerin yanında huzurevine yerleşme kararını verirken hem ailenin hem de bireysel görüşlerinin ne düzeyde dikkate alındığı da üzerinde yoğunlaşılacak konular arasındadır.

Yaşlanmayla birlikte sağlığın bozulmuş ve yaşlıların evde bakımının güçleşmiş olması huzurevlerine yönelmede önemli olan etkenlerden biridir (Doğan, 1996, s. 202-206). Katılımcıların tamamında olmasa da bir kısmında (8 kişi) kronik bazı rahatsızlıklar olduğu ve bu rahatsızlıklarının huzurevinde sürekli bakım olanağı sunduğundan kalınması gerektiğini ifade etmişlerdir. Rasyonel bireyin özgür ve akılcı çıkarımı modern paradigmadır, bu düşünüşün uzantısı, kendi sorumluluğunu taşıması beklenen modern yaşlı, kimseye yük olmak istememesinden dolayı kurumsal bir yapıdan profesyonel bir yardım talep edecektir. Haliyle ailenin kararı ile huzurevine yerleşme söz konusu olsa da bu kararın doğru olduğu kabul edilmektedir.

Bakım uygulamalarına ilişkin tercih kategorisi altında katılımcılara huzurevine yerleşme karar verme sürecinde farklı bakım uygulamaları arasından huzurevinde kalmaya nasıl tercih edildiğine dair sorular yöneltilmiştir. Buna göre katılımcılar arasında farklılıklar görüş farklılıkları olmuştur. Katılımcıların bir kısmı huzurevi dışında kendine ait bir yerde kalmayı, yalnız başına kalmayı tercih etmektedir. Öyle ki bir kısım katılımcı doğduğu şehirde (Sivas, Çanakkale) kendilerine ait evlerde kalmak istediğini beyan etmiştir. Ancak sağlık durumları buna elverişli olmadığı için huzurevinde kalmak zorunda kalmışlardır.

Huzurevine yönelimde ailenin etkisi kategorisi altında katılımcılara huzurevinde kalmaya karar verme sürecinde ailelerinin ne düzeyde belirleyici olduğuna dair sorular yöneltilmiştir. Buna göre katılımcıların yanıtlarında hem benzerlik hem de farklılıklar olduğu görülmüştür. Katılımcıların büyük bir kısmının (%89,5) huzurevine yerleşmesinde aile üyelerinin etkisi görülmektedir. Ancak üç katılımcı ailesinden bağımsız bireysel tercihlerle huzurevinde kalma kararını alırken, bu karara vardıldıktan sonra bu durumu aile üyeleriyle paylaşmayı uygun görmüştür. Öyle ki bireysel karar alınırken dahi katılımcıların ailelerine başvurarak onların da fikirlerini ve rızasını alarak huzurevine kalmaya karar verdikleri söylenebilir. Katılımcıların bireysel karar almalarında ailelerinden kendilerine bakacak kimsenin kalmaması önemli bir faktör olmuştur. Hem ailelerin hem de bireylerin kendi tercihlerinin bir arada olmasını Kağıtçıbaşı (2010)'nın belirttiği üzere

Türkiye'nin, bireyselleşmenin ve karşılıklı bağımlılık değerlerinin bir arada bulunduğu bir geçiş ülkesi olduğunu ortaya koymaktadır.

İdeal yaşam yeri başlığı altında huzurevinde aranan özellikler ile yaşam yeri olarak düşünülen ideal yaşam yerleri irdelenmiştir. Katılımcıların çoğu geleneksel değerlere ve ailenin birlikte yaşamadaki önemine ilişkin atıfta bulunmuştur. Yaşanılacak yerde en çok aranan özelliklerin başında kendini “güvende” hissetme duygusuna vurgu yer almıştır. Diğer taraftan verilen cevapların ortak noktasına bakıldığında ideal yaşam yeri olarak, aile yanında bakım ve ev ortamında bakım ifadesini kullanarak “güven” ve “sevgi” ihtiyaçları dile getirilmiştir. Katılımcıların habituslarında kendi ilkelerine göre yapılaşmış geçmişin ve geleceğin izlerini görmek mümkündür (Bourdieu, 2014, s. 118-125). Sosyal refah seviyesi yüksek olan ülkelerde bakım politikaları, bireyin yaşam kalitesini ve iyilik halini geliştirmeye odaklanmaktadır. Bu nedenle yaşlının evde bakımı veya ev ortamına yakın çevrede bakımına öncelik verilmektedir (Evde Bakım Derneği, 2010; Danış, 2006; Karahan, 2002, s. 9; Başbakanlık Mevzuatı, 2005).

Huzurevinde iletişim kategorisi başlığında, katılımcıların huzurevine yerleştikten sonra aileleriyle olan iletişimi, huzurevinde kalan diğer sakinlerle görüşmeleri ve son olarak kurum çalışanları ile iletişimlerinin ne düzeyde olduğunu anlamaya yönelik sorular yöneltilmiştir. Bilişsel, ahlaki ve dini gelişim açısından insanlarla iletişim önemlidir; gençler için yetişkinler rol model olur. Yaşlılıkta bütünlük ve güven duygusu, tecrübe paylaşımı yaygınlık gösterir. (Gürses ve Kılavuz, 2011, s. 153-165). Tecrübe aktarımı da iletişimle olacaktır çoğunlukla. Katılımcıların çoğu aileleri ile görüştüğünü belirtmiştir. Ancak bu iletişim türünün telefonla olduğunu yüz yüze görüşmelerinin belli periyotlarda gerçekleşti ifade edilmiştir (ayda bir veya bayramdan bayrama şeklinde).

Yaşamı değerli, anlamlı ve mücadeleye değer bulunlar (Ilhan, 2012, s. 247) iletişim konusunda da hevesli oluyor. Nitekim katılımcılardan bazıları aileleri tarafından huzurevine bırakılmalarını kabullenmemiş olacak ki aileleri ile olan tüm görüşmeler sırasında, zayıf ses tonu ve isteksiz bir edayla gerçekleştiğini ifade etmiştir. Ama mülakat yapılan tüm katılımcılar ve de mülakata dahil edilmeyen diğer huzurevi sakinlerinin iletişim konusunda istekli olduğu içe kapanık bir durum arz etmedikleri gözlenmiştir. Ayrıca tüm katılımcıların aileleri tarafından aranmak istediği ve ziyaret için beklentide oldukları dile getirilmiştir. Cumming ve Henry'nin geliştirdiği Yaşamdan Geri Çekilme Teorisinde yaşlılık fiziksel, psikolojik ve toplumsal açıdan yaşamdan aşamalı geri

çekilme sürecidir (Kalınkara, 2011, s. 31-33) ancak çalışma konusu olan yaşlı bireylerin görüşme ve iletişimi devam ettirme talebinin olduğu ve ailesiyle geçmişte olduğu gibi görüşme sohbet etme isteğinin canlı olduğu görülmüştür. Gerek aileleriyle gerek huzurevi sakinleri ve çalışanları ile katılımcıların canlı bir sohbet havasının olduğu ve iletişimin olduğu görülmektedir.

Huzurevinde maneviyata ilişkin düşünceler kategorisi bireysel dini ritüeller ve grupla yapılan dini faaliyetlere katılım alt temaları başlığında yorumlanmıştır. Huzurevinde dini ritüellerinin yalın bir şekilde arttığını belirten katılımcılar olmuştur. Yine bu katılımcılar her gün tesbihat çekerek, Kuran okuyarak kendilerini daha huzurlu olduğunu belirtmiştir. Manevi yönelim hayatı anlamlı kılarken içinde mutluluğun olduğu sonsuz hayatı vaat eden bir paradigma sunmaktadır. Yaşlıların maneviyatlarının gereği olan ibadetlerini ifa etmeleri, bağışlanma aracılığıyla, kendi geçmişiyile barışmasına, yaşlılığı kabul etmesi ve yaşlılığa uyum sağlamasına yardımcı olmaktadır (Akgül, 2004, s. 22). Yapılan literatür taramasında da görüldüğü üzere yaşlılıkta dine yönelme ivme kazanmaktadır (Günay, 1999, s. 98; Sezen, 1993, s. 90; Köktaş, 1993, s. 79; Aydınalp, 2003, s. 143-144; Kayıklık, 2003, s. 150). Nitekim bu çalışmada da huzurevine yerleştikten sonra gerek buradaki yaşamın farklı olması gerekse de yalnız kalmaları yaşlı bireylerde bir boşluk oluşturmuş ve boşluğu doldurmak adına dine ve dini ritüellere yönelme olduğu anlaşılmaktadır.

Katılımcılara huzurevinde bireysel dini ritüellerinin neler olduğu sorulduğunda tüm katılımcıların Müslüman olduklarını ve bu dinin gereği olan birçok ibadeti yapmadıklarını ancak sürekli dua ettiklerini açıklamıştır. Huzurevinden önceki yaşamlarında dua dahi etmediklerini belirten katılımcılardan bazıları huzurevi ile birlikte ibadetlerinde değişim olduğu anlaşılmaktadır. Kurumsal bir dinden ayrılan ya da tamamen kurumsal bir geleneğin dışında maneviyatını (Spiritualite) geliştiren bireylerin inançları veya değer yönelimleri de manevi yoksunluğu giderebilmektedir (Seyüzyılar, 2015, s. 8). Yaşlıların manevi ihtiyaçlarından “dini ihtiyaç”ları olan başkaları için ve başkalarıyla dua etmek (Erichsen, 2013, s. 4) yaşlılar tarafından sıklıkla başvurulman manevi bir eylemdir.

TV programlarında dini sohbetleri izlemek huzurevi sakinlerinin sıklıkla yaptıkları boş zaman değerlendirme etkinliği olmuştur. Yalnız kalmayla sıklıkla karşılaşan yaşlı bireyler bu durumu TV izleyerek veya tesbihat çekerek değerlendirmektedir. Bu da onlar için zamanın anlamlı bir şekilde geçmesini sağlamaktadır. Maneviyatın önemli işlevlerinden biri de insanın yönelme,

sığınma ve güvende olma ihtiyacına karşılık gelmesidir. Ayrıca insana ümit ve güven duygusu kazandırmasıyla birlikte hayata anlam katması, hayatın bütün olarak algılanmasını ve anlam sisteminin sürmesini de bu işlevler arasına eklenebilir. Böylece kişi varoluşsal sorularına cevap bulur, kendine bireysel amaçlar veya toplumsal hedefler belirler (Hökelekli, 2010, s. 27).

Huzurevinde grupla yapılan dini ritüellere katılım başlığı altında yaşlı bireylerin cemaatle namaz kılmaları, dini bir mabete grup olarak gitmeleri, dini gün ve gecelerde toplu olarak katılım düzeylerini öğrenmeye yönelik sorulara verilen yanıtların yorumlamasını içermektedir. Cemaatle namaz kılmanın kimi yaşlı bireylerde namaz kılmaya sevk edici olduğu ve grupla gidilen mevlit kandillerine katılımı sağladığı öyle ki hiç namaz kılmayan bir katılımcının grup etkisiyle namaza başladığı görülmektedir. Grupla birlikte bir dini toplantıda bir hocanın maneviyata ilişkin açıklamalarını dinlemenin tüm katılımcılar tarafından olumlu karşıladığı görülmektedir. İslam dini konusunda bilgisi olmayan yaşlı bireylerin diyanet tarafından tahsis edilen özel gün ve gecelerde vaaz vermek üzere huzurevine gelen hocalardan çok şey öğrendiği görülmektedir. Ayrıca her Cuma namaza giden katılımcılar da benzer şekilde Cuma Hutbesinden çok şey öğrendiğini ifade etmiştir. Öyle ki grupla birlikte ibadet yapmanın daha keyifli daha çok özendirici olduğu birçok defa ifadelerde yerini bulmuştur. Dünyevileşme olarak da kabul edilen sekülerleşme paradigmasının merkezinde rasyonelleşme, bireyselleşme, farklılaşma ve bu dünyaya ait olma konulmuştur (Kirman, 2010, s. 123-125). Dinin bireyin kendisinin yaşayacağı ve bunun dışında bir ifanın olmayacağı savın geçerli olmadığı anlaşılmıştır. Nitekim çalışmaya konu olan katılımcılarla yapılan mülakat sonucunda elde edilen veriler göstermiştir ki bireysel dini ritüeller yanında grupla/cemaatle yapılan dini/manevi etkinlikler fazlasıyla rağbet görmektedir. Öyle ki yaşlı katılımcıların Ramazan Ay'larında teravih namazına gitmenin güzelliklerinden bahsetmekte ve diğer dini gün ve gecelerde grupla birlikte ibadet etmenin onlarda ortaya çıkardığı manevi hazdan bahsetmektedirler.

Grupla olan etkileşime ve grupla yapılan dini ritüellere olan ilgi göstermektedir ki bireysellik, tek başına yaşamak olarak ifade edilen bir yalnızlık anlamına gelmemektedir. Olduğundan daha çok toplumla iç içe ve bir nevi varlığını sürdürmek için topluma bağımlı yaşayan bir bireysellik söz konusudur. Bireyin kimliğini oluşturan öznel dünya, yalnızca öznelerarası etkileşim araçlarıyla idame ettirilebileceğinden dolayı bireyin tek başına kalması veya kendiyle kalması anlamında bir bireyselliğin olmaması gerekmektedir (Baumann, 2003, s. 258- 265).

Katılımcıların aile üyelerindeki manevi durum kategorisi katılımcıların maneviyata dair soruları kurumsal bir dinin öğretilerinin gereğini yapmak olarak algıladıkları görülmüştür. Nitekim Türkiye’de maneviyat algısı genel olarak teolojilerdeki düşünce ve pratiğin nedeni olarak gösterilen, geniş ya da dar anlamda tasavvur edilen Tanrı - Merkezli bakış açısına dayanmaktadır. Türkiye’de manevi bakım alanında din-maneviyat merkezli bakış açısı hâkim konumdadır (Seyüzyılar, 2015). Bu nedenle katılımcılara aile üyelerinin ibadetlere yönelimi de sorulmuştur. Tüm katılımcılar aile üyelerinin inançlı olduğunu ama bunun gereği olan ibadetlerini yapmadıklarını ifade ederek aile üyelerinin dini ritüellerini yerine getirmediğini göstermektedir.

Katılımcılar subjektif yönüyle herkes tarafından manevi bir karşılık bulduklarını ifade etmiştir. Maneviyat, yaşlılarla ilgili değerler sisteminin daha geniş bir çerçevede ele alınmasını sağlamaktadır. Yaşlılara “iyi davranmak” ve yaşlının “iyi olma halini sağlamak” bir dini davranış olmanın ötesinde insani bir davranışa dâhil olmaktadır. Maneviyat bu iyi davranma durumunda ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların ailelerinin manevi yönelimlerine dair açıklamalarında bu durum ortaya konmuştur. Çocukların dinle alakası olmasa da manevi olarak kendilerine destek olmalarına vurgu yapmışlardır. “Ailemin yanında kaldığım süre zarfında manevi olarak kendimi iyi hissedirdim”, “torunlarımla birlikte onlara bir şeyler aktarmanın verdiği işe yarar olma duygusu beni iyi hissettirirdi” şeklindeki ifadeler bu duruma işaret etmektedir.

Geçmişten günümüze maneviyata ilişkin görüşlerin değerlendirildiği son kategoride katılımcıların günümüzdeki maneviyata ve geçmişteki maneviyata ilişkin düşünceleri vermiş oldukları cevaplar doğrultusunda yorumlanmıştır. Günümüzdeki maneviyata ilişkin görüş bağlamında katılımcıların çoğu günümüzdeki maneviyatı kendi manevi durumlarıyla kıyaslayarak açıklama yolunu seçmiştir. Katılımcıların günümüzde fedakârlığın kalmadığına dair vurguları öne çıkmıştır. Önceden bireyler kendilerini adadıkları bir toplumun parçası olduğunu düşünürken; günümüzde ise kendini gerçekleştirmeye yönelik ve bireyci düşünce yapısına sahip olanların sayısı giderek artmaktadır. Haliyle geçmişteki “fedakârlık” yapıp büyüklere bakmak algısı “katlanmak” zorunda olmak olarak değiştiği ifade edilmektedir. Haliyle günümüz insanının bireysel yaşam sevdası aile büyüklerine olan manevi bağı bozmuş ve onları normal bir şeymiş gibi huzurevine yerleştirmek fikri ve eylemi, herhangi bir mahsuru olmayan bir davranışmış gibi algılamalarına sebep olduğu ifade edilmektedir. Günümüzdeki maneviyata dair değerlendirmeler dini ritüellerin görünürlüğündeki değişim yerine kendilerinin maruz kaldığı terk edilmişliğe

sebebi olan çocuklarının maneviyattan uzak durmaları olmuştur. Çocuklarının manevi değerlere yabancı olmasını da kendilerinin onlara bu durumu aşılamamalarında bulmakta olduklarını ifa etmekteledir. Kendilerinin anne babalarını huzurevine yerleştirmediklerini bunun da kendilerindeki manevi ve kültürel değerlerin etkisine bağlamaktadırlar.

Son olarak ele alınan alt tema geçmişteki maneviyata ilişkin görüşler katılımcılar tarafından değerlendirilmiştir. Önceki dönemde çocukların daha fedakâr olduğunu, ailenin yaşlı bireylerine bakım görevinin ailenin genç üyelerine ait olduğunu, kadının istihdama katılmadığı ve evdeki çocuk ve yaşlıya bakma görevini üstlendiğini belirtmişlerdir. Günümüz gençlerinin bireysel yaşamlarını esas alan bir aile düzeni kurduklarını çekirdek ailenin kabul gördüğü haliyle anne baba ve çocuk dışında hanede kalacak kişilere yer olmadığını belirterek yaşlının istense de evde kalamadığını ifade etmişlerdir. Haliyle ailenin yaşlı bireylerinin el üstünde tutulduğu manevi olarak onların varlığının aileye güç kattığı durumların günümüzde olmadığı ifade edilmiştir. Katılımcıların çoğunlukla uzlaştığı ortak konulardan bir tanesi aile içindeki bireylerin yaşlanan büyüklerine karşı herhangi bir sorumluluk duymadan bireysel bir yaşam sürmek adına onları huzurevine yönlendirmeleri meselesidir. Bunun arkasındaki nedenler ise kültürel kodları benimsememiş olan ve maneviyattan uzak bir kuşağın yaşlanan büyüklerini huzurevine bırakması olmuştur. Katılımcıların, maneviyata yönelişin kendileri açısından geçmiş ile günümüz arasında fark olduğunu belirten katılımcılar geçmişe nazaran şimdilerde maneviyatın öneminin daha çok farkına vardıklarını. Gerek dini ibadetler olsun gerekse de manevi değer olsun bunlara sahip çıkılmamaktadır günümüzde ancak bu değerler birey için bir gelecek vaat etmekte olduğu ifade edilmektedir.

Bu bağlamda araştırmada elde edilen veriler ışığında çalışmanın ilk bölümlerinde ele alınan dini ve manevi değerlerin modernleşme sürecinde geri plana itildiği savının (sekülerleşme) günümüzde varlığını koruduğunu ancak bunun yanında yaşlı bireylerde dini dışlayıcılık yerine dini ve maneviyatın öne çıkarıldığı bir ortam taleplerine rağbetin olduğu anlaşılmıştır. Buradan hareketle geleneksel toplumda olan kurumsal dini temelli motivasyonla yaşlı bakımına mota mot bir dönüş yerine rasyonel seçimle sonuçlanacak bir bakış açısı geliştirilebilir. Günümüzde geniş ailenin içinde barındırdığı yaşlıdan, çekirdek aile içinde yer bulamayan yaşlıya geçiş yapılmıştır. Manevi değerlerin geçmişte geniş aile içinde daha fazla yer bulduğu dönemdeki gibi günümüzde de karşılığını yeniden bulması adına toplumsal bir dönüşüme gerek olmuştur. Bunun olmasının güçlülüğü göz önüne alındığında alternatif bakım yollarına başvurma gereği ortaya çıkacaktır. Bu

alternatif bakım uygulaması da 2000 yılından sonra ortaya çıkan sosyal bakım uygulaması ile ifade edilen aile yanında bakım yapana ücret verilmesi, aileye yakın yerde ve tüm farklı bakım türlerinde manevi bakımın dahil edilmesini içeren yaklaşımlar yaygınlık kazanmıştır.

Düşünümsel modernleşme, modern dünyanın anahtar kurumlarının değişmesinin yanında mutlak toplumsal prensiplerin işleyişindeki değişim ve dönüşümü baz almaktadır. Düşünümsel modern dünyanın doğrusal olmayan bireyciliği devlet, sınıf, çekirdek aile, huzurevi, yaşlı bakım merkezi gibi klasik kurumların geri çekilmesinin sonucudur. Toplumlardaki kültürel değişiklikler genç kuşağa kültür aktarmasına da yansımakta ön kabullerde farklılıklar yaşatmaktadır. Bireysel davranışlarının hangisinin toplumsal yapıya “uygun” olduğu, hangisinin “uygun olmadığı” değişkenlik göstermektedir. Geçmiş dönem ile günümüz insanları arasında bireyselleşmenin etkisiyle kırılğan bir yapı ortaya çıkmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde risk toplumu sürecinde ortaya çıkan riskler ve tehlikelerle baş etmenin yolu düşünen modernleşme ile olacaktır. Risk toplumunun ürettiği riskler, tehlikeler, tehditler ve bunların tüm toplumsal hayatı etkileyen yan etkileri karşısında bilinçlenme ancak düşünümsel modernleşme ile olacaktır. Fakat bunu yaparken en önemli prensipler: bilgilenme, bilgiyi doğru kullanma, eleştirme, sorgulama, kuşkulama, yeniden düşünme, inceleme, soru sorma, gözden geçirme, karar sürecine katılım, çok seslilik, çoğulculuk ve siyasal alanın ateşleyici gücü olacaktır (Soydemir, 2012, s. 79).

Geleneksel ve kültürel değerlerin genç nesillere aktarılmasında önemli bir lokomotif görevi üstlenen yaşlıların dinlenilmemesi, görmezden gelinmesi ve de onların huzurevine gönderilmesi değer aktarılmasında ve bu değerlerin uzantısı olan davranış örüntülerinde önemli değişimler ortaya çıkarmıştır. Bu aktarıma maruz kalmayan yeni nesil de ailenin temel norm olduğu toplumlardan bireyciliğin temel norm olduğu topluma geçişle birlikte birtakım farklılaşmalar göstermiştir. Bu gelişmeler göz önüne alındığında Türkiye’nin Avrupa’da gözlenen demografik dönüşüm süreçlerini izlediği ancak ülke genelinde bölgeler arasında farklılıklar olduğu, yaşanan dönüşümün bazılarında yavaş bazılarında hızlı olduğu, bölgelere ve illere göre açılan huzurevi sayılarının analizine ve araştırmada mülakat yapılan kişilerin ağırlıklı olarak Marmara ve Ege bölgesinde olmalarına dayanarak bu saptamalar doğrulanmıştır.

Yaşlı bakımı ve maneviyat üzerindeki değişimi açıklarken ele alınan bireyselleşme yaklaşımının çalışmanın her aşamasında belirgin bir şekilde olduğu söylenemez. Kuramı, çalışmanın yapıldığı İstanbul özelinde açıklamak gerekirse aile üyeleri tarafından huzurevine bırakılan yaşlı bireylerin

aileden kopmaları kendi kararları olmamıştır. Nitekim çalışmaya konu olan yaşlı bireyler içerisinde aile yanında bakılmayı isteyenlerin oranının %90 olduğu görülmüştür. Öyle ki bu sonuç bireyselleşen bir toplumdan beklenmeyecek bir durumdur.

Aile yanında bakım, yaşlı bireylere manevi olarak bir doyum sağlamakta ve yaşamın son evresi olan yaşlılığın sağlıklı bir şekilde idame edilmesine katkı vermektedir. Her ne kadar yaşamdan geri çekilme teorisinde dile getirilen yaşlının kendiliğinden yaşamdan çekileceği, emekli olmak gibi bir durumun olumlu katkısıyla bunu kabulleneceği iddia edilse de bunun tek başına yeterli olmadığı anlaşılmıştır. Yaşlılık döneminin daha kolay geçmesini sağlayan şeyin aslında manevi olarak doyum olanağının sunulduğu bireyin içinde yaşlandığı aile yanında yaşamını sürdürmesidir. Ancak aile yanında bakımın özlemini duyan yaşlı bireylerin hayatlarının büyük bir kısmında bu bakım türünün kültürel aktarmasını çocuklarına yapmadıkları aksine çocuklarını bireyselleşen bir atmosferde yetiştirdikleri anlaşılmıştır. Bu da çocuklarının baba ve annelerini huzurevine yerleştirip çekirdek aile formunda yaşamayı tercih etmelerine neden olmaktadır.

Sonuç olarak, huzurevine yerleşen yaşlı bireylerin kurumsal bir dinin öğretilerine uygun bir yaşama yönelmediği ortaya çıkmıştır. Huzurevi ortamında tek başlarına kalmanın etkisiyle dua ritüellerine yönelmişlerdir. Bu da yaşlı bireylerin kutsal bir güce yakarma ve O'ndan istemek şeklinde maneviyata yöneldiklerini göstermektedir. Bir diğer sonuç ise bireyselleşme Türkiye'de hayatın her alanında yaşanmamaktadır. Geleneksel örüntülerin ve bireysel tercihlerin toplumda rağbet gördüğü ve her ikisinin bir arada yaşandığı bir yapının mevcut olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada sürecinde açığa çıkan bazı konulara dair öneriler zuhur etmiştir:

-Evde bakımın yaygınlaşmasına imkân tanıyan evde bakım yardımı adı altında maddi yardım yapılmaktadır. Ancak bu bakım ücretinin verilme şartlarından olan aile içindeki gelirin kişi başına düşen miktarının 2/3 olması birçok ailenin bundan faydalanmasının önüne geçmektedir. Bu bakım olanağının şartlarında yaşlılar lehine revizyon yapılmasını önerilir.

- Maneviyat bir gereksinimi gidermek gibi herhangi bir alanda bireysel veya toplumsal ihtiyaç ve gereksinimleri karşılaması ile meşruluk kazanmaktadır. Yaşama umudunun empoze edilmesi hem kurumsal dinler için hem de maneviyat için önemli bir fonksiyondur. Hele ki her geçen gün yaşlanan bir dünya göz önüne alındığında sürekli artan bir nüfustan ve aynı şekilde artan bir yaşlı nüfusundan söz edilecektir. Yaşlılar için manevi yönü de içeren bir bakımın gerekliliği herkesi

ilgilendirmektedir. Çünkü bilinmektedir ki yaşıllığın öncesinde, sonrasında ve her aşamasında maneviyatın olumlu etkileri bulunmaktadır. Haliyle huzurevlerine manevi destek uzmanlarının belirli aralıklarla gitmesini ön gören yasal düzenlemesinin yapılması gerekir.

- Alan araştırmasına konu olan huzurevi sosyo ekonomik durumun orta üstü olduğu İstanbul İli Maltepe ilçesinde gerçekleştirilmiştir. Benzer çalışmaların Anadolu’da veya alt gelir gruplarının yoğunlukta olduğu kamuya ait huzurevlerinde yapılması alana ilgi duyan araştırmacılara önerilir.

BİBLİYOGRAFYA

Abel, Richard L. (1980). Theories of Litigation in Society- 'Modern' Dispute Institutions in 'Tribal' Society and 'Tribal' Dispute Institutions in 'Modern' Society as Alternative Legal Forms, edited by Erhard Blankenburg et al. West-deutscher Verlag.

Ahlback, T. (2008). Postmodern Spirituality. Based on Papers Read at the Symposium on Postmodern Spirituality Held at Åbo, Finland: ISSN 0582-3226, ISBN 978-952-12-2305-1.

Akay, M.; Şahin, Z. (2017). Türkiye’de Ve Dünyada Hastane Hizmetleri Bağlamında Manevi Bakım. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi.

Akturan, U.; Esen, A. (2013). Fenomenoloji. Nitel Araştırma Yöntemleri. Ed: Türker Baş, Ulun Akturan, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Akyüz, N.; Çapçioğlu, İ. (2013). Din Sosyolojisi. Ankara: Grafiker Yayınları.

Albayrak, Ş. (2018). ABD’de Din-Devlet İlişkileri. İstanbul: İz Yayıncılık.

Altan, Ö. Z. (2010). Sosyal Politika. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Altun, F. (2002). Moderleşme Kuramı: Eleştirel Bir Giriş. İstanbul: Yöneliş yay.

Altuntaş, M. ve Diğerleri (2010). Evde Sağlık Hizmeti ve Günümüzdeki Uygulama Şekilleri. İzmir: Tepecik Eğitim Hast. Derg.

Amman, M. T. (2010). Türkiye’de Ailenin Açık Ve Örtülü Sekülerleşmesinin Sosyolojik Analizi. S.1-25. İstanbul: Ensar Yayınları.

Appelbaum, R. (2015). Toplumsal Değişim Kuramları, (Çev. Türker Alkan), Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.

Ardahan, M. (2010). Yaşlılık ve Huzurevi, Ankara: Aile ve Toplum Yıl: 11 Cilt: 5 Sayı: 20 Ocak-Şubat-Mart, ISSN: 1303-0256.

Aristoteles (1996). Organon II. Çev: Hamdi Ragıp Atademîr, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Aron, R. (2000). Sosyolojik Düşüncenin Evreleri. Çeviren: Korkmaz Alemdar. Ankara: Bilgi yayınevi.

Arpacı, F. (2005). Farklı Boyutlarıyla Yaşlılık. Ankara: Eğitim ve Kültür Yayınları.

- Arslan, A. (2006). İlkçağ Felsefe Tarihi. İstanbul: İstanbul Bilgi Ün. Yay.
- Aslan, S.; Yılmaz, A. (2001). Modernizme Bir Başkaldırı Projesi Olarak Postmodernizm. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 2, ss.93-108.
- Arslantürk, Z. (1998). Kutsalın Dönüşü Yeni Toplum Arayışları. İstanbul: Ayışığı Yayınları.
- Arslantürk, Z.; Amman, T. A. (2014). Sosyoloji. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Arslantürk, Z. (2014). Din Sosyolojisi. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Atak, H. (2011). Kimlik Gelişimi Ve Kimlik Biçimlenmesi: Kuramsal Bir Değerlendirme. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches İn Psychiatry 2011; 3 (1):163-213 © 2011, Eİssn:1309-0674 Pİssn:1309-0658
- Atalay, Y. ve ark. (1992). Türk Aile Yapısı Araştırması. Ankara: D.P.T. Yayınları.
- Aydın, H. (2002). İslam Dünyasında Bilim Ve Felsefe: Yükseliş Ve Duraklama. Bilim Ve Ütopya Dergisi, Sayı: 94-95.
- Aydın, H. (2010). Aydınlanmanın Ana Kucağında Laiklik ve Atatürkçülük, Bursa: Emin Yayınları.
- Aydın, M. (2004). Modern Dönemlerde Gelenek, Din ve İslam. İstanbul: Tezkire, Sayı: 40.
- Aydınalp, H. (2012). Gerede’de Dini Hayat din Kurumu Üzerine Sosyolojik bir Araştırma. Bolu: Gerede Belediyesi Kültür Yayınları.
- Aydınalp, H. (2018). Din ve Dünyevileşme: Kuzey Kıbrıs Örneği. İstanbul: Çamlıca Yayınları
- Aygül, A. (2009). Yaşlılarda Sosyal ve Manevi Bakım. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, SBE).
- Aytaç, A. M. (2015), Ailenin Serencamı, Dipnot Yayınları, Ankara.
- Bal, H. (2016). Nitel Araştırma Yöntem Ve Teknikleri. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. Bitlis: Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 7, Sayı 1, Haziran.

- Baran, A. G. (2001). Türkiye’de Yaşlılık Politikalarının Sosyolojik Analizi. Ankara: 1. Ulusal Yaşlılık Kongresi Kitabı.
- Baran, G. Ve Çoban, S. (2012). Kuramsal Açından Kuşaklar Arası Dayanışma: Yaşlı-Genç İlişkileri, S.189-204 (Metin, Ayhan; Özmete, Emine, Vd. Der. A.G.E. 2012,) Ankara.
- Bash, A. (2004). Spirituality: The Emperor’s New Clothes?. Journal of Clinical Nursing, 13 (1), 11–16.
- Başaran, S. (1999). Toplumun Önemli Bir Bölümünü Oluşturan Engellilerin Eriştiği Refah, Çağdaşlaşmanın Bir Göstergesidir. Ankara: Diyanet Yayınları, sayı 101, Mayıs.
- Başar, S. (2008). Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yürüttüğü Cami Dışı Din Hizmetleri Kapsamında Hastanelerde Din Hizmeti ihtiyacı. Ankara: Din Hizmetleri Sempozyumu, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları: 763 İlmi Eserler: 124, Kasım 2008.
- Başak, O. (2010). Taş Çağı’ndan Tunç Çağı’na Anadolu’da Maden Sanatın Gelişimi Ve Kullanımı. Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi.
- Başçı, E. (1966). Memleketimizde Sosyal Hizmetlerin Çeşitleri. Ankara: Forum, Nisan 1966, s. 10.
- Bauberot, J. (2008). Dünyada Laiklik. Çev: Ertuğrul Cenk Gürcan. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Baumann, Z. (1999). Çalışma, Tüketicilik ve Yeni Yoksullar. Çev: Ümit Öktem, İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Baumann, Z. (2005). Bireyselleşmiş Toplum. Çev: Yavuz Alagon, İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Baumann, Z. (2011). Postmodern Etik. Çev: Alev Türker, İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Baybora, D. (2007). Çalışma Yaşamında Yaş Ayrımcılığı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Baygeldi, M. R. (2018). Türkiye’de Modern Sorunlara Dini Bir Çözüm Olarak Manevi Danışmanlık Uygulaması: Mevcut Durum Ve Öneriler. Ankara: SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Yay.
- Baykent, U. Ö. (2018). Bilginin Olanaklılığı Problemi Açısından Hume’da Ve Kant’ta Nedensellik Sorunsalı. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.

- Beck, U. Ve Beck-Gernsheim, Elisabeth (2003), Individualization, Thousand Oaks, New Delhi, Sage Publications, Londra.
- Beck, U. Ve Beck-Gernsheim, E. (1998). On The Way To A Post- Familial Family, From A Community Of Need To Elective Affinities, Theory, Culture And Society, Vol. 15 (3-4): 53-70.
- Beck, U. (2014). Risk Toplumu. Çev: Kazım Özdoğan Ve Bülent Doğan İstanbul: İthaki Yayınları.
- Bedirhan, Y. (2012). Orta Çağ Tarihi. Ankara: Nobel Yayınları.
- Bell, D. (1973). The Coming of Postindustrial Society: A Venture in A Social Forecasting. New York: Basic Books.
- Berg, B. L. Ve Lune, H. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Çev: Hasan Aydın, Konya: Eğitim Yayınevi.
- Berger, L. P. (2012). Melekler Hakkında Söylenti (Modern Toplumda Tabiatüstünün Yeniden Keşfi). Çev: Ali Coşkun ve Nebile Özmen. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Berger, L. P. (2014). A Conversation with Peter L. Berger "How My Views Have Changed" with Gregor Thuswaldner. http://thecresset.org/2014/Lent/Thuswaldner_L14.html
- Berkes, N. (1942). Bazı Ankara Köyleri Üzerine Araştırma. Ankara: Uzluk Yayınevi.
- Bilton, T.; Bonnett, Kevin; Jones, Pip, Vd. (2008). Sosyoloji. Çev. Ed. KEMAL İnal. Ankara: Siyasal Yayınevi.
- Bıyıklı, L. (1995). İşitsel Özürlü Bir Çocuğum Var. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay.
- Bıyıklı, L. (1995). Zihinsel Özürlü Bir Çocuğum Var. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay.
- Bilgili, N. (2000). Yaşlı Bireye Bakım Veren Ailelerin Yaşadıkları Sorunların Belirlenmesi. Ankara: H.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Bilgin, N. (2014), Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi, Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Birol, L. (1993). Yaşlılık Ve Yaşlı Hasta Bakımı. Ankara: İç Hastalıkları Hemşireliği, Geliştirilmiş IV. Baskı
- Bolton, S. C.; Wibberley, G. (2013). Domiciliary Care: The Formal And Informal Labour Process. file://si034129net01/Users/yüzyılaman/%C4%B0ndirilenler/DomiciliaryCare-TheFormalandInformalLabourProcess.pdf
- Bonoli, G.; Toshimitsu, S. (2006). Population Ageing And The Logics Of Pension Reform In Western Europe East Asia And North America, Ageing And Pension Reform Around The World. USA Abd UK: Edward Elgar Publishing.
- Boratav, K. (1980). Tarımsal Yapılar Ve Kapitalizm, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Bruce, S. (2002). God is Dead: Secularization in the West. Cornwall: Wiley-Blackwell.
- Budak, M. A. (2016). Batı Kaynaklarına Göre Endülüs Medeniyeti'nin Eğitim Ve Bazı Bilim Alanlarında Avrupa'ya Katkıları. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Sayı:23.
- Bourdieu, P.; Wacquant. L. (2014). Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar. Çev: Nazlı Ökten. İstanbul: İletişim Yay.
- Bölükbaşı, R. (2004). Toplum Temelli Rehabilitasyon. Öz-Veri Dergisi, cilt:1, sayı:1,s.15-24,Eylül.
- Büssing A, Koenig HG. (2010). Spiritual Needs Of Patients With Chronic Diseases. Religions.
- Canatan, A. (2012). Yaşlılar Ve Toplum. S.355-390 (Ed. Bacanlı, Hasan & Işık Terzi, Şerife. Yetişkinlik Ve Yaşlılık: Gelişimi Ve Psikolojisi. B.3/9, İstanbul: Açılım Kitap
- Canatan, K. ve Yıldırım, E. (2016). Aile Sosyolojisi. İstanbul: Açılım kitap Yayınları.
- Canda, E. R., & Furman, L. D. (1999). Spiritual Diversity In Social Work Practice: The Heart Of Helping. New York: Free Press.
- Carrel, A. (2018). Dua. İstanbul: Yağmur Yay.
- Casanova, J. (2011). Public Religions in the Modern World. Chicago: University of Chicago Press.

Cassirer, E. (1996). Kant'ın Yaşamı ve Öğretisi. Çev. Doğan Özlem, İstanbul: İnkilap Yay.

CBR For and People with disabilities Joint Position Paper. Geneva:ILO-UNESCO-WHO. (1994). Theme Paper on International Consultation on Reviewing Community Based. Rehabilitation (CBR); organized by WHO, In collaboration with UN Organisations, NGOs and DPOs, Helsinki 25-28 May (2003). <http://docs.exdat.com/docs/index-99958.html?page=42>

Ceylan, Ş. Ş. (2007). Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Alternatif Uyuşmazlık

Chaves, L. J.; Gil, Claudia, A. (2015). Older People's Concepts Of Spirituality, Related To Aging And Quality Of Life. Cienc. Suat Coletiva Vol.20 No.1 12 Rio De Janeiro Aralık

Aydın, K. (2014). Yapısal İşlevselci Teori Ve Toplumsal Tabakalaşma. Yalova: Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 4. Sayı: 8

Cirhinlioğlu, Z.; Cirhinlioğlu, Fatma G. (2011). Postmodern Sağlıkın Yükselişi ve Düşüşü, Beden Sosyolojisi. Ed. Kadir Canatan, İstanbul: Açılım Kitap, 395-412.

Clebsch, W.; Charles J. (1964). Pastoral Care in Historical Perspective: An Essay with Exhibits. New York: Prentice-Hall.

Constructivist Grounded Theory Investigation. BMC Psychiatry. Cilt: 16, Sayı: 200.

Cook, I. - Gillespie, Jamie H. (2012), Aging in Comparative Perspective, International Perspectives on Aging: Springer Publishing.

Copeland, J.R.M., Dewey, P.A. (1992). Yaşlılarda depresyon. Çev. İncila Kaplan. Ankara: Türk Psikiyatri Dergisi, 3: 3-7.

Coşkun, A. (2012). Sevgi Sosyolojisi. İstanbul: Rağbet Yayınları.

Coşkun, A. (2013). Din, Toplum ve Kültür. Derleyen: Ali Coşkun. İstanbul: İz Yayıncılık.

Coşkun, A. (2017). Sosyal Değişme ve Dini Normlar. İstanbul. Rağbet Yayınları.

Creswell John W. (2016). Nitel Araştırma Yöntemleri, Çev: E. Mesut Bütün, Selçuk B. Demir, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Çalık, S. (2003). Özürlülüğün Nedenleri ve Önlenmesinde Yoksulluğun Rolü. İstanbul: Deniz Feneri Yardımlaşma Derneği Yay.

- Çapcıoğlu İ.; Bilgin, Ö. (2012). Yaşlılara Yönelik Dini Sosyal Hizmet Uygulamaları Çerçevesinde Yaşlılık Ve Dindarlık İlişkisinin Tarihsel Gelişimi Ve Ülkemizdeki Durumu Üzerine, Millî Eğitim Yayınları, Say: 193
- Çerik, O. (2007). Yaşlılıkta Sosyal Ve Manevi Bakım. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Çerik, O. (2007). Yaşlılık Dönemi ve Problemleri. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Çınar, İ. (2004). Tarihe Yeniden Bakmak. <http://www.egitirim.gen.tr/tr/index.php/arsiv/sayi-1-10/sayi-5-bilisim-ve-egitim-ocak-2004/49>
- Çiğdem, A. (1997). Aydınlanma Düşüncesi. İstanbul: İletişim Yay.
- Collins, Kathleen M. T., Onwuegbuzşe, Anthony Vd. (2007), A Mixed Methods Investigation Of Mixed Methods Sampling Designs İn Social And Health Science Research, Journal Of Mixed Methods Research 1 (3): 267-294.
- Creswell John W. (2016). Nitel Araştırma Yöntemleri, Çev: E. Mesut Bütün, Selçuk B. Demir. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Dağbaşı, G. (2013). Abbasi Dönemi Çeviri Faaliyetleri. Eskiye. (27), 178-188. Retrieved From <Http://Dergipark.Gov.Tr/Eskiye/İssue/36913/425290>
- Danış, M. Z. (2009). Türkiye’de Yaşlı Nüfusun Yalnızlık Ve Yoksulluk Durumları Ve Sosyal Hizmet Uygulamaları Açısından Çıkarımları. Toplum Ve Sosyal Hizmet Dergisi, Sayı. 1.
- Danış, M. Z. (2006). Toplum Temelli Bakım Anlayışı, Özveri Dergisi, <http://www.ozida.gov.tr/ozveri/ov3/ov3ttrbakim.htm>
- Davarcı, M. (2008). Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersinin Öğrencilerin Sosyalleşmesine Etkisi. Y. Lisans Tezi, Çukurova Ü. SBE, Felsefe Ve Din Bilimleri ABD, S.1-114.
- Davie, G. (2013). The Sociology of Religion. California: Sage Public.
- Descartes (2015). Yöntem Üzerine Konuşma. Çev: Afşar Timuçin, İstanbul: Bulut Yay.
- Descartes (2015). Felsefenin İlkeleri. Çev: Mahmut Özdil, İstanbul: Dost Kitabevi Yay.
- Destiniy (Ed). Ruth Manda Anshen, Harper Brothers Publishers, New York.
- Dönmezer, S. (1999). Toplumbilim. 12. baskı, İstanbul: Beta Yay.

Devlet Planlama Teşkilatı. (2007). Türkiye’de Yaşlıların Durumu Ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı. [Http://Ekutup.Dpt.Gov.Tr/Nufus/Yaslilik/Eylempla.Pdf](http://Ekutup.Dpt.Gov.Tr/Nufus/Yaslilik/Eylempla.Pdf)

Doğan, B. (2007). Yönetim ve Örgüt Kuramlarının Tasnifinde Modern ve Postmodern Ayrımı. İstanbul: Marmara Üniv İ.İ.B.F. Dergisi, C. XXIII, Sayı: 2

Duben, A. (1984). 19. Ve 20. Yüzyıl Osmanlı-Türk Aile Ve Hane Yapıları, Türkiye’de Ailenin Değişimi: Toplumbilimsel İncelemeler, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.

Durak, Mithat, (2012). Yaşlılık Döneminde Psikososyal Ve Bilişsel Gelişim. İstanbul: Açılım Kitap.

Durgun, B. (1997). Yaşlılara Sunulan Hizmetler ve İstanbul Kentinde Duruma İlişkin Bir Araştırma. İstanbul: Uzmanlık Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hastane ve Salık Kurumları Yönetim Bilim Dalı.

Durgun, B., Tümerdem, Y. (1999). Kentleşme ve yaşlılara sunulan hizmetler. Ankara: Geriatri, 2: 115-120.

Durkheim, E. (2013). Toplumbilimin Yöntem Kuralları. Çev: Özer Ozankaya, İstanbul: Cem Yay.

Duru, G.; Özdemir, L. (2009). Yaşlı İntiharları, Nedenleri ve Önleyici Uygulamalar. Ankara: Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi.

Düzgüner, S. (2013). Maneviyat Algısı Ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağış Örneğinde Türkiye Ve Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma). Konya: Doktora Tezi.

Eagleton, T. (2011). Postmodernizmin Yanılsamaları. İstanbul: Ayrıntı Yay.

Efe, A. (2015). Engelli Birey ve Ailelerinin Sorunları, Toplumdan Beklentileri ve Din. İstanbul: Rağbet Yay.

Eisenstadt, S.N. (2014). Modernleşme, Başkaldırı ve Değişim. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Emile D. (2006). Toplumsal İşbölümü. Çev: Özer Ozankaya, İstanbul: Cem Yay.

Emiroğlu, V. (1995). Yaşlılık ve Yaşlının Sosyal Uyumu. Ankara: Şafak Matbaacılık Ltd.Şti.

- Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, (2013), Bakım Hizmetleri Uygulama Rehberi. Ankara: Pulat Basımevi.
- Erdem, B. (2003). 16-18 Ekim 2003 tarihlerinde Sivas'ta düzenlenen "4. Ulusal Sosyoloji Kongresi"ne sunulan bildiri.
- Ergin, Ü. (1992). Rehabilitasyon Hizmetleri. Ankara: TC Başbakanlık SHÇEK Yayınları.
- Erichsen N. B. (2013). Spiritual Needs Of Elderly Living In Residential/Nursing Homes, Evid Based Complement Alternat Med. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/pmc3763582/>
- Ersanlı, E. (2008). Yaşlıya Bakım Hizmetleri, Psikolojik, Sosyal Ve Bedensel Açıdan Yaşlılık. Ankara: Pegem Akademi.
- Eryılmaz, A. (2012). Bir Yaşam Dönemi Olarak Yetişkinlik: Tanımı, Ölçütleri Ve Kuramları. S.49-84 (Ed. Bacanlı, Hasan & Işık Terzi, Şerife, 2012, „Yetişkinlik Ve Yaşlılık: Gelişimi Ve Psikolojisi“, B.1/2. İstanbul: Açılım Kitap.
- Esgin, A. (2013). İmal Edilmiş Belirsizlikler Çağının Sosyolojik Yönelimi: Ulrich Beck ve Anthony Giddens Kaynaklı "Risk Toplumu" Tartışmaları. Gaziantep University Journal of Social Sciences (<http://jss.gantep.edu.tr>)
- Felstiner, William L.F. (1974). Influences of Social Organization on Dispute Processing. Law and Society Review. 9:1 (1974:Fall), ss. 63-94.
- Feurbach, L. (2004). Hristiyanlığın Özü. Çev: Devrim Bulut. Ankara; Öteki Yayınevi.
- Foster, H. (1983). The Anti-Aesthetic Essays on Postmodern Culture. Washington: Bay Press.
- Foucault, M. (1994). Özne ve İktidar. Çev: Işık Ergiden-Osman Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Funk, J. (2014). Spiritual vs. Pastoral or Chaplaincy Care.
- Gabriel Z, Bowling A. (2004). Quality Of Life From The Perspectives Of Older People. Ageing And Society. 24 (5):675-91.
- Giddens, A. (1992). Modernliğin Sonuçları. Çev: Ersin Kuşdil, İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Giddens, A. (2000). Sosyoloji. Çev: Hüseyin Özel ve Cemal Güzel. Ankara: Ayraç Yayınları.
- Giddens, A. (2014), Modernite Ve Bireysel Kimlik. Çev: Ümit Tatlıcan. İstanbul: Say Yay.

Giddens, A. (2014). Mahremiyetin Dönüşümü: Modern Toplumlarda Cinsellik, Aşk Ve Erotizm, Çev: İdris Şahin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Glass, James M. (1993). Multiplicity, Identity And The Horrors Of Selfhood: Failures In The Postmodern Position. Vol. 14, No. 2, Special Issue: Political Theory And Political Psychology, ss. 255-278, Published By: International Society Of Political Psychology, <http://www.jstor.org/stable/3791411>

Goldstein L, Sommerhalder C. (2002). Religiosidade, Espiritualidade ve Vesikalıkla Birlikte. In: Freitas Ev, Organizadora. Tratado De Geriatria E Gerontologia. Rio De Janeiro: Guanabara-Koogan.

Goode W. (2003), Family Changes Over The Long Term: A Sociological Commentary, Journal Of Family History, Vol. 28-1, 15-30.

Göka, E. (2013). Akışkan Sınırlar: Bir Modern İlişki Eleştirmeni Olarak Bauman, Bauman Sosyolojisi, Der: Zülküf Kara. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Gökçe, B. (2012). Toplumsal Bilimlerde Araştırma. Ankara: Savaş Yayınevi.

Gökmen, F. (2007), Türkiye’de Özürlü Haklarının Gelişimi. İstanbul: Özveri Dergisi Aralık Sayısı.

Göksoy, T. (2004). Geriatrik Rehabilitasyon. Ankara: Klinik Aktüel Tıp, Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Dergisi, 4:39-47.

Göle. N. (2000). İslamın Kamusal Yüzleri. İstanbul: Metis Yayınları.

Görgün Baran, A. (2011). Yaşlılığın Sosyal Boyutu. S.1-5 (Ed. Gökçe Kutsal, Yeşim, 2011, Yaşlanmak Ayrıcalıktır, GEBAM, Ankara: Hacettepe Ü. Yayınları.

Göze, A. (2000). Siyasal Düşünceler Tarihi. İstanbul: Betaş Yay.

Gross, Z. (2006). Spirituality, Contemporary Approaches to Defining. Encyclopedia of Religious and Spiritual Development. Ed. Elizabeth M. Dowling and W. George Scarlett. Thousand Oaks, London, and New Delhi: Sage Publications, 424-425.

Gurvitch. G. (1999). Gurvitch: Sosyoloji ve Felsefe. Çev: Kadir Cangızbay. Ankara: Ütopya Yayınları.

Güçlü, Sevinç (2016), Aileye İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar, Değişen Toplumda Değişen Aile, Ed. Nurşen Adak, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Güler, Ç. (1998). Yaşlılıkta Tanımlar Ve Yaşlılık Üstüne Söylenenler. Ankara: Geriatri, 1:105.

Güler, A. ve Halıcıoğlu, M. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Gültekin, T. (2017). Francis Bacon'ın Putlar Kuramı Betimlemesinde Yeryüzü Sanatı Ve Yoksul Sanatta Söylem Üretimi. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Günay, Ü. (2012). Din Sosyolojisi. İstanbul: İnsan yayınları.

Günay, Ü. (1999). Erzurum Ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat, İstanbul: Erzurum Kitaplığı.

123.

Güneş, A. (2018). Sosyolojik Olarak Dinin Boyutları Ve İslam'da Cami/Cemaat Kavramları Etrafında Oluşan Erozyonun Günümüze Yansımaları. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 28, Sayı: 2, Sayfa: 255-268, Temmuz – 2018

Gündüz, A. (2003). Mezopotamya ve Eski Mısır Bilim, Teknoloji, Toplumsal Yapı ve Kültür. İstanbul: Büke Yayınları.

Güngör, Ö. (2012). 1. ve 2. Nesil Türk Gençlerinin Ailede Dini Sosyalleşmeleri: New Jersey, USA Örneği. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.

Gürses, İ. & Kılavuz, M. A. (2011). Erikson'un Psiko-Sosyal Gelişim Dönemleri Teorisi Açısından Kuşaklar Arası Din Eğitimi ve İletişiminin Önemi. Bursa: Uludağ Üniversitesi İ. F. Dergisi, 2011, C.20, S.2, S.153-166

Habermas, J. (1994). Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje: Postmodernizm. Der. N. Zeka, İstanbul: Kıyı Yayınları.

Habermas, J. (2010). Şimdinin Kalbinde Amaç Yüklenmek: Foucault'un Kant'ın "Aydınlanma Nedir? Metni Hakkındaki Konferansı Üzerine. Çev: Eda Özgül, Özlem Oğuzhan, İstanbul: Toplumbilim Dergisi, Aydınlanma Özel Sayısı, sayı: 11, s. 82.

- Hamilton, M. (2012). Rasyonel Seçim Kuramı: Bir Eleştiri. Çev. Mehmet Ali Kirman. S.197-222 (Der. Clarke, Peter, B. Din Sosyolojisi: Kuram Ve Yöntem. Çev. Ed. İhsan Çapcıoğlu, 2012, C.1, B.1/6, Ankara: İmge Kitabevi.
- Haldun. İ. (2002). Mukaddime. Derleyen: Süleyman Uludağ. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Harvey, D. (1993). Postmodernizme Bir Bakış, İstanbul: Praksis Dergisi, 49: 53-59.
- Hasgöl, E. (2016). Evde Bakım Hizmetlerinde Sosyal Hizmet Uzmanlarının İşlevleri Ve Roller. Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi, Sayı: 7.
- Heinemann, F. (1990). “Bilgi Kuramı” , Günümüz Felsefe Disiplinleri. Çev. Doğan Özlem, İstanbul: Ara Yay.
- Hollinger, R. (2005). Postmodernizm ve Sosyal Bilimler: Tematik Bir yaklaşım. Çev: Ahmet Cevizci, İstanbul: Paradigma Yay.
- Hökelekli, H. (1991). Ölüm Ve Ölüm Ötesi Psikolojisi. Bursa: Uludağ Üniversitesi İ. F. Dergisi, Sayı:3, C:3, S.151-165.
- Hume, D. (1995). İnsan Zihni Üzerine Bir Araştırma. Çev. Selmin Evrim, İstanbul: MEB Yay.
- Hutchinson M. (1997). Healing The Whole Person: The Spiritual Dimension Of Holistic Care. Avustralya: http://members.tripod.com/~Marg_Hutchison/nurse-4.html Erişim tarihi: 27.09.2018
- Inglehart, R.; Baker, W. E. (2000). Modernization, Cultural Change, And The Persistence Of Traditionalvalues. New York: American Sociological Review, C. 65, S. 1, 19-51.
- Inglehart, R.; Oyserman, D. (2004). Individualism, Autonomy And Self-Expression: The Human Development Syndrome, In H. Vinken, J. Soeters, And P. Ester (Eds.), Comparing Cultures, Dimensions Of Culture In A Comparative Perspective, Leiden, Thenetherlands.
- Inglehart, R. (1995). Changing Values, Economic Development And Political Change, International Social Science Journal, 47 (3) (1995), 379-403.
- İlhan, T. (2012). Orta Yetişkinlik Döneminde Psikososyal Ve Bilişsel Gelişim. S.239-272 (Ed. Bacanlı, Hasan & Işık Terzi, Şerife, Yetişkinlik Ve Yaşlılık: Gelişimi Ve Psikolojisi, 2012, B.2/6, Açılım Kitap, İstanbul)

Işık, C. (2002). Huzurevi Ve Yaşlılık: İzmir Büyükşehir Belediyesi Zübeyde Hanım Huzurevi Örneğinde. Ankara: Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı

Irwing, M. Zeitlin (1987). Aydınlanma: Felsef Temeller. Çev: Mustafa Tekin Ideology And The Development Of Sociological Theory” (Third Edition, New Jersey, 1987), adlı eserin birinci bölümünün (ss. 1-7) tercümesidir. Princeton, N. J.:Princeton Üniversitesi Yay.

İlhan, T. (2012). Orta Yetişkinlik Döneminde Psikososyal Ve Bilişsel Gelişim. S.239-272 (Ed. Bacanlı, Hasan & Işık Terzi, Şerife, „Yetişkinlik Ve Yaşlılık: Gelişimi Ve Psikolojisi“, 2012, B.2/6. İstanbul: Açılım Kitap.

İlgar, L. (2008). Yaşlılık Dönemi Sosyal Özellikleri ve Serbest Zaman Etkinlikleri. S.63-96 (Ed. Ersanlı, Kurtman & Kalkan, Melek, Psikolojik, Sosyal Ve Bedensel Açidan Yaşlılık, 2008, B.4), Ankara: Pegem Akademi.

İmamoğlu, O.; Günaydın, G.; Selçuk, E. (2011). Individuation And Relatedness As Predictors Of The Authentic Self: Beyond Genderand Cultural Orientations, Turkish Journal Of Psychology, 26 (67), 44-48.

İnce, A. (2013). Elli ve Üzeri Yaş Grubundaki Üniversite Mezunlarında Dini Hayat. Toplum Bilimleri Dergisi, Ocak – Haziran.

İşler, E. (1999). Voltaire Ve Rousseau Etrafında Aydınlanma Çağı Fransız Yazını'na Bir Bakış. Denizli: PAÜ. Eğitim Fak.Derg. Sayı:5.

Jeanniere, A. (1994). Modernite Nedir? Çev: Tutkal N., Modernite Versus Postmodernite, Ankara: Vadi Yay.

John, L. (1996). İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme. Çev. Vehbi Hacıkadiroğlu, İstanbul: Kabalcı Yay.

Kalın, İ. (2013). Akıl ve Erdem. İstanbul: Küre yayınları.

Kalınkara, V. (2011). Temel Gerontoloji: Yaşlılık Bilimi. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık.

- Kandiyoti, D. (1984). Aile Yapısında Değişme ve Süreklilik: Karşılaştırmalı bir Yaklaşım [Change and continuity in family structure: A comparative approach], In T. Erder (Ed.), Türkiye’de ailenin değişimi: Toplumbilimsel incelemeler [The change of family in Turkey: Sociological investigations] (pp. 15-33). Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği
- Kant, I. (1923). Beantwortung auf läie Frage «Was ist Aufklärung». IV, Berlin: Kants Schriften Bd.
- Kara, B. (2008). Sosyal Haklar ve Özel Olarak Korunması Gereken Kişiler, Doktora Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karagül, A. (2012). Manevi Bakım, Anlamı, Önemi, Yöntemi Ve Eğitimi: Hollanda Örneği. İstanbul: Dini Araştırmalar Dergisi, Ocak-Haziran 2012, Sayı: 40
- Karahan, Ali Y.; İslam, S. (2013). Fiziksel Engelli Çocuk ve Yaşlı Hastalara Bakım Verme Yükü Üzerine Bir Karşılaştırma Çalışması. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi Cilt: 3, Ek Sayı: 1, 2013
- Karahan, S.; Güven, S. (2002). Yaşlılıkta Evde Bakım. Turkish Journal of Geriatrics, 5 (4): 155-159.
- Karahan, A, (2002) Güven S. Yaşlılıkta Evde Bakım. Tur J Geriatrics, 5 (4): 155- 9.
- Karakaya, S. (2008)ç Dindarlık Ve Kişilik Arasındaki İlişki, Allport Ve Fromm’un Karşılaştırmalı Analizi. Y. Lisans Tezi, Çukurova Ü. SBE, Felsefe Ve Din Bilimleri ABD, S.1-82.
- Karasar, N. (1984). Bilimsel Araştırma Metodu. Ankara: Hacetepe Taş Kitapçılık.
- Karatani, K. (2014). Metafor Olarak Mimari. Çev: Çisem Soylu. Ankara: Metis Yay.
- Karpat, K. (2003). Osmanlı Nüfusu (1830-1914). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt yay.
- Kaygusuz, Canan. (2008). Yaşlılık Kuramları. S.215-250 (Ed. Ersanlı, Kurtman & Kalkan, Melek, Psikolojik, Sosyal Ve Bedensel Açidan Yaşlılık, 2008, B.10, Ankara: Pegem Akademi.
- Kayıklık, H., (2000). Dini Yaşayış Biçimleri: Psikolojik Temelleri Açısından Bir Değerlendirme, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Kayıklık, H. (2011). Din Psikolojisi: Bireysel Dindarlık Üzerine. Adana: Karahan Kitabevi,
- Ketenci, T. (2006). Kant ve Yeni kantçılık, İmmanuel Kant. Ankara: Muğla Ün. Uluslararası Kant Sempozyumu Bildirileri, Vadi Yay.
- Keyder, Ç. (2010). Türkiye’de Devlet Ve Sınıflar, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kıray, M. (1982). Toplumsal Yapı Analizleri İçin Bir Çerçeve. Toplumbilim Yazıları içinde (11-19), Ankara: Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yay.
- Kıray, M. (1984). Büyük Kent ve Değişen Aile. Türkiye’de Ailenin Değişimi (der.T.Erder), Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği, 69-78.
- Kirman. M. A. ve Çapcıoğlu, İ. (2015). Sekülerleşme Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar. Ankara: OTTO Yay.
- Kirman M. A. (2010). Yeni Dini Hareketler Sosyolojisi. Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Kocatürk, Vasfi M. (1964). Türk Edebiyatı Tarihi Ankara: Edebiyat Yayınevi.
- KOÇ, M. (2017). Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Hastanelerdeki Manevi Danışmanlık Ve Rehber Hizmetleri (1995-2015): Sınırlılıklar ve Bir Eğitim Programı Önerisi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Sayı: 4.
- Koçak, A. (2006). İçerik Analizi Çalışmalarında Örneklem Sorunu. Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi Cilt 4, Sayı 3.
- Koenig HG, Cohen HJ, Blazer DG, Et Al. (1992). Religious Coping And Depression Among Elderly, Hospitalized Medically İll Men. American Journal Of Psychiatry.
- Koenig HG. (1998). Religious Beliefs And Practices Of Hospitalized Medically İll Older Adults. International Journal Of Geriatric Psychiatry.
- Konak, A. & Çşğdem, Y. (2005). Yaşlılık Olgusu: Sivas Huzurevi Örneği. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Mayıs 2005, C.29, No.1, S.23-63.
- Kongar, Emre (1985). “Toplumsal Değişme Kuramları Ve Türkiye Gerçeği”, Dördüncü Basım, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Köktaş, M. E. (1993). Türkiye’de Dini Hayat -İzmir Örneği-. İstanbul: İşaret Yayınları.

- Krippendorff, K. (1980) Content Analysis: An Introduction To Its Methodology, Sage, Beverly Hills.
- Kula, M. N. (2005). Bedensel Engellilik ve Dini Başa Çıkma. İstanbul: Dem Yayınları.
- Kumar, K. (2013). Sanayi Sonrası Toplumdan Post-Modern Topluma: Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları. Çev: Mehmet Küçü. Ankara: Dost Kitabevi Yayınlar.
- Kuş, E. (2012), Nicel-Nitel Araştırma Teknikleri Sosyal Bilimlerde Araştırma Teknikleri Nicel Mi? Nitel Mi?, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Küçükdağ, Y. (2006). Cumhuriyetten Önce Dezavantajlı Gruplarla İlgili Uygulamalara Dair Bazı Tespitler. İstanbul: Öz-veri Dergisi, Cilt: III, Sayı 1, Ağustos 2006.
- Kümbetoğlu, B. (2012). Sosyoloji Ve Antropolojiye Niteliksel Yöntem ve Araştırma. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Küyel, M. (1977). Klasik Skolastik Modern, Klasik Çağ Düşüncesi ve Çağdaş Kültür (Birinci Sempozyum Bildirileri). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Lash, S. (1990). Sociology of Postmodernism. London: Routledge.
- Lee-Treweeki G. (1997). Women, Resistance and Care: An Ethnographic Study of Nursing Auxiliary Work. Work, Employment and Society 11.
- Locke, J. (1996). İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme. Çev. Vehbi Hacı Kadiroğlu, İstanbul: Kabalcı Yay.
- Loo, H. V. D.; Reijen, W. V. (2006). Modernleşmenin Paradoksları, Çev: Kadir Canatan. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Luckmann. T. (2016). Görünmeyen Din. Çev: Ali Coşkun, Fuat Aydın ve Osman Coşkun. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Luhmann, N. (1986). Love as Passion: The Codification of Intimacy. Cambridge Mass: Harvard University Press.
- Lukes, S. (2006). Bireycilik. Çev: İsmail Serin. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Lyotard Jean F. (1984). The Postmodern Condition: A Report on Knowledge, translation from French by Geoff Bennington and Brian Massumi. Manchester: Published by Manchester University Press.

Lyotard, Jean F. (2013). Postmodern Durum. Çev. İsmet Birkan, Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

Manen, M. Van (1990), Researching Lived Experience, New York: State University Of New York Press.

Marshall, G. (2009). Sosyoloji Sözlüğü. (Çevirenler: Akınhay Osman Ve Kömürcü Derya). Ankara: Bilim ve Sanat.

Mcfadden, S. H. (2013). Bağlantı Noktaları: Gerontoloji Ve Din Psikolojisi. Çev. Ece Erbuğ, S.333-359 (Der. Paloutzian, Raymond F. & Park, Crystal L. A.G.E. 2013, C.1, B.2/9. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Meriç Yazan, Ü. (1997). Türkiye Kanatlarınızın Altında. İstanbul: İz Yay.

Merter, Feridun (1990), 1950-1988 Yılları Arasında Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler: Malatya Örneği, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

Mollaoğlu, H. (2013). Hastane Hizmetleri Bağlamında Manevi Bakım Ve New York Healthcare Chaplaincy Örneği. Ankara: Yüksek lisans tezi.

Motak, D. (2008). Postmodern Spirituality and the Culture of Individualism . Finland: Postmodern Spirituality Based On Papers Read At The Symposium On Postmodern Spirituality Held At Åbo. On 11–13 June.

Moustakas, Clark (1994), Phenomenological Research Methods. New York: Sage Publications

Müftüler M. Cihangir D . The United States And The European Union: Transatlantic Relations, Multilateralism And International Stability. Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi. 2016; 24 (1): 68-43.

Naisbitt, J.; Aburdane, P. (1990). Megatrends 2000. Çev: Erdal Güven. İstanbul: Form Yayınları

Nasr S. H. (2004). Din Ve Geleneksel Bakış Açısı Seyüzyıldır Hüseyin Nasr ile bir Mülakât Adnan Aslan, Kayseri: Erciyes Üniv. bilimname VI, 2004/3, 41-50.

- Neuman, W. Lawrence (2016), Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar, 1-2, Çev: Sedef Özge. Ankara: Yayınodası Yayıncılık
- Newman, I.; Benz, C. R. (1998). Qualitative-Quantitative Research Methodology: Exploring The Interactive Continuum. New York: SIU Press.
- Norris, P.; Ronald I. (2004). Sacred and Secular. New York: Cambridge University Press.
- Onat, Ü. (2008). Yaşlılığa Genel Bakış. İzmir: İzmir İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü Bülteni, Eylül 2008, Sayı. 5, s. 12.
- Onat, Y. (1999). Bilim Tarihine Giriş. Ankara: Nobel Yayınları.
- Onur, H. ve Koyuncu, B. (2004). Hegemonik Erkekliğin Görünmeyen Yüzü: Sosyalizasyon Sürecinde Erkeklik Oluşumları ve Krizleri Üzerine Düşünceler, Toplum Ve Bilim, 101, 31-50.
- Oral A. (2002). ABD ve İngiltere kamu sağlık sigortası programları üzerine karşılaştırmalı bir değerlendirme. Eskişehir: Anadolu Üniv.Sosyal Bil. Derg. 2002; 2 (2): 61-77.
- Ortaylı, İlber (1984), Osmanlı Toplumunda Aile, Türkiye'de Ailenin Değişimi: Toplumbilimsel İncelemeler, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, Ankara.
- Ortaylı, İlber (2014), Osmanlı Toplumunda Aile, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Öz, F.; Demiralp, M. (2018). Yaşlı Bireylerin Kendilerine Ve Yaşamlarına İlişkin Öz Değerlendirmeleri. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi 148 Yıl: 18 Sayı: 40 Ocak - Haziran
- Özaydınlık, K. (2014). Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye'de Kadın Ve Eğitim. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi.
- Özbay, Ferhunde (1984), Kırsal Kesimde Toplumsal Ve Ekonomik Yapı Değişmelerinin Ailenin İşlevlerine Yansıması, Türkiye'de Ailenin Değişimi - Toplumbilimsel İncelemeler, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, Ankara.
- Özbay, F. (2015). Aile, Kent Ve Nüfus. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özen, S. (1996). Kentlileşme Sürecinde Ailede Kuşaklararası İlişkiler. İzmir: Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 86

- Özer, Mehmet A.; Akçakaya, M.; Yaylı, H.; Yücel Batmaz, N. (2015). Kamu Yönetimi Klasik (Yapı ve Süreçler), Ankara: Adalet Yayınevi.
- Özgüç, O. (2012). Homeros Ve Hesiodos'da Adalet Kavramının Kökenleri Ve Platon'a Yansımaları. Flsf (Felsefe Ve Sosyal Bilimler Dergisi), 2012 Bahar, Sayı: 13, S. 11-38 Issn 1306-9535.
- Özkiraz, A. (2003). Modernleşme Teorileri ve Postmodern Durum, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Özlem, D. (2006). Kant Ve Yeni Kantçılık, İmmanuel Kant. Ankara: Muğla Ün. Uluslararası Kant Sempozyumu Bildirileri, Vadi Yay.
- Özlü A, Yıldız M, Aker T. Zarit. (2009). Bakıcı Yük Ölçeğinin Şizofreni Hasta Yakınlarında Geçerlilik Ve Güvenilirlik Çalışması. İstanbul: Nöropsikiyatri Arşivi.
- Öztürk, M. O. (1992). Ruh Sağlığı ve Bozuklukları. Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Öztürk, M. (2011). Türkiye'de Engelli Gerçeği. İstanbul: MÜSÜAD Yay.
- Özüşen, B. ; Yıldız, Z. (2012). Buzul Çağı'ndan İlk Çağ'a Tüketime Tarihi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi 4: 1-16.
- Pakdil, O. (1992). Yaşlılık Soranları ve Yaşlılara Sağlanan Servisler (İngiltere Örneği). İstanbul: Yıldız Üni. Mimarlık Fakültesi Baskı İşliği.
- Parsons, T. ve Bales, R. F. (1955). Family, Socialization And Interraction Process, The Free Press, New York.
- Parsons, T. (1959), The Social Structure Of The Family, Thefamily, It's Function And Destiniy (Ed). Ruth Manda Anshen, Harper Brothers Publishers, New York.
- Parsons, T. (1963), The Normal Americanfamily, (Ed) Sussman, M. B. Sourcebook İn Marriage And Thefamily, Boston.
- Parsons, T. (1961). The Structure Of Social Action. New York: Free Press. Parsons, Talcott (1940). "An Analytical Approach To The Theory Of Social Stratification", American Journal Of Sociology, Volume 45, Issue 6: 841-862.
- Pargament, K. I. (1999). The Psychology of Religion and Spirituality? Yes and No. The International Journal for the Psychology of Religion, 9 (1), 3–16.

- Peker, H., (2000). Din Psikolojisi. Samsun: Aksiseda Matbaası.
- Platon (2007). Devlet. Çev: Cenk Saraçoğlu, Veysel Atayman, Ankara: Bordo-Siyah Yay.
- Punch, Keith F. (2016). Sosyal Araştırmalara Giriş Nicel Ve Nitel Yaklaşımlar, Çev: D. Bayrak, H. B. Arslan, Z. Akyüz, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Raffay, J.; Wood, E.; Todd, Andrew J. (2016). Service User Views of Spiritual and Pastoral Care (Chaplaincy) in NHS Mental Health Services: A Co-Produced.
- Ritzer, G. (1992). Sociological Theory. (Ümit Tatlıcan, Çev) Mcgraw-Hill, Third Edition. [Http://Www.Umittatlican.Com/Files/Emile%20Durkheim%20 \(Ritzer,%201992\).Pdf](http://Www.Umittatlican.Com/Files/Emile%20Durkheim%20(Ritzer,%201992).Pdf)
- Ritzer, G. (2011). Modern Sosyoloji Kuramları. Himmet Hülür, Çev. İstanbul: De Ki Basım Yayım Ltd. Şti.
- Rocmore, T. (1989). Modernity and Reason: Habermas and Hegel Man and World. Vol.
- Ross L A. (1994). Spiritual aspects of nursing, Journal of Advanced Nursing , 19:439-447
- Rousseau Jean-J. (2009). İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı. Çev. Ünsal Oskay, İstanbul: Say Yay.
- Sakaoğlu, S. (2007). Masal Araştırmaları. İstanbul: Akçağ Yayınları.
- Sally Engle. M. (1982). The Social Organization of Mediation in Nonindustrial Societies: Implications for Informal Community Justice in America. Richard L. Abel (Edt.), The Politics of Informal Justice vol 2 -Comparative Studies içinde (17-46), New York: Academic Press.
- Sayılı, A. (1966). Mısırlılar ve Mezopotamyalılarda Matematik, Astronomi ve Tıp. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay.
- Sayın, Ö. (1990). Aile Sosyolojisi. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Selvi, Ö.; Ünal, N. (2008). Evde Bakım ve Tedavi, Türk Yoğun Bakım Derneği Dergisi, cilt:6, sayı:4
- Semra T. (2017). Rousseau'da İnsan Doğası Ve Değerler Eğitimi. Çorum: Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2017/2, c. 16, sayı: 32, s. 487-506.

- Sert, G. (2012). Öğretmenlerin Teknoloji Kullanma Durumlarını İnceleyen Araştırmalara Bir Bakış: Bir İçerik Analizi Çalışması Akademik Bilişim'12 - XIV. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri 1 - 3 Şubat. Uşak Üniversitesi
- Sertbaş, G. ve Bahar, A. (2003). Huzurevinde Yaşayan Yaşlıların Yaşlılığa İlişkin Görüşleri Ve Sosyal Uyumlarının Değerlendirilmesi. Ankara: Hemşirelik Forumu Dergisi, 6 (5), 33-39.
- Sessanna, L. Finnel, D. Jezevski, M.A. (2007). Spirituality İn Nursing And Health-Related Literature. A Concept Analysis. Journal of Holistic Nursing 25 (4): 252-262.
- Seyüzyılar, A. (2001). Sosyal Siyaset Açısından Özürlülüğe Karşı Mücadele. İstanbul: Türdav Yay.
- Seyüzyılar, A. (2004). Sosyal Siyaset Terimleri. İstanbul: Beta Basım yayın.
- Seyüzyılar, A. (2007). Bakıma Muhtaç Özürlülere Dönük Manevi Bakım Uygulamaları. Ankara: I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, C. 2
- Seyüzyılar, A. (2015). Manevi Sosyal Hizmetler. İstanbul: Rağbet Yay.
- Seyüzyılar, A. (2015). Sosyal Hizmetlerde Bakım Terimleri. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Sezen, Y. (1993). Türk Toplumunun Laiklik Anlayışı. İstanbul: M.Ü.4.F.V. Yay.
- Sezgin, F. (2018). Bilim Tarihi Sohbetleri. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Sıam, Ş. (2002). Yaşlanma Sorunları İran'da ve Dünyada. Tehran: Aşena Yayınları.
- Simmel, G. (2015). Bireysellik Ve Kültür, Çev: Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul.
- Singer, J. L. (1975). The Innerworld of Daydreaming. New York: Harper & Row.
- Singer, J. L. (1976). Daydreaming And Fantasy. London: George Allen & Unwin Ltd.
- Smith B.M.; Malay K.A., Hawkins D.J. (2004). Basic statistics about home care updated. National Association for Home Care&Hospice.
- Slattery, MARTIN, (2007). Sosyolojide Temel Fikirler. Çev. Ümit TATLİCAN & GÜLHAN Demiriz. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Songar, A. (1976). Psikiyatri. İstanbul: İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yay.

- Songar, A. (1981). Çeşitleme. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Soydemir, S. (2012). Ulrich Beck ve Düşünümsel Modernleşmenin Krizi. Hukuk Ve İktisat Araştırmaları Dergisi Cilt 4, No 2, 2012 Issn: 2146-0817.
- Söylemez, Mehmet M. (2015). Mahfuzat: Müslümanların Şehit Coğrafyası Endülüs. İstanbul: Milel ve Nihal Dergisi.
- Strauss, L. (1967). Structural Anthropology, New york Doubleday Anchor Books.
- Swingewood, A. (2010), Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi, Çev: Osman Akınhay), Ankara: Bilim Ve Sanat Yayınları.
- Şafak, E. Ve Bayık, A. (2004). Hemşirelik ve Manevi Bakım. C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi
- Şahin, E. (2017). Klâsik Türk Edebiyatı Metinlerinde Nil Nehri. İstanbul: Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi: 19.
- Şaylan, G. (2016). Postmodernizm. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Şenel, A. (1982). İlkel Topluluktan Uygar Topluma Geçiş Aşamasında Ekonomik Toplumsal Düşünsel Yapıların Etkileşimi. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 504.
- Şenel, A. (1999). Siyasal Düşünceler Tarihi. Ankara: Bilim ve sanat Yayınları.
- Şenol, D.; Erdem, S. (2017). Yaşlılık Ve Yaşlı Kadınlarda Huzurevi Algısı: Nitel Bir Çalışma. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 7 , Sayı 2 , Oca 2017 , Sayfalar 31 – 50.
- Şentürk, M. & Ceylan, H. Ed. (2015). İstanbul’da Yaşlanmak: İstanbul’da Yaşlıların Mevcut Durumu Araştırması. İstanbul Ü. Edebiyat F. Sosyoloji Araştırma Merkezi & İstanbul Kalkınma Ajansı, İstanbul: Açılım Kitap.
- Şeriatî, A. (1996). İnsan. Çev: Şamil Öcal. Ankara: Fecr Yayınları.
- Şimşek, Z. ve diğer, (2008). Kurum Bakımındaki Çocuk ve Ergenlerde Davranış ve Duygusal Sorunların Epidemiyolojisi; Ulusal Örneklemde Karşılaştırmalı Bir Araştırma. Ankara: Türk Psikiyatri Dergisi, (19) 3, 235-246.

- Tarhan, S. & Kılıç, Ş. (2012). Genel Gelişim Teorileri. S.85-133 (Ed. BACANLI, HASAN & Işık Terzi, Şerife, Yetişkinlik Ve Yaşlılık: Gelişimi Ve Psikolojisi, 2012, B.1/3, İstanbul: Açılım Kitap.
- Talu, N. (2010). Modernlik söylemi: endişeli bakışlarda modern birey. Metu Journal Of The Faculty Of Architecture, (27:2) 141-171.
- Tanlı S.; Utku, T. (2008). Evde Bakımda Organizasyon ve Etik Sorunlar. Ankara: Türk Yoğun Bakım Derneği Dergisi, Sayı: 4.
- Tapdemir, Hüseyin G. (2011). Francis Bacon ve Yeni Bilimsel Yöntem. Ankara: Bilim ve Teknik.
- Taplamacıoğlu, M. (1963). Din Sosyolojisi. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Teddlie, Charles Ve YU, Fen (2007), Mixed Methods Sampling: A Typology With Examples, Journal Of Mixed Methods Research, 1 (1): 77-100.
- Tel, H. Sabancıoğulları, S. (2006). Evde Ve Kurumda Yaşayan 60 Yaş Ve Üzeri Bireylerin Günlük Yaşam Aktivitelerini Sürdürme Ve Yalnızlık Yaşama Durumu, Ankara: Geriatri, 9:34-40.
- Terzioğlu, A. (1992). Bimaristan. İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, VI.
- Tevfik, M. (1985). Ruhi Bunalımlar ve İslam Ruhiyatı Ankara: Güven Matbaası.
- Thomas M, Thomas Mj. (2001). Community Based Rehabilitation:General; Asia Pac Disabil Rehab J, Group of Publication.
- Toffler. A. (1983). Üçüncü Dalga. Çev. Ali Seden, İstanbul: Altın Kitaplar.
- Tolan, Barlas (1990), Geleneksel Aileden Çağdaş Aile Yapısına Doğru, Aile Yazıları- 2, Der: Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem, T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Bilim Serisi 5/2, Ankara
- Topdemir, Hüseyin G. (2011). Francis Bacon ve Yeni Bilimsel Yöntem. Ankara: Bilim ve Teknik Dergisi.
- Topkaya, Z. E. (2006). Hasan Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Eğitimde Kuram ve Uygulama Journal of Theory and Practice in Education ISSN: 1304-9496 2006, 2 (2): 113-118.

- Toplu, A. (2009). Sosyal Dışlanma Perspektifinde Türkiye’de Özürlü İstihdamı. 2334490 Nolu Yüksek Lisans Tezi.
- Touraine, A. (1995). Modernliğin Eleştirisi. Çev: Hülya Tufan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Toynbee, P. (2007). Rethinking Humanity in Care Work – extract from Hardwork: life in lowpay Britain. In: Bolton S and Houlihan M (eds) Searching for the Human in Human Resource Management. London: Palgrave.
- Tönnies, F. (2000). Gemeinschaft ve Gesellschaft. Şehir ve Cemiyet, Haz: Ahmet Aydoğan, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Tufan, İ. (2010). Gerontolojiye Giriş. Antalya: Gore Yayınları.
- Tuna, K. (2015). Batılı Bilginin Eleştirisi Üzerine. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Türkiye’de Yaşlıların Durumu Ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı. (2007). Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, ISBN 978 – 975 – 19- 4115 – 5, <http://ekutup.dpt.gov.tr/>
- Ulukütük, M. (2010). İslam Düşüncesinde Tercüme Faaliyetleri: Hermeneutik Ve Bibliyografik Bir Katkı. İstanbul: İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi Güz 2010/ 1 (2) 249-288
- Uşan, M. F. (1999). İş Hukukunda Sakat İstihdamı. Ankara: Türkiye Sağlık İşçileri Sendikası Yayınları.
- Üçok, A. (2018). Yaşlılıkta Aktivite Kuramı İle Yaşamdan Kopma Kuramının Karşılaştırılması. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. Sayı: 56
- Yarman, Arsen (2002), Osmanlı Sağlık Hizmetlerinde Ermeniler ve Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi Tarihi, İstanbul: Ermeni Hastanesi Vakfı Yay.
- Yasa, İbrahim (1953), Hasanoğlu Köyünün İktisadi Yapısı, Doğu Matbaası, Ankara.
- Yasa, İbrahim (1990), Gecekondu Ailesi, Aile Yazıları-1, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Der: Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem, Ankara.
- Yavuz, S; Yüceşahin, M. (2012). Türkiye’de Hane halkı Kompozisyonlarında Değişimler ve Bölgesel Farklılaşmalar. Ankara: Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, Bahar 2012, C.15, S.1.
- Yıldırım, C. (2000). Bilim Felsefesi. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Yıldırım, E. (2017). Ordu/Fatsa Cıngırt Kayası Kazısı 2012-2014 Sezonu Metal Buluntuları. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Yıldırım, A. ve Şimşe, H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yılmaz, M. (2011). Holistik Bakımın Bir Boyutu: Spiritualite, Doğası Ve Hemşirelikle İlişkisi. Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 14 (2), 61-70.
- Yılmaz M, Sametoğlu F, Akmeşe G, Tak A, Yağbasan B, Gökçay S, ve ark. (2010). Sağlık hizmetinin alternatif bir sunum şekli olarak evde hasta bakımı. İstanbul: İstanbul Tıp Derg 2010; 11 (3): 125- 32.
- Yıldırım A.; Düger, T. (2011). Erişkin nöromusküler hastalıklarda bakım veren ailelerin fiziksel ve psikososyal özellikleri. Özveri Dergisi, 12 (6).
- Vergote, A. (1999). Din İnanç ve İnançsızlık. Çev. Veysel Uysal. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Zastrow, C. (2010). Sosyal Hizmete Giriş. Çev: Durdu Baran Çiftci. Ankara: Nika Yayınevi
- Zengin, O. ; Altındağ, Ö. (2013). Refah Yaklaşımından Çalıştırıcı Yaklaşımına Doğru. Bakü: Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi Yayınları.
- Zijderfeld, F.G. (1983), Experiences With The Elisa For Detection Of The E. Coli K99 Antigen In Calf Faeces. Annales De Recherches Vétérinaires, INRA Editions. <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-00901440/document> Erişim tarihi: 25.03.2018
- Zühtü Altan, Ö.; Şişman, Y. (2003). Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar. Ankara: Kamu-İş Dergisi, Cilt 7, Sayı 2.
- Zühtü Altan, Ö. (1990). Sakatlar Ve Türkiye’de Çalışma Sorunları. Eskişehir: İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, No: 146.
- Wagner, P. (1996). Modernliğin Sosyolojisi. Çev: Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Wallance, Ruth Ve Wolf, Alison (2012). Çağdaş Sosyoloji Kuramları, Çev: Leyla Elburuz, M. Rami Ayas), İzmir: Punto Yayınları.

Wach J. (1990). Din Sosyolojisi (Çev. Ünver Günay). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.

Weber, M. (2003). Sosyoloji Yazıları. Çev.: Taha Parla, İstanbul: İletişim Yayınları.

West, D. (2008). Kıta Avrupası Felsefesine Giriş Rousseau, Kant ve Hegel'den Foucault ve Derrida'ya. Çev. Ahmet Cevizci. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Wolkowitz, C. (2002). The Social Relations of Body Work, Work, Employment and Society, 16, 3.

Elektronik Kaynaklar

Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü, Evde Bakım Hizmetleri Sunumu Hakkında Yönetmelik, Ankara, 10.03.2005; Resmi Gazete: Sayı 25751

<https://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.7542&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=evde%20bak%C4%B1m>

Şeyban, L. (2005). Endülüs. http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/56686/26777/endulus_derskt.pdf

Mark Beaven (2014). Generational Differences İn The Workplace: Thinking Outside The Boxes, Eastern Kentucky University Encompass, <https://encompass.eku.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://scholar.google.com.tr/&httpsredir=1&article=1005&context=ugra>

NASW (1992). National Association Social Work. Social Work Profession... the Power of Social Work, www.socialworkers.org

Özkul, M.; Kalaycı, I. (2015). Türkiye’de Yaşlılık Çalışmaları, Sosyoloji Konferansları No: 52 (2015-2) / 259-290, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/252661>

<https://eyh.aile.gov.tr/uploads/pages/uluslararasi-mevzuat/turkce.pdf>

<http://www.who.int/disabilities/cbr/matrix/en/>

<https://eyh.aile.gov.tr/uluslararasi-mevzuat>

http://www.kasder.org.tr/index.php?option=com_content&id=98:uelkemiz-cin-evde-bakim-modeli-oluturma-caltay-sonuc-raporu&lang=tr

United Nations Principles for Older Persons. (1991)

<https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OlderPersons.aspx>

Asian Pasific Decade of Disabled Persons. Understanding Community-Based Rehabilitation. (1993-2002). <http://www.unescap.org/decade/cbr.htm>

<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c17/c170155.pdf>

Jalobeanu, D. (2010). The Philosophy Of Francis Bacon's Naturalhistory: A Research Program.
https://www.researchgate.net/publication/263409789_The_Philosophy_Of_Francis_Bacon's_Natural_History_A_Research_Program

EKLER

Ek 1: Marmara Bölgesinde Açılan Huzurevi ve Rehabilitasyon Merkezinin Açılış Yılı ve Kapasiteleri (2018)

No	Marmara Bölgesi	Huzurevi Adı	Açılış Yılı	Kapasite
1	Balıkesir	Balıkesir Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	1985	184
2	Bilecik	Bilecik Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2006	80
3	Bursa	SHÇEK Bursa Ali Osman Sönmez Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	1986	316
4	Bursa	Bursa Yenişehir Hybrm	2014	88
5	Çanakkale	Hamiyet Ferudun Sözen Huzurevi	2009	40
6	Çanakkale	Çanakkale Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2016	114
7	Edirne	Süleybe- Şefik Öztürk Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2013	68
8	Edirne	Edirne Huzurevi	1990	110
9	İstanbul	İstanbul Bahçelievler Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	1978	147
10	İstanbul	İstanbul Göztepe Semiha Şakir Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	1986	110

11	İstanbul	İstanbul İzzet Baysal Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	1992	115
12	İstanbul	İstanbul Kartal Maltepe Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	1975	258
13	İstanbul	İstanbul Zeytinburnu Semiha Şakir Huzurevi	1985	90
14	İstanbul	İstanbul Prof. Dr. F. Kerim - Nilüfer Gökay Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2008	134
15	İstanbul	Etiler Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2012	475
16	İstanbul	İstanbul Sultangazi Huzurevi	2014	97
17	İstanbul	İstanbul Beylikdüzü Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2015	112
18	Kırklareli	Kırklareli Huzurevi	1999	40
19	Kırklareli	Kırklareli Lüleburgaz Ramazan Yaman Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2010	83
20	Kocaeli	Kocaeli Huzurevi	1994	104
21	Kocaeli	Kocaeli SHÇEK Gölcük Belediyesi Huzurevi	2001	42
22	Kocaeli	Kocaeli Tavşancıl Huzurevi	2008	30

23	Kocaeli	Kocaeli Gebze Huzurevi	2016	59
24	Sakarya	SHÇEK Hendek Melek Nişancı Huzurevi	2011	54
25	Tekirdağ	Tekirdağ Zübeyde Hanım Huzurevi	1995	76
26	Tekirdağ	Çorlu Huzurevi	2006	80
27	Tekirdağ	Tekirdağ Malkara Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2017	96
28	Yalova	SHÇEK Yalova Belediyesi Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2010	82
29	Yalova	Çınarcık Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2014	110
Toplam				3394

Kaynak: <https://Eyh.Aile.Gov.Tr/Kuruluslarimiz/Kuruluslarimiz-Yasli/Genel-Mudurlugumuze-Bagli-Huzurevleri> Erişim tarihi: 25.11.2018

Ek 2: İç Anadolu Bölgesinde Açılan Huzurevi ve Rehabilitasyon Merkezinin Açılış Yılı ve Kapasiteleri (2018)

No	İç Anadolu Bölgesi	Huzurevi Adı	Açılış Yılı	Kapasite
1	Aksaray	Aksaray A. Kadir Üç yıldız Huzurevi	2001	100
2	Ankara	Ankara Seyranbağları Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	1975	319
3	Ankara	Ankara Süleyman Demirel Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	1996	271
4	Ankara	Ankara Ümitköy Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	1993	120
5	Ankara	Ankara Demetevler Fatma Üçer Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2010	88
6	Ankara	Ankara Kızılcahamam Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2010	84
7	Ankara	Ankara 75.Yıl Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2012	294
8	Ankara	Ankara Çubuk Abidin Yılmaz Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2013	126
9	Ankara	Ankara Gıcık Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2014	60
10	Ankara	Ankara Elmadağ Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2014	136
11	Ankara	Öğretmen Necla Kızılbağ Huzurevi Ve Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon	2015	88

		Merkezi		
12	Çankırı	Çankırı İsmail Özdemir Huzurevi	2002	106
13	Çankırı	İlgaz Hacı Mustafa Akbal Huzurevi	2014	51
14	Eskişehir	Eskişehir Hacı Süleyman Çakır Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	1967	72
15	Eskişehir	Eskişehir Maide Bolel Huzurevi	1990	90
16	Eskişehir	Eskişehir Safiye Gönül Bayar Huzurevi	2008	53
17	Eskişehir	Eskişehir Halis Toprak Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2015	64
18	Karaman	Karaman Ahmet Mete Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	1998	90
19	Karaman	Dursun Fakih Huzurevi	2015	61
20	Kırşehir	Kırşehir Huzurevi	2008	100
21	Kırşehir	Kırşehir Mucur H. Hayrettin Ekim Huzurevi	2016	60
22	Kırşehir	Kırşehir Osman Yalçınkaya Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2017	100
23	Konya	Konya Dr. İsmail Işık Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	1966	325
24	Konya	Konya Akşehir Nasreddin Hoca Huzurevi	2001	40
25	Nevşehir	Nevşehir Hacı Bektaş Rifat Kartal	2001	60

		Huzurevi		
26	Niğde	Niğde Bor Ahmet Kuddusi Huzurevi Ve Rehabilitasyon Merkezi	1992	102
27	Sivas	SHÇEK - Sivas Belediyesi İhramcızade İsmail Hakkı Toprak Huzurevi	2010	60
28	Yozgat	SHÇEK Alparslan Türkeş Huzurevi	2010	66
29	Yozgat	Yozgat Esenli Bilal Şahin Huzurevi	2007	30
Toplam				3216

Kaynak: <https://Eyh.Aile.Gov.Tr/Kuruluslarimiz/Kuruluslarimiz-Yasli/Genel-Mudurlugumuze-Bagli-Huzurevleri> Erişim
tarihi: 25.11.2018

Ek 3: Akdeniz Bölgesinde Açılan Huzurevi ve Rehabilitasyon Merkezinin Açılış Yılı ve Kapasiteleri (2018)

No	Akdeniz Bölgesi	Huzurevi Adı	Açılış Yılı	Kapasite
1	Adana	Şehit Kr. Pilot Yüzbaşı Serhat Sıgnak Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	1967	288
2	Adana	Adana SHÇEK Seyhan Belediyesi Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2006	100
3	Antalya	Antalya Fethi Bayçın Huzurevi	1983	68
4	Antalya	Alanya Huzurevi	2013	88
5	Hatay	Hatay Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	1985	170
6	Isparta	Isparta Eğirdir Huzurevi	2008	48
7	Isparta	Isparta Uluborlu Hacı Ahmet Şençöpur Huzurevi Yaşlı Bakım Rehabilitasyon Merkezi	2014	65
8	Isparta	Isparta Yalvaç Hasan-Emine Büyükkutlu Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2017	65
9	Kahramanmaraş	Kahramanmaraş Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	1981	90
10	Kahramanmaraş	Kahramanmaraş Elbistan Nuri Taphasanoğlu Huzurevi	2010	60
11	Kahramanmaraş	Kahramanmaraş Şehit Hakan Duyğal Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon	2015	154

		Merkezi		
12	Mersin	Mersin Erdemli Huzurevi Yaşı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2009	88
13	Mersin	Mersin Tarsus Huzurevi	2010	54
14	Mersin	Mersin Silifke Huzurevi	2013	44
15	Osmaniye	Osmaniye Özden Huzurevi	2001	107
Toplam				1489

Kaynak: <https://Eyh.Aile.Gov.Tr/Kuruluslarimiz/Kuruluslarimiz-Yasli/Genel-Mudurlugumuze-Bagli-Huzurevleri>

Erişim tarihi: 25.11.2018

Ek 4: Ege Bölgesinde Açılan Huzurevi ve Rehabilitasyon Merkezinin Açılış Yılı ve Kapasiteleri (2018)

No	Ege Bölgesi	Huzurevi Adı	Açılış Yılı	Kapasite
1	Afyonkarahisar	Afyonkarahisar Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	1987	110
2	Afyonkarahisar	Afyonkarahisar Emirdağ Huzurevi	2008	68
3	Afyonkarahisar	Afyonkarahisar Bolvadin Huzurevi	2010	40
4	Afyonkarahisar	Afyonkarahisar Hüseyin Develi Huzurevi	2012	81
5	Aydın	Aydın Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	1993	143
6	Aydın	Aydın Söke Hilmi Fırat Huzurevi	1981	90
7	Aydın	SHÇEK Horsunlu Belediyesi Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2011	73
8	Aydın	SHÇEK Nazilli Haluk Alıcık Huzurevi	2011	56
9	Aydın	Aydın Akbük Huzurevi	2013	27
10	Denizli	Denizli Çivril Huzurevi	1997	75
11	Denizli	Denizli Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon	1985	200

		Merkezi		
12	Denizli	Denizli Babadağ Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2016	59
13	İzmir	İzmir Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	1977	236
14	İzmir	İzmir Buca Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2005	170
15	İzmir	İzmir Nevvare Salih İşgören Bornova Huzurevi	2006	95
16	İzmir	İzmir Zübeyde Hanım Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2009	141
17	İzmir	SHÇEK Reha Midilli Necla Ana Huzurevi	2010	52
18	İzmir	İzmir Şehit Asteğmen Âdem Dertsiz Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2011	94
19	İzmir	Narlidere Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2012	966
20	İzmir	Torbalı Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon	2015	97

		Merkezi		
21	Kütahya	Kütahya Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2011	120
22	Manisa	Manisa Akhisar Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	1997	85
23	Manisa	Manisa Soma Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	1998	65
24	Manisa	Manisa Turgutlu Huzurevi	1980	75
25	Manisa	Manisa Gördes Huzurevi	2009	45
26	Muğla	Muğla Abide Hasan Nuri Öncüler Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	1997	121
27	Muğla	Muğla SHÇEK Fethiye Belediyesi Huzurevi	2005	84
28	Uşak	Uşak Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	1990	200
Toplam				3668

Kaynak: <https://Eyh.Aile.Gov.Tr/Kuruluslarimiz/Kuruluslarimiz-Yasli/Genel-Mudurlugumuze-Bagli-Huzurevleri>

Erişim tarihi: 25.11.2018

Ek 5: Karadeniz Bölgesinde Açılan Huzurevi ve Rehabilitasyon Merkezinin Açılış Yılı ve Kapasiteleri (2018)

No	Karadeniz Bölgesi	Huzurevi Adı	Açılış Yılı	Kapasite
1	Amasya	Amasya Suluova Hacı Muammer Koca Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2013	76
2	Amasya	Amasya Merzifon Huzurevi	2013	56
3	Artvin	Artvin Naime-İsmail Yılmaz Huzurevi	2014	52
4	Artvin	Artvin Murgul Huzurevi	2015	60
5	Bartın	Bartın 75.Yıl Huzurevi	1998	30
6	Bayburt	Memnune Evsen Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2012	60
7	Bolu	Bolu İzzet Baysal Huzurevi	1988	52
8	Bolu	Bolu İzzet Baysal Vakıf Huzurevi	1993	50
9	Bolu	Bolu Gerede Esentepe Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2010	50
10	Çorum	Çorum Atıl Üzelgün Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2001	66
11	Çorum	Çorum Kamile - Hacı Ahmet Akdağ Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2012	66
12	Düzce	Düzce Hilmi Çilingir Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2008	114
13	Düzce	Düzce Muharrem Sancaklı Huzurevi	2014	47
14	Düzce	Neriman Çilingir Huzurevi	2017	73

15	Giresun	Giresun Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2015	76
16	Karabük	Karabük Yücel Huzurevi	2000	110
17	Kastamonu	Kastamonu Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	1993	100
18	Kastamonu	Kastamonu Sabahat Bahriyeli İnebolu Huzurevi	2008	36
19	Kastamonu	Kastamonu Tosya Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2014	82
20	Ordu	Ordu Ahmet Cemal Mağden Huzurevi	1992	165
21	Rize	Fındıklı Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2011	52
22	Samsun	Samsun Bafra 75.Yıl Huzurevi	1998	46
23	Samsun	Samsun Havza Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2000	30
24	Samsun	Samsun Huzurevi Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2006	60
25	Samsun	Ladik Kemal Kaplan Huzurevi	2011	40
26	Sinop	Sinop Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2016	80
27	Trabzon	Trabzon Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	1985	170
28	Trabzon	Trabzon Köşk Huzurevi	2014	73
29	Tokat	Tokat Huzurevi	2002	100
30	Tokat	Tokat Zile Huzurevi Yaşlı Bakım Ve	2016	80

		Rehabilitasyon Merkezi		
31	Zonguldak	Zonguldak Devrek Huzurevi Yaşı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	1999	32
32	Zonguldak	Zonguldak Merkez Huzurevi	2010	48
33	Zonguldak	Zonguldak Karadeniz Ereğli İzmirlioğlu Huzurevi	1998	55
34	Zonguldak	Zonguldak Çaycuma Huzurevi	2010	75
Toplam				2362

Kaynak: <https://Eyh.Aile.Gov.Tr/Kuruluslarimiz/Kuruluslarimiz-Yasli/Genel-Mudurlugumuze-Bagli-Huzurevleri>

Erişim tarihi: 25.11.2018

Ek 6: Doğu Anadolu Bölgesinde Açılan Huzurevi ve Rehabilitasyon Merkezinin Açılış Yılı ve Kapasiteleri (2018)

No	Doğu Anadolu Bölgesi	Huzurevi Adı	Açılış Yılı	Kapasite
1	Ağrı	Ağrı Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	1994	60
2	Elazığ	Elazığ Gazi Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2005	96
3	Erzincan	Erzincan 100.Yıl Atatürk Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	1989	84
4	Erzincan	Erzincan Refahiye Huzurevi	2016	50
5	Malatya	Malatya Huzurevi	1985	100
6	Tunceli	Tunceli TOKİ Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2010	20
7	Van	Van Edremit Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	2016	78
Toplam				488

Kaynak: <https://Eyh.Aile.Gov.Tr/Kuruluslarimiz/Kuruluslarimiz-Yasli/Genel-Mudurlugumuze-Bagli-Huzurevleri> Erişim tarihi: 25.11.2018

Ek 7: Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Açılan Huzurevi ve Rehabilitasyon Merkezinin Açılış Yılı ve Kapasiteleri (2018)

No	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	Huzurevi Adı	Açılış Yılı	Kapasite
1	Gaziantep	Gaziantep Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi	1986	112
2	Gaziantep	Gaziantep Nizip Huzurevi	2013	64
Toplam				176

Kaynak: <https://Eyh.Aile.Gov.Tr/Kuruluslarimiz/Kuruluslarimiz-Yasli/Genel-Mudurlugumuze-Bagli-Huzurevleri> Erişim tarihi: 25.11.2018

Ek 8: Türkiye’de Azınlıklara Ait Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezi Kapasiteleri Ve Açılış Yılları

SIR A NO	İLİ	HUZUREVİ ADI	KAPASİTE	AÇILIŞ YILI
1	İstanbul	Fransız Fakirhanesi Huzurevi	85	1892
2	İstanbul	Düşkünler Evi İhtiyarlara Mahsus Cemiyet-İ Hayriye Derneği Huzurevi	80	1838
3	İstanbul	Ermeni Katolik Surp Agop Hastanesi Vakfı Huzurevi	32	1837
4	İstanbul	Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi Huzurevi	210	1832
5	İstanbul	Neve Şalom Musevi Sinagogu Vakfı Barınyurt Huzurevi	101	2000
		TOPLAM	508	

Ek 9: Yaşlılara Yönelik Yapılmış Tez Türleri

Tez Türü	Sayı	Yüzde (%)
Yüksek Lisans	274	55,02
Doktora	78	15,66
Tıpta Uzmanlık	146	29,32
Toplam	498	100,0

Yaşlılık ve maneviyat ile ilgili yapılan tez çalışmaları ise sınırlı sayıdadır;

- Ayşe Akgül, Yaşlılarda Sosyal ve Manevi Bakım (Darülaceze Örneği), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans
- Demir Dinipak (2018), Dindarlık ve yaşlı bakımı ilişkisi üzerine nicel bir araştırma (Isparta örneği), Süleyman Demirel Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans
- Sedat Doğan (2018), Kronik hastalığı olmayan yaşlı bireylerde manevi bakım, yaşam kalitesi ve aradaki ilişkinin değerlendirilmesi, Kafkas Üniversitesi / Sağlık Bilimleri Enstitüsü / Hemşirelik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans
- Eda Çeker (2019), Yaşlı bireylerin dini yönelimleri ile depresyon arasındaki ilişkinin incelenmesi, Atatürk Üniversitesi / Sağlık Bilimleri Enstitüsü / Psikiyatri Hemşireliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans
- Habibe Gülsüm Müftüler (2016) Modernleşme Sürecinde Yaşlılık Açısından Kurumsallaşma ve Maneviyat, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Doktora Tezi
- Şemsinnur Göçer (2018), Sağlık inanç modeline göre verilen eğitimin yaşlı bireylerde bilinçli ilaç kullanımına etkisi, Erciyes Üniversitesi / Sağlık Bilimleri Enstitüsü / Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Doktora

Ek 10: Katılımcı Bilgilendirme ve Yazılı İzin Formu

KATILIMCI BİLGİLENDİRME VE YAZILI İZİN FORMU

Sayın:

“Modernleşme Sürecinde Yaşlı Bakımı ve Maneviyat: İstanbul Ünal Özer Huzurevi Örneği” adlı çalışmamızla amacımız yaşlılarımızın huzurevinde manevi yönlerinin durumunu ortaya koymak, yaşlılarımızın sorunlarını gündeme getirmek, toplumsal farkındalık ve duyarlılık oluşturmak, yaşlılarımıza yardımcı olmaktır. Bu konuda sizlerin değerli görüş ve deneyimleri çalışmamızın yapılabilmesi için oldukça önemlidir.

Katılım gönüllülük esasına dayanmaktadır ve elde edilen bilgiler sadece bilimsel amaçlarla kullanılmaktadır. Katılımcıların kimlik bilgileri araştırmada belirtilmemekte ve gizlilik ilkesine dikkat edilmektedir. Sorularımıza vereceğiniz cevaplar bilimsel amaçla kullanılacak ve doktora tez çalışmasının uygulama bölümünde değerlendirilecektir.

Görüşmelerimiz, görüşlerinizi tam olarak yansıtabilmek ve sizlerin kelimeleriyle aktarabilmek amacıyla ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınacaktır. Kayıtlar bilimsel araştırma dışında kesinlikle kullanılmayacaktır. Değerli görüşlerinizle katkıda bulunduğunuz için teşekkür ederim.

Araştırmacı:

Yusuf YAMAN

Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Sosyolojisi Doktora öğrencisi

Yukarıda yazan açıklamaları okudum ve anladım. Araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul ediyorum.

Tarih

İmza

Ek 11: Katılımcı Demografik Bilgileri

**MODERNLEŞME SÜRECİNDE YAŞLI BAKIMI VE MANEVİYAT:
İSTANBUL ÜNAL ÖZER HUZUREVİ ÖRNEĞİ**

Demografik Bilgiler

Tarih:

Cinsiyet: Kadın / Erkek

Doğum tarihi:

Doğum Yeri:

Medeni Durum:

Çocuk Durumu:

Eğitim Durumu:

Ek 12: Mülakat Soru Formu

MODERNLEŞME SÜRECİNDE YAŞLI BAKIMI VE MANEVİYAT: İSTANBUL ÜNAL ÖZER HUZUREVİ ÖRNEĞİ

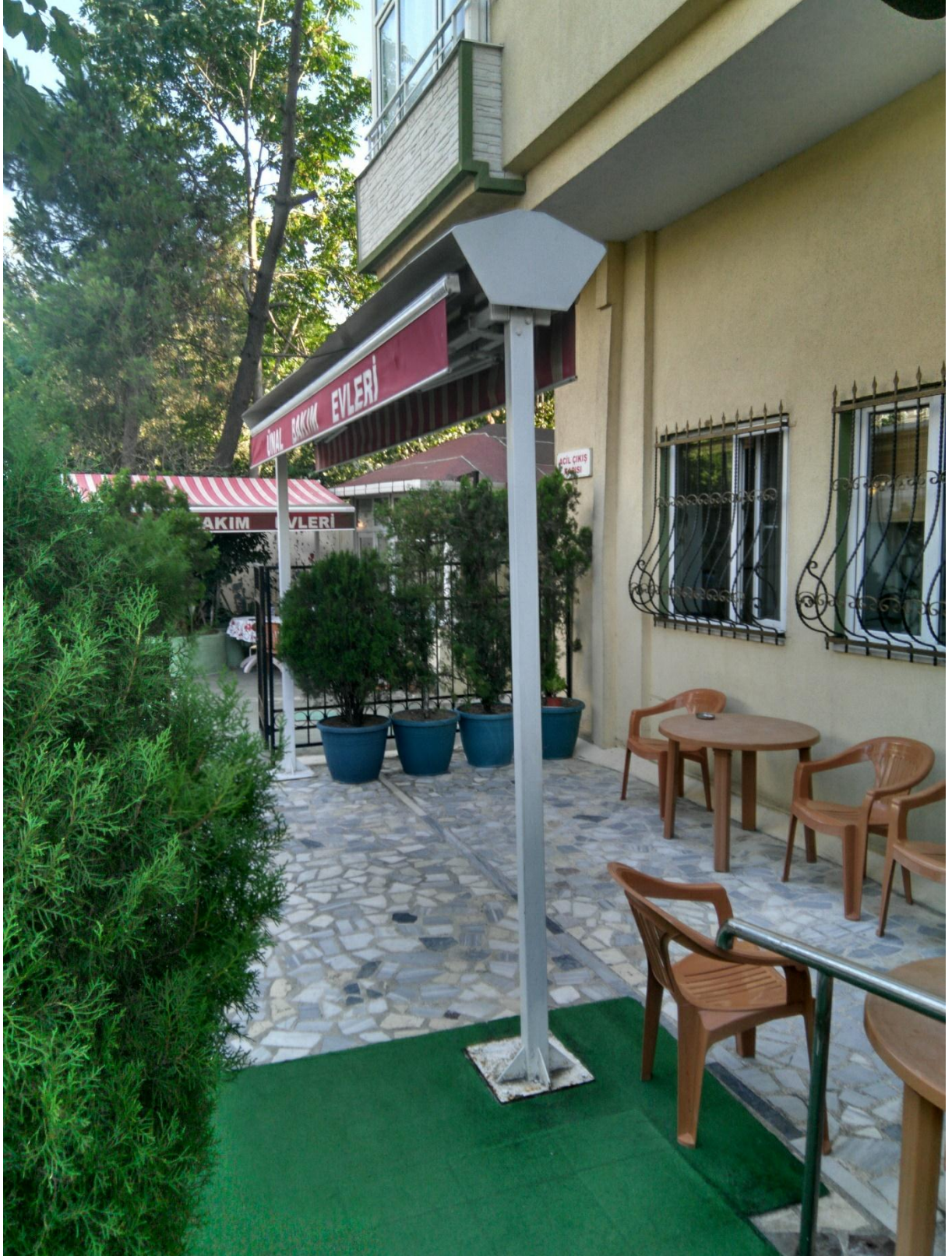
TEMEL ARAŞTIRMA SORULARI

- 1- Huzurevi sizin için ne anlam ifade ediyor?
- 2- Huzurevine kalmaya karar verme süreci
 - 2-1 Huzurevinde kalmayı kendiniz mi tercih ettiniz, nasıl bir süreç oldu, açıklayabilir misiniz?
 - 2-2 Huzurevine yönelimde ailelerin herhangi bir etkisi, yönlendirmesi oluyor mu?
 - 2-3 Huzurevi dışında nerede kalmayı tercih ederdiniz ideal yaşam yeriniz neresi olurdu, açıklayınız.
 - 2-4 Huzurevinde olmayı hiç hayal etmiş miydiniz, açıklayınız.
- 3- Huzurevinde iletişim kurmada zorlanıyor musunuz gerek çalışanlar gerek diğer sakinler veya ailenizle
 - 3-1 Huzurevine yerleştikten sonra kurum dışıyla bağlantınız koptu mu, yoksa sosyal ilişkileriniz devam ediyor mu?
- 4- Huzurevine dini etkinliklerde bulunuluyor bunlar nelerdir, açıklayınız.
 - 4-1 Bireysel dini ritüelleriniz nelerdir, bunları daha önceden de uyguluyor muydunuz?
 - 4-2 Grupla yapılan dini etkinliklere katılıyor musunuz (cemaatle namaz kılmak dini sohbetler gibi) bunları daha önce yapıyor muydunuz, açıklayınız.
 - 4-3 Huzurevi vasıtasıyla dini etkinlikler manevi destek şeklinde programlar yapılıyor mu siz bunlara katılıyor musunuz, açıklayınız.
- 5- Huzurevinde manevi durumlara ilişkin düşünceler
 - 5-1 Manevi destek uzmanı diyanet vasıtası ile gönderilen kişiler tarafından sizlere bireysel ya da grup şeklinde sohbetlerin yapılmasını ister misiniz, açıklayınız.
 - 5-2 Maneviyatla ilgili dini eğitim aldınız mı, açıklayınız.
 - 5-3 Huzurevinden önce ve şimdilerde dini/manevi yaşamınızda bir değişim oldu mu, açıklayınız.
 - 5-4 Çocuklarınızın manevi yönü hakkında neler söylersiniz
- 6- Şu anda yaptığınız dini ritüelleriniz, ibadetleriniz geçmişten bu yana devam mı ediyordu, yoksa huzurevi yaşantınızdan sonra mı başladı bu ritüeller?
- 7- dünden bugüne dini konularda veya manevi konular hakkındaki görüşleriniz nelerdir

Ek 13: Ünal Özel Huzurevi İzin Yazısı

Ek 14: Ünal Özel Huzurevi Bahçesi Fotosu

Ek 15: Geçmiş Dönemde Ünal Özel Huzurevinde Kalan Yaşlı Bireylere Ait Fotolar

Ek 16: Ünal Huzurevinde Kalan Sakinlerle Mülakat Sırasında Çekilen Fotoğraflar

